

ReaderWorks

Standard

GABRIEL ANDREESCU

POLEMICI NEORTODOXE

Societatea Culturală Noesis

Sponsor principal

Microsoft®

Caseta tehnică

Coordonator al publicațiilor Noesis

Remus Cernea

remus@xnet.ro

091.98.20.56; 240.53.80

Web-editor

Remus Cernea

ISBN 973-8342-24-4

© Societatea Culturală Noesis

Președinte Diana Tătulescu

www.noesis.ro

noiembrie, 2001

Mulțumiri:

Revista PC Magazine

Cuvânt înainte

Volumul cuprinde articole cu caracter polemic apărute, marea majoritate, în revista 22 și *Observatorul cultural*, reproduse cu intervenții minime - motivate stilistic - și, în câteva cazuri, cu note de subsol adăugate în luna noiembrie 2001. Cele zece secțiuni au caracter tematic astfel încât, pentru prima dată, se poate avea o imagine asupra ansamblului argumentărilor și atitudinilor. Acesta este și primul rol și deci rost, al volumului: să contureze sensul unor "înfruntări" care, altfel, au fost catalogate drept o competiție personalizată.

Personalizată întrucât, inevitabil, o polemică se desfășoară numind repetat ținta, în jurul unor instituții și persoane. Este însă important, pe ce teren ne aflăm: al răfuielilor individuale ori a disputelor de idei și valori? Sper că având astăzi la dispoziție "calupurile" polemice, cititorul va răspunde cu relaxare acestei nu lipsite de miză întrebări.

I

Ierarhii BOR și Securitatea sunt
peste tot.
Dar unde sunt intelectualii?

Competiție electorală pentru un stat secular?^[1]

Cine privește scena politică românească va remarca radicalitatea luptei dintre candidați. Agresivitatea, care merge până la violențe fizice (vezi ochii umflați din județul Buzău), amenințarea verbală, în sfârșit, seria continuă de lovituri sub centură vădesc grave inadecvări electorale. Violența este condusă de PDSR care, ca să spun așa, "își permite". Dar dovadă de eleganță nu știu să fi arătat, până acum, nimeni.

Iată de ce lucrurile, situațiile capabile să îi aducă alături pe cei care se vor înfrunta în alegerile din 1996, nu pot să aibă decât un caracter excepțional.

Să nu-i unească însă nimic pe ei, pe politicieni, oare? Bineînțeles, binele național, vor spune. Dar ceva concret, care să ne spună ceva despre sensibilitatea lor, a candidaților, și la care să fie sensibilă și opinia publică? Copiii bolnavi de SIDA, de exemplu, la care se duc candidații americani în Statele Unite? Ori orașe suferind de un șomaj cronic, fieful laburiștilor în Marea Britanie? Sau, privind acum spre Germania, să planteze arbori în zonele care ar trebui să ajungă din nou verzi? Ei bine, nu. În România nici copiii, nici șomajul, nici peisajele nu interesează și nu aduc suficiente voturi.

Și totuși, un eveniment excepțional la care s-au simțit obligați să participe *toți* candidații la președinție a avut loc. La 13 octombrie au fost aduse, la Iași, sfintele moaște ale Sfântului

Andrei. La sărbătorile iscate au venit Emil Constantinescu, Ion Iliescu, Petre Roman, Nicolae Manolescu și alți candidați pe care nu-i mai numesc. Toți au dat declarații pioase și au insistat asupra prezenței lor la sărbătoare.

Desigur, aducerea moaștelor Sfântului Andrei reprezintă un eveniment aparte pentru ortodoxia română. Lungul drum, din Grecia, de la Mitropolia Patrasului unde se află rămășițele apostolului care a propovăduit credința lui Iisus în regiunea Scytia Minor, locuită de getodaci, a fost parcurs, cu alai, pentru prima dată pe acest drum. Moaștele au putut fi înfățișate credincioșilor din țară. La Iași au fost prezenți ierarhi ai Bisericii ortodoxe, călugări și mireni, oameni simpli și oameni de cultură. Și, cum spuneam, candidații la președinție.

Atât cât îi cunosc eu, nici unul dintre candidați nu are fervoarea penitențelor în fața moaștelor. Ion Iliescu a fost, toată viața, nu numai un ateu prin fapte, ci și prin convingere. Emil Constantinescu nu a părut nici el, vreodată, habotnic. Petre Roman? Nu prea pare omul atras de "lucrurile sfinte". Iar Nicolae Manolescu, sceptic prin structură și ironic prin stil, repetă cu greu, am impresia, semnul crucii, în fața unei mulțimi. Iată, de aceea, graba cu care toți s-au dus la Iași *pentru un lucru care nu le este în fire*, ar trebui să ne facă atenți la un aspect căruia merită să-i dăm mai multă importanță. Am în vedere forța pe care a căpătat-o Biserica ortodoxă în cadrul societății românești și capacitatea ei, din ce în ce mai mare, de a determina viața politică.

Când vorbesc despre biserică, mă refer la instituția condusă de patriarhul Teoctist și actualul Sinod, nu la credință și la mulțimea credincioșilor. La voința politică a ierarhiei ortodoxe, crescândă, precum spuneam, am toate motivele să privesc suspicios. În cei șapte ani care au trecut de la o revoluție anatemitată de patriarh în decembrie 1989 nu s-a făcut nici o judecată internă, pentru colaboraționismul cu regimul comunist. Nici un protest față de manifestările de ură și violență din timpul primelor campanii electorale nu a exprimat clerul cel preocupat de cuvântul Domnului pe pământ; nici o reacție, la atrocitățile săvârșite de mineri în 1990 și 1991; nici o opinie, referitoare la situația de mizerie în care trăiesc mult prea mulți români.

În schimb, în numele unei religii a iubirii s-a protestat împotriva ținerii congresului iehoviștilor. Sub acest stindard, s-au strâns semnături pentru trimiterea la închisoare a unor oameni, în legătură cu ce fac aceștia în viața lor privată. S-au făcut declarații ferme, privind voința Bisericii ortodoxe, de a impune învățământ religios și copiilor ai căror părinți nu vor ca aceștia să urmeze o educație religioasă.

Mai puțin vizibilă este extinderea materială a Bisericii ortodoxe, care este unul dintre cei mai mari proprietari privați - dacă nu cel mai mare - din România. Nu s-au făcut, din păcate, investigații în legătură cu interesele pe care le împarte cu Banca Internațională a Religiiilor. Clădirile acestei bănci, între ai cărei inițiatori vom descoperi mercenari ai lui Ceaușescu, răsar uneori lângă lăcașurile de cult. Statul

român transferă an de an importante resurse către Biserică, de data asta vizibile, întrucât transferul se face prin decrete ale Guvernului României. Numai în 1994 și 1995 s-au cheltuit 300 milioane pentru construcția catedralei "Ștefan cel Mare și Sfânt"; 150 de milioane pentru construcția unei biserici ortodoxe în Carei; 200 de milioane pentru o capelă din Alba Iulia; 200 milioane, pentru catedrala "Învierea" din Oradea; 200 de milioane pentru construcția unei catedrale în Slobozia; 250 de milioane pentru construcția unei catedrale în Huși, la care se adaugă sute de milioane pentru regia Patriarhiei ș.a. Cea mai nouă hotărâre: cedarea către Biserica ortodoxă a clădirii din Dealul Mitropoliei folosită până acum de Camera Deputaților.

Lucrurile sunt controlabile, atâta timp cât vor rezista principiile statului secular. Cât timp însă? Intenția Bisericii ortodoxe de a căpăta statutul de biserică națională, biserică de stat, a fost exprimată suficient de ferm, și, culmea, este sprijinită de oameni cu influență în presă. Supunerea mediilor politice și a celor intelectuale la simbolistica ortodoxă, împreună cu forța economică a Bisericii, ar putea răsturna, într-o zi, situația. Ziua aceea va fi fatală pentru valori cum sunt democrația, drepturile omului, gândirea critică, cunoașterea rațională. La ce ne putem aștepta? Iată un citat din articolul pe care Dan Stanca la publicat în 17 august 1996: *"Epoca modernă e cea mai avansată formă a decadenței și dacă, totuși, acum se scriu și se publică cărți, aceasta nu contrazice decadența, ci afirmă tocmai haosul, opulența fără criterii și ierarhii, babilonia generalizată, accelerarea*

căderii în timp". Continui citatul: "...invocarea virtuților omului tradițional reprezintă acel nobil efort de-a ne lăsa mentalul să sugrume cunoașterea, după cum alimentarea conștiinței moderne infatuate, narcisiste nu poate contribui la transmisia Tradiției. Cred că pentru sănătatea unei țări e mai important să existe, de exemplu, zece de milioane de credincioși care se duc pur și simplu la Biserică și "nu-și pun probleme" în legătură cu ce se întâmplă acolo decât o mie de intelectuali care, punându-și prea multe probleme, riscă să înnebunească și să submineze întreg organismul ritualic-dogmatic."

Eliminarea celor o mie de intelectuali care-și pun probleme, pentru asigurarea celor zece milioane de credincioși disciplinați, acesta este subtextul și programul acestui pasaj. Prin asta, oferă o cheie ortodoxismului românesc și punctează alianța care capătă proporții pe zi ce trece, întâlnirea unor forțe diverse, precum Fundația Anastasia, cotidianul "România liberă", politicieni ai Puterii sai alții din PNȚCD. Nu pot să nu-i am în minte, vorbind despre asta, pe teologii islamici, talibanii care, imediat ce au intrat în Kabul au început să-i mâne pe locuitori ca pe vite, lovindu-i cu ciomege, spre locurile de rugăciune. Măine, poimăine, Biserica ortodoxă, transformată din slujitor al credinței în cel mai puternic organism politic, va face educație în școli cu bățul (câțiva preoți "protocroniști" au dat deja semnalul) și ordine religioasă în casă, pe stradă, în instituții, în mână nu cu Noul Testament, ci cu Codul penal.

[1] Revista 22, 1996

Declarațiile IPS Corneanu

și colaboraționismul

Bisericii Ortodoxe Române^[1]

În ediția de luni, 10 martie, "România liberă" a publicat un interviu cu IPS Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului. Anunțat timp de mai multe numere sub titlul "*dezvăluiri senzționale despre colaborarea unor înalți ierarhi ai Bisericii Ortodoxe cu Securitatea*", interviul a răspuns așteptărilor cititorului. Pentru prima dată, un înalt ierarh al Bisericii Ortodoxe face declarații *substanțiale* cu privire la responsabilitățile vârfurilor instituției bisericești.

Interviul a fost posibil datorită eforturilor lui Ion Zubașcu, care nu se află la prima sa apariție publicistică merituoasă. Este, într-un fel, neașteptat ca "România liberă", promotoare, prin paginile puse la dispoziție Fundației Anastasia, a spălării păcatelor înalților ierarhi (începând cu Patriarhul Teoctist) să facă acest gen de investigații. Mai mult, interviul cu IPS Corneanu a apărut după editorialul de sâmbătă, 8 martie, semnat de Roxana Iordache, a cărui exaltare promonarhică - proortodoxă încălca decența intelectuală.

Să revenim însă la declarațiile mitropolitului Banatului. Înalt Prea Sfinția Sa, Nicolae Corneanu, a amintit participarea la ședințele F.D.U.S. (Frontul Democrației și Unității

Socialiste). În astfel de ocazii era obligat să citească texte - pregătite de alții - cu elogii la adresa lui Nicolae Ceaușescu. El recunoaște că a semnat caterisirea a cinci preoți de la Mitropolia Banatului, care în 1981 au adresat Patriarhului Iustin Moisescu o "Mărturie de Credință", reproșând "prostituarea Bisericii Ortodoxe". Împreună cu Antonie Plămădeală a trimis Consiliului Ecumenic al Bisericilor o telegramă în care îl acuza pe părintele Dumitru Calciu de multe rele, printre care, și de faptul că a fost legionar. Ca responsabil pentru comunitățile românești din Europa occidentală, IPS Corneanu făcea dese drumuri în regiune, după care scria rapoarte la Departamentul Cultelor și Patriarhie. În străinătate avea legături cu ierarhi ai acestor comunități, precum Episcopul Valerian Trifa și diplomați cu sarcini speciale.

Rămân la aceste "mărturisiri" din interviu. Ele sunt cu atât mai impresionante cu cât Mitropolitul Banatului a fost, în acești șapte ani, unul dintre cei mai convingători ierarhi ai Bisericii Ortodoxe. Raporturile dintre biserici, atmosfera ecumenică creată în Timișoara constituie un veritabil model. Singurul mitropolit care a făcut pași autentici spre reconcilierea cu Biserica greco-catolică! I se dusesse faima, cum spunea în interviu, de "monarhist, antipedeserist". De altfel, răspunsurile date întrebărilor lui Ion Zubașcu păstrează distincția imaginii sale publice, create după revoluție: *"Pe mine, acest lucru [elogiile la adresa lui Ceaușescu] m-au împovărat, în conștiința mea. De aceea, astăzi, sunt gata oricând, în orice împrejurare, să-mi cer iertare tuturor celor*

care m-au auzit atunci". Sau: "Evident c-am greșit. E unul dintre motivele pentru care eu m-am simțit vinovat. Nu vreau să exagerez, dar mi-am exprimat părerea de rău ca nimeni altul".

Desigur, problema de conștiință a IPS Nicolae Corneanu trebuie privită cu toată gravitatea. Și totuși, nu aspectul personal, al "colaboraționistului Corneanu" mă face să consider interviul publicat de "România liberă" ca unul dintre cele mai importante documente din acești ani. Ci câteva adevăruri care apar *limpezi, probate din acest moment pentru totdeanuna*, prin interviu. Lucruri pe care le bănuiam, desigur, aproape toți, dar care niciodată având o confirmare atât de concretă. Anume: 1) *toți* înalții ierarhi ai Bisericii Ortodoxe au colaborat, într-un fel sau altul, cu Securitatea; 2) nici un înalt ierarh nu putea să-și păstreze poziția fără să accepte colaboraționismul. IPS Nicolae Corneanu nu enunță exact ceea ce am spus mai sus dar ansamblul interviului său demonstrează că aceasta era situația.

Nu o să pun acum întrebarea, de ce au colaborat cu Securitatea Înalții ierarhi ai Bisericii Ortodoxe. De ce "Întîipremergătorii" altor biserici au acceptat condiția de martiri iar ai noștri, nu. Chestiunile acestea merită o dezbatere separată. Dar opinia publică ar trebui să fie în cel mai înalt grad interesată (în contextul declarațiilor Mitropolitului Banatului) de faptul că înalți ierarhi, după revoluție: 1) nu au mărturisit; 2) au păstrat legăturile lor anterioare. O astfel de legătură "notabilă" este numită în interviu: actualul

director al Băncii Internaționale a Religiilor, Ion Popescu, anterior director în Ministerul Cultelor, apoi prezent pe nu știu ce fel de funcție la Ambasada noastră de la Paris etc. "Aranjamentele" pe care le are Banca Internațională a Religiilor cu așezămintele Patriarhiei sunt vizibile. Desigur, nu pot fi vizibile legăturile ierarhiei ortodoxe cu lumea ocultă a serviciilor secrete, a factorilor de decizie în poziții oficiale ori a celor care reprezintă mafia politică.

Mă întreb încă o dată, după recente dezvăluiri, cum se face că înalții ierarhi s-au asociat în acești ani cu tot ceea ce a fost contrar modernizării României, ieșirii ei în lume, adecvării ei la lumea europeană? Cum se face că Biserica Ortodoxă a oferit tocmai lui Hillary Clinton spectacolul acela jenant, al atacului împotriva Martorilor lui Iehova? Sunt semnificative mijloacele la care Biserica Ortodoxă face apel, să-și promoveze uneori "ideile", acolo unde nu este de natura ei să intervină. Am în minte activitatea Asociației Studenților Creștini Ortodocși din România (A.S.C.O.R.) și campaniile lor îndreptate împotriva homosexualilor (implicit, obligațiilor față de Consilul Europei), a legii privind cumpărarea terenurilor de către străini, sau acum, îndreptate împotriva Tratatului cu Ucraina. Fluturașii și declarațiile lor privind trădarea actualilor guvernanți, prin încheierea Tratatului cu țara aflată în centrul de interes al NATO au fost deosebit de vocale. Această organizație nu poate avea nici o inițiativă care să nu primească aprobarea Ierarhiei Ortodoxe. Ea este mâna dreaptă a Patriarhiei. Iar dacă Patriarhia joacă cartea ei privind relațiile

României cu vecinii, iar în fruntea Patriarhiei se află foști colaboratori ai Securității, mă întreb din nou, în final: *ce face d-l Virgil Măgureanu?* Adusesem în discuție, într-un număr anterior al "22", tema ziaristilor dubioși, legați prin toate firele de SRI, care porniseră cruciada lor împotriva noii politici externe românești, administrată de președintele Emil Constantinescu și ministrul de Externe, Adrian Severin. Iată, aceeași campanie, cu aceeași miză, susținută acum de către brațul tânăr și disciplinat al Patriarhiei. Al unei instituții prea strâns legate, cum confirmă astăzi interviul cu IPS Corneanu, de foștii și actualii colegi ai Directorului SRI. Pot înțelege hotărârea lui Emil Constantinescu și a forțelor politice pe care le reprezintă, de a-l menține pe Virgil Măgureanu în aceeași funcție. Dar numai dacă experimentatul conducător al Serviciului nostru de informații dă în fiecare zi o probă de loialitate. Mi-e teamă că nu o arată, exact în chestiunile care privesc opțiunea de fond, a interesului nostru național.

[1] Publicat în 22, nr. 11, 1997

Proiectul de retrocedare a lăcașurilor de cult^[1]

Senatorul PNȚCD, Matei Boilă, a declanșat de curând un scandal confesional a cărui importanță o vom putea evalua în viitoarele luni. Domnia sa a înaintat Senatului un proiect de lege care se reduce la următorul enunț: *"În localitățile rurale în care există mai multe lăcașuri de cult folosite de Biserica ortodoxă română, care până în octombrie 1948 se aflau în proprietatea Bisericii române unite cu Roma - greco-catolică, cel puțin unul dintre aceste lăcașuri de cult va fi retrocedat Bisericii unite cu Roma – greco - catolică, la cererea parohiei din respectiva localitate"*.

Senatul a aprobat proiectul, la 12 iunie. Reacția Ierarhiei ortodoxe a fost promptă și de o vehemență care a surprins, cred, pe toți cei implicați. Patriarhul Teoctist a numit inițiativa legislativă un dictat *"care poate avea urmări imprevizibile pentru pacea Transilvaniei, de care vor fi răspunzători cei care au votat acest proiect de lege"*. Declarația I.P.S. Antonie - Mitropolitul Ardealului are același caracter amenințător: *"Legea Boilă... va genera conflicte, răzvrătiri, cu rezultate imprevizibile"*. Ea ar constitui *"un atentat la viața Bisericii ortodoxe românești și a neamului nostru"*. Daniel - Mitropolitul Moldovei și Bucovinei consideră legea drept *"un suport legal dat prozelitismului catolic"*.

Aș aminti oarecum separat declarația I.P.S. Bartolomeu - Arhiepiscop al Vadului, Clujului și Feleacului și cea a lui Andrei, Episcopul Alba Iuliei. Prima se termină în felul următor: *"Nu cred că Biserica ortodoxă română va permite cuiva să bată din picior"*. Episcopul Andrei atenționează mai întâi pe senatori, considerând votul din 12 iulie ca *"pe o imixtiune grosolană a Senatului României în viața Bisericii"*. *"Cu ce drept, domnilor senatori?"*, se întreabă Episcopul de Alba Iulia, pentru ca să susțină, în final, *"Ca atare, o asemenea lege noi nu o vom susține niciodată"*.

Două sunt, în mare, atenționările Înălților ierarhi ai Bisericii ortodoxe. Mai întâi, posibilitatea unor conflicte, dacă bisericile vor fi retrocedate. Să fie o asemenea posibilitate absurdă? Dacă avem în vedere un eveniment recent, petrecut la Ruginoasa, răspunsul este "nu". În această comună din județul Iași, nouă bapțiști întruniți la o slujbă religioasă au fost maltratați, la data de 30 decembrie 1997, de sute de ortodocși. De notat că sătenii au fost incitați și conduși de către preotul lor. Și mai surprinzătoare a fost, cred, poziția Mitropoliei Moldovei și Bucovinei. Citez: *"Nu comunitatea ortodoxă și nici preoții ortodocși nu sunt vinovați de ceea ce s-a întâmplat acolo. Vinovații sunt aceia care au venit în sânul unei comunități eminamente ortodoxă... și i-au agresat spiritual la ei acasă. N-au respectat Constituția, bunul-simț, au frizat morala socială și creștină prin aceea că au venit cu tupeu și obraznicie - considerându-i probabil pe săteni niște ignoranți - și au încercat să facă prozelitism"*. Comentariile, poziție oficială a Mitropoliei, reprezentau,

evident, o incitare la repetarea acestui fel de agresiuni.

Iată de ce, atunci când Înalții Ierarhi ai Bisericii ortodoxe amenință cu răzmerițe, este de așteptat ca ei să aibă în vedere disponibilitatea preoților de a produce evenimente cum sunt cele din Ruginoasa. Avem o analogie avansată cu strategiile de tipul Funar și Vadim care fluturau spectrul unor explozii naționaliste în momentul semnării Tratatului româno-ungar - având în spate amintirea Tîrgului-Mureș.

Al doilea tip de atenționare a Ierarhilor Bisericii ortodoxe privește refuzul de a se supune legii. "*Întâi să ascultăm de Dumnezeu, apoi de oameni*", era raționamentul Episcopului de Alba Iulia. Trebuie să spunem, din nou, că Biserica ortodoxă are antecedente și în această privință. Pe baza Decretului-lege nr. 126 din 1990, referitoare la situația juridică a bunurilor preluate de către stat în 1948, Biserica greco-catolică a putut da în judecată Biserica Ortodoxă Română pentru a intra în posesia unor lăcașe de cult. În anumite cazuri, judecătorii au dat dreptate Bisericii greco-catolice. La ora actuală există mai multe sentințe definitive, privind biserici din Satu Mare sau din Cluj. Mai cunoscut este cazul bisericii episcopale "Schimbarea la față" din Cluj, dăruită Bisericii greco-catolice în 1924, de către Sfântul Scaun. În ciuda încheierii tuturor procedurilor specifice, Biserica ortodoxă refuză să aducă la îndeplinire decizia judecătorească. Sentimentul acestor Ierarhi, că ei sunt stat în stat și că pentru ei legile nu funcționează constituie, desigur, o amenințare la adresa statutului de drept.

Ca și în alte cazuri, disprețul pentru regulile statului român și pentru principiile lumii civilizate impresionează mai întâi Occidentul. Cu puțin timp în urmă, organizația "Droits de l'Homme sans frontieres" a distribuit la Bruxelles, o declarație de protest împotriva a ceea ce autorii au numit "*în răutățirea rapidă a situației religiilor din România*". Ea avea subtitlul: "*Poate fi acceptată România ca membră a Uniunii Europene?*". Organizația amintea refuzul eliberării de autorizații pentru construirea lăcașurilor de cult, acțiunile împotriva greco-catolicilor, violențele, amintite și aici, din comuna Ruginoasa. Oricine realizează cât de costisitoare sunt toate acestea pentru România.

Cât de gravă este această amenințare, internă și în ceea ce privește îndeplinirea obiectivelor de politică externă ale României? De acum încolo, depinde de autorități și de oamenii politici cum vor acționa pentru apărarea statului de drept în fața presiunii Ierarhiei Bisericii ortodoxe. Cred că o primă măsură privește Secretariatul de stat pentru Culte. Conducut de un profesor de teologie ortodoxă, Gheorghe Anghelescu, Secretariatul a luat deja decizii discriminatorii, cum ar fi interdicția eliberării autorizațiilor de construcție pentru lăcașuri de cult, cerute de asociațiile religioase. Astfel, această instituție a unui stat secular este transformată într-un instrument al unei confesiuni particulare. Ca reacție la adoptarea Legii Boilă de către Senat, domnul Gheorghe Anghelescu a amenințat Biserica greco-catolică amintind decretul prin care a fost interzisă în 1948. "Acesta ar mai putea fi pus în aplicare", a îndreptat acest

demnitar, pus să servească statul secular, degetul spre vinovați. Dacă actualul Guvern nu va respecta caracterul laic al statului, operând inclusiv schimbările necesare la Secretariatul de stat pentru culte, Biserica ortodoxă română va ocupa locul deținut anterior de partidele extremist-naționaliste de tip PUNR- PRM.

[\[1\]](#) *Europa liberă*, 1997

Principală amenințare la adresa
democrației:
Ierarhia Bisericii ortodoxe române^[1]

**Proiectul de retrocedare a lăcașurilor
de cult**

De curând, Matei Boilă, senator PNȚCD, a depus la Senat un proiect de lege de retrocedare a unor lăcașuri de foste greco-catolice; un proiect decent, chiar modest. Greco-catolicii ar fi putut fi chiar derutați. Nu cumva un astfel de demers legislativ pune în umbră eforturile spre o reglementare cuprinzătoare și obținerea unei juste reparații pentru nedreptatea la care și-au dat mâna statul comunist și Biserica ortodoxă?

Senatul a aprobat proiectul, la 12 iunie. Urmarea: intervenții ale înalților ierarhi, iritate, contestatare și amenințătoare. Patriarhul Teoctist a numit inițiativa legislativă *un dictat "care poate avea urmări imprevizibile pentru pacea Transilvaniei, de care vor fi răspunzători cei care au votat acest proiect de lege"*. I.P.S. Antonie - Mitropolitul Ardealului, repetă amenințarea cu răzmerița: *"Legea Boilă... va genera conflicte, răzvrătiri, cu rezultate imprevizibile"*. Ea ar constitui *"un atentat la viața Bisericii ortodoxe românești și a neamului nostru"*. Î.P.S. Daniel - Mitropolitul Moldovei și Bucovinei vorbește despre *"un suport legal prozelitismului catolic"* iar I.P.S. Bartolomeu - Arhiepiscop al Vadului, Clujului și Feleacului sintetizează trufia tuturor spunând că *Biserica ortodoxa română nu va permite cuiva să bată din picior*.

În urma intervenției patriarhului și a instrumentelor sale - ASCOR etc. - câțiva oameni politici au bătut în retragere. Printre ei, Ion Diaconescu, președinte al Camerei Deputaților și președintele celui mai important, astăzi, partid din țară.

Consecvența trufiei în plan confesional

Iată, comenta BBC, avem conflicte confesionale. Opoziția Bisericii ortodoxe față de alte confesiuni s-a manifestat însă dintotdeauna. La puțin timp după panica trezită și ei, de revoluție, Ierarhia Bisericii ortodoxe a devenit foarte vocală. A susținut a fi "Biserica națională", adică privilegiată în raport cu alte religii. Și a fost. A primit sume mari de bani, pentru ctitoriile ori activitatea ei, cum nu a primit vreo altă confesiune.

Refuzul oricărui compromis cu Biserica greco-catolică a fost anunțat din 1990. Biserica ortodoxă a obținut sprijinul grupării Ion Iliescu, căreia i-a dat girul ei neprecupețit. În ultimul timp, s-au înmulțit declarații ale înaltei Ierarhii, în chestiunea greco-catolică, impresionate prin sarcasm, cinism, dispreț, infatuare. O mostră perfectă este "Scrisoarea deschisă" (de reconciliere!) a protopopilor din Eparhia Vadului, Clujului și Feleacului, din aprilie a.c., în care aceștia comentează "încheierea rolului cultural și criza de identitate" ale greco-catolicismului și "motivează" actul abuziv al regimului comunist de desființare a Bisericii greco-catolice. Cu astfel de precedente, mai poate oare să șocheze refuzul Episcopiei ortodoxe de a accepta,

recent, înhumarea lui Vasile Hossu, Episcopul diecezei de Oradea a Bisericii române unite cu Roma, în incinta catedralei "Sfântul Nicolae"? Faptul că până în 1948 catedrala aparținuse "fraților creștini" greco-catolici și că acolo se aflau înmormântați toți ceilalți episcopi uniți ai diecezei nu a contat câtuși de puțin.

Ierarhia Bisericii ortodoxe a contestat cu atât mai vârtos dreptul altor culte de a-și desfășura activitatea "pe pământul ei". A amenințat (o obișnuință se pare), a făcut presiuni și uneori a reușit - împiedicarea Martorilor lui Iehova, în 1996, de a-și susține Congresul la București. Punerea în gardă a autorităților publice, chemarea "la apărarea credinței străbune" și marșuri de protest, nimic nu a fost uitat pentru alungarea Martorilor lui Iehova. Militantismul ortodox nu se oprește, însă, numai la discursuri și manevre de culise. La data de 30 decembrie 1996, nouă bapțiști au fost maltratați de sute de ortodocși aduși de către preotul lor. Poziția Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, față de acest eveniment, depășește orice închipuire. *"Nu comunitatea ortodoxă și nici preoții ortodocși nu sunt vinovați de ceea ce s-a întâmplat acolo. Vinovații sunt aceia care au venit în sânul unei comunități eminamente ortodoxă... au venit cu tupeu și obrăznicie"*. Incitare oficială la repetarea acestui fel de agresioni!

"Lucrarea lumească" a ierarhiei Bisericii ortodoxe

Dar ierarhii Bisericii Ortodoxe nu s-au oprit la probleme confesionale. Au încercat să impună o politică de stat pe măsura viziunii lor despre lume. Au cerut - și obținut, o perioadă de timp -

menținerea pedepsei cu închisoarea pentru homosexuali. Au făcut declarații cu caracter anti-occidental. Au respins ideea respectării obligațiilor pe care statul român și le ia prin participarea la o comunitate internațională bazată pe valorile umanismului modern. Patriarhul Teoctist a căpătat acum doi ani misiuni diplomatice în Serbia, menite să ne integreze mai curând în lumea slavo-ortodoxă decât în cea euro-atlantică. Ierarhia ortodoxă a insistat pentru obligativitatea studiului religiei în școli, chiar în ciuda voinței acelor părinți care doresc o educație diferită pentru copiii lor.

De notat sentimentul acestor Ierarhi, că ei sunt stat în stat și că pentru ei legile nu funcționează. Mai multe biserici (în Satu Mare, în Cluj etc.) retrocedate Bisericii Greco-Catolice *prin hotărâre judecătorească* sunt în continuare deținute ilegal. Reprezentanții Bisericii Ortodoxe refuză să respecte deciziile justiției! Le întâmpină cu idei tipice pentru cuplul Funar-SRI: "*aplicăm hotărârea numai dacă suntem lăsați să clădim o Biserică lângă statuia lui Mihai Corvin*", declara cu un cinism sublim Bartolomeu Anania. Cât contează pentru ei "domnia legii"? Se vede din declarația Episcopului de Alba Iulia, Andrei: "*Ca atare o asemenea lege [de retrocedare a lăcașurilor de cult] noi nu o vom recunoaște niciodată*".

Disprețul pentru regulile statului român și pentru principiile lumii civilizate nu poate să nu impresioneze. Cu puțin timp în urmă, agențiile de presă din Occident au difuzat declarații de protest împotriva a ceea ce autorii au numit "*învrățătirea rapidă a situației religiilor din România*". Comunicatul de presă

al organizației "Droits de l'Homme sans frontieres" era distribuit la Bruxelles, în luna aprilie 1997, sub titlul: "Poate fi România acceptată ca membră a Uniunii Europene?". El amintea refuzul eliberării de autorizații pentru construirea lăcașurilor de cult, acțiunile împotriva greco-catolicilor, violențele, amintite și aici, din comuna Răginoasa.

Un comunicat paralel era difuzat și de către organizația "Drepturile omului ale Martorilor lui Iehova". Se reluau în mare tezele amintite mai sus, dovadă că era vorba despre o acțiune concertată, determinată de o situație de ultimă oră. Oricine realizează cât de costisitoare sunt toate acestea pentru destinul României.

O oază de fariseism și intoleranță

Cine sunt și ce vor acești ierarhi? Biserica ortodoxă este condusă de Sfântul Sinod, format din episcopi, mitropoliți, Patriarh. Conform dogmei, *Sinodul nu greșește niciodată*. Regula de principiu, aplicată cu puține excepții, este că episcop ortodox poate deveni cineva care a fost călugăr. "Tunderea la monahism" a cuiva este însoțită de jurământul privind ascultarea față de superior. Acest detaliu al organizării interne a Bisericii ortodoxe determină o structură cu o disciplină de fier. Supunerea totală față de superiori este parte din educația cuiva care urmează să aibă un cuvânt în conducerea Bisericii.

O etapă obligatorie spre demnitatea de episcop este să ajungi stareț. Numirea stareților se face de sus. În această fază intervine un alt detaliu, cu o influență considerabilă asupra

manifestărilor și chiar naturii Bisericii ortodoxe de astăzi. *"șefii cultelor, precum și mitropoliții, arhiepiscopii, episcopii, superintendenții, administratorii-apostolici, vicarii-administrativi și alții, având funcțiuni asemănătoare, aleși sau numiți în conformitate cu statutele de organizare ale cultelor respective, nu vor fi recunoscuți în funcțiune decât pe baza aprobării Prezidiului Marii Adunări Naționale, dată prin decret, la propunerea Guvernului, în urma recomandării ministrului cultelor"*. Am reprodus aici art. 21 al Decretului nr. 177/1948 pentru regimul general al cultelor religioase. El arată că întreaga ierarhie a Bisericii ortodoxe (nu iau în discuție aici alte confesiuni) se punea la dispoziția statului ateu. Stareții, episcopii și ceilalți membri ai ierahiei erau, de fapt, numiți la propunerea Ministerului Cultelor. Ordinea de fier din interiorul Bisericii devenea un instrument ideal pentru un control, de oțel, al Bisericii, de către regimul comunist.

Dubla determinare a prezenței în conducerea Bisericii ortodoxe, prin supunerea cu caracter dogmatic și cea față de autoritățile lumești explică faptele impardonabile ale Ierarhiei ortodoxe în perioada regimului comunist. Ea are reponsabilitatea de a fi participat la răspopirea celor care luptau pentru adevărata credință, de a fi conlucrat de aproape cu Securitatea, de a fi acceptat delațiuni, de a fi ascuns ori negat acțiunea de distrugere a monumentelor de cult și, desigur, acestea nu reprezintă totul.

Iată de ce mărturisiri cum sunt cele ale Mitropolitului Banatului, Nicolae Corneanu,

reprezintă un fapt excepțional. Ele au fost făcute, cu siguranță, fără încuviințarea patriarhului Teoctist. Ele au lăsat să pătrundă o lumină nu numai în ceea ce îl privește pe actualul Mitropolit al Banatului, ci și în sfera secretă a întregii ierarhii. În același timp, cazul Mitropolitului Banatului este unul care te invită la prudență în tragerea unor concluzii globalizatoare. Exemplul său arată că omul se poate salva, uneori, din brațele unui sistem oricât de constrângător.

Secretariatul de stat pentru culte și joncțiunea Putere-Biserică

Am amintit anterior de implicarea Ministerului Cultelor în numirea înalților ierarhi ai Bisericii Ortodoxe. Dar nu aceasta era singura prerogativă a instituției. Conform Decretului nr. 177 din 1948, adunările generale și congresele cultelor puteau fi ținute *doar* cu aprobarea Ministerului cultelor. Formulările folosite în pomeniri privind persoane de stat, solemnități etc., necesitau aprobările aceluiași minister. Iată cum arată și art. 40 din Decretul 177: *"Niciun cult religios și nici un reprezentant al vreunui cult nu va putea întreține legături cu cultele religioase, instituțiuni sau persoane oficiale în afara teritoriului țării, decât cu aprobarea Ministerului Cultelor și prin intermediul Ministerului Afacerilor Externe"*. Nu continui cu lista de competențe. Este limpede, din reglementările oficiale, că bisericile din România erau controlate sever, în totalitate, de către regimul comunist, prin intermediul Ministerului Cultelor, care utiliza la rândul său drept instrument ierarhiile bisericilor. Doar

Ministerul de Externe avea legături atât de adânci, și de elaborate, cu Securitatea, cum avea Ministerul Cultelor.

După decembrie 1989, onorabila instituție a devenit Secretariatul de Stat pentru Culte. Scopul a rămas cam același. (De ce, oare, tăcerea opiniei publice față de o instituție care a făcut mult rău vieții religioase, atât de des invocată astăzi în România?) În ceea ce privește legislația, rămân valabile normele Decretului 177/1948, când nu intră în conflict cu Constituția României. Începând cu 10 aprilie 1995 a intrat în vigoare o nouă reglementare, Hotărârea de Guvern nr. 218 privind organizarea și funcționarea Secretariatului de Stat pentru Culte. Deși chiar în articolul de debut al HG nr. 218 se enunța: *"În activitatea sa Secretariatul de Stat pentru Culte se conduce după principiul conform căruia toate cultele religioase recunoscute sunt libere, autonome și egale față de autoritățile publice"*, Secretariatul păstrează în continuare prerogative contrare independenței cultelor. (Conform art. 2, punctul 5, Secretariatul *"face propuneri pentru recunoașterea prin decret a șefilor cultelor, a conducătorilor de eparhii, a celorlalți ierarhi și a celor asimilați acestora, la cererea cultelor, în condițiile prevăzute de lege"*.)

Datele prezentate sugerează, cred, amploarea legăturilor stabilite între Secretariatul de Stat pentru Culte - fostul Minister al Cultelor - și Ierarhia Bisericii Ortodoxe. O solidaritate construită pe interese, pe vinovății comune, pe strategii de salvare. O rețea de canale subterană a legat Secretariatul, Ierarhia și

clienții regimului Iliescu. Firesc să ne întrebăm: ce s-a întâmplat cu instituția după schimbările din noiembrie?

La conducerea Secretariatului de Stat pentru Culte a fost numit dr. Gheorghe Anghelescu, profesor de teologie ortodoxă. Poate oare un filo-ortodox, cu obligații precise față de BOR să promoveze principiul "*conform căruia toate cultele religioase recunoscute sunt libere, autonome și egale față de autoritățile publice*"? Poate el să susțină libertatea de conștiință a tuturor cetățenilor, limpede afirmată în Constituție? Când a luat decizia de numire, premierul Victor Ciorbea a raționat, probabil, conform prezumției de bună credință. Cum se face, totuși, că pe 25 martie 1997, în plină campanie a primului ministru prin capitalele europene, Gheorghe Anghelescu a emis o adresă cerând primărilor să anuleze ori să refuze autorizațiile pentru construirea lăcașurilor de cult, comunităților religioase care nu au fost recunoscute (multe fiind înregistrate ca asociații)? Ceea ce autoritățile locale au și făcut, în ciuda violării flagrante a garanțiilor constituționale privind libertatea religioasă (care include, evident, și dreptul de a beneficia de astfel de lăcașuri). *O limitare de neimaginat în democrațiile avansate, curtate de România.* Iată de ce, atunci când unele organizații afectate de politica Secretariatului de Stat pentru Culte s-au plâns de discriminare, asociațiile internaționale de drepturile omului au intervenit imediat întrebându-se "*Poate fi România acceptată ca membră a Uniunii Europene?*"

Sau, iată reacția lui Gheorghe Anghelescu la adoptarea Legii Boilă de către Senat. În timpul dezbaterii pe marginea proiectului de lege, dl. Anghelescu a amenințat Biserica unită cu Roma, în cursul unui interviu la BBC, sugerând că decretul prin care aceasta a fost interzisă în 1948 mai poate fi pus în aplicare.

Prestația actualului Secretar de stat pentru culte demonstrează ceea ce era de bănuț de la început: înalta poziție de Secretar de Stat pentru Culte este incompatibilă cu orice înregimentare confesională. Secretariatul este instituția unui stat secular și trebuie condusă ca atare. Premierul Ciorbea are obligația să pună capăt moștenirii fostului Minister al Cultelor.

Interesele Ierarhiei

Cum să-ți explici o astfel de ieșire în plină scenă politică a ierarhilor Bisericii ortodoxe, confesiune dedicată, în principiu, trăirii mistice și nu, ca în cazul protestantismului, înfăptuirii operei lui Hristos pe Pământ? Cine s-a apropiat de viața cotidiană a Bisericii a văzut rolul valorilor materiale pentru instituție și pentru sacerdoții săi. Mă întreb, câți dintre ortodocșii simpli realizează imensele interese care se joacă în spatele declarațiilor privind "Biserica neamului" și "apărarea credinței străbune"? Dimensiunea proprietăților Bisericii Ortodoxe, un imperiu material pus la dispoziția înalților ei ierarhi? Câți dintre oamenii noștri politici, dedicați (!?) întemeierii unei societăți democratice s-au gândit la acest privilegiu - contrar regulilor statului modern - a scoaterii unor valori din circulația publică? Sumele

oferite de credincioși (donații, banii care însoțesc listele de pomenire a viilor și a celor morți etc.) ajung în mâna slujitorilor cultului fără a fi *evaluate și fără a se percepe nici un fel de impozite pe ele*. În parohiile mai bogate, e vorba de multe milioane lunar. Sensibilitatea slujitorilor lui Dumnezeu la aceste bunuri lumești ajunge uneori până la rapacitate - iese uneori la lumină, când, spre exemplu, se refuză înmormântarea vreunui decedat dacă nu se achită sume substanțiale etc. Acești bani ar trebui să slujească operei bisericești - lucru care nu scuză scoaterea lor de sub controlul public. În fapt, cea mai mare parte, uneori toate veniturile, rămân la preoți. Repartizarea de parohii - mai bănoase, mai puțin bănoase - ascensiunea pe scara demnităților etc., fac să circule acești bani ascunși controlului financiar și parte din ei să se scurgă, conform frumoasei tradiții bizantine, în buzunarele capilor Bisericii, ori la persoanele influente din Secretariatul de Stat pentru Culte. O idee asupra relațiilor de tip mafiot din spatele discursului ortodoxist? Să ne amintim de numele scos la lumină de I.P.S. Corneanu, în istorica mărturisire din "România liberă" (10 martie 1997): Ion Popescu^[2]. Fostul director din Departamentul Cultelor, ulterior, consul general al Ambasadei române din Paris a devenit între timp directorul Băncii Internaționale a Religiilor, instituție care se bucură de relații strânse cu Biserica ortodoxă - unele sedii sunt construite pe terenurile ei - dar, desigur, și cu întemeietorii băncii, clienți ai clanului Iliescu.

O problemă de dogmă

Biserica ortodoxă se prezintă pe sine nu ca o instituție, ci ca o unitate spirituală transcendentă a tuturor credincioșilor. Condamnarea comunității mistice a bisericii ar fi un sacrilegiu. Raționamentul, conform căruia Biserica este trupul lui Dumnezeu - în viziunea ortodoxă - a fost folosit extensiv de către reprezentanții tuturor bisericilor ortodoxe din Est și din Balcani. De aici, pretenția preoților ortodocși și a Ierarhiei, de a fi apărați de contestarea lumească. De vreme ce persoana individuală își pierde semnificația în raport cu comunitatea transcendentă, competența clerului ortodox nu ar putea fi pusă în discuție, dinafară.

Chiar dacă cineva acceptă dogma unei comunități transcendente, Ierarhia Bisericii ortodoxe este formată din oameni și aceștia nu pot fi același lucru cu funcția lor sacerdotală. Se invocă și argumentul priorității a ceea ce propovăduiesc oamenii Bisericii: nu ar trebui să facem confuzia între ce spun și ce sunt ei. Să acceptăm, altfel spus, că legitimitatea Ortodoxiei nu ar fi afectată de calitatea slujitorilor săi. Dar, exact din același motiv, a critica Ierarhia Bisericii nu înseamnă a critica Ortodoxia. Trebuie afirmat cu tărie: *Ierarhia Bisericii Ortodoxe nu este tot una cu Biserica*. Ideea imunității celor care oficiază în numele ortodoxiei este profund vicioasă. Iar o comunitate intră în relație, în primul rând, cu Ierarhia, nu cu Biserica transcendentă. Cum se ordonează atunci, moral, o comunitate religioasă, dacă nu poate identifica, sau nu vrea să identifice, *competența spirituală a propovăduitorilor mesajului lui Dumnezeu?*

Competența nu este o chestiune de repetare mecanică a textelor dogmatice. Religia nu poate fi transmisă fără adaptare, subtilitate interpretativă, imaginație. *Competența spirituală este, în esență, o problemă de realizare.* Ceea ce șochează la atâția dintre ierarhii Bisericii Ortodoxe este enorma distanță care îi separă de *realizarea* spiritului creștin. Fier creștinesc în cuvintele lor? Discursuri pline de agresivitate, prefăcătorie, pizmă, rea voință, pe care le auzim prea des în gura celor care se simt legitimați să ne păstorească. Să recitim amenințările trufașe, stârnite de legea Boilă! (O singură excepție dăătoare de speranță, a I.P.S. Corneanu, mitropolitul Banatului.) În definitiv, nu împotriva slujitorilor lui Dumnezeu farisei s-a ridicat Iisus? Nu se vede nimic dumnezeiesc în mentalitățile Ierarhiei create sub regimul comunist. În comportamentul ei, care a mers până la păcatul de neimaginat al delațiunii, căreia i-au căzut victimă cei ce au crezut în taina spovedaniei. Voi cita doar câteva subtitluri, din interviul antologic luat de Ion Zubașcu lui Cicerone Ioanițoaia ("România liberă" din 10 mai 1997): "*Ierarhii ortodocși s-au pus în slujba satanei moscovite*"; "*Biserica s-a transformat într-o organizație de propagare a satanismului*"; "*Patriarhul Iustinian a colaborat cu Securitatea*"; "*Biserica greco-catolică a fost desființată din ordinul Moscovei*".

Teama viscerală a ierarhilor Bisericii ortodoxe față de alte culte este, într-un fel, explicabilă. În fața ascendentului moral al slujitorilor Bisericii greco-catolice, a solidarității concrete din cadrul bisericilor neoprotestante (vezi recent, cazul lui Cristian, copilul bolnav de SIDA, din

Nenciulești/ Teleorman, care a găsit la adventiști singurul loc de refugiu), a calității intelectuale a sacerdoților catolici, a practicilor învăluitoare a unor religii asiatice, parohiile ortodoxe sunt amenințate cu pierderea enoriașilor iar păstorii lor, cu pierderea veniturilor. De aici lupta Bisericii ortodoxe de a-și asocia statul împotriva unei adevărate libertăți religioase în România.

[1] Publicat în revista 22, nr. 25 și 26, 1997

[2] Supunerea în cadrul Înaltei Ierahii ortodoxe relevă caracterul excepțional al mărturisirilor făcute de un membru al Sinodului. Desigur, preoți care au depus mărturie sunt numeroși. Aș da exemplu mărturiile lui Leonida Pop – răspopit pentru criticile sale – privind un lucru atât de oribil cum este denunțarea la Securitate a unor oameni care se încredințaseră preotului lor sub taina spovedaniei.

Două paralele care se intersectează^[1]

Am citit cu interes articolul Ancăi Manolescu ("Aproape dialoguri", *Dilema*, nr. 234-235). Intervenția domniei sale ajută dezbaterea privind opțiunile statului român în materia libertății religioase și presiunea exercitată în acest sens de Ierarhia Bisericii Ortodoxe Române. Mai multe observații privind eseul meu din revista 22, "*Principala amenințare la adresa democrației: ierarhia Bisericii ortodoxe române*" sunt, fără îndoială, corecte. Am vrut, iată, să sintetizez interviul lui Cicerone Ioanițiu și am ales subtitlurile, care erau pline de referiri la "satana moscovită". Dacă în context, termenul "satanist" constituia o metaforă ("propagarea satanismului" nu însemna altceva decât "propagarea răului"), rupt de comentariul intervievatului el devenea (ce oroare!), un termen explicativ. Și nici nu este vorba doar despre această greșită operare stilistică.

Țin totuși, la rândul meu, să adaug câteva comentarii la observațiile d-nei Anca Manolescu, în speranța de a fi util subiectului. Încep subliniind nu doar suținerea anterioară: "*unghiul... social al drepturilor omului și al raporturilor cu statul*", chiar și "*exclusiv*", e legitim; dar și că acesta e deosebit de relevant. A vorbi despre drepturile omului și raporturile cu statul înseamnă, *în fond*, a introduce ca referință demnitatea și libertatea ființei umane. Să fie acestea subalterne unei lecturi religios-dogmatice? Desigur, Biserica nu este un ONG și există un domeniu simbolic specific al ei,

ireductibil. Dar, întrucât d-na Anca Manolescu a făcut o astfel de ușor-ironică paralelă aș aminti că fenomenul social care conduce la instituția Bisericii este fondat, ca și ONG-urile, pe "voința de asociere" și că, dintr-un punct juridic foarte general, ambele prezintă o natură "privată". Poate astfel de interpretări nu au, pentru anumite spirite, atractivitate, dar de aici nu rezultă că attributele politico-juridice ar reflecta o realitate mai puțin profundă.

Desigur, până la un punct, articolul din "22" evită chestiunile "interne" de cult și face lectura numai a dimensiunii lor sociale, adică - până la un punct - "exterioare". Focalizarea asupra unei dimensiuni nu neagă existența celeilalte. Faptul că "jurământul de ascultare" monahal se face, *în principiu*, "către un duhovnic, către un maestru spiritual" nu înseamnă, chiar deloc, că acesta nu ar stabili și (din păcate, deseori *numai*) un raport ierarhic pe linie administrativă, cum înclină să considere d-na Manolescu. "Relația de ascultare" obligă pe cel ce a depus jurământul să accepte cele mai absurde lucruri, iar dacă "nu faci ascultare", există sancțiuni - cum ar fi postul, oprirea în chilie, în mănăstire, și în final, cateherisirea. (Nu am considerat nimerit să mă refer, în articolul din "22", la informațiile pe care le-am primit, referitoare la efectele jurământului de ascultare atunci când superiorul este homosexual.) Nu sunt acestea oare raporturi administrative? Cea mai relevantă rămâne aplicarea relației de ascultare pe linie ierarhică - armătura, desigur, acelei ordini de fier din interiorul Bisericii de care vorbeam. A vedea efectele în plan social nu înseamnă "*a judeca efortul contemplativ după categorii ale*

structurilor de putere mundană" (A.M.). Ci doar regăsirea acestor categorii în chestiuni ce privesc viața Bisericii și prezența ei în societate.

Escamotarea realităților terestre ale Bisericii prin referire la câteva teze doctrinare, *trasând două lumi paralele*, indică, deseori, interesul subiectiv, tematic ori valoric, al preopinentei. Se simte, la Anca Manolescu, voința de a proteja orizontul [spiritual] al tradiției ortodoxe. Așa interpretez reproducerea de către domnia sa, neproblematizată, a unor principii de genul "*eficacitatea liturgică nu depinde... de vrednicia oficiantului*". Nu că ideea ar fi un clișeu. Întrebarea este *cât și în ce context*, acest principiu *este relevant*. După opinia mea, în contextul nostru de discuție nu este. Viața nu trebuie gândită ca un auxiliar al dogmaticii.

Din contră. Dogmatica este cea mai puțin legitimă să îndrume viața. Cât ar fi ea de *ortodoxă*, nu constituie niciodată expresia substanței originale a revelației. Textele de referință - incluzând interpretările - sunt întotdeauna rezultatul unui număr considerabil de medieri. Un adevărat pericol - și cel mai răspândit - constă în tratarea scrierilor doctrinare în sensul unui realism naiv (al unei "teologii naive"): ca "documente autentice"; de citit *ad literam* sau după un cod oferit pe tavă de un preot; ca și cum sensul acestor scrieri ar fi același pentru oamenii care privesc spre cer din peșteri, cât și pentru cei care își pun problema morală a clonării unor alte ființe.

Susțin că toate aceste elemente ale unui realism naiv (teologii naive) sunt total străine experienței religioase care contează. Și pe această linie - care acum e de natură spirituală, nu mundană - Ierarhia Bisericii Ortodoxe îmi pare o instituție anchilozată, intrată în conflict cu realitatea, asociindu-se cu cele mai conservatoare forțe pentru a susține interese meschine, chiar dacă prin asta neagă sensul experienței religioase.

[\[1\]](#) Publicată în *Dilema*, nr. 236, 199.

Grupări ortodoxiste, libertatea religioasă^[1]

Grupări ortodoxiste

Ieșirile în arena publică, din ce în ce mai vocale, ale Ierarhiei Bisericii Ortodoxe au fost încurajate de grupări care și-au asumat condiția de "câine de pază" al Ortodoxiei (formula unuia dintre lideri). Specifică pentru tipologia pe care o am în vedere este Fundația Anastasia. Datorită unui management incisiv, a relațiilor cu lumea politică și cea culturală, Fundația Anastasia a avut, în sensul comercial al cuvântului, succes. Editura Fundației a publicat mult și a vândut mult. F.A. a știut să adune, cu prilejul unor evenimente ori în întâlniri periodice (cum ar fi "Serile Darvari") intelectuali cu succes de public (printre ei, Alexandru Paleologu), tineri, VIP-urile (sic!) Bisericii. Decisivă pentru destinul Fundației a fost însă oferta publicării unei pagini religioase, săptămânal, în *România liberă*. Din pagina a doua a *României libere*, Fundația Anastasia a revărsat, săptămână de săptămână, în sute de mii de exemplare, campanii împotriva homosexualilor - de la zugrăvirea lor în termeni diabolizatori până la cereri adresate Parlamentului României de a aplica pedepsirea acestora cu închisoarea; texte ignobile la adresa altor comunități religioase, în particular, la adresa greco-catolicilor; o concepție despre stat și cetățean în sensul unei teocrații ortodoxe.

Folosind finanțări luate de la sponsori internaționali pentru proiecte care vorbeau despre nevoia creării unei democrații în România, utilizând echipamente sofisticate pentru promovarea unei campanii de largă audiență împotriva mijloacelor audio-vizuale ale lumii de azi, Fundația Anastasia a arătat a ști să beneficieze de mijloacele modernității pentru a condamna, eficace, logica ei. Cea mai șocantă manifestare a schizofreniei care domină viața Fundației este însă chiar viziunea ei religioasă. "Ortodoxia" promovată de Sorin Dumitrescu, Răzvan Bucuroiu și invitații lor pare a fi o religie a urii împotriva celor diferiți, o religie a agresivității, o mișcare fundamentalistă (ori cel puțin habotnică, după remarca lui Dan Oprescu, într-un articol mai vechi din "Sfera politicii") incompatibilă cu standardele societății de la sfârșitul secolului XX.

Propagandă ortodoxistă, apropiată de viziunea Fundației Anastasia dar cu note stilistice relevante, face și revista *Cuvîntul*. Și în acest caz, textele acuzatoare domină articolele informative. Pagina ortodoxă coordonată de Dan Ciachir este mai puțin patetică iar violența ei, mai sofisticată. *Cuvîntul* ne oferă cel mai explicit discurs despre relația dintre politică și Biserică. Ortodoxia este confesiunea majorității și redactorii revistei par convinși că majoritatea își va impune dictatura ei. Oamenii politici să îndeplinească "directivele" Ierarhiei Ortodoxe, dacă nu, electoratul îi va sancționa pe loc. Există o jubilație atât de intensă, în textele lui Dan Ciachir, în a vedea (în a-și imagina) politicianii umilindu-se, încât ea interesează psihiatria ("*Omul politic a înțeles că electorul*

său merge la biserică... Lui trebuie să-i placă. ... Creștinul votant, electorul, vrea să te vază plecând genunchii în Casa Domnului așa cum face el" / Cuvîntul, octombrie 1996).

O astfel de viziune grotescă, asupra Bisericii și a relației ei cu lumea, vorbește despre crize de personalitate (de identitate), nu despre experiența religioasă (în fond, acestor autori de texte trăirea creștină le este inaccesibilă). Ironia și disprețul cu care ortodocșii de genul lui Dan Ciachir întâmpină opiniile diferite, violența și nedreptatea incalificabile la adresa altor confesiuni nu își au locul nici în ordinea spirituală, nici în ordinea pur intelectuală. Iar tezele lor sunt - ca orice discurs cu rol defulator - fanteziste. Ideea repetată obsesiv, că ortodocșii i-au alungat de la conducerea țării pe Ion Iliescu și clica lui - datorită ateismului acestora - votând pe Emil Constantinescu și CDR nu rezistă la un calcul elementar. (Ideea a fost reluată, cu ocazia proiectului Boilă, și de ierarhi ortodocși, într-un spirit identic, cu aceeași satisfacție incultă și infatuată.) La toate alegerile, mai mulți ortodocși l-au votat pe Ion Iliescu decât pe Emil Constantinescu și doar caracterul masiv al votului protestanților, catolicilor și greco-catolicilor din 1996 în favoarea ultimului a răsturnat balanța. Dar adevărul adevărat este că votul de după 1990 nu a avut caracter religios și estimările de mai sus nu sunt semnificative. Speculațiile pe marginea votului ortodocșilor reflectă una dintre cele mai periculoase strategii ale grupărilor ortodoxiste, pe linia chiar mai perfidă dar în general mai discretă a Ierarhiei Bisericii Ortodoxe: manipularea politică. Cât de retrogradă politic este această Ierarhie a arătat-

o recentul scandal iscat în jurul declarațiilor părintelui Ioanichiu Bălan. Opoziția Bisericii Ortodoxe față de apropierea noastră de lumea occidentală și integrarea în NATO, exprimată cu frenezie de starețul Mănăstirii de la Sihătria a determinat, în sfârșit, reacția unor intelectuali (Cornel Nistorescu în *Evenimentul zilei*, Ștefan Augustin Doinaș în *Cotidianul* etc.). Dar manifestări în sensul unei autarhii sinucigașe au avut loc de mult, de la comentarii ale Patriarhiei până la strategii elaborate, cum ar fi opoziția față de legislația vânzării pământurilor către străini.

Astăzi *România liberă*, asociată atâta vreme cu o ignobilă propagandă nu mai publică pagina religioasă a Fundației Anastasia iar temele cu acest specific au fost salvate, intelectual și profesional, de Ion Zubașcu. (Pagina Fundației poate fi găsită în "Ziua", în vecinătatea, firească, a caricaturilor obscene ale cotidianului.) Lunarul "Cuvîntul" are o circulație restrînsă. Importanța și puterea reală a grupărilor ortodoxiste este însă reală, și ea provine din interacțiunea cu activitatea Ieriarhiei Ortodoxe ori instituții precum Secretariatul de Stat pentru Culte.

[1] Textul este prima parte al articolului publicat, sub acest titlu, în revista 22, nr. 28, 1997

Mesajul ÎPS Bartolomeu Anania^[1]

Temele schimbării guvernului, a distanțării PNL, a disidenței din PNȚCD, a scandalului din Germania sunt, desigur, capabile să alunge din uitare evenimentul, totuși, excepțional, al procesiunii organizate vineri, 20 martie, de ÎPS Bartolomeu Anania, arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului. 2.500 de preoți ortodocși, seminariști și studenți au parcurs traseul în tăcere, de la Catedrala Arhiepiscopală, prin Piața Unirii și prin fața bisericii “Schimbarea la Față”, reîntorcându-se la locul de pornire, în Piața Avram Iancu. S-au alăturat ÎPS Bartolomeu Anania, PS Ion Mihălțan de Oradea, PS Andrei de Alba Iulia, PS Ioan de Harghita și Covasna, episcopul vicar patriarhal Visarion Rășinăreanu.

Este interesant că o mare parte a presei a prezentat procesiunea sub titlul “Dreptcredincioșii s-au rugat pentru sufletele vrășmașilor neamului românesc”. Este superfluu să remarc că nu acesta era scopul manifestării, ci transmiterea unui mesaj de fermitate de către Biserica Ortodoxă din Transilvania. *Substanța acestui mesaj*, iată ce voi încerca să desprind în continuare.

“Marșul tăcerii” s-a desfășurat la exact o săptămână, în același interval orar cu incidentele generate de preluarea de către greco-catolici a bisericii “Schimbarea la Față”. Procesiunea a fost deci una de protest față de tratarea contenciosului dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Greco-Catolică prin intermediul instituțiilor statului de drept. Înapoia preotului care deschidea procesiunea,

ducând pe umeri Sfânta Cruce, mergea un tânăr îmbrăcat în costum tradițional specific zonei Munților Apuseni. El purta drapelul tricolor simbolizând că Biserica Ortodoxă este Biserica Neamului, adevărata Biserică Românească. Cuvântul ÎPS Bartolomeu. Cu care s-a sfârșit procesiunea, reia insistent această temă. El vorbește despre *“dezbinarea unității de conștiință a neamului românesc și, în special, a celui din Transilvania”*, urmând unei dezbinări și *“mai mari, adică cea veche, vindecată în bună parte prin preoțimea și poporul nostru”*. Este vorba, evident, despre “Unirea cu Roma” a unei părți a populației Transilvaniei, “vindecată... în parte” prin revenirea la Ortodoxie a greco-catolicilor prigonți de regimul comunist. *“În ultima perioadă, valuri de vrășmași se ridică împotriva Bisericii Ortodoxe Române, și, printr-însa, împotriva neamului românesc”*, insistă Bartolomeu Anania, pentru a maraca mesajul său: “ortodox” egal “român” – “greco-catolic sau de altă credință” egal străin.

A doua temă a “Cuvântului duhovnicesc”: “valurile de vrășmășie” care amenință Biserica Ortodoxă și, în consecință, neamul românesc. Mitropolitul cere lui Dumnezeu ca ruga *“să-i îmblânzească și să-i facă buni (...) să-i dezarmeze de toată viclenia și de răutatea lor”* pe acești vrășmași. Iată deci, reluată cu intensitate, vechea marotă a străinului, a “diferitului” ca ființă neîmblânzită, vicleană, rea și, cum adaugă “Cuvântul” în continuare, sălbatecă și violentă, ale cărei instrumente sunt pumnul și bâta.

În sfârșit, a treia temă și mesajul de fond, necesitatea împotrivirii ferme la orice imixtiune externă în viața Bisericii Ortodoxe

(și deci a neamului românesc!) care ar repeta, spre exemplu, episodul retrocedării bisericii “Schimbarea la Față”. Afirmând: *“Încă nu avem război între noi, dar avem dezbinare”*, ÎPS Bartolomeu ne dă să înțelegem, desigur, că Biserica Ortodoxă se pregătește de (ori pregătește) un război. Când declară *“... pumnului sau bătei îi vom opune crucea, dar e bine să se știe că, de azi, crucea va fi fermă”*, înaltul ierarh anunță că “Biserica Neamului” nu va mai accepta episoade cum a fost cel din 13 martie. Ce poate fi mai expresiv pentru un profesionist al discursului despre iubire decât o frază de genul următor: *“Îi invit să nu profite de smerenia ortodoxă.”*; *“... atunci când e vorba de a apăra demnitatea adevărului lui Dumnezeu, stăm cu Crucea sus, cu fruntea sus și în picioare”*.

Nu cred că s-ar mai putea adăuga ceva esențial, acum și în perspectivă, la mesajul Bisericii Ortodoxe din Transilvania. Aceasta va lupta ca să fim (să rămânem) un neam ortodox, unde domnește unitatea de conștiință și nu statul de drept. A spune că Biserica Ortodoxă luptă pentru confirmarea liniei lui Huntington, între noi și civilizația de la Apus, constituie totuși o mare eroare. Eroare, întrucât, după politologul american, linia ar urma arcul Carpatin, plasând Transilvania într-un spațiu de altă natură decât spațiul Răsăritean apărat de ÎPS Bartolomeu Anania.

[1] 22, nr. 1, 1998

O revistă a Ierarhiei Ortodoxe editată în București^[1]

În noiembrie 1997 a apărut revista lunară *Icoana din adânc*, publicație care ar fi, cum scrie pe frontispiciu, "de atitudine creștin-ortodoxă, teologie, cultură și artă". Pe prima pagină, în jurul "Cuvântului de bun început" al Patriarhului Teoctist atrăgeau atenția titlurile publicitare: "Apăra-vom păstorul, aduna-vom turma" (o logică transparentă) "credință fără libertate se poate, libertate fără credință nu se poate!" (iată mesaj!), "Un eșec pedagogic: Școala Waldorf" (trebuiau văzute argumentele) sau "Existența neamului românesc în pericol". Primul gest firesc, verificarea responsabilităților pentru modelele de "atitudine creștin-ortodoxă" mai sus amintite prin analiza casetei redacționale. Colegiul de redacție are un președinte, pe Prea Sfântul Teodosie Snagoveanu, Episcop vicar al Arhiepiscopiei Bucureștiului; ca redactor responsabil, Prof. Dumitru Popescu, apoi Dr. Ioan Gându (redactor coordonator) și redactorii Prof. Radu Dumitru, Prof. Paul Bălan. Adresa este tot Arhiepiscopia Bucureștiului. E vorba, deci, de o revistă a Ierarhiei Ortodoxe, chiar dacă Arhiepiscopia Bucureștiului nu apare drept editorul oficial. Revista reflectă paradigma Episcopului vicar și, prin filiație, perspectiva fruntașilor Bisericii Ortodoxe. Acesta este motivul pentru care am considerat importantă recenzia noii reviste.

Numărul I (la care mă opresc) cuprinde câteva texte cu pur subiect religios: cuvintele Prof. Dr. Dumitru Popescu despre "Semnificația

icoanei", cele ale Părintelui Dumitru Stăniloae ("Întruparea iubirii dumnezeiești"), texte liturgice, un eseu privind "Cântarea liturgică, o armonie divino-umană" (Dan B.) etc. Ceea ce mi-a atras însă atenția este interesul colegiului redacțional pentru chestiuni de natură social-politică. Astfel, articolul semnat de Dan Bănulescu, consacrat "Eșecului pedagogic" al Școlii Waldorf are circa 2 pagini.

Care este argumentația autorului? După o prezentare discutabilă a personalității lui Rudolf Steiner, Dan B. "atacă" pilonii pedagogiei Waldorf *imaginația, inspirația și intuiția*. El opune experienței școlare dezvoltate de-a lungul timpului prin acest sistem, răspunsul lui Nicodim Aghioritul ("ca punct de vedere adevărat ortodox!"): "*Ceea ce nu trebuie, să ne bizuim pe noi înșine; diferitele forme ale imaginației ... sunt o invenție și născocire a diavolului*". Autorul apelează și la Sf. Maxim, citînd următoarea aserțiune: "*Adam a fost creat fără imaginație. De aceea nu-și închipuia nimic, nici nu se robea simțurilor, nici formelor și lucrurilor ce decad sub simțuri*".

Dar cel mai des, critica lui D. B. se reduce la imprecății de genul "*Enormitatea acestei afirmații... ne dă imaginea diletantismului excesiv al autorului*"; "*ortodoxia îi este total ascunsă acestui fals învățător și prooroc mincinos*" (despre Rudolf Steiner). Este extrem de sugestiv pasajul următor: "*în spatele acestor măsuri de forță [ale lui Ceaușescu], de stopare a tuturor curenților ezoterice, incluzînd yoga și artele marțiale, ba chiar desființînd și institutul de psihologie, trebuie să vedem nu*

doar pericolele unor 'erezii' ideologice, ci pericole politice, transcendentalii urmărind de pildă un guvern mondial. Invazia deschisă de materiale oculte, ezoterice și paranormale de pe standurile noastre de cărți și ziare din ultimii ani confirmă semnalele de alarmă". După gratitudinea pe care o arată față de măsurile luate de Ceaușescu, autorul face un apel, desigur, la intervenția autorităților actuale.

Același spirit, aceeași atitudine, în lunga apărare a Ierahiei Ortodoxe semnată de Ioan G. sub titlul "Apăra-vom păstorul, aduna-vom turma." Este invocat Dionisie Areopagitul, citat cu voluptate: "...Divinitatea prin natura ei, obârșia îndumnezeirii a dăruit, prin bunătatea divină, Ierarhia pentru mântuirea și îndumnezeirea tuturor ființelor raționale și spirituale (...) În mod necesar deci, primii conducători ai Ierarhiei noastre au fost cei mai întâi umpluți de dumnezeire".

Cine se opune acestui postulat, al datoriei deplinei supușenii față de Ierarhie? Cei ce îl hulesc pe Creatorul nostru întrucât fac pe "profunzii", cu fel de fel de inovații și eșafodaje neognostice care nu-l interesează pe Dumnezeu sau, dacă vreți, îl scârbesc așa cum ne scârbesc și pe noi, elucubrațiile unor semeni de-ai noștri, care din mijlocul mocirlei morale întipărite și pe chipul lor ne scot ochii cu 'descoperirile' lor, din ce în ce mai sfidătoare și mai nerușinate, ajungând să ne prezinte mlaștina rușinii drept 'model alternant de viață"! Rar o expresie atât de limpede a frustrării dramatice, a resentimentului visceral pe care reprezentantul

Ierarhiei Ortodoxe le trăiește față de intelectualii independenți. Astfel de formule sunt repetate obsesiv în lungul text semnat de Prof. (!) Ioan Gândea. În context, apelurile la sentimente creștinești (față de cei care greșesc) copleșesc prin fariseism.

Sinteza paradigmei autorilor este dată de "un memoriu", asumat de revistă de vreme ce este nu numai selectat, ci și prezentat drept "*un material remarcabil prin luciditatea, responsabilitatea și realismul autorilor*". Care sunt tezele remarcabile pe care mizează Ierarhia Bisericii Ortodoxe? Memoriul enumeră fapte care ar amenința însăși existența Neamului românesc. Iată-le:

- 1) alinierea legislației românești la legislația continentală unică (aceasta fiind legislația Consiliului Europei dar și ale altor organisme internaționale, autorii militând pentru reglementări imanent românești);
- 2) renunțarea la Basarabia și Bucovina (autorii exprimându-se împotriva aderării la NATO și Uniunea Europeană);
- 3) acordarea de drepturi cetățenești necondiționate imigranților (pe care îi numește "*deșeuri sociale ale Asiei, Africii și Americii*");
- 4) acordarea pentru minorități a ceea ce autorii numesc "privilegii";
- 5) adoptarea unei legi care permite cumpărarea pământului de către străini (ducând la pericolul de a "ne vinde țara");
- 6) subordonarea economică capitalului străin (o referire la libertatea investițiilor, privatizare etc.);
- 7) presiunea exercitată asupra culturii române de modelele lansate în America, Franța etc.

- (numită "presiunea imperiului");
- 8) liberalismul ateu, haosul drepturilor - dreptul la expresie, opinie, informare etc.;
- 9) transformarea României în câmpul de acțiune a propagandei cultelor schismatice ș.a.m.d.

Conform memoriului, politicile enumerate ar duce la "*anihilarea spiritual religioasă a unuia dintre puținele centre creștine*". Interesantă ierarhia de valori stabilită între revoluția comunistă (care a procedat opresiv și restrictiv) și liberalism. Ultimul "*ajunge la aceleași rezultate, mult mai eficient, fiind permisiv în exces*".

Acestea ar fi, iată, nu un discurs paranoic, nu un citat din CV Tudor, ci tipul de "*luciditate, responsabilitate și realism*" asumat de către promotorii publicației (Patriarhul Teoctist, Colegiul condus de Prea Sfântul Teodosie Snagoveanu) și prin consecință, de Ierarhia Bisericii Ortodoxe. Poate părea o alăturare paradoxală, dar citirea revistei *Icoana din adânc* mi-a amintit de rolul jucat de publicarea celor două rapoarte ale SRI, în 1994 și 1995. Aceste rapoarte au pus într-un fel punct speculațiilor, dacă noua instituție s-a schimbat sau nu; dacă ea respectă ori nu valorile democratice. Rapoartele au fost un instrument excepțional pentru a demonstra concret, *cu probe*, (culmea, oferite de SRI) mijloacele neconstituționale, obiectivele antidemocratice, ale instituției. Acest lucru realizează și revista scoasă de Episcopul vicar Snagoveanu. Ea face inutile eventualele îndoieli - binevoitoare -, demonstrând antiintelectualismul și anticulturalismul Ierarhiei Ortodoxe;

caracterul totalmente inactual al imaginarului ei; atitudinea agresivă, fără nici o urmă de demnitate creștină, limpede vădită prin nostalgia față de protecția oferită de regimul ceaușist; sentimentele anti-ecumenice, xenofobe, bineînțeles, puternic antieuropene ale unei părți importante a Ierarhiei Ortodoxe de la noi. Iată de ce îndrăznesc să afirm: Biserica ortodoxă trebuie să se convertească, urmând experiența bisericilor catolice și protestante, la autenticul creștinism, care este creștinismul practic, creștinismul care are încredere în valoarea și puterea ființei umane. Dacă nu, sau Biserica Ortodoxă va fi marginalizată, sau marginalizată va ajunge societatea românească. Împotriva regenerării Bisericii Ortodoxe se opune însă, mai mult decât oricine, această parte, majoritară, a propriei Ierarhii.

P.S. (a) Departe de mine, să cred că **toată** Ierahia Ortodoxă merită calificativele de mai sus. Există ierarhi care au făcut gesturi de o mare decență și de o mare importanță publică. Așa cum s-a mai scris în revista 22, este cazul Mitropolitului Nicolae Corneanu - care a primit, de altfel, anul trecut, premiul GDS. Aș semna o intervenție prin toate consecințele ei remarcabilă, a părintelui Justin Marchiș. Într-o emisiune relativ recentă (Avocatul poporului, TVR2) părintele Marchiș a făcut distincția dintre sancționarea legislativă a homosexualității - la care se arăta reticent, în ciuda citării unui pasaj contrariu din pastorală Patriarhului Teoctist - și judecata morală, în cadrul Ortodoxiei, a homosexualității.

(b) Este absolut impresionant modul în care autorii citați - teologi ortodocși - interpretează cuvintele părinților Bisericii Ortodoxe. Ei preiau *ad litteram* textele citate deși, dacă aceste texte au sens - și desigur au -, evident că sensul lor se află dincolo de literă. Tocmai pentru că dau viață semanticii de adâncime în locul celei de suprafață, scrierile spirituale au puterea să separe domeniul profan de cel transcendent. Mă întreb, cum se descurcă acești teologi dând de un pasaj cum ar fi următorul: *"Iluminatul pornește la drum în Marele Vehicul-barcă, dar nu pornește de undeva anume. El pleacă din Univers, dar cu adevărat, nu pleacă de nicăieri. Barca lui este înzestrată cu toate perfecțiunile și nu e înzestrată cu nici una. Ea nu va găsi sprijin în nimic și-și va găsi sprijinul în starea de atotcunoaștere, care-i va sluji de non-sprijin. Mai mult, nimeni nu a plecat vreodată în Marele Vehicul, nimeni nu va pleca vreodată în el, și nimeni nu pleacă în el anume. Și de ce toate acestea? Deoarece nici cel care pleacă, nici ținta către care pleacă nu sunt de găsit: prin urmare, cine să plece și încotro?"* (Doctrina Mahayama)

[1] Revista 22, 1998

Stilul și spiritul unor slujitori ai

Ortodoxiei^[1]

Am fost implicat, de câțiva ani, în mai multe dialoguri polemice. Polemica rămâne "o tehnică" de comunicare surprinzător de eficientă. Importanța unor teme este uneori evidența, alteori ascunsă și tocmai din acest motiv trebuie pusă în lumină. Dar altfel nu am răspuns articolelor (nu puține) care mi s-au adresat și al căror rol era exclusiv injurios și deci, fără miză. (Când una dintre polemici a luat acest curs, am închis-o.) Prin ce diferă o dispută autentică de un schimb de înjurături? Se știe, prin argumentare, prin stil... Aș adăuga un element pe care, din păcate, cultura noastră îl valorizează mai puțin: *atitudinea*. În termeni de atitudine putem să diferențiem cel mai bine indignarea de ură, acuza de dispreț, distanțarea de batjocură, severitatea calificării de injurie, argumentația de emfază, opunerea de agresiune. Dacă tonul a ceea ce am scris uneori a trecut granița primei categorii de atitudini, într-a doua, acest lucru s-a întâmplat împotriva dorinței mele și desigur, o regret.

În sensul celor spuse mai sus, scrisoarea Dr. Gîndu nu ar fi meritat un răspuns. Și totuși, problema pozițiilor Ierarhiei Ortodoxe și a vieții religioase, la noi, este de o asemenea importanță, încât ideea conducerii revistei 22, de a folosi scrisoarea-replică a redactorului revistei *Icoana în oglindă* drept ocazia repunerii în discuție a subiectului, merită tot

sprijinul. Iată de ce voi comenta fiecare punct al "dreptului la replică".

1. În sensul strict al termenului, o revistă "aparține" Ierarhiei Ortodoxe dacă apare sub egida Sinodului. Dar, datorită regulilor de ascultare extrem de stricte din cadrul Bisericii, o revistă care își ia zborul cu un cuvânt al Patriarhului Teoctist, îl are ca președinte al Colegiului de redacție, primele două numere, pe ÎPS Teodosie Snagoveanu și este găzduită de către Arhiepiscopia Bucureștiului nu poate fi altceva decât o voce a Ierarhiei. Acest lucru l-am arătat clar în textul incriminat de Dr. Gându. Desigur, este un drept al tuturor celor implicați în apariția revistei, de a proceda astfel. Dar de ce domnia sa respinge evidența? Ca să ofere o altă mostră de ipocrizie?

În ceea ce privește referirea la "conștiința dilatată îngrijorător spre doctrina Mahayama a autorului", sugestia Dr. Gându este gratuită. Citatul meu nu reprezenta în nici un fel aderarea la vreo doctrină. Era un simplu joc, în jurul temei "ce înseamnă să iei textele spirituale *ad litteram*".

2. Rar am văzut un text care face atâta paradă de erudiție semantică și care să rateze, atât de sistematic, ceea ce numește. Cum poate autorul să vorbească despre "familiaritatea" (mea) față de Ierahia Bisericească? Cum poate fi un text indignat față de comportamentul Ierarhiei Ortodoxe, scris "cu distanță", familiar? Exemple de familiaritate oferă Dr. Gându în scrisoarea sa prin formulări de genul "bravul nostru independent", "simpaticul nostru energumen" etc.

Am vorbit despre "frustrarea dramatică" a reprezentantului Ierarhiei Ortodoxe față de intelectuali. Dr. Gându îmi cere să spun "tragică". De ce "frustrare tragică" și nu "frustrare dramatică"? Ambele sintagme sunt legitime "să spună ceva". Mie cel puțin îmi sună prost "frustrare tragică" ("frustrarea" aparține trăirii în "minor", e greu să ajungă la tragism). Dar nici în primul caz, nici în al doilea nu putem vorbi despre o eroare semantică. Ce ridicol să scrii, emfatic, "*dramatice înseamnă altceva* - sic!")!

Dicționarul explicativ pe care mi-l sugerează Dr. Gându ar trebui consultat mai curând de domnia sa. Titlurile de genul "*Apăra-vom păstorul, aduna-vom turma*" etc. sunt *publicitare* întrucât "servesc publicitatea" (revistei, desigur). Erau invocate pentru "așezarea în pagină", pentru modul în care frontispiciul revistei încerca să conducă cititorul spre interiorul acesteia. Cu alte cuvinte, ele nu informau, sau nu contau atât ca difuzare de informații, cât drept strategie de manipulare a cititorului. Când spui: "atrăgeau atenția titlurile" este limpede că ai în vedere, în primul rând, aspectul lor "publicitar" și nu conținutul titlurilor.

Să-i mai amintesc Dr. Gîndu că delirul sistematic poate fi "paranoic" și nu "paranormal"? (Pentru că, în context, se face referire la logica delirului, nu la natura - normală/ psihologică/ psihiatrică *ori* eventual para-normală - a lui.) Mi se pare absolut jenant că Ierarhia Ortodoxă vrea să intre în dialog cu societatea românească luându-și purtători de

cuvânt care-i subminează în asemenea măsură ținuta.

3. Cutremurător, ce sunt și cum sunt, pentru "îchinătorii Bisericii Ortodoxe" persoanele diferite - în comportamente sau idei. Ele aparțin "sferei anormalului", sunt "bolnave" - desigur, trebuie îngrijite -, sunt păcătoase, "de compătimit". Nimic din scânteia acea de divinitate - ca să intru în paradigma discuției - pe care un creștin o zărește și în ființa celui mai vinovat dintre vinovați. Lumea, pentru Dr. Gându și mulțimea "îchinătorilor Bisericii Ortodoxe" pare, iată, un spital prin care umblă cu morgă profesională câțiva doctori, ori o menajerie plină cu tot felul de lighioane la ale căror "anormalități" reprezentanții normalității privesc cu scârbă - dar, generoși fiind (!), față de păcătoși, renunță la scârbă în favoarea compătimirii. Ce este creștin în atitudinea Dr. Gându? Mi s-a întâmplat de multe ori în viață să descopăr, ca mostre ale insensibilității față de complexitatea interioară a elevilor, tocmai pe profesori. La fel, parcă la nimeni altcineva nu văd această obnubilare a sentimentului creștin ca la purtători ai hainei bisericesti de felul Dr. Gându.

4/6. Multe ar fi de spus despre raportul dintre cultură și specializare, mai ales în contextul cultural românesc. Clasică sau nu, cultura oferă o perspectivă, o sinteză integratoare, o așezare luminată într-o lume complexă pe care excelența disciplinară nu o poate oferi. Nimic nu este mai împotriva culturii decât aderarea la dogme. Nimic nu este mai departe de discursul cultural decât repetarea obsedantă a citatelor și

sustragerea de la responsabilitatea ideilor proprii prin apelul la o autoritate sau la alta.

5. Modernizarea Bisericii Ortodoxe nu se împotrivesc unei "împrospătări... a sevelor". Există o mișcare mai generală, astăzi, prin care teologi ai diferitelor biserici încearcă să descopere în textele religioase de referință sursa unor valori universale - cum ar fi drepturile omului. Ei se opun, astfel, Ierarhilor - de tot soiul: ortodocșii nu monopolizează refuzul adaptării - care interpretează religia lor în termenii adevărului absolut și ai intoleranței. Mișcarea aceasta, de căutare a acelor rădăcini potrivnice bigotismului, afirmării violente etc., este vizibilă și în Islam sau în cadrul unor religii asiatice. Cadrul cultural deloc generos cu respectul ființei umane - vezi terorismul, vezi mutilarea fetițelor practicate în numele unor prescripții religioase - explică, în parte, acest efort de înnoire.

Nu am descoperit o mișcare asemănătoare, sistematică, în cadrul teologiei ortodoxe. Dar, dacă citești lucrările unor teologi ortodocși occidentali, recunoscute - cum ar fi Olivier Clément -, nu te poate decât surprinde, plăcut, extraordinarul lor spirit ecumenic, reconfortanta lor deschidere. Și ei vorbesc despre modernizarea Ortodoxiei și insistă că aceasta trebuie asumată și depășită din interior. În orice caz, nu am văzut la nici un teolog ortodox din Occident - e adevărat, le-am intersectat rar scrierile - o asemenea trufie fanfaronardă, cum putem întâlni în scrisoarea Dr. Gându.

7. Regret că textul meu a permis redactorului revistei "Icoana din oglindă" comentariile superioare, privind *"opiniile prea personale ale ÎPS Nicolae Corneanu, ca și ale prea naivului (adeseori) și imprudentului (uneori) Prea Cucernic Justin Marchiș"*. Impresia mea - și nu numai a mea: vezi textul lui Mircea Mihăieș din *România literară* nr. 10 - este că intervențiile din nr. 9/1998, al revistei 22, ale ÎPS Corneanu și ale Prof. Marchiș reprezintă un document cu o valoare unică pentru dezbateră actuală în cadrul Bisericii Ortodoxe și neîndoios, pentru dialogul acesteia cu societatea românească.

Niciodată nu am avut pretenția de a fi un cunoscător al teologiei ortodoxe - ori al teologiei în general. În nici un caz. Dacă am scris de mai multe ori în revista 22 despre Ierarhia Bisericii Ortodoxe, aceasta a avut de-a face prea puțin cu patristica, cu temele doctrinale ș.a.m.d. A fost vorba exclusiv despre relația dintre Biserică și stat, relația dintre slujitorii Ortodoxiei și societate, dintre judecata morală și cea juridică, dintre valori religioase și politică... Toate acestea țin de principiile statului, nu ale bisericilor. (Care scrieri ale Sfinților Păinți legitimează Mitropolitul Daniel să ia apărarea unor ortodocși care au bătut "frați" de-ai lor bapțiști? Ce exegeză ortodoxă argumentează negarea, de către Arhiepiscopului Bartolomeu Anania, a hotărârii unui tribunal? Ce subtilități teologice opun slujitorii Bisericii, obligației executorului judecătoresc, de a retroceda Biserica "Schimbarea la față" celor ce au câștigat un proces? Acestea țin de Codul penal, nu de teologie.) Iar dacă uneori mi-am permis să fac

referiri la "creștinism", la "adevăratul spirit creștin", am făcut-o exclusiv în fața desfigurării unor valori fundamentale, evidente pentru orice om de bun simț.

8. Într-un articol de revistă, abrevierile de tipul GDS au cel puțin o dublă motivație: elimină repetițiile; reduc și simplifică textul, lucru imperios necesar la un articol destinat presei. Tehnica este generală, folosită în toate cotidienele, săptămânalele, lunarele. Dar Dr. Gându găsește astfel o cale de a asocia GDS de GRU, KGB, FBI, CIA. De ce nu a dat domnia sa, drept exemplu, ONU, UNESCO, FMI? Auzi, "închinător al Bisericii Ortodoxe"!

9. În final Dr. Gându ne servește, ipocrit, câteva îndemnuri la *"duhul curăteniei, al gândului smerit, al răbdării și dragostei"*. Mă uit la textul acestei "persoane competente duhovnicește" și nu-mi vine să cred. Iată cum se exprimă el: *"Domnia sa are și marota bine cunoscută a securității 'poliexpertoase' care se potrivește ca 'oiștea în Ieremia' cu textul..."; "pentru a nu-l lăsa în suferință pe simpaticul nostru 'energumen', îl asigurăm solemn..."; "îi sugerăm cu o bunăvoință neclintită..."; "ne cerem scuze, emoționați până la lacrimi, că nu i-am cerut permisiunea autorului articolului..."; "cu smerită metanie în gând și cu compasiune vieții mulțumim..."; "gustul și respectul civilizator... vă vor determina să supliniți elegant, dar și pedagogic, fanteziile teozofice și inflamările suburbane ale..., trăgându-l prietenește mai departe de zonele crepusculare ale paradigmelor sale spiritiste"*. Un limbaj golănesc, un stil vanitos și agresiv, o vulgaritate cutremurătoare. Cum să te mai miri

că slujitori ai Bisericii au conlucrat cu Securitatea ori au cerut mită pentru intrarea unor studenți la Facultatea de Teologie? Cum să te surprindă că preoți care fac religia în școli folosesc încă nuiua, sau țin un copil de șapte ani o oră întreagă în picioare, pentru că și-a uitat manualul acasă? Niște talibani, care ar mânia oamenii ca pe vite la Biserică, dacă ar primi în mână puterea. Iată de ce acești purtători de cuvânt ai Bisericii mă revoltă. Iată de ce trebuie semnalat extraordinarul pericol, al intruziunii Ierarhiei Ortodoxe în viața statului. Din păcate, mult prea puțini devotați ai culturii, slujitori ai statului, militanți ai societății deschise au luat poziție față de presiunea pe care Biserica Ortodoxă o exercită asupra statului de drept în România. Sub comunism, "responsabilii de conștiință" au ales tăcerea. S-a spus: pentru a salva cultura. Ce salvează ei oare, astăzi, tăcând în fața acestor manifestări realmente periculoase, ale clerului ortodox?

[1] 22, nr. 12, 1998

O replică, pe tema pluralismului

și ortodoxismului^[1]

Într-un articol publicat în 25 ianuarie 1997 ("A propos de vizita Papei în România") dl. Sorin Dumitrescu oferă cititorilor cotidianului "Ziua" comentariul său la un text din revista "22", privitor la subiectul anunțat în titlu. Întrucât, foarte probabil, aceștia nu au luat cunoștință cu "originalul", voi face câteva observații la principalele susțineri din articol.

Mai întâi și în primul rând, m-aș delimita radical de opoziția dlui Sorin Dumitrescu la principiile pluralismului, pe care le declară "inepte" și "efemere". Această idiosincrasie a domniei sale față de ceea nu se înregistrează la dogmele ortodoxe este corelată cu antipatia pe care o arată la "*proiectul abuziv, ireal și necreștin al megaorganismelor internaționale*". În contextul dat, dl. Sorin Dumitrescu critică "*silogismul și trocul [meu] hilar*", de a milita pentru pluralism religios și sexual în scopul admeririi României în Uniunea Europeană și NATO. Această interpretare a liderului fundației Anastasia este greșită. Militez pentru pluralism religios întrucât acesta este corespondentul social al unei *libertăți*, libertatea de conștiință; tot așa, pluralismul sexual răspunde, în planul mecanicii sociale la un *drept*: dreptul la viață privată. Libertățile și drepturile sunt scopuri în sine, nu "căi" de a obține beneficiile integrării într-un supraorganism. Este însă adevărat că

drepturile și libertățile amintite, împreună cu altele, fac parte din această adevărată "constituție" a Europei instituționalizate care este *Convenția europeană a drepturilor omului și libertăților fundamentale*.

În acest sens, respectarea "pluralismelor" (politice, religioase, sexuale etc.) reprezintă o condiție a integrării dar și un sprijin al ei. Cred că România se află într-un moment când eforturile sale trebuie îndreptate spre integrarea în structurile euro-atlantice. Ca urmare sunt binevenite și gesturile explicite, *apăsate*, anunțând victoria toleranței și a respectului alterității, în societatea românească. Desigur, este în dreptul dlui Sorin Dumitrescu să aibă alte păreri privind interesele societății românești. De altfel, opoziția față de integrarea în NATO nu aparține numai unor mișcări ortodoxe, ci și unor politicieni care conduc partide (Ilie Verdeț, Corneliu Vadim Tudor), chiar unor oameni de cultură.

Un alt aspect pe care l-aș menționa, este asocierea pe care o face dl Sorin Dumitrescu, între poziția Bisericii ortodoxe față de homosexualitate și cea a Papei. Trebuie amintit, mai întâi, că există o dezbatere amplă în cadrul Bisericii catolice, privind subiecte sensibile precum avortul ori homosexualitatea. Cine a citit revistele publicate de marile Centre catolice din Statele Unite ori Franța realizează la ce nivel intelectual se tratează aceste teme. Mai multe scandaluri recente crează și o "presiune a faptelor" căreia trebuie să i se răspundă, într-o zi. Dar nu este mai puțin adevărat că Suveranul Pontif a condamnat,

constant, în numele Bisericii catolice, avortul și homosexualitatea. Numai că - și acest aspect este fundamental - Papa a condamnat aceste "păcate" *moral*. Niciodată Papa Paul al II-lea nu a cerut trimiterea la ani grei de închisoare a "păcătoșilor", osândirea lor lumească, idee, de altfel atât de contrară spiritului creștin încât ar trebui să oripileze pe ortodocși, catolici ori protestanți.

Ajung, prin asta, la ultimul punct. Dl Sorin Dumitrescu atinge fără doar și poate un mare adevăr scriind "*misiunea în veac a Bisericii Ortodoxe... nu este să ne integreze în NATO ci în Împărăția lui Dumnezeu*". Și aici ar fi multe de adăugat, de exemplu, faptul că lipsa de interes a Bisericii Ortodoxe pentru soarta copiilor, bătrânilor, bărbaților și femeilor pe Pământ - care o deosebește în primul rând de protestantism - înseamnă o diminuare a dimensiunii cristice a credinței. Dar, trecând peste nuanțe teologice cred că, în esență, dl Sorin Dumitrescu are mai sus dreptate. Aș cere totuși domniei sale și ierarhiei clerului ortodox, în numele căruia pare să vorbească, să fie consecvenți. Dacă misiunea este să ducă enoriașii în lumea lui Dumnezeu, *nu în NATO*, rolul lor revine la mărturisirea cuvintelor Domnului, nu la multiplicarea jandarmilor pe Pământ. Ca urmare, Patriarhul Teoctist nu avea de ce să facă declarații împotriva "huliganilor" de la Timișoara. Militanții Fundației Anastasia, ASCOR-ului și Ligii Studenților nu aveau de ce să strângă semnături pentru a cere Parlamentului pedepse pîna la cinci ani închisoare pentru homosexuali. Membrii Sinodului nu au de ce să se opună vizitei Papei, Congreselor altor

confesiuni etc. Mai general: ei nu au de ce să se amestece în domeniul rezervat autorităților publice. Dacă nu putem solicita ierarhiei Bisericii Ortodoxe să ajute intrarea României în NATO, suntem în orice caz în poziția de a-i cere să nu se opună, din aceleași motive, prin diferite acțiuni "profane", acestei integrări^[2].

^[1] Textul a fost trimis cotidianului *Ziua*, la data de 27.01.1997, cu următoarea notă: "Am citit amuzat dar și preocupat textul cu care Sorin Dumitrescu m-a blagoslovit în "Ziua" din 25 ianuarie. Există acolo, după modesta mea părere, mai multe confuzii și idei discutabile, mult prea importante pentru a lăsa cititorul cotidianului să fie "sedus" de retorica (de altminteri redutabilă) a liderului Fundației Anastasia. Iată de ce rog să mi se publice acest text care lasă complet deoparte chestiunile personale pentru a se ocupa, cum e firesc, de aspecte de interes public".

Ziua nu a publicat niciodată acest text.

^[2] Biserica Ortodoxă Română a ajuns să facă declarații privind integrarea României în Uniunea Europeană ("Declarația Cultelor Religioase" din mai 2000) și să ceară chiar integrarea țării în NATO. Aceste gesturi oportuniste au contrastat permanent cu politica concretă pe care a făcut-o BOR, potrivit valorilor comunităților invocate. Situație care nu poate decât să accentueze penibilul ierarhilor ei și a celor care îi susțin.

De la Palatul poporului

la Catedrala Mântuirii Neamului^[1]

Secretariatul de Stat pentru Culte anunțase încă din 4 ianuarie, printr-un comunicat, începerea lucrărilor la Catedrala Mântuirii Neamului, în Piața Unirii. Cu câteva zile înaintea ceremonialului din 5 februarie, Consiliul General al Municipiului București refuzase să aprobe amplasarea solicitată de Patriarhie. Și totuși, reprezentanții Bisericii Ortodoxe Romane și ai statului s-au strâns, în ziua pomenită, în Piață, participând la sfințirea locului unde astăzi se ridică o cruce iar într-o zi, se afirmă, se va ridica Catedrala. Discursurile au repetat argumentele anterioare ale Secretariatului de Stat pentru Culte: caracterul istoric al acestui proiect; dorința populației majoritare; nevoia unui simbol al unității spirituale.

Avem în față inițiativa unei construcții grotești, un fel de Palat al Poporului în variantă ortodoxă. Ce este în capul membrilor Sfântului Sinod, și în primul rând, al Patriarhului Teoctist, nu diferă în esență de ceea ce era în mintea lui Nicolae Ceaușescu - a cărei paranoia de fapt o continuă. Mobiluri și argumente identice: obsesia ctitoriilor gigantice (dar fără monumentalitate) care să întipărească prezența lor bicisnică pe pământ; simbolistica maselor nediferențiate; invocarea tradiției (trădînd-o însă complet); lansarea în aventuri

economice, indiferent la cât de costisitoare sunt ele pentru populație.

Construcția uriașă înghesuită în zona cu caracter comercial a Pieții Unirii are prea puțin în comun cu adevăratul stil ortodox. Geniul stilistic al acestuia trăiește în bisericile modeste ca dimensiuni, dar rafinate în linii. Arhitecții importanți care s-au ocupat de valorile românești - G.M. Cantacuzino, Adrian Gheorghiu, Constantin Joja - au subliniat lirismul arhitecturii noastre tradiționale. Imaginați-vă, turla de 50 de metri aruncându-și umbra peste McDonald's și Donkin Donuts! Dacă pentru BOR adevăratele monumente ale tradiției românești ar avea importanță, aceasta ar face eforturi mai mari pentru salvarea lor. Există circa 1200 de șantiere deschise și sute de biserici care au nevoie de intervenții urgente, cărora statul, prea sărac, nu le face față. Și iată, "ctitorii" noștri se împacă cu prăpădirea nenumăratelor edificii religioase istorice, de neînlocuit, dar propun dirijarea unor sume enorme către o construcție planturoasă.

Megalomania Întâistătorului BOR, acest fost ofițer de Securitate care a servit unui regim ateu ar fi putut rămâne o problemă privată. Dar el a devenit, cum se vede, partener privilegiat al autorităților publice. Președintele, primul-ministru, ministrul responsabil pentru lucrările publice, primarul capitalei - toți, "întâistători" ai statului român - nu au făcut decât să demonstreze, cu ocazia evenimentului din 5 februarie, o incredibilă iresponsabilitate față de treburile publice. Cum poate un ministru care se respectă să accepte punerea pietrei de construcție și să semneze în același

timp studiul de fezabilitate al ei? Nu studiul de fezabilitate arată oare dacă amplasamentul ori construcția este sau nu posibilă (oportună etc.)? Și apoi, ce rost are un studiu, când inadecvarea rămâne lucrul cel mai evident cu putință? Unde mai pui că spațiul unde ar fi plasată catedrala fusese recent subiectul unui important concurs de reamenajare urbană?

Cum să începi o construcție care strivește o economie aflată la marginea prăpastiei? Estimările pentru Biserica din Moscova, (re)construită recent cu banii mafiei ruse, vorbesc de 2-3 miliarde de dolari (limita de jos). La dimensiunile proiectate pentru Catedrala Mântuirii Neamului, ea ar costa - o spun arhitecți demni de încredere, nu eu - peste un miliard de dolari (cifrele lansate de BOR și guvern au doar rolul să înșele populația).

Cu cât oamenii de stat se arată MAI incapabili să răspundă nevoilor sociale, cu atât apelează ei la supapa unui misticism dizgrațios. (Seceta se învinge cu sisteme de irigație, nu cu rugăciuni la Dumnezeu. Mineriada se încheie în Palatul de Justiție, nu în fața icoanelor.) Știm cu toții că manifestările ortodoxe (ipocrite) din ce în ce mai frapante ale Președintelui și ale Primului-ministru urmează un raționament electoral. Aceasta cale poate să permită o salvare personală, dar produce o rapidă degradare a vieții publice. Nu este deloc ciudat că interviurile domnului Emil Constantinescu devin din ce în ce mai antioccidentale. Pe acest drum (coerent de altfel) nu mai avem nevoie de lovituri de stat, pentru a intra definitiv în zona statelor falimentare. Ținând cu toți crucea în

brațe, Președintele, Premierul și, desigur, Patriarhul Teoctist ne conduc spre Sfânta Alianță a Ordoxiei Sud-est europene, lume unde monumentele planturoase sunt întotdeauna mai importante decât oamenii vii.

[\[1\]](#) 22, nr. 7, 1999

Reguli bune pentru acasă

(Pe marginea unui articol al lui Virgil

Nemoianu)^[1]

Motto: *Există două tipuri îngemănate de orbiri: orbirea celor care văd ceea ce nu există și orbirea celor care nu văd ceea ce există.*

Sub egida Secretariatului de Stat pentru Culte și a Asociației naționale pentru Apărarea Libertății religioase "Conștiință și libertate" s-a desfășurat, în luna noiembrie, un seminar internațional dedicat libertății religioase. Susținerea materială și morală a seminarului s-a făcut cu ajutorul unor prestigioase instituții americane, precum Academia Internațională pentru Libertatea Religiei și Credenței, din Washington ori Asociația Internațională pentru Libertate Religioasă. Au fost prezenți specialiști din Statele Unite: Cole Durham Jr. James Wood Jr. și senatorul Gordon Smith. Toate acestea se întâmplau la câteva săptămâni după ce Senatul Statelor Unite adoptase o lege al cărei titlu nu mai are nevoie de explicații: "Actul privind libertatea de religie la nivel internațional". Legea, având ca scop stabilirea unui ansamblu de măsuri, de la monitorizarea persecuțiilor religioase în lume până la impunerea de sancțiuni statelor care practică astfel de persecuții înseamnă crearea unui amplu sistem instituțional. (...) Legea stabilește noi atribuții ale președintelui Statelor Unite în această materie, acesta fiind chemat să reacționeze în cazurile de încălcare gravă a

libertății de religie. Sintetizând: din octombrie 1998, respectarea libertății de religie devine un criteriu central al politicii externe americane.

Toate acestea mi-au readus în memorie un articol iritat al lui Virgil Nemoianu ("Cine se teme de religie?") publicat în *Curentul* din 5-6 septembrie 1998. Domnul Nemoianu ironiza "*discuția grozavă în România pe tema raporturilor dintre religie și stat*" cu referire la "autorii din hebdomadare ca 22 și *Dilema*", cu "*simpatii euromarxiste*", care se agită "*ca nu cumva caracterul laic al pururi noului și tânărului stat român să nu sufere vreo atingere*". Mai scria Virgil Nemoianu: "*protestatarii laicizanți insinuează cu dibăcie în discuție că religiosul nici măcar n-ar avea dreptul la vreun rol în societatea civilă și în viața publică, mai mult, că interesul pentru religie (...) ar fi lucru dăunător și suspect*". Domnul Virgil Nemoianu vede în articolele din 22 și *Dilema* o agresiune împotriva bisericilor care ar împinge-o "*spre coadă în turma imitatorilor ieftini ai irealității utopiilor de stînga*". Domnia sa invocă, pentru a demonstra importanța religiei în viața publică, pelerinajul reluat spre Santiago de Compostella de către mii și mii de oameni tineri, un articol din *Newsweek* despre felul în care "*știința îl găsește pe Dumnezeu*" (aici urma spiritul unui text apărut cu puțin mai devreme, în pagina Fundației Anastasia), sondajele privind religiozitatea americanilor, numele intelectualilor români care "*nu se rușinează să integreze religiosul în discursul lor intelectual-estetic*". E drept, Virgil Nemoianu nu uită totuși să se distanțeze de câteva manifestări din

România, precum împotrivirea la vizita Papei, opunere pe care o consideră obscenă.

Domnul Virgil Nemoianu evită să dea numele autorilor cu "simpatii euromarxiste". Poate e mai bine. Mi-e greu însă să găsesc în articolele din 22 ceva care să corespundă imaginii cu care se războiește Virgil Nemoianu. Domnia sa face o echivalare între laicitate și secularism pe care revista a evitat-o. Laicitatea definește separarea completă a vieții publice și religioase - ultima, asociată complet vieții private - cărei model este Franța, unde "*Republica nu recunoaște, nu salarizează și nu subvenționează nici un cult*" (articolul 2 al Legii franceze din 1905). Un alt stat care urmează până la un punct formula franceză este chiar statul american, pe care domnul Nemoianu îl invocă cu mândrie. În 1996, a fost emisă o lege dând pentru întâia oară bisericilor posibilitatea de a primi bani publici pentru proiecte sociale. Ea a fost criticată și a fost reclamată ne-constituționalitatea ei.

Secularismul este ceva mai modest decât laicitatea, cerând doar separarea statului (i.e., a structurilor de autoritate) de biserici, dar neexcluzând sprijinirea de către stat a activităților de cult. România este un stat secular - valoare pe care, într-adevăr, Uniunea Europeană a subliniat-o în mai multe din rezoluțiile sale, netemându-se de ironiile domnului Nemoianu - dar, conform art. 9 din Constituție, nu unul laic (ca Franța).

În multe țări europene - țările nordice, Marea Britanie, Germania - unele biserici au, ca și în România, statut de persoane de drept public. A

considera că viața religioasă are valoare publică și a recunoaște rolul instituțiilor religioase în societate nu înseamnă nicicum a pune în discuție principiul secularității statelor. Acesta ține de o logică fundamentală, afirmată și reafirmată, a cărei violare are efecte de nedorit asupra relației dintre stat și cetățenii săi, ori dintre statul în cauză și comunitatea internațională (vezi problemele Greciei). Rolul vieții religioase în viața societății și rolul bisericilor în viața statului, iată două lucruri a căror confundare trebuie să o evităm.

Dar problema de fond a articolului domnului Virgil Nemoianu nu ține de distincțiile conceptuale, ci de recunoașterea problemelor reale cu care se confruntă viața religioasă în România. Aceasta nu arată nici pe departe a fi marginalizată, ci din contră, interferă prea mult, și abuziv, cu viața statului. Mă întreb, de ce domnul Nemoianu nu cere ca elevii americani să fie obligați să urmeze educație confesională și o salută la copiii români? De ce domnul Nemoianu nu a apostrofat-o pe Hillary Clinton (pentru al cărei soț plătește impozite), pentru că a refuzat vizita (în vara anului 1996) a unei Biserici ortodoxe din București, ca protest față de persecutarea Martorilor lui Iehova, în loc să ne apostrofeze pe noi, pentru aceleași critici? România a fost, după 1990, scena a zeci ori chiar sute de violențe îndreptate împotriva unor oameni a căror singură vină era neapartenență la biserica majoritară. Mulți urmau credința unor biserici recunoscute ca și culte, precum greco-catolicii ori baptiștii. Cel puțin în cazurile cercetate de mine, nici unul dintre agresori nu a fost pedepsit, așa cum cere Codul penal românesc.

În atare condiții, nu poate exista un stat de drept. (În vara acestui an, premierul a semnat o hotărâre prin care se ceda o întreprindere Episcopiei Covasnei și Harghitei, încălcând procedurile legale. La invocarea legii, un ministru a răspuns: "Nu-i nimic. Doar îl mulțumim pe Dumnezeu".) Ce să mai spunem despre faptul că după ani de zile, clădiri de cult ce revin prin hotărâri judecătorești definitive Bisericii Greco-Catolice nu au fost cedate de către Biserica Ortodoxă? Despre faptul că preoți ortodocși distrug fresce ori diferite elemente arhitectonice din vechi biserici greco-catolice, obiecte de patrimoniu, fără ca autoritățile să intervină?

Iată de ce multe articole din revista 22 au fost vehemente față de presiunea Bisericii Ortodoxe asupra "statului secular român". Această presiune nu oferă nici o șansă asigurării unei domnii a legii. Oare preocuparea față de statul de drept nu este firească? Sau poate domnul Virgil Nemoianu, atât de mândru de modelul american, consideră că pentru noi, românii rămași acasă, statul de drept este doar un lux?

Exemplele pe care le invoc arată cât de artificială este acuza pe care domnul Nemoianu o aduce autorilor din 22, de a se împotrivi vieții religioase. Oare nu libertatea credinței este exact ceea ce s-a invocat în revistă? Nu asta însemnau criticile aduse politicii Seretariatului de Stat pentru Culte, de interzicere a unor drepturi elementare ale identității religioase pentru asociațiile și fundațiile care nu au primit statut de cult? Sau poate domnia sa a avut în vedere numai viața religioasă a ortodocșilor?

Dacă dorește să deschidă o cruciadă în acest sens, de ce nu a început-o în Statele Unite?

M-am întrebat, de unde tonul acesta superior cu care domnul Virgil Nemoianu ne tratează de acolo, din America? Ce anume îi legitimează o astfel de atitudine? A analizat domnia sa, cu mai multă atenție, diagramele lui Feynman și l-a văzut în spatele lor pe Dumnezeu? Ne-a pregătit cumva, cu acuratețe, o lecție despre libertatea religioasă în America, ca să o aplicăm și noi? Nu mi s-a părut. Ar fi avut atunci ocazia să îl citeze pe un coleg american, John White Jr.: *"ideile și instituțiile religioase trebuie construite, în mod necesar, într-un regim sănătos de lege, democratic și de drepturile omului"*. Nu este principiul de mai sus, al specialistului american, esența a ceea ce a fost susținut, constant, în revista editată de Grupul pentru Dialog Social?

Domnul Nemoianu ne-a oferit un discurs în măsură să încânte tabăra obscurantistă, care tot înveninează viața socială prin pretențiile ei. Nu cred că domnia sa a avut îndemnul să se manifeste astfel în Statele Unite. Dar consideră, iată, că în România "se poate". Domnul Nemoianu îmi amintește de directorii unor firme germane care s-au grăbit, în 1990, să trimită deșeuri toxice pe meleagurile noastre. Doar era România! Concetățenii acestor directori nu le suportau la ei acasă.

[1] Apărut în revista 22, nr. 7, 1998-1999

Responsabilitatea politică a creării unui stat ortodox român^[1]

După anul 1990, grupurile compromise prin susținerea regimului național-comunist al penultimelor decenii și-au căutat scăparea în discursul șovin și xenofob. Printr-o considerabilă risipă de mijloace – pe care le-au avut la dispoziție –, politica agresiv naționalistă a fost transformată, la nici trei luni de la revoluție, în cărămida reconstrucției politice post-decembriste. Delirul oamenilor Vetre Românești, PUNR, PRM, al colegilor lor din FSN/PDSR, tendințele naționaliste din partidele istorice – datorate unei neadaptări culturale – au făcut ca România să ajungă unde a ajuns, adică, la coada țărilor aflate în proces de reformă. Și totuși, în ciuda presiunilor de tip șovin și xenofob, după zece ani complicați s-a reușit salvarea păcii etnice – meritul revenindu-i într-o măsură decisivă societății civile. S-a reușit marea cotitură a alegerilor din 1996 prin care s-a separat politica pro-europeană de politica ițarilor și bătei pusă în slujba economiei mafiote – înfățișarea cea mai kitch a naționalismului antipatriotic. Planurile extremiștilor au fost demontate, ce-i drept, și cu meritul unor partide din vechea Opoziție, care și-au asumat alianța cu UDMR și apoi, au invitat-o pe aceasta la guvernare. Politicienii actualei puteri au avut, în timpul celor trei ani ai mandatului lor, o prestație cu multe porțiuni lamentabile. Dar ei se bucură cel puțin de meritul de a fi evitat scoaterea completă a României din procesul reconstrucției spațiului regional și euroatlantic.

Din primele zile de după alegeri, răsturnarea noii echipe aflate la cârma Administrației a

devenit obsesia anti-occidentalilor repartizați democratic pe întreg teritoriul țării: de la Cluj și Suceava până la București și Slobozia. Mercenarii elitelor oculte, dominând o mare parte a presei, au inventat cele mai artificiale scenarii pentru motivarea discursului lor izolaționalist. Alteori viața le-a sărit înainte cu subiecte “grele”, cum a fost înfruntarea din Kosovo. O încercare disperată de a determina marginalizarea României, aflată atunci în fața unor decizii cu semnificație geo-politică. Dar gălăgia naționalistă și-a arătat limitele. În ciuda gravelor ei insuccese, reforma a șchiopătat totuși într-o direcție rațională.

Nimeni însă nu putea imagina că scopul spre care au tins, timp de zece ani, forțele cele mai conservatoare din România ar putea să-l îplinească, rapid, printr-o decizie banală, actuala guvernare. Dacă Parlamentul va adopta Proiectul de lege privind regimul general al cultelor religioase, depus de Guvern, la mijlocul lunii septembrie, la Camera Deputaților, atunci România va ieși din sfera proceselor de civilizație în care părea că s-a înscris. Începerea negocierilor de aderare după summit-ul de la Helsinki nu este un câștig ireversibil. Negocierile se vor încheia foarte repede, printr-un eșec, dacă autoritățile de la București vor încălca principiile de toleranță ale statului modern.

O dată adoptată actuala formă a legii cultelor, împotriva grupurilor religioase care nu au căpătat statut de cult se va putea declanșa o adevărată represiune. Se vor anihila sub invocarea legii, inițiativele noi de asociere religioasă – așa cum se tot încearcă de câțiva ani. Se va exercita un control sever și vor fi amenințate - șantajate grupurile care vor fi lăsate totuși să existe. Manifestarea religioasă va căpăta oarecum statut de viață clandestină.

Imunitatea de care se bucură deja bătașii în sutană ortodoxă care agresează de mulți ani greco-catolici, bapțiști, martori ai lui Iehova, etc., va atinge dimensiuni sporite. (De fapt, legea constituie o invitație la folosirea bâtelor împotriva celor ce umblă și propovăduiesc o altă credință, pe acest “pământ ortodox”). Locul tensiunilor etnice va fi luat de alienarea grupărilor religioase nemajoritare, cu consecințe nu mai puțin periculoase.

În paralel cu aceasta, va crește incredibil prestația statului față de culte. Statul (adică, populația) va plăti pentru activitatea cultelor - dar în primul rând pentru planturizarea Bisericii Ortodoxe Române - așa cum plătim pentru sănătate, pentru învățământ sau apărare. (În condițiile în care slujitorii de cult reprezintă probabil categoria profesională cu standardul de viață mediu cel mai ridicat din România.) Statul se va amesteca cu religia ortodoxă în proporții sporite și pentru că BOR se va amesteca în viața statutului în aceeași măsură. Un amalgam dizgrațios. O astfel de dominație a BOR va da o lovitură întregului sistem instituțional modern. Nu de mult, arhiepiscopul Bartolomeu Anania ne amenința că va pune preoții să ne predea istoria. Desigur, poimăine vom vedea pretențiile clerului ortodox crescând indefinit. Vor preda și literatura, vor impune programa pentru științele biologice, ne vor spune cu siguranță cum trebuie să arate manualele de filozofie și educație civică.

Cum a fost totuși posibil ca Guvernul să își asume această evoluție a lucrurilor? Cine a stimulat această resurrecție a fundamentalismului ortodox?

Desigur, foarte mulți oameni politici, dar doi au o responsabilitate aparte.

Unul este președintele Constantinescu. O perioadă el nu s-a distins, față de ceilalți confrăți, în cadrul ritualului participării la tot felul de ceremonii religioase. Ceea ce a adus Emil Constantinescu nou a fost folosirea diferenței religios-nereligios în miezul campaniei electorale. Când el formula celebra întrebare: “Credeți sau nu în Dumnezeu, domnule Iliescu?”, el câștiga poate un punct în competiție cu contracandidatul său. Dar societatea românească pierdea nenumărate altele, importate din viitor. După ce și-a luat postul în primire, șeful statului român a negociat în continuare cu Ierarhia ortodoxă. Deși nu este, fără doar și poate, un fundamentalist, el a mai jucat cărți politice cu Patriarhul Teoctist. Așa s-a ajuns la acel afront la adresa gândirii raționale, și logicii statului: să se pună piatra de temelie a Catedralei Neamului în Piața Unirii în ciuda legilor, a criteriilor economice, a principiilor de urbanism. Atașat utilizării simbolurilor ortodoxe, Emil Constantinescu poate răsturna toată logica celorlalte acțiuni ale sale, altfel pro-europene. Nimic nu sugerează cu atâta forță această estompare a proiectelor unei Români moderne decât participarea președintelui la recenta sfințire a bisericii construită de firma LukOil, în Cimitirul Petroliștilor din Ploiești (din nou – se putea altfel? -, alături de Patriarhul Teoctist). Marea firmă simbolizează solidaritatea dintre Biserica Ortodoxă Rusă – condusă de fostul ofițer KGB, Alexei al II-lea, portavoce a forțelor conservatoare din Rusia - și marea oligarhie rusă, care a plătit între 2 și 3 miliarde de dolari pentru construirea Catedralei ortodoxe de la Moscova.

Al doilea demnitar cu o mare responsabilitate în supunerea autorității politice la autoritatea BOR este premierul Radu Vasile. Declarând că primul drum după primirea înaltei sale funcții îl va face la Patriarhul Teoctist – și l-a făcut -, Primul-ministru l-a ridicat pe acesta la un rang specific evului mediu românesc: acela de care se bucurau Capii Bisericii Ortodoxe, de a-i unge pe conducători. El a făcut gestul de a invita la negocieri un terorist – Miron Cosma -, în cadrul unui așezământ ortodox, asociind din nou una dintre funcțiile cele mai proprii ale statului cu autoritatea BOR. În sfârșit, Radu Vasile a trimis actualul Proiect de lege privind regimul general al cultelor religioase la Parlament împingând acest periculos document peste principala cenzură.

Dacă Proiectul de lege va fi adoptat, responsabilitatea actualei coaliții, în particular, a oamenilor politici amintiți, pentru eșuarea proiectului unei democrații românești, va fi la fel de mare cât a fost responsabilitatea FSN/PDSR/ a echipei Ion Iliescu, pentru tot ceea ce aceștia au făcut în perioada 1990-1996. Supusă fundamentalismului ortodox, țara se va singulariza; va fi un teritoriu al sărăciei și al dezonoarei. România nu ar merita un asemenea destin. Ar fi nedrept față de sacrificarea în revoluție a atâtor vieți; ar fi trădarea efortului făcut de atâția oameni pentru crearea unei societăți democratice și moderne. Sper ca principalii oameni politici de care depinde astăzi legiferarea vieții religioase în România să dea, până la urmă, dovadă de raționalitate. (Care începe cu retragerea actualului proiect de lege de la Camera Deputaților.) Raționalitatea nu este un act îndreptat împotriva ortodoxiei. Din contră. Este tocmai capacitatea de a discrimina între spiritul religios și făcătura

kitsch care îi ține locul în arena vieții noastre clericalo-politice.

[\[1\]](#) Revista 22, 1999

La rând, naționalismul ortodox^[1]

În emisiunea PRO TV de luni, 18 septembrie – “Alege” a lui Andrei Gheorghe – Radu Preda, un teolog care lucrează direct cu arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului, Bartolomeu Anania -, i-a replicat preopinentului, Florin Buhuceanu, președintele asociației ACCEPT, cam așa: “Sunteți cel mai puțin apetisant homosexual pe care l-am văzut”. Cu tonul pe măsură, a unui miștocar de cartier, cuvinte spuse în colțul buzelor, cu o privire de sus în jos... cu un plescăit imperceptibil, dacă nu cu gura, atunci cu gândul, coborât pentru o clipă în ochi. Puțini știau – probabil, nici corul ASCOR, chemat să asiste, care se distra întrerupând sistematic dialogul – că autorul acestui dezgustător comentariu este și autorul unei cărți privind raporturile dintre stat și biserică. Faptul nu este deloc, dar absolut deloc, lipsit de relevanță. Cartea apărută la sfârșitul anului trecut era un text argumentativ al articolelor proiectului de lege privind regimul general al cultelor religioase. Proiectul propus la acea dată de Secretariatul de Stat pentru Culte - trimis la guvern la 13 septembrie 1999 - diferea de proiectele puse în circulație anterior. Prevederile care violau libertatea religioasă se înmulțiseră și se înăsprișeră, arătând limpede intenția autorilor – de fapt, a BOR - de a limita și controla viața religioasă din țară.

Varianta de proiect despre care amintesc a fost ascunsă grupurilor și organizațiilor interesate – a celorlalte culte -, proiectul nefiind discutat nici în cadrul Comisiei creată special în acest scop. Pentru a păstra inițiativa ferită de ochii criticii, Secretariatul lansase cu mai multe luni înainte un alt proiect, cel

mai “liniștitor” din câte fuseseră discutate până atunci, cu rolul unei perdele de fum. Se vede însă că textul ultim nu fusese un secret pentru Radu Preda, de vreme ce lucrase pe el. Cum am spus, volumul lui Radu Preda argumenta, punct cu punct, ideile proiectului de lege, multe absente din toate variantele anterioare. Astfel, nu existaseră până atunci referiri la sancționarea prozelitismului, sau la amenziile pentru activități cultice, dacă grupurile religioase “vinovate” nu obținuseră aprobarea (obligatorie!) a Secretariatului General pentru Culte. De vreme ce volumul apăruse la sfârșitul anului 1999, însemna că se lucrase la el cu un număr bun de luni înainte. Lucrarea făcea parte dintr-o strategie pusă bine la punct, nu cu fervoarea credincioșilor ortodocși, ci cu tehnica elaborată a unor oameni care experimentaseră decenii metodele Securității. Având în vedere filiera Radu Preda-Bartolomeu Anania-Teoctist, se vedea bine rolul excesivului arhiepiscop al Vadului, Feleacului și Clujului, în ofensiva ortodoxistă.

Sinodul, ASCOR, Radu Preda, Bartolomeu Anania! Iată o construcție demnă de o cruciadă pe termen lung, cu obiective precise, cu împărțire de responsabilități. Discursuri mieroase, fariseisme, în cazul Sinodului, militanți ofensivi, pregătiți să pună mâna pe bătă – vorbesc de ASCOR – și mercenari cu funcții intermediare, precum Radu Preda. Care este locul, în această înșiruire, a lui Bartolomeu Anania?

Cine deschide dosarul 7755 al Arhivelor SRI va descoperi acolo câteva date despre trecutul de legionar al actualului arhiepiscop, fost ierodiacon bibliotecar la Patriarhie, care la data notei informative pe care o citez, 10 decembrie 1956, se afla în închisoare,

condamnat. Încă de la 14 ani – se spune – a fost înscris în “Mănunchiul de prieteni”, organizație legionară. În 1936 era deja încadrat în “Frățiile de Cruce”. În 1941 a fost reținut – o lună de zile – pentru participarea la funerariile unui comandant legionar. În 1942 a fost arestat și condamnat din nou, la șase luni închisoare, pentru a fi deținut în podul mănăstirii Cernica materiale legionare și arme. “Nota” indică apoi traseul relațiilor sale cu legionari, practic neîntrerupt, ajungând până la sfârșitul anilor '40 și începutul anilor '50.

Trecutul legionar al lui Bartolomeu Anania și închisoarea nu l-au împiedicat, surprinzător, să aibă mai târziu o carieră spectaculoasă. În anii '60 a fost trimis în Statele Unite, unde s-a ocupat, până la mijlocul anilor '70, de publicația Arhiepiscopiei Misionare Române din Detroit, *Credința*. Cum a fost posibil? Răspunsul, știm, nu poate fi decât unul singur. Concluzia logică este sprijinită și de susținerile lui Nistor Chioreanu, coleg de pușcărie, care într-o carte de memorii, *Morminte vii*, îl denunță drept turnător. Ion Pacepa îl prezintă de asemenea, în *Orizonturi roșii*, ca lucrând pentru Securitate. Dar chiar dacă nu s-ar miza pe mărturiile ultimilor doi, este absolut evident că datele din Arhiva SRI, până după mijlocul anilor '50, sunt incompatibile cu cariera sa ulterioară. Doar colaboraționalismul făcea posibilă ascensiunea de mai târziu. O astfel de asociere, între spiritul unui fervent legionar și cea a unui om pus să facă treaba mizerei instituții de represiune comuniste, este psihologic semnificativă pentru pozițiile agresive și simultan elaborate, pe care le-a avut și le are ca arhiepiscop, în acești ultimi ani.

Ce descoperim, în concluzie? Ierarhi cu legături aproape certe cu Securitatea, prezenți într-o rețea elaborată de actori - organisme BOR, asociații, experți -, toți implicați într-un proiect vast, vizând controlul activității religioase de către BOR, impunerea unei legislații anti-liberale, retrograde – asta este în primul rând articolul 200 – și antieuropene, prezența masivă în instituțiile statului, un mare impact educațional, folosirea a tot felul de fonduri din resursele statului. Un marș către un stat ortodox, un kitsch mizerabil aflat la mijlocul distanței dintre corupție și obscurantism, expresia, dacă lucrurile vor evolua așa, a eșecului celui mai nedemn pe care o poate suferi societatea românească.

La începutul lui 1990 am asistat la pregătirea unui alt scenariu, a unui naționalism agresiv de tip etno-cultural, capabil să spele păcatele actorilor represiunii din vremea regimului comunist. El a stat la baza a cel puțin cinci ratați ani de istorie post-comunistă. Dar, se vede, naționalismul etno-cultural și-a epuizat rezervele. Incercările de destabilizare de după 1996, invocând în principal tema maghiară, nu au mai putut trece dincolo de un foc de paie mediatic. La începutul lui 2000 vedem însă, crescut în liniște și ridicat spectacular acum, un naționalism ortodox de o virulență extremă, cu obiective isterice. Actuala campanie împotriva articolului 200 este semnificativă doar în subsidiar pentru homosexuali. Ea are o miză mult mai mare. Se încearcă strivirea voinței clasei politice, de către BOR. Invocarea obsesivă, în Apelul Sinodului din 13 septembrie 2000, a “majorității națiunii române”, referirea la milioanele de “creștini ortodocși (...) care *au mandatat prin votul lor* parlamentarii României”, apostrofarea ca “legiuitorii din

Parlamentul și guvernul de azi să aibă auzul atîntit asupra trebuințelor românilor (...) care *merg în toamna aceasta la urnele de vot*” (sublinierile mele) este o amenințare nevoală cu bâta electorală. Dacă Senatul se va supune, public deci, acestui șantaj, atunci Sinodul va avea un atu considerabil asupra legislativului și executivului acestei țări. Cine îi va putea sta înaintea? În principiu, doar societatea civilă devotată democrației, cea care a făcut posibilă marginalizarea naționalismului etno-cultural. Dar avem oare o societate civilă în măsură să reziste presiunii ortodoxiste? Astăzi, ea pare cu mult mai divizată decât era cu zece ani în urmă. Pare mult mai ușor să te contrapui lui Vadim și Funar, decât lui Teoctist Arăpașu și a lui Bartolomeu Anania. Ultimii nu sunt însă în nici un fel mai puțin dizgrațioși și în nici-un caz mai puțin periculoși decât primii.

[1] Publicat în *Provincia*, nr. 5, 2000

Ierarhii BOR și Securitatea sunt peste tot.

Dar unde sunt intelectualii?^[1]

Miercuri, 13 septembrie: Sinodul a lansat un apel împotriva abrogării articolului 200 al cărui elaborat fariseism va fi perceput “în toată splendoarea lui”, poate doar de cunoscători. Argumentând, Sinodul nu invocă doar “mâhnirea noastră”, ci și a “majorității națiunii române”. Relativ subtila intimidare a senatorilor prin referirea la milioanele de “creștini ortodocși [...] care au mandatat prin votul lor parlamentarii României” se transformă mai încolo într-o amenințare grosieră: “legiuitorii [...] să aibă auzul ațintit asupra trebuințelor românilor [...] care merg în toamna asta la urnele de vot”. De altfel, referirea la “majoritatea populației” se face aproape în fiecare paragraf. Iată și o falsificare de bine gândită: homosexualitatea este pusă în situația de alternativă a familiei. Sinodul BOR are grijă să se declare pro-european – politica ipocrită este de altfel o veche specialitate a acestei instituții -, dar pentru o Europă care să arate *cum dorește el*.

O ipocrizie și mai sfidătoare apare în declarația: “Biserica nu vă cere (sic!) legi care să pedepsească pe cei atinși de păcate împotriva firii”, ci “consideră necesară sancționarea prin lege a propagandei practicii lor prin manifestări publice, prin mass-media, prin instituții proprii”. În realitate, Sinodul BOR chiar a cerut pedepsirea

homosexualității cu închisoarea, de vreme ce s-a opus abrogării articolului 200 în 1996, pe vremea când relația homosexuală era pedepsită ca atare. Sinodul a fost pe atunci la fel de vehement pentru păstrarea Codului penal. Astăzi, art. 200 pedepsește acele acte homosexuale care produc scandal public (de la 1 la 5 ani), propaganda și asocierea (1 la 5 ani). Cum se poate aplica acest articol poate fi sugerat de următorul caz real: o femeie a venit în casa fostului bărbat, găsindu-l pe acesta cu un “amant”. Drept care, furioasă, a anunțat poliția. Cel în cauză a fost închis întrucât, în viziunea poliției, și a instanței de judecată, plângerea femeii dovedea existența scandalului public. Orice rumoare privind homosexualitatea cuiva ar putea fi interpretată în acest sens. Iată de ce actuala formă a art. 200 așează o sabie a lui Damocles deasupra persoanelor de orientare homosexuală. Iar despre contestarea dreptului la asociere, ce să mai vorbim. BOR se manifestă la fel de vehement tocmai întrucât este conștientă de amenințările prezente în actuala formă a art. 200. Ca și de consecințele internaționale, mergând în sensul autarhizării României, spațiu privilegiat al promovării intereselor unei atotputernice oligarhii ortodoxe.

Cine sunt cei care amenință Parlamentul României cu influențarea electoratului dacă nu se adoptă poziția lor homofobă? Marea lor majoritate sunt pionii prin care regimul comunist a controlat Biserica ortodoxă; primii care ar intra în logica Legii privind accesul la propriul dosar și deconspirarea Securității; primii cu privire la care ar trebui să ne întrebăm: care este interesul adânc aflat în spatele acțiunilor lor? Iată însă că, atunci când

această întrebare s-a pus Colegiului Consiliului Național pentru Studiarea Arhivelor Securității, am intrat în plin suprealism. De o săptămână, pe toate posturile de radio și televiziune, în toată presa scrisă, Sinodul, preoți și oameni politici, comentatori sub diferite etichete, susțin că ierarhii BOR nu ar fi colaborat cu Securitatea. Am auzit cu toții incantațiile Patriarhului Teoctist adresate lui Nicolae Ceaușescu. L-am auzit mințind și negând demolarea bisericilor; înfierând revoluționarii din Timișoara. Aflăm acum că el ar fi fost marele apărător al credinței. Mitropolitul Corneanu “se deconspiră” public, iar conducerea BOR neagă colaboraționismul mitropoliților.

Logica elementară și bunul simț arată că nu puteai fi în conducerea Bisericii fără să fii așezat acolo de regim. Oficial, Departamentul Cultelor Religioase era parte a guvernului român. Dar, în secret, era o agenție a Securității; conform declarațiilor publice ale unor ofițeri din sistem, o componentă clandestină a Directoratului I, condusă de informatori ai Securității și ofițeri dați drept funcționari civili. Directoratul I a recrutat un mare număr de prelați – unii fiind chiar ofițeri de securitate hirotonisiți -, majoritatea din Biserica Ortodoxă Română. Bisericile, mănăstirile, lăcașurile religioase și clădirile aferente erau ascultate electronic de către acest Directorat.

Cu toată lista consistentă a argumentelor și probelor, evidențele sunt negate cu sfidarea cu care se negau evidențele pe vremea comunismului. Cu același dispreț și cu aceeași impunitate. Patru zile au bătut clopotele bisericilor la moartea lui Stalin iar Patriarhul

Justinian și episcopul Teoctist Botoșăneanu au depus coroană de flori la statuia criminalului susținând că “Stalin va trăi pururea în inima poporului nostru”. Conducătorii BOR au alungat călugării din mănăstiri, aplicând, ca executanți harnici, hotărârea statului. Iar acum aflăm că Biserica a fost principalul opozant la comunism. Înainte actorii farsei erau Nicolae Ceaușescu și PCR, astăzi sunt Teoctist Arăpașu și BOR.

Intervenția Sinodului în tema abrogării art. 200 este din plin avantajată de confuzii: confuzia dintre Biserică și instituția clerului BOR.; confuzia dintre condamnarea morală a homosexualității – de loc unitară; există o întreagă teologie care respinge homofobia – și condamnarea penală. Confuzia chiar asupra problemei articolului în cauză. Subiectul disputei nu este atât homosexualitatea, ci dreptul la viață intimă și privată. La dreptul de asociere și la egalitate. Homosexualitatea trebuie restrânsă tot atât, nici mai mult, nici mai puțin, decât heterosexualitatea: nu se face dragoste pe stradă dar să nu vină nimeni să ceară socoteală pentru ce face fiecare în spațiul său de intimitate.

O confuzie există și cu privire la motivele bătăliei pentru dezincriminarea homosexualității. De ani de zile se spune ca trebuie să renunțăm la articolul incriminator pentru că așa ne-o cere Consiliul Europei. Nu acesta este fundamentul! Legislația homofobiei trebuie desființată, întâi și-ntâi, pentru că este nedreaptă. Apoi pentru că așa o cer principiile noastre constituționale, cele care au pus bazele democrației românești. Doar în al treilea rând să ne gândim la

angajamente internaționale și la implicațiile lor pentru viitorul României.

Ce se află dincolo de minciună și confuzie? Importantă, palpabilă, vie, *miza*. Ea vizează natura statului român: dacă aici va învinge democrația liberală sau un autoritarism care va înlocui autoritarismul ideologic cu unul religios; dacă a plecat secretarul general numai pentru a face loc ayatolahului. Coaliția perversă dintre oamenii politici și Biserica Ortodoxă a făcut ca ani de zile să asistăm la o incredibilă invazie a bisericii în instituțiile statului. Crucile au ocupat pereții tuturor autorităților: le vezi în Parlament, la Guvern, în sălile de judecată. Autoritățile unui stat menit să asiste pe creștini, musulmani, budiști, atei, non-teiști ș.a.m.d. fac slujbe ortodoxe în birouri. Școlile și universitățile încep cu soboare de preoți. Mentalitatea? Formula “liber cugetător” a ajuns vorbă de ocară. Ateii se tem să își declare non-teismul lor în public. În 1990 sau 1991, una-două persoane dintr-un autobuz își făceau cruci când se trecea pe lângă o biserică. Astăzi, din cinci inși, patru își etalează credința cu gesturi ample, ca și cum opțiunea lor religioasă trebuie să intre în ochii tuturor. Credința este esențialmente o problemă de viața privată. Ce-ar zice cineva dacă am începe să ne strigăm în mașină numele iubitei? Sau dacă am purta pancarte privind principiile care ne conduc în viață?

Unde se va ajunge în ritmul acesta? BOR a intrat în această bătălie parlamentară pentru a strivi – prin amenințări publice – voința instituțiilor. (Victoria BOR asupra Senatului ar fi o adevărată catastrofă de autoritate!) “A strivi” pentru “a aservi”. Presiunii din afară i

se adaugă o sistematică presiune din interior, puțin vizibilă opiniei publice; o politică subtilă, intruzivă, prin care înalți ierarhi negociază interese economice și de reprezentare. Astăzi, BOR este foarte coerent și precis orientat actor politic.

Faptul că BOR joacă după cea mai mizerabilă logică politică se vede și din alegerea țintei: homosexualitatea, întrucât împotriva ei și nu a altui obiectiv va avea populația alături. Intuiția prădătorului, ținând prada cea mai slabă. De ce nu cere BOR un referendum pentru incriminarea avortului, așa cum cere un referendum pentru incriminarea homosexualității? (Care, desigur, pune probleme de principiu incomparabil mai grave decât homosexualitatea.) Fariseismul exersat ai întâistătorilor este mult mai aproape de exercițiul demagogilor din politică decât de exercițiul atitudinii morale.

Cine poate intra astăzi în opoziție cu BOR? Emil Constantinescu se întâlnește electoral cu călugărul Vasile, Ion Iliescu promite Biserică națională. Prin natura ei, clasa politică născută pe malurile Dâmboviței va face o sfântă alianță cu înalții clerici pentru interesele proprii și pentru interesele partenerilor, împotriva intereselor generale. Iar victimele? Victime ca homosexualii? Victime ca martorii lui Iehova, greco-catolicii și baptiștii ciomăgiți de enoriași conduși de preoții lor ortodocși? Ce pot face minoritarii? Ei vor fi mereu în poziția de victime cât timp liderii, fie “politici”, fie “spirituali”, vor stimula instinctul de turmă majoritară.

Nu o să întreb de ce nu se face o alianță a minoritarilor care vor fi atinși, unul după

altul, cu bâta ortodoxă. Întrebarea mea este alta: ce fac intelectualii? Unde sunt? Am înțeles că sub regimul comunist trebuiau să salveze cultura și nu prea aveau timp să se pună cu regimul. (După 1990, când salvarea culturii nu a mai fost profitabilă, unii au descoperit că prezența civico-politică devine tentantă.) Dar, iată, avem astăzi o situație cu o miza echivalentă, fără însă ca riscurile să fie aceleași. Avem de oprit un tăvălug autoritarist, un naționalism ortodoxist retrograd, antidemocratic, antimodernist, antioccidental. El amenință valorile liberale și așezarea noastră pe continentul european. De ce intelectualii, cu excepții numărate pe degetele de pe mână, tac? Ce fac profesorii din universități? Ce fac grupurile care invocă un prestigiu de atitudine civică pe care ar mai trebui să-l și merite? Ar fi firesc să vedem o lungă listă de intelectuali respectați cerând împreună, imperativ, Bisericii Ortodoxe, să se ocupe de temele ei bisericești și să lase lumea laică să se ocupe de ale ei. Am suferit de mizeria unui autoritarism, nu mai avem nevoie de altul. Dar lista nu o avem. Securiștii și ierarhii ortodocși ocupă scena publică, pe care le-o pun la dispoziție intelectualii.

Desigur, sunt numeroși intelectualii care înțeleg miza și logica conflictului dintre liberalismul occidental și autoritarismul ortodox, în plină desfășurare astăzi în societatea românească. Dar câți dintre acești intelectuali au curajul să-și asume miza? Lașitatea curge prin România cum fluviul curge plutește între malurile lui. Ca și fluviul, pare dintotdeauna la locul ei: firească și eternă.

[1] *Observatorul cultural* nr. 30, 2000. Redacția revistei a făcut un gest excepțional, oferind în numărul imediat următor un spațiu larg, sub titlul “Dezincriminarea homosexualității și Codul Penal, Uniunea Europeană și Biserica Ortodoxă” pentru o dezbateră la care au răspuns Sorin Alexandrescu, Mircea Anghelescu, Florian Baiculescu, Iulian Băicuș, Horia Bernea, Mircea Cărtărescu, Livius Ciocârlie. Având ca punct de plecare articolul și întrebarea finală: “unde ne sunt intelectualii?”, redacția *Observatorului cultural* a dorit să răspundă: aici!

Patriarhul Teoctist:
legionar laureat
ori comunist promovat?[\[1\]](#)

Tema I: Laurii

Anul 2000, sfârșit de secol și mileniu, a părut un an fast pentru Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române. Medaliile au curs, prezența mediatică a căpătat dimensiuni de apoteoză. Patriarhul Teoctist a devenit membru de onoare al Academiei Române. Președintele Academiei, Eugen Simion, l-a așezat printre gânditorii neamului pe retorul nostru în al cărui timbru recunoști ușoare semne de alfabetizare. Alt președinte, al României, l-a decorat. Asociația unor medici i-a oferit și ea o diplomă. Ministrul Culturii i-a înmănat medalia Eminescu, dovadă pesemne a spiritului său când dârz, când liric.

De la Elena Ceaușescu nu am mai văzut pe nimeni până acum să primească, într-o succesiune rapidă, atâtea onoruri, medalii și diplome cum s-a întâmplat anul trecut cu Patriarhul Teoctist. Unde se află motivația? Care este mecanismul care face ca atâtea instituții să-și nege condiția, dând un semn de recunoaștere cuiva care, dintr-o sută de motive, nu-l merită?

Nu am altă explicație pentru acest tur de forță al Capului BOR decât excelenta orchestrare a inițiativelor Patriarhiei. Iar prin asta, o dovadă a coerenței depline a acestei instituții, cum nici o alta nu se poate bucura astăzi în România. Nici măcar Armata și serviciile de informații nu au putut asigura, după revoluție, unitatea de voință, mijloace și interese de care

se bucură la vârf Biserica Ortodoxă Română. Dotată cu o disciplină mai mult decât militară – întrucât Biserica controlează viața slujitorilor săi și “dincolo de programul de lucru” -, bucurându-se de o viziune unitară prin rămânerea la un corp doctrinar rudimentar, rar încercat de îndoiala unei interpretări înalte -, în sfârșit, solidară prin interese materiale care nu pot fi garantate decât “de sus în jos”, BOR reprezintă un corp cu care greu poate intra în competiție vreo instituție din România. *Astfel* a fost posibil ca BOR să-și impună interesele *peste tot*.

Tema II: Media

Această putere de a influența substanța și imaginea evenimentelor este, cred, explicația pentru tăcerea nefirească pe care o arată presa față de ultimele dezvăluiri asupra Patriarhului. “Monitorul” din Iași, în numărul său de sâmbătă, 13 ianuarie și pe urma lui, “Evenimentul zilei” de luni, 15 ianuarie, au făcut referiri la un document care probează implicarea lui Teoctist Arăpașu în devastarea unei sinagogi. Teoctist, nu numai colaborator comunist, ci și legionar! O pată roșie și una brună! O informație de o asemenea gravitate ar fi fost un foc, și nu de paie, capabil să mențină interesul opiniei publice timp de săptămâni. Dacă nu aș ști grija profesionalizată cu care BOR întreține legături cu redacțiile cotidianelor, televiziunilor și posturilor de radio, m-aș mira foarte că focul mediatic a fost atât de repede stins.

Sursa dezvăluirilor, importantul document datat 30 ianuarie 1950, aparține Arhivei SRI, fondul Documentar, dosarul 909, fila 510. În el se fac referiri la Teoctist Arăpașu, pe atunci arhiereu și cu funcție de vicar, “fost legionar cu activitate intensă și cu participare la

rebeliune, devastând Sinagoga din strada Antim împreună cu legionarii Grigore Băbuș, preot la patriarhie, Mitrofan Chiriac și alții. Arăpașu, în urma legăturilor ce le-a avut cu patriarhul (Iustinian Marina) a reușit să dețină o influență asupra acestuia, care are intenția și-l va susține pe Arăpașu de a ocupa postul de Mitropolit al Moldovei, la viitoarele alegeri”.

Desigur, Patriarhia a negat imediat dezvăluirea numind-o "simplă fabulație". Chiar a fost lansată ideea, cu o logică transparentă, că documentul ar fi fost o diversiune a sovieticilor care ar fi urmărit atunci distrugerea bisericii naționale. (Ca și cum sovieticii ar fi transformat în oficina lor numai Securitatea, nu și Bisericele din România.) Din fericire, o nouă generație de istorici a început să exploreze obscurii ultimi șazeci de ani. Îi datorăm lui Dorin Dobrinco descoperirea documentului la care am făcut referire. Dar materialul invocat este numai punctul de plecare asupra unor cercetări în curs. Istoricul Gabriel Catalan a plecat de la document și a reușit verificarea și detalierea informației prin alte date directe și indirecte.

Rămânând la primele, aș nota extinderea cercetărilor sale asupra fondului privitor la problema cultelor. (Documentul anterior face parte dintr-un dosar privitor la tema legionară.) În dosarul nr. 7755, volumul 3, fila 239 din Arhiva SRI, Catalan a găsit următoarea "Notă informativă" din 30 August 1949: "... Mitropolia Moldovei și Arhiepiscopia de Iași este condusă de Patrarhul Justinian, ca fost mitropolit al acestei eparhii, ajutat de arhimandritul Teoctist Arăpașu, în calitate de vicar. Acesta a activat în mișcarea legionară iar în timpul rebeliunii legionare a participat la distrugerea unei sinagogi din cartierul Antim-București".

În același volum se găsește o altă filă, nr. 211, din 4 octombrie, cu un material aproape identic. În sfârșit, în completarea probelor anterioare istoricul a descoperit în Arhivele Naționale Istorice Centrale o “Notă” (informativă) semnată de sursa Mitică Stănescu și înregistrată la 20 ianuarie 1949. Citez din document: “Tot Nicolae Bălan afirmă că Teoctist Arăpașu, care pretinde că (...) este un devotat membru de Partid încă din ilegalitate, este în realitate un legionar camuflat ca atâția alții, strecurați în P.R.M”.

Mitropolitul Nicolae Bălan vorbea ca unul în cunoștință de cauză. Cunoscut antisemit, el a condus procesiunea preoților care a însoțit pe ultimul drum liderii legionari Moța și Marin. (Ceea ce nu l-a împiedicat să facă demersuri în timpul războiului în sprijinirea unor evrei amenințați cu exproprierea ori trimiterea în Transnistria.)

Tema III: CNSAS

O avalanșă de dezvăluiri pe tema dată nu este de așteptat în următorul interval de timp. Datele de mai sus constituie rodul unor cercetări de până la sfârșitul anului 1999. Începând cu primăvara anului 2000, SRI a început să refuze accesul la arhivele pe care le deține. Motivul? Inventar. Noua lege le pasează în gestiunea Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității. Blocarea accesului la arhive pe acest motiv, deja de aproape un an de zile, nu este nici argumentabilă practic, nici legitimă. Iar CNSAS se descurcă mai departe greu, sau deloc, pentru a servi istoricii și opinia publică. Arhivele SRI rămân mai departe un capital de care depinde soarta multor actori politici din România. Printre ei, actor de primă mână,

academician și medaliat, laureat și onorat,
când universalist când naționalist dar cel mai
sigur, ortodox legionar și ortodox comunist,
Teoctist Arăpașu.

[\[1\]](#) *Observatorul cultural* nr. 48, 2001

Crăciunul în spital

Ajunul, Crăciunul și câteva zile după. Petrecute într-un spital din București. Dau să revin în rezerva mea, când aud vocea unui preot. Un melos cunoscut. Iată, vin cu Icoana în spital, gândesc, în timp ce imagini de sărbătoare creștină și chipuri înainte văzute de suferinzi mi se perindă, indecis, prin minte. Realizez însă brusc: cum să plimbi Icoana prin spital? S-o dai la pupat, de la bolnav la bolnav? E prea de tot! Chiar așa să facă?

Cu gândurile astea mă prinde preotul înainte de a parcurge ultimii doi metri până la rezervă. Dau să trec pe lângă el. (Deja crispat – raționamentul îmi tot circula prin minte.) “Ați sărutat Icoana?”, mă oprește el cu un ton ofensiv. Nimerind exact peste cuvântul care mi se rostogolea prin cap. “Am sărutat-o!”, răspund, privind în jos și-ntr-o parte, cu gândul la icoanele pe care viața mi le pusese în cale. Și-mi continui mișcarea, încercând să evit conflictul pe care-l simțeam crescând în mine.

“Când ați sărutat-o?”, îmi replică “omul lui Dumnezeu”. Care-va-să-zică, mă lua la întrebări și-mi cerea socoteală. De abia în clipa aceea îl privesc. Tânăr, mic de stat, începând să se rotunjească, cu doi ochi alergând de colo-colo pe față lui ovală... un șmecheraș pus pe tranzacții de lucruri sfinte. “Eu am sărutat icoane, părinte”, îi răspund foarte apăsător, ca și cum i-aș pune cuvintele cu un cuțit de șevalet pe bucata de lemn pictată

pe care o ținea în mână. “Alte icoane!”, îi precizez.

E surprins. Se obișnuise numai cu gesturi de supunere. Impertinența lui, n-avusese timp să se călească. Smucește din umărul drept, dă să se îndepărteze și face un gest de lehamite. “Treaba dumitale”, îl aud, din spate, concluzionând cu o formulă pe măsură.

Autoritatea pe teritoriul spitalului

Nu a fost singura întâlnire “ortodoxă” din spital. Spitalul are o capelă. Ortodoxă. De ce ortodoxă și nu deschisă tuturor credințelor? Așa cum am văzut pe aeroporturile, în campusurile și în spitalele din lume? Oare ceilalți credincioși din spital nu au nevoie și ei de un loc de reculegere? Dacă se dorește ținerea unor slujbe ortodoxe, foarte bine. Dar de ce capela, ca atare, să fie “ortodoxă”?

La ora zece un băiat – de data aceasta cu un aer decent - trece prin saloane și cheamă pe bolnavi la slujbă. Desigur, se duce cine poate. Dar după o zi, la repetarea vizitei, realizez din nou: cum să lași pe cineva să propună un program distinct pacienților? Medicii ar trebui să spună fiecăruia: tu poți să mergi la slujbă, douăzeci de minute; tu rămâi în patul tău; ție nu-ți face bine mulțimea; dacă vrei să te rog, treci după amiaza, cinci minute... Dacă prin spitale s-ar face prezentări de tot felul de produse? De modă, de cosmetice etc. Nu e nimic absurd în comparație. Desigur, o paradă de mode este altceva decât un ritual religios. Dar din punctul de vedere al actului medical, asta nu contează. Doctorii au obligația să subordoneze complet activitățile din spital intereselor bolnavilor. Dacă trece printr-un

moment greu, pacientul are de ales între drumul la biserică sau drumul la spital. Când a ales pe ultimul, actul medical nu poate fi supus nici unei alte autorități. Este firesc ca pacientul să poată cere un sprijin divin iar spitalul să poată să i-l ofere (icoane, capele etc.). De aici și până la a face din spital terenul de vânătoare al BOR este un drum pe care preoții îl parcurg rapid, fără nici un gram de decență.

O societate “post-bizantină”

Ceea ce povestesc aici rămâne doar un eșantion al asaltului tenace cu care Ierarhia ortodoxă vrea să “ocupe” societatea românească. După modelul care revine la însemnarea pietrelor și tufișurilor din teritoriu, BOR pare că vrea să-și însinueze prezența peste tot, în toate evenimentele. Nelipsită și conducătoare. Că este vorba despre o strategie de cursă lungă și scopuri maxime, se vede bine din ofertele din ce în ce mai elaborate, mai ideologizate pe care Patriarhul Teoctist le scoate la lumină. Patriarhul ne propune, și speră, ne va impune, o societate “post-bizantină” (vezi lansarea volumului lui Radu Preda, “Biserica în stat”). Adică, “ortodoxia puterii civile”. Nu una banal “democratică”. Nu una “elementar civilizată”. Nu, ierahii care au lustruit pantofii cuplului Ceaușescu cu odăjdile divinității vin să ne dea lecții despre felul cum trebuie să arate întreaga societate, *en gros* și *en détail*.

Astăzi, preoții ortodocși au devenit un fel de secretari de partid, bucurându-se și ei de o autoritate fără nici o legătură cu calitatea lor reală. Imuni se pare, asemenea precedesorilor, de vreme ce poliția și justiția

se opresc când nimeresc peste delicvenți în sutană. Fără cunoașterea (înțelegerea) necesară unei societăți moderne, au pretenția să controleze tot. Lipsiți de har, pierd adeseori și bunul simț omenesc. (Dintre cei cinci oameni care treceam pe lângă cotețul unui cățel jucăuș și blând, doar unul, *călugărul*, a dat cu piciorul în el.)

Stat și BOR

Tocmai înainte de Crăciun, un preot perora pe un ecran de televiziune împotriva parlamentarilor care nu au votat cum a cerut BOR. Vor avea ortodocșii grijă la alegeri, susținea acest militant al partidului cu sutană. Personajul nu are, e drept, nici un fel de întâietate. De ani de zile, Ierarhii BOR încearcă să deterioreze sistemul statului secular românesc. (Iată, SRI se arată în Raportul său oripilat de “primejdia” schimbării structurii administrative a țării, dar de loc, de amenințarea pierderii caracterului – constituțional! - de stat neutru față de viața religioasă.)

Demnitarii statului nostru secular, în frunte cu șeful statului, ar avea datoria să apere realitatea noastră constituțională. Mijloacele nu le lipsesc. Decretul nr. 177, în vigoare acolo unde nu este abrogat implicit, lasă la îndemâna Președintelui recunoașterea, sau nu, a Capilor bisericilor – și de aici, recunoașterea statutului de cult. Există destule motive ca actuala Ierarhie ortodoxă să fie considerată ilegitimă. Venirea comuniștilor la putere a produs în BOR schimbări împotriva procedurilor dogmatice. Justinian Marina a primit demnitatea de Patriarh pentru că în 1944 îl ascunsese pe Gheorghe-

Gheorghiu-Dej în casa sa parohială. El și următorii nu au fost decât servitori ai regimurilor comuniste. În spatele actualei conduceri se află o ilegitimitate de fond. Apoi, mulți dintre Ierarhii BOR au fost colaboratori ori chiar ofițeri de Securitate. Astăzi, în retragere, dar asta nu contează. Cum se poate accepta ca o biserică să fie condusă de foști securiști acoperiți?

Președintele României are posibilitatea, constituțional, să nu recunoască actuala Ierarhie BOR. Desigur, asta nu ar afecta în nici un fel funcționarea bisericilor și manifestarea credinței ortodoxe. Dar ar afecta orice obligație a statului – incluzând asistența financiară – față de o biserică care nu a fost în stare să expulzeze fariseii din rândurile ei.

Dacă ar avea demnitatea și curajul, Președintele ar face-o. Spre binele ortodoxiei. În sfârșit, “cutremurul” în stare să reînvie o instituție creștină autentică. O biserică spiritualizată. Ca botezat ortodox, nu mă pot simți decât străin, trădat, de cea mai mare parte a acestei Ierarhii interesate și inculte.

Amintesc de prevederile legii și pentru a atenționa BOR de proiectul ei pe care l-a trimis entuziast la Parlament. Refuzând adevărata autonomie a bisericilor (implicând alegerea independentă a Capilor lor), pentru a păstra logica decretului comunist în vigoare, ea și-a imaginat că actuala formulă legislativă poate fi o amenințare numai pentru alții. Ei bine, este o amenințare și pentru ea.

*

Există oare în actuala clasă politică demnitari care să fie devotați statului român și astfel, să stăvilească atacul BOR asupra acestuia? Câți dintre ai au demnitatea unor “oameni de stat”? Dar ce să zic despre intelectualii care după 1989 au invocat remușcarea: “Ar fi trebuit să protestez împotriva ororilor lui Ceaușescu și nu am făcut-o. Regret”. Dar acum, de ce se supun altui autoritarism? Nu văd ei oare pericolul fundamentalismului ortodox? Să se fi revărsat atât de adânc în ființa lor instinctul de subordonare? Astăzi, tendința ortodoxizării mai poate fi stăvilită. Dar mâine? Vor prinde mai mult curaj când vor fi puși să-și înceapă ziua de lucru cu rugăciuni la comanda unui cleric? (Deja, nu se mai fac congrese de partid fără ca un sobor de preoți să-și dea blagoslovirea.) Vor deveni mai bravi, când inspectorul Dulea de la Patriarhie le va spune “care lucrare” nu îndeplinește rigorile creștine? (Episcopi ortodocși au anunțat că vor norma ei Codul penal și vor dicta programa de istorie. Restul, este o chestie de timp.) Sau, ce vor face acești intelectuali când ocuparea unei mari demnități va avea nevoie de avizul BOR?[\[i\]](#)

Desigur, ceea ce au făcut și sub comuniști.

[\[1\]](#) Revista 22, 2000

[\[i\]](#) Există, desigur, excepții. Ar fi de citit articolul cu care întâmpină Mircea Mihăieș primirea lui Teoctist Arăpașu ca membru de onoare al Academiei Române (“Mântuirea prin Academicieni”, *România literară* nr. 1/2000) și, desigur, textele mai vechi ale lui Dorin Tudoran.

II

Declarația de la Cluj: testul

O instituție a dezinformării și destabilizării^[1]

Să ne amintim că Serviciul Român de Informații a apărut la sfârșitul lunii martie 1990, după conflictele sângeroase de la Târgu Mureș. Înființarea a fost decisă de către Biroul executiv al CPUN (fără a fi supusă discuției și aprobării CPUN, timp de un an și jumătate SRI funcționând ilegal), în timp ce opinia publică auzea prima dată discursuri de reabilitare a vechii Securități. Implicarea în aceste conflicte a unor oameni legați de tandemul Iliescu-Măgureanu a fost evidentă, conexiunea dintre *incitățile naționaliste și crearea SRI* fiind confirmată de tot ceea ce s-a întâmplat după aceea.

În toamna lui 1991 a fost înaintat Parlamentului proiectul de lege privind organizarea și funcționarea SRI. Acesta oferea instituției puteri și drepturi - într-un cuvânt, privilegii - nefiresc de mari. Era de așteptat ca proiectul să întâmpine, atât în Parlament cât și în opinia publică, o puternică opoziție. Și iată că în timpul dezbaterilor a fost declanșată o teribilă campanie anti-maghiară, prin vocea unor parlamentari (atunci s-au distins personaje cum ar fi Radu Ceantea ori Gheorghe Dumitrașcu), apoi cu sprijinul generalului Cheler și a altor extremiști din Armata Transilvaniei. Proiectul de lege privind organizarea și funcționarea SRI a trecut, în aceste condiții, prea puțin amendat în raport cu propunerile inițiatorilor, și legea a rămas

intactă până astăzi, deși multe prevederi ale sale sunt neconstituționale.

Și iată că acest scenariu se repetă pentru a treia oară. La sfârșitul lunii mai 1994, Consiliul Suprem de Apărare al Țării trimite spre Parlament (sub semnătura lui Vasile Ionel) "Concepția integrată privind securitatea națională a României" care definește ca subiect al siguranței naționale "...domeniile politic, diplomatic, economic, militar, ecologic, social, cultural, moral și umanitar". Adică tot. În paralel, PDSR a trimis Senatului un proiect de lege privind secretul de stat. Mă mărginesc să spun că el este inacceptabil (se revine, practic, la legea nr. 23 din 1971). Cum se mai poate folosi în 1994 instrumentarul naționalist, pentru votarea legilor care interesează SRI? În vară încep săpăturile de la Cluj și tensiunea ajunge aproape la paroxism. La începerea sesiunii parlamentare intră în discuție proiectul de lege a învățământului, unde prevederile asupra educației în limba maternă refuză anumite drepturi de care maghiarii se bucurau până acum. Și în sfârșit *Raportul SRI*, a cărui perversitate (neobservată în suficientă măsură nici de parlamentarii Opoziției și nici de presă) nu am spațiu să o analizez aici. O să amintesc însă că acest *Raport* își permite să trateze drept una dintre principalele surse de destabilizare internă a statului român (și deci subiect al supravegherii sale)... comunitățile maghiarilor și a romilor. Drept semn al atitudinii neorevizioniste, antiromânești a unor etnici maghiari este dată "*campania de strângere a semnăturilor vizând susținerea unui proiect de lege privind învățământul pentru minoritățile naționale*" (referendumul

legislativ fiind un drept fundamental oricărei democrații și confirmat de către Constituția României). Sau se spune că "*... unele elemente din rândul romilor... au incitat, denaturând prin denigrări și acuzații realitățile din țara noastră, la acțiuni de natură a afecta imaginea României în exterior, instigând, în același timp, la acte destabilizatoare, anticonstituționale.*" (Aici limbajul folosit, inclusiv apelativul "element", este identic cu limbajul fostei Securități.)

În *Raportul SRI* mai este scris "*...în pofida eforturilor care încearcă să facă din relațiile interetnice un vector al acțiunilor îndreptate împotriva statului român - nu există în țara noastră tensiuni și conflicte în raporturile dintre populația maghiară și diverse minorități.*" Dar *Raportul* ne dovedește nu numai că avem motive să ne punem problema acestor tensiuni, ci și faptul că Serviciul Român de Informații face tot ceea ce este posibil ca să le provoace, și să trăiască pe seama lor. În loc să devină garantul păcii interne, SRI rămâne mai departe o instituție a dezinformării și destabilizării.

[\[1\]](#) 22, nr., 199

Scrisoare deschisă
Președintelui Emil Constantinescu,

Scrisoare deschisă Directorului
Serviciului Român de Informații,
Costin Georgescu^[1],

Domnule Președinte,
Domnule Director,

Înainte de anul 1989 așteptam cu o mare curiozitate Cuvântările Secretarului general al singurului partid acceptat atunci. La Congrese, în plenare, cu ocazii interne sau externe, Nicolae Ceaușescu ținea lungi discursuri în care cadența cuvintelor și ideilor repetate a sută sau a mia oară era brusc luminată de câte o mică deviere de la standard. Din curgerea aceea hipnotică apărea, brusc, Mesajul. Era o experiență aproape acaparatoare, să vânezi semnele celui care ne comanda destinele din vârful unui pumn bont. Rareori poți vedea o mai mare distanță dintre balastul imens al textului inutil și minuscula schimbare de idee, ori chiar numai de stil, o umbră ce plutea printre rânduri, care, deodată, spunea ceva. Rareori poți avea atât de firave semne și o atât de mare siguranță în ceea ce privea semnificația lor.

Desigur, aproape nimic nu este după 1989 ca mai înainte. Cu atât mai puțin raportul dintre cuvinte și înțelesul lor. Niciodată nu a mai putut o Cuvântare a vreunui lider politic să ne mai spună cu siguranță ce va urma. Și nicicând o luare de poziție a unui demnitar nu a meritat o prospectare cu atâta atenție ca a

predecesorilor. Iată de ce nu merită să arăți vreodată o curiozitate față de discursurile oamenilor politici actuali comparabilă cu pasiunea cu care se decoda odinioară Cuvântările “tovarășului”.

Și totuși, există o mică excepție. Întotdeauna am aflat o mulțime de lucruri despre Serviciul Român de Informații din Rapoartele sale. Rapoartele vorbeau cu o transparență incredibilă despre lucruri pe care Virgil Măgureanu, omul președintelui Ion Iliescu, șef mulți ani ai acestei instituții ar fi preferat să nu le dezvăluie.

Iată de ce am așteptat cu răbdare, mai mult timp decât un cetățean ar fi trebuit să aștepte, Raportul Serviciului condus de către noul director Costin Georgescu. În mulțimea de amănunte confuze care ajung până la mine, privind activitatea SRI, speram ca Raportul să îmi ofere câteva puncte de sprijin. Mai mult decât speram, chiar așa a și fost.

Nu o să mă refer aici la mulțimea de amănunte semnificative. La stilul lemnos, care reflectă de fapt inerția unui comportament instituțional. La pretenția multiplu semnificativă a SRI, de a controla organizațiile neguvernamentale din România. Nici la multe schimbări de accent, care arată fără doar și poate că epoca lui Ion Iliescu și Virgil Măgureanu, dacă nu a apus, cel puțin a adormit.

Rămân deci numai la un aspect care mă interesează într-un mod special. Desigur la ceea ce Raportul numește “*problematica minorităților naționale*”. Iată ce scriu la acest punct autorii “*Raportului referitor la*

îndeplinirea atribuțiilor ce revin, potrivit legii, Serviciului Român de Informații, pentru realizarea siguranței naționale mai 1997 – mai 1998”: Citez o bucată mai lungă:

“Datele deținute de Serviciul Român de informații relevă faptul că, în ciuda deschiderii manifestate de statul român, inclusiv în procesul încheierii tratatelor de bază cu țările vecine, anumite cercuri extremiste din străinătate au continuat să acționeze, în perioada la care se referă raportul, în baza acelorași strategii ce vizează sădirea, prin diversiune, a neîncrederii și suspiciunii față de realitățile românești ori tensionarea climatului de conviețuire a comunităților etnice cu populația majoritară.

Prin mijloace propagandistice consacrate s-a urmărit cu tenacitate insinuarea în opinia publică internă și internațională a unor idei privind “legitimarea” modificării statutului unor regiuni ale României, pretinsa tratare discriminatorie a grupurilor etnice, așa-zisa resuscitare a xenofobiei și antisemitismului la români ș.a., promovate pe plan intern de exponenți extremiști.

În conexiune cu obiectivele sus-amintite, unele cercuri ale comunităților etnice minoritare din țara noastră au fost penetrate de exponenți ai entităților interesate, efectele regăsindu-se în tendințele extremiste asumate de respectivele cercuri și chiar în vehicularea unor idei vizând eventuala obținere a autonomiei administrative și separatismului economic pentru unele zone cu un anumit specific demografic”.

Iată, proba există. Ce perfect se dezvăluie logica instituției noastre. Parcă aud cum strigă: “Eu sunt!” Dacă cineva se îndoiește cum să numească exact ceea ce se vede mai sus, o să o numesc eu: În cadrul activităților sale operative, Serviciul Român de Informații condus de Directorul Costin Georgescu investighează persoanele care pun în termeni critici situația minorităților naționale din România. Cei care îndrăznesc să indice manifestarea unor fenomene de xenofobie și antisemitism. Care ajung să gândească și să se exprime asupra unor alte forme de organizare a statului, altele decât refrenul care-ți maltratează sinapsele din creier, a “statului național unitar”. Trimiterea la “*anumite cercuri extremiste din străinătate*” la “*penetrarea comunităților etnice*” este un balast răsuflat. SRI își permite să decidă cum arată realitățile interetnice din România și să pună sub supraveghere pe cei care au o opinie contrară.

Iată deci, cine pune în pericol securitatea națională! Nu cei care fac spume bălăcărindu-i pe evrei, pe țigani, pe maghiari. Nu ziariștii care văd în primii “săpunul ce se plimbă pe stradă”. Nu oamenii politici care îi amenință pe ceilalți, cu trimiterea în lagăre de muncă. Nu “aleșii poporului”, care cheamă la expulzarea maghiarilor argumentând “*Este singura cale de a scăpa de bandiți dar și a-i ocroti totodată – pentru că altminetri îi va linșa poporul*”. Să nu fi înțeles Directorul SRI, care comandă o astfel de strategie, și Președintele care l-a ales și răspunde deci direct pentru el, să nu fi înțeles ei nimic din drama Iugoslaviei? Dezastrul acelei țări, de cine a fost el produs? De cei care și-au manifestat zece ani ura lor șovină ori de cei

care au acuzat aceste manifestări de ură? De asociația “Femei în negru”, care a cutezat să facă demonstrații de stradă împotriva modului în care îi tratează pe albanezi regimul Miloșevici, ori chiar de autorul tratamentului însuși?

Se știe că propaganda naționalistă, xenofobă și cu un accent antimaghiar a fost un instrument al regimului Ceaușescu. Limpede cum este lumina rămâne și faptul că “naționalismul” românesc a fost instrumentat de către comuniști și securiști. Vârfurile vinovate ale securității, armatei, miliției și justiției fostului regim au format “Vatra Românească”. Priviți ce “cadre” umplu rândurile PUNR sau PRM! Uitați-vă în dosarele patrioților din PDSR! Și nu ar fi rău să privim și în dosarele principalilor naționaliști din partidele considerate democratice. Urmăriți cât rău au produs României aceste forțe, de-a lungul a șapte ani. Cum este posibil ca tratând “*problematica minorităților naționale*”, SRI să nu se refere – măcar implicit, așa cum o face cu ceilalți – la șovinii, xenofobii, rasiștii noștri? La manifestările nu neapărat grosiere, care împing pe români la ura față de minorități.

Manipularea populației de către persoane și instituții, în scopul creării de animozități interetnice are uneori un caracter flagrant. Citeam în *Adevărul*, din 2 iulie, deci recent, un articol care introducea această frază patetică: “*suntem unica țară din lume (n.mea – în condițiile definirii statului unitar) unde minoritarii au Universități în limba lor*”. Au fost date anterior publicității – printre altele, în revista 22 – liste cu universități din alte țări. Numai în Finlanda sunt vreo patru. Dar

autoarea întunecă mintea cititorului făcând jongleria cu “definirea statului unitar”. Câți cititori ai *Adevărului* știu că în Constituțiile moderne nu se face referire la natura unitară a statului ci la caracterul său democratic, la valoarea drepturilor omului, etc.? Cine să cunoască detaliul, că în Constituția Finlandei (stat care nu este federal!) cele două prime articole fundamentale fac trimitere la suveranitate și că aceasta aparține poporului, reprezentat în Parlament? Nu forma de guvernământ este fundamentul ci poporul acționând prin instituția specifică democrației. Autoarea a lucrat textul prea sofisticat, pentru a nu face un rău premeditat. Ea a intenționat să înșele. Să creeze frustrări și temeri între români, să obțină antipatia lor față de maghiari. Oare nu astfel de premedități constituie factori de periclitate a stabilității interne? SRI zice nu. Instabilitatea internă ar produce-o criticii care se declară solidari cu minoritățile naționale, persoanele care indică manifestările de xenofobie și antisemitism, gânditorii care se exprimă asupra unor forme de organizare a statului, altele decât obsesiva formulă a “statului național unitar”.

[1] Fragment.

Scrisoare deschisă domnului Costin
Georgescu,
Director al Serviciului Român de
Informații^[1]

Stimate domnule Director,

Pe data de 21 iunie 1997, v-am trimis o scrisoare recomandată, cu confirmare de primire, prin care solicitam accesul la dosarul meu întocmit de Securitate până în anul 1989. În scrisoare explicam de ce criteriile care s-ar invoca eventual pentru a mi se refuza accesul la dosarul meu nu au valabilitate: activitatea mea și dosarul de Securitate au caracter pur politic, fără legătură cu siguranța națională, așa cum prevăd Legea privind organizarea și funcționarea SRI (Art. 45) și Anexa nr. 6 a Legii Arhivelor naționale 71/1996.

Până astăzi, 30 septembrie 1997, nu am primit nici un răspuns deși termenul legal de 30 de zile e demult depășit. Nu a sosit nici măcar confirmarea de primire, ceea ce a derutat și Poșta. Dintr-o dată, revăd umbra stilistică a vechii Securități coborând din nou peste relația mea cu serviciul pe care îl conduceți deja de câteva luni.

Demersul pe care m-am hotărât să-l fac, după numirea dumneavoastră la conducerea SRI, nu este primul de acest gen. Am cerut prima dată accesul la dosarul meu întocmit de Securitate la începutul anului 1990, pe vremea când eram membru CFSN. La acea dată mi s-a

răspuns că dosarul meu a fost dat la topit în timpul evenimentelor din 1989. Există multe motive care mă fac să consider susținerea de atunci drept falsă, dar cel mai convingător rămâne faptul că același răspuns a fost dat privitor la *Jurnalul* lui Gheorghe Ursu, deși eu l-am avut în mână în timpul unei anchete începute în ianuarie 1990.

Am repetat cererea mea în 1996. La această dată mi-a fost asigurat accesul la minusculul dosar de instanță, ceea ce nu a făcut decât să mă convingă de necesitatea citirii dosarului personal.

Astfel, am descoperit că “încheierea cercetării penale” la 3 ianuarie 1997 menținea acuzațiile Securității din 1987, când am fost arestat, numai că *“ele erau considerate în acel moment drept o probă a luptei împotriva dictaturii”*.

Am întârziat reluarea demersului după schimbările din noiembrie 1996, fiind convins că e nevoie de câtva timp pentru reșezarea instituției numite “Serviciul Român de Informații”. Am avut aceeași răbdare, o perioadă, și după numirea dumneavoastră la conducerea SRI. V-am trimis cererea despre care am vorbit atunci când am considerat că trecerea timpului mai curând împiedică decât pregătește rezolvarea acestei probleme de principiu.

Este, desigur, o problemă de principiu ca un fost disident să aibă acces la dosarul pe care i l-a întocmit Securitatea. Mă refer la trecutul meu de disident fără să îmi fac un merit din asta în nici un fel. Este un fapt. Viața m-a pus în situația de a mă comporta cum era firesc

atunci, tot așa cum viața i-a împiedicat pe alții să facă același lucru. Numai că, dacă actuala realitate politică din România are legătură cu valorile pe care le-a promovat disidența sub comunism, atunci nu poate fi decât o schizofrenie politică să protejezi astăzi dosarele Securității de victimele ei.

Hotărârea de a-mi cerceta dosarul nu are legătură cu vreo bătălie personală. Îmi sunt complet străine sentimentele revanșarde. În 1995, cu ocazia unui eveniment desfășurat la Brașov, am descoperit, în grupul de SPP-iști ce-l protejau pe Ion Iliescu, pe unul dintre cei care mă supravegheaseră până la revoluție, 12 ore din 12 ore – până îi venea schimbul. Probabil, acest fost securist îl păzește acum pe noul președinte, Emil Constantinescu. Nu mi-a trecut niciodată prin minte ideea de a face caz de angajarea vechiului meu urmăritor pentru paza fostului meu coleg de la Solidaritatea Universitară și Alianța Civică.

Dar, dacă eu înțeleg să respect “regulile firești ale jocului”, se pare că SRI, ca un continuator al fostei Securități, nu înțelege să le respecte la rândul său. Din primele zile după revoluție, până astăzi, simt permanent în ceafă respirația celor care sunt angajați ai SRI. De la sfârșitul lunii decembrie 1989, pe linia telefonului meu au reapărut acele inefabile semnale electronice pe care, cine le-a suportat ani de zile, le recunoaște ușor. La o zi după ce l-am întrebat (împreună cu Stelian Tănase), pe Silviu Brucan, la începutul lunii ianuarie 1990, cum este posibil să ne mai fie ascultate telefoanele, semnalele au dispărut^[2]. Era cea mai brutală confirmare a obrazniciei fostei poliții politice. (Semnalele care arătau

ascultarea telefonului au reapărut după alte câteva zile.)

Urmărirea telefoanelor a fost simultană cu urmărirea mea directă. Tot în 1990, a trebuit să mă duc la securistul care mă însoțea pentru a-i spune să înceteze. Datorită experienței câpătate fără să o caut, nu mi-a fost greu să percep de-a lungul timpului și supravegherea discretă. Mai amintesc doar că în 1996, când am ieșit din metro la stația Aviatorilor, pentru a participa la o întâlnire organizată de fundația EURISC (la care era prezent, de altfel, și Septimiu Chelcea, decanul Institutului National de Informații (!)), doi băieți cu ochi albaștri mă așteptau, lipiți de Dacia lor parcată neglijent. După cinci metri m-am întors, cu gândul să iau numărul mașinii. Ca să îmi confirme intuiția, numărul mașinii fusese acoperit cu noroi (nu plouase de câteva zile; ce să mai zic de reacția primului polițist de pe drum!).

Am vrut să mă duc și să șterg placheta de înmatriculare. Dar după doi pași m-am oprit, copleșit de lehamite. De vreme ce țara aceasta era condusă, prin voința alegătorilor, de Funar, Vadim, Verdeț și Iliescu, ce să le mai ceri “oamenilor de meserie”?

Din fericire, țara aceasta nu mai este condusă de cei pomeniți mai sus. Până acum, atenția exagerată pe care mi-a dat-o Serviciul Român de Informații putea fi explicată prin contradicția dintre ceea ce făceam eu și ceea ce era chemat să facă “El”. Apărarea drepturilor omului, a drepturilor minorităților și a reconcilierii româno-maghiare, a integrării României în comunitatea europeană erau pentru SRI “*denigrare a țării*”,

sprijinirea inamicului maghiar, susținerea unor interese străine. În cadrul investigațiilor făcute de Comitetul Helsinki am strâns mărturii despre propaganda ofițerilor SRI împotriva maghiarilor și împotriva aderării României la Uniunea Europeană.

Este suficient să luăm rapoartele SRI și să vedem ce califica acest serviciu drept amenințare la adresa securității naționale, deci subiect aflat sub supravegherea sa. S-a ajuns până acolo încât, în Raportul din 1995, SRI să noteze: *“sunt relevante îndeosebi presiunile exercitate, din mai multe direcții, prin care s-a avut și continuă să se aibă în vedere: determinarea conducerii țării să renunțe la exigențele privind stipularea unor prevederi în acorduri ori tratate bilaterale; (...) descurajarea unora dintre tendințele ce pot concura la normalizarea relațiilor cu Republica Moldova”*. Referirea era cât se poate de transparentă pentru cunoscători și privea un studiu pe care îl lansasem cu doi colegi ai mei, “Relațiile României cu Republica Moldova”. Este suficient să vedem “raportul unui serviciu secret românesc”, publicat în ziarul *Național*, ca să descoperim că pentru autori – stilul trimite din nou la SRI – noțiuni ale actualei politici de stat, precum “euroregiuni”, “complementaritate economică”, “înfrățiri între județe ori localități” erau considerate “*concepții diversionist-securiste*”.

Dar, iată, alegerile din 1996 ne-au scos din regimul condus de Funar-Vadim-Verdeț-Iliescu, care trădase interesele profunde ale acestei țări. Astăzi, cel care v-a numit este Emil Constantinescu, Director al SRI sunteți dumneavoastră, venind din zona opoziției

civice și politice la tot ceea ce a însemnat regimul anterior. Astăzi, autoritățile fac o politică de reconciliere etnică, de bună vecinătate, de deschidere internațională, de apropiere insistentă de Occident, adică, nici mai mult nici mai puțin lucrurile pe care le-am repetat neîncetat în ultimii șapte ani. E limpede că de trădarea intereselor naționale poate fi acuzat regimul anterior, un instrument esențial al acestei trădări fiind chiar Serviciul Român de Informații. Și atunci, vă întreb: cum e posibil ca astăzi, când cer rezolvarea raporturilor mele cu SRI, dumneavoastră să protejați o practică repetând practica Securității?

Având în vedere cele scrise anterior, vă solicit, domnule Director, de această dată public, asigurarea accesului meu la dosarul personal pe care mi l-a întocmit Securitatea, dar și, argumentând cu toate cele mai de sus, prezentarea motivelor pentru care am fost urmărit, și după Revoluție, de SRI. Angajații dumneavoastră

știu mult prea bine – având în vedere vigilența de care au dat dovadă și forțele exagerate puse în mișcare – că nu se poate numi nici un interes personal în spatele activității mele de până acum, care, iată, se dovedește, la rândul ei, a fi corespuns obiectivelor naționale. Solicit deci, să ordonați încetarea acestei urmăriri.

Trebuie să vă mai mărturisesc, domnule Director, că, în ciuda caracterului personal al acestei epistole deschise, ceea ce m-a convins să vă scriu este totuși ceva mai important decât problema mea. Este o problemă instituțională. Diferitele “evenimente de presă” care poartă pecetea SRI sau a altor servicii de informații arată că instituția pe

care o conduceți e departe de a se fi schimbat. Aceasta constituie o amenințare concretă pentru viitorul României. V-o spun dumneavoastră, o spun Președintelui Emil Constantinescu și o spun electoratului. Nu vă faceți iluzii. NATO nu va accepta accederea în structurile sale a unei țări în ale cărei servicii de informații nu are încredere. Oamenii din instituția pe care o conduceți sau trec, cu arme și bagaje, de partea democrației și a valorilor europene, ori trebuie dați afară.

Iată de ce, în ciuda caracterului jignitor al tăcerii pe care ați avut-o, m-am adresat dumneavoastră prin amabilitatea revistei “22”.

[1] Publicată în 22, nr. 40, 1997.

[2] Silviu Brucan, vicepreședinte, atunci, al CFSN, avea Securitatea în responsabilitate directă. (notă 2001)

Declarația de la Cluj: testul^[1]

Furtul

Joi, 4 iunie, urma să plec la Budapesta pentru o Conferință internațională. Am luat cu mine Laptop-ul, refugiu prețios în orele sau minutele când scap de obligațiile participării. Nu-l uit niciodată. Un obiect pe care-l port întotdeauna cu mine, drept urmare, foarte des, chiar la Budapesta.

Mai întâi, la noul sediu al APADOR-CH, din Nicolae Tonitza nr. 8. Am părăsit biroul pe la 12:30, pentru circa 40 de minute. Nu am închis ușa cu lacătul. Colegii mei de la nivelul 0 și I ar fi trebuit să remarce orice străin aventurat pe strâmta scăriță a sediului. În plus, ne aflăm vis-à-vis de o unitate de poliție. Uniformele lor ar descuraja, îmi închipuiam, orice delicvent. Și totuși, la sosire, geanta verde în care se afla Laptop-ul dispăruse. Împreună cu mai multe materiale pe care doream să le consult. Printre ele, proaspătul BAROMETRU DE OPINIE PUBLICĂ. Îl obținusem în dimineața acelei zile. Fusesem rugat să am o discreție absolută. El urma să fie dat publicității de abia marți, 8 iunie. Mai avusesem un articol trimis la revista 22, în sfârșit, două pagini, copii după un fax primit de la Laszlo Teleki Foundation care începea cu titlul: "Declarația de la Cluj. Proiect".

"Declarația"

Înainte de plecare am apucat doar să dau un telefon la poliție. Geanta cu Laptop-ul mi se

furase joi 3 iunie; am revenit în București peste patru zile. Între timp, "se tot petrecuseră" evenimente. Întâi și-ntâi, în cotidianul *Adevărul* de vineri, 4 iunie apăruse o analiză a BAROMETRULUI DE OPINIE PUBLICĂ. *"Surse pe care nu le putem dezvălui ne-au oferit, în premieră, rezultate preliminare ale Barometrului"* scrie autorul, Răzvan Mitroi. (Rezultate confidențiale în acel moment pentru opinia publică cu excepția, desigur, a celor ce le găsiseră în geanta dispărută de la sediul APADOR-CH.)

În aceeași zi de 4 iunie se mai întâmplase ceva având legătură cu conținutul "genții verzi". Presa anunța că aflat în vizită la Târgu Mureș, președintele Constantinescu făcuse declarații fulminante despre un document privitor la autonomia teritorială a Transilvaniei și Banatului. "Documentul" cu pricina a ieșit la lumină în presa de marți, 8 iunie. Era, într-adevăr, copia fidelă a materialului pe care-l avusesem la mine. Dar între timp, pe 7 iunie, îmi parvenise, prin fax, o altă formă a acestui text. Cu schimbări substanțiale. Neinteresante pentru cei care se grăbeau să paraziteze tema "autonomiei teritoriale a Transilvaniei și Banatului".

Asupra reacției președintelui și a presei o să revin. Cititorul trebuie să afle mai întâi ce este cu "documentul" devenit vedeta ultimilor zece zile.

Gusztav Molnar

Acest "document" - ghilimelele sunt obligatorii - a fost redactat de către Gusztav Molnar, unul

dintre semnatarii "Declarației de la Budapesta" din 16 iunie 1989. El a inițiat celebrarea acestui eveniment care a adus împreună, acum zece ani, "simpatizanții opoziției comuniste din Ungaria și a emigrației democratice românești" (formularea "Declarației"). Un gest atunci excepțional, care a înfuriat regimul Ceaușescu dar a fost aplaudat de opinia publică internațională.

Dar cine este Gusztav Molnar? Maghiar din Transilvania (filozof ca formație), el a plecat în Ungaria în 1987, după ce Securitatea i-a confiscat manuscrise și l-a pus sub anchetă. Începând cu 1989 a fost, o perioadă, apropiat al MDF, partidul conservator-naționalist care a guvernat Ungaria până în 1994. A dat din nou prioritate cercetării și a devenit șeful Centrului de geo-politică al Institutului pentru Europa-centrală și de Est din cadrul Fundației Laszlo Teleki. Gusztav Molnar este unul dintre cei mai fideli analiști ai situației din România și un cunoscător de adâncime a istoriei Transilvaniei. El rămâne, după părerea mea, un "ideolog", o persoană care sedusă de propriile sale teme poate ajunge să pună în anexă temele reale. Una dintre temele sale preferate este... devoluția. Autonomia unor regiuni cu o puternică individualitate, în cadrul statelor mai mult sau mai puțin unitare, reprezintă, pentru el, principalul mecanism al modernizării Europei. A interpretat devoluția Scoției, în 1997, ca o probă strălucită că avea dreptate.

Un studiu al său despre devoluția Transilvaniei a făcut carieră. Publicat în 1997 în *Magyar Kisebbség*, apoi în excelenta revistă *Altera*, în

Beszélő și în *Hungarian Quarterly*, a fost urmărit îndeaproape de comentarii, multe critice - printre care, și ale mele. Studiul a ajuns subiectul unui scandal în septembrie anul trecut, produs de *Cotidianul* și - putea să lipsească? - de *Adevărul*. Dezbateră în jurul "devoluției" va fi, de altfel, publicată în 1999, la editura *Polirom*.^[2]

Discuția în jurul restructurării statului modern reprezintă o temă fundamentală pentru evoluția culturii civice și politice. Iată de ce aplicații la cazul românesc - cum a făcut Gusztav Molnar - constituie referințe pentru orice analiză elaborată asupra viitorului societății în care trăim. Dezbateră teoretică a devoluției se desparte însă, într-un mod semnificativ, de problema ei practică. Orice acțiune cu valențe politice trebuie adecvată la contextul politic. După opinia mea, a milita astăzi pentru devoluția Transilvaniei înseamnă a te plasa într-o zonă marginală a "problemelor noastre publice". Trimite energia politică spre o aventură care crează mai multe probleme decât este în stare să rezolve. Care sunt argumentele? Nu aş putea găsi o explicație mai sintetică decât cea pe care a oferit-o deja Tom Gallagher, în studiul său "O critică a centralismului eşuat și a egotismului regional în România", ce urmează să apară în volumul anunțat la Polirom: "*Existența unor caracteristici culturale comune grupărilor etnice, memoria îndepărtată a autonomiei din secolele XVI și XVII, și un puternic sentiment - ce transcende diferențele etnice - cum că, fiind transilvăneni, locuitorii provinciei ar fi diferiți de cei din restul statului, sunt chiar și împreună o bază prea slabă pentru autonomie. ...Orașele*

românești care vor primi libertatea de a-și administra dezvoltarea economică ar putea recrea spiritul întreprinzător și de solidaritate care a pus pentru scurtă vreme orașele transilvane în anvergura progresului european, cu secole în urmă. Orașele care vor cunoaște succesul ar putea fi baza unor noi unități administrative regionale care să împartă puterea cu centrul și să permită principiul subsidiarității să fie aplicat în România. Dar solicitările de autonomie pentru Transilvania sau Moldova nu vor slăbi centralismul, oferind în schimb apologeților naționalismului de stat noi ocazii pentru a perpetua o influență pe care, fără nici un fel de dubiu, nu o merită".

Convingător, nu? Gusztav cunoștea aceste argumente. Când mi-a arătat crochiul, avea în minte scepticismul meu. (Acesta e motivul pentru care eu nu apăream pe lista persoanelor enumerate pentru a fi contactate.) I-am adăugat, la acea întâlnire desfășurată la Cluj, și observații de conjunctură. Noi avem o problemă în 2000, i-am amintit eu. Dacă stânga naționalistă vine la putere, România o ia din nou razna. Asta ar fi problema noastră fundamentală pentru următoarele 16 luni! De ce să deturnăm atenția de la marea bătălie politică prin discuții sofisticate și contraproductive despre devoluție?

Cele două pagini bătute de Gusztav la calculator nu erau decât o ciornă, repet. Trebuiau contactați și alți prezumtivi participanți și elaborată formula acceptabilă. Profitând că eram în Cluj, m-am întâlnit cu Horvath Andor. Pus pe listă. Totul îi era

limpede și lui: despre devoluție să avem noi de discutat acum? Da de unde.

Am vorbit cu Daniel Vighi. Nu știa încă nimic despre propunerea de declarație. Dar cunoștea și el ce au de făcut democrații din țara asta. Mihnea Berindei, unul din semnatarii Declarației de la Budapesta, căruia îi dădusem propunerea lui Molnar pornise să lucreze pe crochiu. Textul se îndrepta în cu totul altă direcție.

Intră în scenă oamenii politici

Dar, bomba. În dimineața de 8 iunie, ziarele scriau: *"Președintele Constantinescu a lansat, vineri, la Tg. Mureș... avertismentul că se pregătește lansarea unei scrisori-manifest care vorbește de federalizarea Transilvaniei. ...Constantinescu a ținut să precizeze, cu îngrijorare, că de la un document redactat cam în aceeași termeni a pornit și războiul sîngeros din Iugoslavia..."* (Adevărul). Cotidianul Ziua era și mai apăsător: *"Președintele Emil Constantinescu a transmis opiniei publice și clasei politice un avertisment cutremurător"*.

NU se poate! Să înțeleg că Emil Constantinescu își face campanie electorală? A scăzut în sondaje și vrea să ia voturi de la naționaliști? În loc să-și chinuie mintea, cum să pună capăt crizei penibile prin care trecem, se ocupă de alegerile din două mii? Acaparând teme electorale ale lui Funar și Iliescu? Atunci, prin ce ar fi mai bun decât ei? Nu a învățat că nu are șanse să îi concureze? Unde îi sunt proaspeții consilieri? Și eu, care aveam scris (în singurul

fișier din Laptop pe care aş fi dorit să-l păstrez o vreme confidențial) că singurul actor politic care trebuie *susținut de pe acum* în perspectiva viitoarelor alegeri ar fi Emil Constantinescu!

Îmi pregăteam calificativele pentru numărul următor al 22-ului. Dar ce să mai spun despre declarația UFD-ului? Partidul născut, după cum se vede, acum, pentru a-i propulsa pe Vosganian, Ulici și Iorgulescu în Parlament cerea Parchetului General, nici mai mult nici mai puțin, declanșarea unor investigații și aplicarea art. 166 Cod penal. De la 5 la 15 ani, dacă s-ar fi dovedit că autorii ar fi propus, într-adevăr, devoluția și federalizarea României. În Europa, la sfârșitul secolului XX, ei, "intelectualii", impun norme care funcționează în Afganistan! Mai citisem câteva documente prăfuite ale UFD. Dar atâta nerușinare cu greu mi-aș fi putut închipui. Ce înțeleg liderii UFD din Constituție, din libertatea de opinie și de manifestare? Aceștia să fie oare democrații noștri? Brrr!

Așteptam totuși probele: transcriptul cuvântării lui Emil Constantinescu la Târgu Mureș și declarația UFD. Ultima arăta așa cum fusese reprodușă. (Nu am să-i uit.) Transcriptul a fost terminat de abia joi. 10 iunie. Și iată pasajul: *"Întâmplarea a făcut ca numai în urmă cu câteva zile să fiu informat și să fiu în măsură să intru în contact cu proiectul unei așa zise "Declarații de la Cluj"... Acest proiect, fără fi semnat, nominal, ...cuprinde subnumele unor oameni de cultură din orașele Banatului și Transilvaniei ...și are ca obiect reluarea unei dezbateri privind o autonomie a Transilvaniei și Banatului..."*

Sigur că orice dezbateri se pot face în medii intelectuale, pentru că mediile intelectuale libere și societățile deschise nu au tabuu-ri, dar pentru că nu mi-am lăsat la ușă funcția de președinte, dar nici cea de intelectual roman... voi repeta ori de câte ori va fi nevoie: nu putem accepta, sub nici o formă, idei separatiste care neagă principii fundamentale ale Constituției și care contravin intereselor esențiale ale poporului român.

Agitarea acum, în special acum, a unor provocări federaliste este extrem de gravă, pentru că situația internă impune țării noastre, mai mult ca oricând, unitate și stabilitate, pentru a depăși un moment economic greu și, în același timp, situația regională impune României o maximă concentrare asupra a ceea ce are ea mai de preț: stabilitatea. Cred că nimeni acum nu își mai propune să devenim o parte a butoiului de pulbere din Balcani, ci, dimpotrivă, să consacram acest model acceptat al României, de respectare a drepturilor omului, care sunt bazele oricărui stat democratic. Așa cum am spus, înțelepciunea românilor a făcut posibilă apariția unui model de conviețuire capabil să facă față provocărilor...

Am vrut să folosesc acest prilej și să lansez acest mesaj aici, la Târgu Mureș, intelectualilor de aici, pentru că istoria tragică a Balcanilor ne arată că ceea ce avea să devină destrămarea și drama Iugoslaviei, a început printr-un proiect intelectual, al intelectualilor din Serbia, proiect foarte

elaborat, care se baza pe deosebirile ratei de natalitate, chiar în Kosovo...

...apelul meu este ca dumneavoastră, distinși intelectuali din acest oraș, împreună cu marii intelectuali ai Transilvaniei, să abordați această problemă, să o discutăm, nu există subiecte tabuu, dar să o discutăm cu responsabilitate și să nu ne lăsăm antrenați în aventuri care par jocuri intelectuale, dar care pot fi plătite scump de oamenii acestei țări...".

Am copiat aproape integral acest pasaj întrucât cunoașterea lui mi se pare indispensabilă. Cititorul are dreptul să asculte tomul acestui discurs. Președintele Constantinescu face și el câteva confuzii (cum ar fi confuzia dintre structurarea federală a unei țări și "separatismul"). Iar evaluarea, că o descentralizare regională ar fi, în principiu, împotriva "intereselor esențiale ale poporului roman", este greșită. (În Europa regionalizarea a avut peste tot numai consecințe pozitive.) Dar, altfel, textul arată cât se poate de decent. Nici nu e ciudat, ca președinte, să susții ordinea dată în raport cu ordinea care s-ar putea construi. Inexistența tabuurilor, firescul și nevoia de a discuta și gândi sunt *leit-motiv-uri* ale intervenției de la Târgu Mureș. Ce să mai spun despre echilibrul atitudinii? Dar presa deturnase într-un mod mizerabil spiritul discursului de la Târgu Mureș.

Deci, presa!

Ajung, adică revin, la presă. Și deci la manipularea, grosolană ori rafinată, sau ambele în același timp, a opiniei publice.

Adevărul! "Așa cum Adevărul a avertizat de multă vreme, inevitabilul s-a produs". Adică, ce s-a produs? Și ce înseamnă "inevitabilul"? Rețineți această Notă a redacției: "Nu am reușit să obținem, până la închiderea ediției, confirmarea celor prezenți pe lista de mai sus". Evenimentul zilei a putut avea reacțiile persoanelor de pe ciornă în ziua de 8 iunie. De ce Adevărul nu ar fi putut? Este evident că ziariștii care pe data de 4 iunie foloseau un BAROMETRU DE OPINIE confidențial, aveau de mai mult timp copia "Declarației". Nota, ca și toată prezentarea făcută "cazului" era o subtilă manipulare. Mă întreb dacă mercenarii lui Miloșevici, ale căror manipulări au dus la dezastrul Serbiei, lucrau mai rafinat?

Puteai să aștepti ceva bun de la Cotidianul? Nici nu merită comentat. În Ziua din 8 iunie, Sorin Roșca Stănescu aranjează pasaje din discursul lui Emil Constantinescu ca să obțină o imagine belicoasă. Apoi lansează declarații de genul "ne aflăm în prezența celui mai important atentat la suveranitatea națională de după 1964"; "cum a fost posibil ca o asemenea acțiune, extrem de periculoasă, cu caracter antistatal, să fi fost inițiată fără ca SRI să informeze la timp pe șeful statului?"; "de unde a aflat șeful statului că se pregătește ciopîrțirea României?"; "autonomia teritorială reprezintă o crimă. Cea mai gravă crimă îndreptată împotriva statului, împotriva suveranității, împotriva națiunii". Iată cine au ajuns profesorii neamului! Aveam mai multe pretenții de la Bogdan Teodorescu și la editorialele din Curentul. Dar iată ce scrie și el: "Scrisoarea intelectualilor din Ardeal și din Banat este gravă fiindcă pune în discuție

scindarea României". După felul cum descrie federalizarea, încep să înțeleg și de ce poate să susțină așa ceva.

Singurul text inteligent pe care l-am văzut (nu am citit, desigur, toate ziarele) a fost editorialul lui Cornel Nistorescu din *Evenimentul zilei*. *"Că... s-a pregătit și o ciornă a unei alte declarații face iarăși parte din normalitatea lumii civilizate. Că declarația se adoptă sau nu, rămîne de văzut. Deocamdată n-a semnat-o nimeni și e greu de presupus că în această formă, redactată de una-două persoane, va fi adoptată vreodată. Să pornim totuși de la o premisă exagerată. Că declarația va fi semnată exact așa cum este. Și care ar fi chichirezu'? Zece intelectuali zic că se pronunță pentru afirmarea intereselor economice ale provinciilor istorice, că aceste provincii au dreptul de a dispune de instituții regionale, că respectă "suveranitatea națională și integritatea teritorială a statului roman și exercitarea neștirbită a competențelor organelor centrale în domeniile politicii externe, de apărare și financiare". ...Să fie România atît de avansată în democrație încît să fi ajuns să organizeze dezbateri și pe o ciornă?" O judecată perfectă, dar cred, fără cunoașterea discursului integral al președintelui.*

Iată pe scurt povestea "Declarației de la Cluj". Editorialul lui Cornel Nistorescu nu salvează presă românească de răul pe care s-a grăbit iarăși să-l facă. Aud de ani de zile că mare parte din necazurile de după 1989 s-ar datora oamenilor politici. Un adevăr parțial. Nu este mai puțin adevărat că o parte considerabilă a

acestui rău l-a făcut presa. Ce-a de-a patra putere în stat a ajuns să concureze, în forță, pe prima. Dacă o concurează în forță, atunci să o concureze și în responsabilitate. După scandalul "Declarației de la Cluj" opinia publică ar trebui, în sfârșit, să se întrebe cum trebuie răspundă conducătorii acelor câteva mari mijloace de presă care tot îi împing pe români să înceapă vărsarea de sânge.

[1] Publicat în Revista 22, 1999

[2] A apărut în 1999 sub titlul *Problema transilvană* (notă 2001).

III

Miloşevicii şi Mladicii de pe ecranul PRO TV

Între realitate și obiectivele propriilor campanii^[1]

Sub titlul "Alături, la traversarea deșertului", Dumitru Tinu se ocupă în *Adevărul* (luni, 23 februarie), de "Serata" d-lui Iosif Sava și de invitații săi, "*bursierii internaționaliști angajați la o publicație obscură finanțată de Soros*". Domnia sa opune "*despicarea firului în paișpe*" și "*ironiile tembele*" la care s-ar dedica "*elitiștii*" care n-au altă grijă decât "*cultivarea propriilor orgolii, părerea confrăților lor întru eseuri filozofice*", preocupărilor *Adevărului*, "*ziarul cu cea mai largă răspândire din România (și nu de ieri, de azi, ci de multă vreme)*". În conformitate cu referințele lui Dumitru Tinu, preocupările ziarului pe care îl conduce ar fi "*extremiștii unguri*", pericolul desnaționalizării presei române, vulnerabile în fața marilor monopoluri internaționale, dar, în același timp, frământările, necazurile, temerile oamenilor.

Obscure publicație la care se referea directorul "*ziarului cu cea mai largă răspândire din România*" este revista 22 iar invitații "Seratei" de sâmbătă care i-au stârnit mânia erau: Gabriela Adameșteanu, Andrei Cornea, Rodica Palade, Horia R.-Patapievici și cel care semnează aceste rânduri. Deși foarte scurt, textul d-lui Tinu realizează o extraordinară performanță în descrierea genurilor proxime și a diferențelor specifice din gândirea autorului. Frapantă este astfel brusca virulență fără corespondență cu tonul invitațiilor de pe micul ecran. O violență de limbaj exagerată și inutilă. Apoi, minciuna senină de care d-l Tinu se face

vinovat - întrucât a ascultat desmințirea, în timpul emisiunii vizionată de domnia sa -, când prezintă 22-ul ca "*obscura publicație finanțată de Soros*". Sau iată, cum se revarsă xenofobia din această formulă folosită în dispreț: "*bursieri internaționali*". Pentru directorul *Adevărului*, studiul în instituțiile din lumea largă constituie un fapt reprobabil. Recunoașterea pe care o presupune invitarea la un colocviu internațional reprezintă, după câte înțeleg, motiv de acuzare. Unde și când ne-am mai întâlnit noi, oare, cu o asemenea mentalitate?

Dumitru Tinu este, indiscutabil, coerent adăugând la toate cele amintite mai sus iritarea pe care i-o provoacă "dioptriile europene", despicairea firului în mai multe, elitismul, eseurile filozofice. Este absolut firesc ca directorul *Adevărului* să opună calea proprie ziarului pe care îl conduce cu jurnalismul practicat la revista 22. În ianuarie 1990, *Adevărul* injuria foștii opozanți la comunism, pe când revista 22 le oferea paginile. În martie 1990, *Adevărul* făcea apologia acțiunilor împotriva maghiarilor, la Târgu Mureș. În aceeași perioadă, editorul 22-ului, Grupul pentru Dialog Social, chema la reconciliere. În iunie al aceluiași an, *Adevărul* exalta sălbăticia minerilor veniți la București. 22, evacuat din sediu, a apărut totuși, cu mărturii curajoase și cutremurătoare despre cea mai apocaliptică mineriadă. În timp ce *Adevărul* revărsa asupra persoanei regelui cuvinte îngrozitoare, 22 publica mărturii privind distinsa personalitate a istoriei contemporane.

Ce campanii a mai lansat *Adevărul* în ultimii ani? A falsificat declarațiile politice din Ungaria (am monitorizat presa și am probe ale mistificării datelor de către corespondentul *Adevărului*), prezentând țara vecină ca inamicul numărul unu al României. A calificat UDMR ca un pericol intern și *Recomandarea 1201* drept prilej de dezmembrare a țării. L-a gratulat pe Emil Constantinescu cu cele mai joase calificative, prezentându-l drept un candidat fără nici un fel de șanse în fața lui Ion Iliescu. A avut rezerve mari față de condițiile în care se încearcă azi semnarea tratatului cu Ucraina. A calomniat “Martorii lui Iehova”.

Din fericire, România a urmat calea revistei 22, nu a ziarului *Adevărul*. România oficială deploră astăzi sălbăticiile din 1990, s-a rupt de naționalism, a semnat tratatul cu Ungaria (mai mult, dezvoltă un parteneriat strategic cu țara vecină). A abrogat rușinosul decret care lua cetățenia regelui în 1948. Astăzi, UDMR participă la guvernare iar Emil Constantinescu este Președintele României.

Confruntarea dintre realitate și obiectivele propriilor campanii devenind din ce în ce mai absurdă, ziariștii de la *Adevărul* au trebuit să recupereze, în parte, distanța dintre opiniile lor și evoluția societății românești. Astăzi, în destule privințe, semnatarii articolelor din *Adevărul* sunt aproape de pozițiile apărute altădată în 22. Visez la ziua când ziariștii *Adevărului*, ai României *libere*, ai Dilemei, ai 22-ului vor fi la fel de devotați valorilor toleranței, umanismului, raționalității, eticii profesionale..., valori care reprezintă consensul minim într-o societate civilizată și pe care

revista noastră le-a apărat cu consecvență, în toți acești ani.

[\[1\]](#) Revista 22, nr. 9, 1997

Huliganismul presei^[1]

Într-o plângere adresată Comitetului Helsinki în luna februarie a acestui an, Gregorian Bivolaru, (întemeietorul MISA) nota *"halucinantele acuzații care sunt susținute cu atâta vehemență de jurnaliști"*. Cercetările sistematice ale organelor de drept în cazurile reclamate de Bivolaru nu confirmaseră nimic. Citez: *"În schimb, atât cei care urmează cursuri de Yoga în cadrul MISA cât și eu suferim, ca urmare a celor publicate, disprețul public, fiind țintuiți la stâlpul infamiei prin etichetarea noastră nejustă ca "sectanți", ca infractori periculoși și ca persoane dezaxate sau decăzute moral. Cu toate că articolele publicate în presă nu ajung... în instanță, ..., totuși tipărirea cu rea credință a unui material acuzator, plin de calomnii îngrozitoare nu diferă prea mult, prin efectele sale distructive, de trimiterea în judecată a unui om de către Parchet. În cazul rechizitoriului înaintat instanței, acuzatul este supus examenului critic al judecătorilor. În cazul ziariștilor, acuzatul neputincios este supus examenului nemilos al opiniei publice naive, care nu-și dă seama că adeseori este manipulată cu viclenie. Există totuși o mare diferență... Un om care este incriminat prin rechizitoriul Parchetului mai are șansa, dacă este nevinovat, să se apere, fiind absolvit de pedeapsă, în urma unui proces. Un om acuzat pe nedrept într-un material calomnios care este publicat prin presă și căruia i se refuză sistematic dreptul la apărare prin publicarea unei replici legale riscă să rămână după aceea*

în conștiința a zeci de mii de cititori exact așa cum l-a prezentat articolul mincinos din respectiva publicație: un excroc, un ticălos, un criminal, un pervers".

Aș adăuga: efectele devastatoare ale unui articol insultător se manifestă chiar dacă publicația acceptă dreptul la replică.

Încep cu acest lung citat pentru a arăta - poate mai e nevoie - că "vânătoarea" pe care o practică unii ziariști face nenumărate victime. Că ea are nenumărate direcții și numeroase explicații. Citatul sugerează foarte bine sentimentul neputinței pe care și-l lasă violentarea propriei imagini în paginile ziarelor ori pe ecrane; o agresiune perfidă, de care nu te poți apăra. În sfârșit, am ales citatul pentru a mă opune tentației de a reacționa numai dacă "victimele" au un certificat de celebritate, ori de onorabilitate.

Dar ceea ce scriu acum este determinat de un alt caz, deja notoriu: atacul stupefiant al editorialistului Ion Cristoiu la adresa Gabrielei Adameșteanu. Articolul "O doamnă căreia i-aș putea spune: fă!", publicat în ziarul "Național" din 18 august 1997, a determinat deja protestul asociației feministe "Ana".

Nu am de ce să preiau pasaje din acest material suburban. În mod obișnuit un om care vorbește în casă, sau peste gard, în astfel de termeni, trezește indignarea vecinilor. Cum este posibil ca opinia publică să suporte insalubritățile unor persoane care au acces la sute de mii de cititori, iată o întrebare la care sociologii ne sunt datori cu un răspuns.

Din păcate, articolul lui Ion Cristoiu împotriva redactoarei-șefă a revistei 22 a "beneficiat" de precedentul apărut sub semnătura lui Dorin Tudoran, în "Adevărul". Regret foarte mult că omul curajos și talentat care este Dorin Tudoran a intersectat pentru un moment o categorie din care nu are de ce face parte.

Desigur, precedentele încep cu luna ianuarie 1990. Să lăsăm însă în spate acea perioadă bolnavă. În multe sensuri ale cuvântului, astăzi ne îndreptăm spre normalitate. Dar cât de mult ne vom apropia, dacă presa - într-un sens, mentalul colectiv - nu reușește să atingă standardele firești de civilizație? Cum vom ieși din stadiul huliganic al presei, dacă segmentul ei central este dominat de Ion Cristoiu, Cristian Tudor Popescu, Octavian Paler și alții pe care nu-i mai numesc?

Schimbarea ar fi trebuit inițiată de ziariști și de grupurile lor profesionale. Îi cunosc suficient de bine pentru a afirma: din interior, *această schimbare este imposibilă*. Sentimentul de forță pe care li-l dă accesul la pagina scrisă, cuplat cu sentimentul de impunitate față de ceea ce scriu, tentează imensa majoritate a ziariștilor să refuze impunerea unor condiții de practicare a meseriei, așa cum funcționează ele în țările cu tradiție democratică.

Rămân atunci la dispoziție, pentru a apăra cetățeanul, instituțiile. Prima între ele este justiția, având la îndemână delictele de insultă și calomnie. În fața oricăror exemple, aș milita pentru principiul, ca sancțiunile pentru delictele de presă să nu ajungă niciodată la

închisoare. Libertatea presei e un bun prea prețios pentru a fi periclitată de teama abuzării ei. Dar de plătit pentru agresiunea prin presă, trebuie plătit. Libertatea de opinie se cere apărată, dar nu mai puțin, dreptul persoanei la demnitate. Aștept cu interesul unui implicat, ce soluție se va da în procesul pe care Gabriela Adameșteanu l-a deschis lui Ion Cristoiu și ziarului *Național*. Dacă instanța de judecată nu va decide că în cazul editorialului din 18 august e vorba de "insultă", atunci ce conținut mai are articolul din Codul penal care dă numele acestui delict?

Justiției i se adaugă și alte autorități. Trebuie înțeles că presa, chiar privată, administrează un *spațiu public*. Adică, un spațiu supus reglementării. Puterea ziaristului e de aceeași natură cu puterea polițistului. El are acces la mijloace neaflute la dispoziția subiecților săi. Suferința fizică produsă de un polițist nu e cu nimic mai oribilă decât suferința morală produsă de un publicist. Așa cum un întreg sistem de protecție a cetățenilor a fost dezvoltat contra abuzului forței "legitime" a statului, la fel anumite drepturi ale omului se opun abuzului ziariștilor.

Un tip particular de obligații îl au "administratorii publici ai spațiului public". Adică administratorii presei scrise, radioului și televiziunii publice. Aici responsabilitatea incumbă direct Parlamentului ori Guvernului (în cazul României, primului) prin politica pe care o promovează. Mă întreb atunci: cum e posibil ca Vartan Arachelian să facă propaganda unui ziarist care s-a compromis, cum e cazul lui Ion Cristoiu, pe postul național

de televiziune? De ce se oferă spațiul public unui om care-l folosește fără discernământ? Îmi amintesc că Vartan Arachelian s-a delimitat de conducerea Alianței Civice când aceasta l-a criticat pe Adrian Păunescu, pentru politica sa (ca șef al Comisiei de cultură, mass-media etc.), exprimându-și admirația față de poetul de curte al lui Ceaușescu. Era, desigur, dreptul său. Dar nu înțeleg, de ce actuala conducere a TVR găsește de cuviință să facă politica lui Adrian Păunescu prin intermediul lui Vartan Arachelian.

Se va discuta în curând o nouă lege a audio-vizualului. În ea pot și trebuie introduse obligații de ordin deontologic privind mass-media, așa cum există peste tot unde persoana contează. Ar fi cazul ca violența extremă manifestată în presa actuală să constituie un subiect de meditație pentru legislatori.

În sfârșit, responsabili sunt și oamenii de cultură, liderii de opinie, cei a căror judecată poate avea o influență la nivel de mentalitate. Nici la acest capitol, din păcate, nu excelăm în exemple pozitive. Explicația stă, cred, mai puțin în reaua voință. Cel mai adesea, e vorba despre un simț tocit. E momentul să-i amintesc colegei mele din conducerea 22, seninătatea cu care a întâmpinat o vreme mentalitatea căreia îi cade acum victimă. Oare i se mai pare firesc ca un ziarist ce i-a tratat în cuvinte imunde pe Horia Patapievici, apoi pe Adrian Severin - "*un șobolan care nu lasă prada din gură decât dacă îi faci o injecție în cap*" / "*bursuc veninos*" - (e vorba, desigur, despre Cristian Tudor Popescu) să fie apărat de domnia sa ca un "*bun jurnalist, ..., un pamfletar redutabil*"? Oare

nici acum nu e limpede că a-i descrie pe alții "ca pe niște africani", a-ți manifesta "*mila și sila*" sau a vorbi despre mostra "*hilară și descalificantă de iezuitism infantil*" reprezintă tot o formă de huliganism? Cum poate fi Octavian Paler un "european moderat", dacă pagina lui este expresia pasională a plăcerii de a disprețui și a umili?

Atacul lui Ion Cristoiu este un exemplu extrem care, sper, va determina o întreagă reșezare a temei libertății presei și a obligațiilor deontologice ale slujitorilor ei. Urmează ca în lunile următoare, în cazul acesta să se exprime justiția. Dar ar fi firesc ca opinia justiției să fie doar complementară deciziei ziariștilor de a face ordine în domeniul lor?

[\[1\]](#) 22, nr. 35, 1997

Miloșevicii și Mladicii

de pe ecranul PRO TV^[1]

Marti, miercuri și joi, 11, 12 și 13 mai 1999, PRO TV a prezentat un documentar privind drama fostei Iugoslavii. Spectatorii au putut să urmărească, în cele șase episoade, schimbarea la față a liderului comunist Sloboda Miloșevici; manipularea maselor, a frustrărilor sârbe, lovitura de forță care l-a adus în fruntea Serbiei; schimbările constituționale, incluzând retragerea autonomiei Kosovo și Voivodinei; încercarea lui Miloșevici de a-și impune dominația în Iugoslavia și reacția Sloveniei, care a dat semnalul dezmembrării Federației salvată zeci de ani prin politica sofisticată a lui Tito; alegerea naționalistului Tudjman, ca președinte al Croației și pregătirea celei de-a doua secesiuni; uciderea liderului din Knin (Croația), "vinovat" pentru pacifismul său interetnic; folosirea de către Miloșevici a demonstranților pentru libertate din Belgrad ca și carne nu de tun, ci de scenarii militare; izbucnirea războiului; imagini dintr-un Vukovar în ruine și cadavrele civililor torturați de către poliția sârbă; dorința americanilor de a sta deoparte de treburile "europene"; politica confuză și neunitară a statelor membre ale UE; reorientarea atenției lui Miloșevici către Bosnia-Herțegovina; înțelegerile dintre sârbi și croați, de împărțire a Bosniei; planurile de cucerire ale liderilor sârbi de aici, în frunte cu Karadgici; intervenția sângeroasă a armatei sârbe, sub conducerea lui Mladici; carnagiul

din Bosnia; fotografia unui civil din Srebrenica, implorând să nu fie ucis (oroarea este întotdeauna individuală); imaginea unor schelete vii, musulmani din lagărele croate; neputința trupelor ONU: obsesia liderului bosniac Izbegovici (ai cărui "frați" erau măcelăriți în masă), de a mai obține câteva procente de teritoriu; drama din Sarajevo; sugestii, nu imagini, din gropile comune; peste tot, umbra lui Miloșevici și a locotenenților săi; intervenția americanilor, "ultimă instanță" și oprirea măcelului sub loviturile NATO; forțarea acordurilor de la Dayton; pacea americană.

Imagini cutremurătoare, imagini discrete. Iadul, invocat de supraviețuitorii din Srebrenica, Sarajevo... Pământul Bosniei, urlând îndurare, calculele obosite ale diplomației europene.

Telespectatorii PRO TV aveau ocazia să înțeleagă, mulți pentru întâia oară, grozăvia lucrurilor care s-au întâmplat în țara vecină: ură, nepotolită ură; regizori ai carnagiului, de neoprit, incapabili de milă, incapabili de altă rațiune decât cea a intereselor brute. Singura salvare din acest infern: America.

Ar fi fost mai bine ca tăcerea să acopere cele șase episoade ale documentarului. O tăcere care să înconjoare filmul de la generic până la final. O tăcere care ar fi putut să facă din ecran, pentru câteva clipe, un sanctuar.

Din păcate, PRO TV a preferat să înconjoare filmul cu un *talk-show*. Alături de Lucian Mândruță, un invitat special, Emil Hurezeanu și trei obișnuiți ai ecranelor. Primul,

amplificându-și vocea de la o zi la alta, excelent, dar marginal fără de coaliția implicită, a lui Octavian Paler, Dumitru Tinu și Cristian Tudor Popescu.

Imaginile cutremurătoare nu mișcau nimic în ființele celor trei lideri ai propagandei antiamericane. Cuvântul de ordine: NATO nu are ce căuta într-o țară suverană! (Toți aveau tical rasiștilor, șovinilor, antisemiților etc: "*noi nu suntem (rasiști, șovini, antisemiți) antiamericani*", repetau ei, când stridența cuvintelor ajungea până la propriile urechi.) Fiecare cuvânt al lor condamna încă o dată victimele nebuniei din Iugoslavia. Suferința nu le clintea în nici un fel sloganurile. Suferite de lemn, nu de piatră.

Toți ieșiseră din filmul de pe ecran. Octavian Paler. Carieră comunistă până la Comitetul Central. Unul dintre inventatorii limbajului național-comunist în România: "*...un bărbat neînfricat, un mare patriot și un strălucit revoluționar, Dumneavoastră, tovarășe Nicolae Ceaușescu, împlinea 25 de ani, într-una din închisorile unde teroarea fascistă întemnițase, împreună cu luptătorii comuniști, și umbra lui Bălcescu și cea a lui Tudor Vladimirescu, a lui Horea, durerile seculare și visurile cele mai sfinte de libertate și dreptate ale neamului nostru. (...).* Un Miloșevici. Schimbarea la față de la sfârșitul anilor '70 a fost o intuiție de maestru. Lucrare savantă și cinică, cu o unică obsesie, într-un alt context: propria carieră.

Dumitru Tinu. Ziarist la secția de Externe. Ziarul Partidului. Drumuri prin capitalele Europei. Cazuri speciale. Helsinki și Actul final.

Un Miloșevici care nu a urcat nici o dată prea sus. Un Miloșevici din vremea cînd trebuia să asculte.

Iată-l și pe Mladici. Un personaj instabil, cu accese îngrozitoare de ură. Cristian Tudor Popescu aruncă cuvintele lui, în presă, cum arunca teroristul sârb cu grenade într-o piață bosniacă. "Arunci și câștigi".

Toți acești oameni picură de ani, în sufletele semenilor, o sistematică ură față de adversarii lor etnici sau ideologici. Nimic nu i-a oprit. Nimic nu îi va opri. Desenează încă, asemeni confrăților din Iugoslavia, pe vremuri, războiul din cuvinte. Antiamericanismul lor nu este decât revolta unor incitatori care nu suportă să vadă pe cineva intrînd între el și victimele lor.

Telespectatorii au ocazia să înțeleagă, mulți pentru întâia oară, grozăvia lucrurilor care s-au întîmplat în țara vecină. Documentarul "Drama unei națiuni" trebuie prezentat pe TVR1. Fără comentarii. Liniște.

[1] Publicat în revista 22, 1999

De la un film francez penibil la o discuție penibilă pe marginea

Kosovo^[1]

Miercuri 1 și vineri 2 septembrie, *Antena 1* a prezentat filmul francez “Fratele trădat”, comentat de invitații realizatorului Marius Tucă, Ion Cristoiu și Cristian Tudor Popescu (ordine ne-alfabetică). Filmul, prezentat în 1993 și reluat recent, pe canalul TV5, este o producție penibilă regizoral, cu un scenariu și mai lamentabil. Acțiunea se petrece în România, la puțin timp după revoluția anticomunistă, dar amestecă teme ceaușiste, naivități interetnice și scene grotești. Ion Cristoiu și Marius Tucă, consecvenți în opera lor de mercenariat vedeau în film prefigurarea unui scenariu tip “Dictatul de la Viena”. În această primă parte, Cristian Tudor Popescu a făcut și câteva observații de bun simț. Prin telefon, a fost obținut comentariul jalnic al Manuelei Cernat, arătând că după revoluție spălarea conștiințelor se face într-o apă plină de noroi.

Participanții la masa rotundă au folosit tema filmului francez ca să atace din nou subiectul Kosovo. Deși evoluția evenimentelor ar fi trebuit să-i facă pe apărătorii regimului de la Belgrad să intre în pământ de rușine, ei bine, iată, aceștia se află din nou în ofensivă. Ei repetă teze care contrazic complet realitățile, cu sfânta nerușinare cu care comuniștii declamau în anii foamei și frigului că noi, românii, am ajuns pe culmi de progres. Ei

preiau mitologiile care i-au scos din realitate pe sârbi, instrumentate, cu multă dexteritate, direct din cabinetul lui Radovan Markovici, șeful securității statului, la Belgrad.

Sfârșitul războiului ar fi trebuit să însemne și sfârșitul “adevărurilor indubitabile” ale apărătorilor independenței de acțiune a regimului de la Belgrad, adică: “vietnamizarea” războiului din Kosovo (prelungirea lui indefinită în fața unei populații sârbe îndârjite); solidarizarea totală a populației din Serbia cu regimul Miloșevici (ca urmare a conflictului); ideea că sârbii ar înfrunta Armata de eliberare Kosovo, nu populația albaneză a provinciei; posibilitatea unei soluții negociate cu autoritățile de la Belgrad (altfel spus, existența, între cărțile ținute la spate de către dictatorul statului R.F. Iugoslavia, a unei soluții de conviețuire între sârbi și albanezi).

După circa trei luni de la începutul atacurilor NATO, armata sârbă a fost obligată să se retragă între granițe mai strâmte; țara este măturată de protestele opozanților, mult mai activi, chiar dacă dezbinați; între cadavrele care plutesc în bazinele de apă de la marginea localităților din Kosovo se află corpurile a numeroși copii și bătrâni; războiul a scos la lumină planul minuțios, de reducere a populației de origine albaneză la cel mult 600 000 de oameni, plan prin care Serbia era hotărâtă să rezolve, pentru totdeauna, “problema” acestei minorități cu o creștere demografică preocupantă.

Multe din “adevărurile indubitabile” invocate mai sus au trăit la rândul lor pe spatele unei mulțimi de mituri. La HarperPerrenial a

apărut recent o carte semnată de istoricul Noel Malcolm: *Kosovo. A Short History*, care deconstruiește toată această ideologie a fantasmelor^[2]. Publicată inițial în 1998 și retipărită apoi în 1999, ea conține o prefață elaborată în timpul bombardamentelor NATO, al căror sfârșit autorul nu a ajuns să-l interpreteze.

Noel Malcolm demitologizează mai întâi... detaliile (doar aici se află infernul!), cum ar fi mulțimea de acuze care au proliferat în anii '80 și au creat această a doua realitate devenită pentru Milosevici materia primă a revoluției naționaliste sârbe. El a investigat "cazul Djordje Martinovic", un sârb din Kosovo care a devenit subiectul unei dezbateri naționale, inclusiv a unui volum de 485 de pagini, după ce a ajuns la spital și a fost operat (1 mai 1985), din cauza unei sticle de bere pătrunsă în anus și spartă acolo - ca urmare a atacului a doi albanezi mascați, care l-ar fi maltratat, clama el; datorită unei afaceri homosexuale terminată prost, conform surselor albaneze. Nimic nu a probat implicarea unor persoane de origine albaneză în această poveste, arată istoricul. Un subiect răspândit al mass-media de la Belgrad a fost acuzarea albanezilor, de violare sistematică a bătrânelor și fetițelor sârbe. Însuși arhimandritul ortodox Atanasije Jevtic a scris o carte în 1984, cu astfel de acuzații. Între timp a fost realizat un studiu profesional, independent, care a demonstrat că violul este cel mai rar în Kosovo, comparativ cu celelalte provincii: 2,43 la 10 000 locuitori, în Serbia față de 0,96 la 10 000 locuitori, în Kosovo. În 71% din cazuri, atacanții și victimele au aceeași origine etnică. În sfârșit, migrația albanezilor din Albania în Kosovo, după 1941

– circa 300 000 de mii, conform activistului local Kosta Bulatovic, care a fost la originea unei petiții sârbe datând din toamna lui 1985, a fost de asemenea probată ca fiind o invenție.

Dintre miturile exhibate în *Adevărul* și *Cotidianul*, gazetele-mamă ale invitaților lui Marius Tucă, unul foarte îndrăgit a fost cel al invincibilității sârbe. Rezistența "impresionantă" față de armata lui Hitler! Noel Malcolm deschide și acest subiect. Atacul german asupra Iugoslaviei a început la 6 aprilie 1941, prin raiduri de bombardament asupra Belgradului. Frontiera a fost trecută pe 7 aprilie. Întregul Kosovo a fost cucerit într-o săptămână. Rezistența celorlalte regiuni ale Iugoslaviei s-a stins la fel de rapid. Capitularea necondiționată a fost declarată pe 17 aprilie 1941. Zece zile a durat rezistența sârbilor! Istoricul demonstrează că alungarea germanilor și eliberarea orașelor kosovare de către partizanii sârbi este o invenție. Jurnalul de război al Corpului de Armată "E" arată că unele zone au fost părăsite (ocupate într-adevăr, imediat, de partizani), altele au fost pierdute sub presiunea armatelor sovietice și bulgare.

Un punct foarte important al analizei lui Noel Malcolm este aruncarea vinii, pentru cele întâmplare, pe umerii Armatei de Eliberare Kosovo. Aceasta a început să conteze doar după acțiunile demente ale forțelor de securitate sârbe din noiembrie 1997, când reacția la primele focuri de armă cu care au fost întâmpinate a devenit o răzbunare nediscriminată. Ani de zile albanezii din Kosovo reușiseră să se mențină în cadrul unor proteste pașnice. Și asta, în ciuda unor presiuni și incitări revoltătoare. Măsurile luate

împotriva albanezilor urmaseră de mult o linie ascendentă, fără întoarcere: schimbarea constituției iugoslave și adoptarea ei (la 23 martie 1989) violându-se procedura adoptării de către Adunarea provinciei Kosovo; uciderea și arestarea arbitrară a demonstranților împotriva acestor măsuri și introducerea stării de urgență, în 1990; masiva așezare a poliției sârbe în provincie, în același an; adoptarea în martie 1990, de către Adunarea sârbă, a “Programului de măsuri pentru Kosovo”, prin care se creau noi structuri administrative pentru sârbii din Kosovo, se concentrau investiții în zona sârbă, se introducea planing familiar numai pentru albanezi, se anulau actele de vânzare ale sârbilor care părăsiseră provincia; interzicerea oricăror acte de vânzare-cumpărare între albanezi, fără permisul autorităților; interzicerea ziarului de limbă albaneză *Rilindja*; închiderea Academiei albaneze de artă și științe; scoaterea albanezilor din instituțiile publice. Majoritatea doctorilor albanezi a fost dată afară din spitale și a fost redusă vaccinarea copiilor albanezi; 6000 de profesori au fost scoși din școlile albaneze; noul *curriculum* a eliminat cea mai mare parte din studiul istoriei și literaturii albaneze. La toate acestea se adăuga represiunea curentă. Numai pentru 1994, Comitetul Apărării Drepturilor și Libertăților Omului din Kosovo indica 2157 violențe fizice ale polițiștilor; 3553 raiduri în proprietățile private ale albanezilor; 2963 de arestări arbitrare.

Încercarea de a-i alunga pe albanezi, prin crearea unor condiții de viață intolerabile a continuat prin impunerea limbii sârbe, suprimarea majorităților publicațiilor

albaneze, suprimarea instituțiilor, schimbarea inscripțiilor albaneze cu inscripții sârbe provocatoare. Institutul de studii albaneze a fost închis și oamenii săi au fost alungați de către un grup paramilitar. Principalele săli de lectură ale Bibliotecii naționale au devenit o școală ortodoxă sârbă etc.

Autoritățile de la Belgrad au dorit să colonizeze provincia cu sârbi. Au făcut apel la avantaje economice (de exemplu, asigurarea a cinci hectare de pământ) și direcționări ale sârbilor care fugiseră din republicile independente. Totuși, autoritățile de la Belgrad reușiseră să așeze, până în vara anului 1996, doar 19000 de coloniști.

Eșecul opoziției pașnice a dus inerent la violență. Noel Malcolm este, cred, cât se poate de convingător. După reacția dezlanțuită a forțelor sârbe la primele focuri de armă albaneze, *“atacurile AEK asupra poliției sârbe sau a altor ținte au continuat în iarna 1997-1998, dar pe o scară foarte limitată: în cei doi ani de până la mijlocul lui ianuarie 1998, AEK declarase uciderea a 5 ofițeri sârbi, a 5 alți oficiali sârbi și a 11 “colaboraționiști” albanezi ai regimului sârb. Alte țări europene au avut de întâmpinat și ele asemenea campanii de violență motivată politic și le-au răspuns folosind metodele normale de acțiune polițienească. Dar răspunsul autorităților sârbe a fost mult prea disproportionat; și a avut o natură care a împins Kosovo, mai mult decât orice altceva, în război”*^[3].

Acestea sunt adevărurile despre Kosovo. Faptul că ziariștii *Antenei 1*, *Cotidianului* și *Adevărului* își permit să propage mai departe

inepțiile lor este o măsură a actualei derute morale și politice.

[1] 22 nr. 37, 1999

[2] Noel Malcolm, *Kosovo. A Short History*. HarperPerrenial, 1999

[3] *Idem*.

Profil: Bogdan Chirieac^[1]

Contemplam luni, 14 iunie, editorialul lui Bogdan Chirieac din *Adevărul*, intitulat "România - recăderea în zona gri". Îngrijită intrare în pagină (*"Vineri seara, când nu se stinseseră toate incendiile bombardamentelor..."* - de efect, nu?), insinuările rele (de tipul: *"România nu a fost decât... o simplă cutie de rezonanță pentru ordinele transmise prin fax de la Bruxelles"*), subtila ironie cu care pune notele (*"Ungaria a avut... o poziție de excepție"*; *"Bulgaria s-a descurcat binișor"* etc.)... și am ajuns și la enunțul acesta care m-a făcut să pun mîna pe creion și pe hîrtie: *"Nu ne-am fi așteptat din partea președintelui Constantinescu la recunoașterea eșecului politico-diplomatic înregistrat de România în criza iugoslavă"*.

Era prea de tot! Care eșec? Nu a (re)intrat România într-o mulțime de calcule geo-politice întrucît Guvernul și coaliția majoritară au jucat "cartea NATO"? Nu a sărit România, pînă una alta, peste o criză economică iminentă întrucît a preferat să coopereze cu învingătorul și nu cu învinșii? (Las la o parte problema morală în politica externă.) Nu ar fi fost un dezastru diplomatic pentru România, dacă autoritățile publice urmau "sfaturile" PRM, *Adevărului*, PDSR, ale lui Miloșevici, *Cotidianului* și ale tuturor celorlalți vâslași aflați, cu opțiunea lor împotriva intervenției în Kosovo, în aceeași barcă? De ce nu vorbește Bogdan Chirieac despre eșecul redactorilor de la *Adevărul*? Despre prognoza caraghioasă, că America ar fi

intrat într-un nou Vietnam? Despre ideile stupide, cum că sârbii nu pot fi învinși? Despre bravii luptători care i-au "dovedit" pe germani și despre rușii care nu vor accepta niciodată intrarea trupelor în Kosovo?

Pe tema prestației unor editorialiști de la *Adevărul* am mai scris. Era iminent să mai scriu și despre Bogdan Chirieac. Ar fi fost și necesar, după ce un jurnalist de calitate lui Mircea Toma scria despre el, într-un număr anterior al Academiei Cațavencu: *"în opinia subsemnatului, cel mai bun ziarist de politică externă"*.

Bogdan Chirieac face parte, alături de Dumitru Tinu și Cristian Tudor Popescu din triada de ziaști cu calități incontestabile de la *Adevărul*. Toți scriu foarte bine. Limpede, precis, vag acru-ironic este stilul directorului care a slujit mai întâi *Scânteia* și a rămas să slujească ziarul al cărui titlu traduce cuminte "*Pravda*". Scrisul lui Cristian Tudor Popescu arată nestăpânit, plin de metafore crude dar nu mai puțin sintetic. Elaborat, un regizor de sentințe plin de minuție îmi pare Bogdan Chirieac. Dar calitățile lor incontestabile nu sunt calități de intelect. Cu atât mai puțin, manifestări de spirit. Nici un fior cultural. Nici urmă de responsabilitate. Toți cei trei membri ai Consiliului director au știința operei de mercenariat: cu cât mai multe victime inocente cu atât se câștigă mai bine.

Articolele tuturor sunt încărcate de propoziții false, ori superficiale care manipulează mizând pe neștiința cititorilor. Ce spune editorialul de luni, 14 iunie! "*Bucureștiul, care avea o poziție*

politico-diplomatică excelentă în regiune, a fost cu totul depășit de criza din Balcani". O frază absolut găunoasă, întrucât România are puține mijloace de influență chiar și asupra țărilor din jur și evident, nu putea să fie decât marginală în raport cu conflictul de la Vest. B.C. denunță *"incapacitatea de a explica oficialilor Alianței un punct de vedere coerent despre adevărata situație din Balcani care ar fi putut face, poate, ca NATO să ia o decizie mai nimerită..."*. Emitentul acestei idei infantile susține că noi, aflați aici lângă RF Iugoslavia, am avea în brațe *"adevărul"* despre Balcani și că ar urma să ținem cursuri liderilor Alianței este calificat drept *"cel mai bun ziarist de politică externă"*! Nu o să continui cu astfel de citate rizibile. Dar, cum spuneam, B.C. se exprimă cu convingere. Și susură cu eficacitate, așa cum o face aproape întotdeauna, ideile pe care vrea să le inoculeze cititorilor ca stereotipii. De șapte ori revine, într-un fel sau altul, în editorialul său, la clișeul Bucureștiului care ar primi, slugarnic, ordine din Occident.

I-am "admirat" lui Bogdan Chirieac, în timp, enormitățile despre Iugoslavia. Cum a tot repetat el *"referendumul!"*, deși acesta nu exista în documentul semnat de albanezi! Cum a tot prezentat el cauza părăsirii provinciei de către kosovari ca fiind atacurile NATO - și nu acțiunile forțelor sârbești, deși dovezile în acest sens sunt zdrobitoare. Cum s-a lamentat el că atacurile ar fi avut drept țintă obiective civile și nu militare! Cum a jubilat el că între europeni și americani intervenția în Iugoslavia ar fi creat *"o prăpastie îngrozitoare"* - deși specialiștii au remarcat unitatea Alianței și întărirea rolului european al Americii.

Dar nicicând B.C. nu este mai sistematic în a-și susura stereotipiile șchioape în urechile cititorilor ca atunci când tratează temele legate de maghiari. În puține articole chiar din *Adevărul* am văzut atâta elocință pentru a convinge că introducerea Recomandării 1201 a Consiliului Europei ar fi însemnat un pericol de moarte pentru România. Și că amendamentul introdus de partea română ar fi schimbat ceva din substanța Recomandării. Sau că drepturile colective ar fi un pericol mortal pentru stabilitatea statelor - deși noi acordăm mai multe drepturi colective, reprezentarea parlamentară a minorităților nefiind decât cel mai evident - ca să nu mai spunem că asta o fac explicit vecinii noștri unguri, ca și estonienii, finlandezii etc. Ce să mai spun despre refrenul incult, al unui tratament "românesc" al minorităților care ar depăși celelalte exemple din lume!

Bogdan Chirieac este unul dintre ziariștii din ce în ce mai prezenți în mass-media românească. El face cu înaltă pricepere o operă de mercenariat jos. El crează o falsă imagine despre noi și despre lume și oferă o schemă degradată a evenimentelor internaționale. El învață cititorii să disprețuiască și să umilească. Bogdan Chirieac este unul dintre ziariștii care produc rău. De ani îl urmăresc cum ne tot invită să ne urâm semenii iar mai nou, cum ne tot îndeamnă să întoarcem spatele comunității statelor civilizate. Eu nu văd nici o diferență între ceea ce face el astăzi și ceea ce făceau pe vremuri mercenarii mass-media lui Goebbels.

P.S.: O observație pe marginea răspunsului consilierului prezidențial, Emil Moroianu

Succesul unor ziariști precum Bogdan Chirieac și a unor ziare precum *Adevărul* este, desigur, o măsură a mediului în care aceștia se desfășoară. O spun gândindu-mă și la comentariile privitoare la "Declarația de la Cluj" apărute în revista 22. Multe ar fi de spus, pe marginea lor, dar mă voi opri la răspunsul dlui Emil Moroianu, consilier prezidențial. (Marile responsabilități care-i incumbă nu sunt ultimul motiv al comentariului meu.) Domnia sa sugerează, chiar dacă nu apasă, ceea ce redacția revistei 22 încearcă să scoată în evidență prin titlu: că textul "Declarației de la Cluj" ar fi *în afara Constituției*. Să mă scuze cei care au în minte o astfel de interpretare, dar dacă țara în care trăim nu ar permite oamenilor să gândească și să exprime alte forme de organizare statală, decât cea existentă, atunci am avea neapărată nevoie de o altă revoluție. Din fericire, Constituția României nu spune ceea ce sugerează dl Emil Moroianu. Este adevărat că forțele naționaliste care au dominat Adunarea Constituantă în 1991 au introdus ca limită a libertății de exprimare, în art. 30, "*incitarea... la separatism teritorial*". Dar Constituția trebuie aplicată în totalitatea ei. Ca urmare, faptul că dispozițiile constituționale (privitoare la drepturi și libertăți) "*vor fi interpretate și aplicate în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului*" face inoperante trei limitări ale libertății de expresie introduse în art. 30 peste ceea ce doctrina dreptului acceptă ca fiind o limitare rațională a libertății de expresie (vezi și "*defăimarea țării și a națiunii*", respectiv, "*ura ... de clasă*").

La toată povestea asta se adaugă confuzia inacceptabilă dintre descentralizare, sub forma federalizării, devoluției etc. și "separatismul teritorial". Descentralizarea are în vedere *distribuția* de competențe, separatismul, *ruperea* oricăror legături de autoritate și reprezentare. Dacă am prelua logica celor care văd în federalizare separatism, ar trebuie să lansăm declarații isterice întâi și-ntâi cu referire la autonomia locală - unde avem un proces asemănător cu federalizarea, numai că teritoriile sunt localitățile și județele, nu regiunile.

Cred că Președinția ar trebui să-și clarifice imediat și corespunzător toate aceste aspecte care țin de logica statului nostru democratic. Se va reveni atunci asupra deciziei rușinoase, de declarare a Anei Maria Barki *persona non grata*; se va cere SRI să se ocupe de lucruri serioase, nu de viața oamenilor devotați valorilor democratice și de felul în care își exercită sau nu libertatea lor de expresie, ale căror fundamente această instituție ar trebuie să le apere.

[1] Publicat în revista 22, 1999

Simțul și știința *fair-play*-ului^[1]

Cu câțva timp în urmă, fundația Worner, fondată la noi de către fostul ministru al Apărării, Gheorghe Tinca, a împărțit un număr de diplome pentru organizațiile și personalitățile românești care promovează valorile euro-atlantice. Pe lista propusă de colegii noștri români a apărut și ziarul *Adevărul*. Cotidianul care a făcut mai mult ca nici un alt mijloc de presă o furibundă campanie împotriva NATO primea, deci, o medalie de merit pentru prestația sa! Evenimentul a fost receptat mai atent de opinia publică datorită refuzului lui Andrei Pleșu de a primi aceeași distincție. Cum se poate – s-a întrebat domnia sa – să mă bucur de o diplomă împărțită între pro și anti-atlanțiști?

Dar, oricum, *Adevărul* putea să-și așeze în CV-ul organizațional semnul recunoașterii pro-atlantiste. Nu era însă prima dată când se putea bucura de un fel de spălare a atitudinilor sale anti-occidentale. Într-o analiză a Centrului de monitorizare a presei, ziarul condus de Dumitru Tinu apărea ca fiind cel mai obiectiv, în prezentarea războiului din Kosovo. *Adevărul*, cel mai obiectiv! “Spuneți-mi, cum ați cuantificat voi o imagine în care apar doi copii albanezi îngroziți, puși sub o altă imagine, a unor avioane de atac NATO, sugerând privitorului că puștii ar fi înspăimântați de avioanele probabil americane (când toată lumea știe că albanezii le așteptau ca salvatori)?”, l-am întrebat pe Mircea Toma, responsabil pentru studiul în cauză. Desigur, nu-și pusese în minte să cuantifice așa ceva. Metodologia – un proiect

german, am înțeles – lucra cu înregistrarea unor parametri mult prea simpli.

Și iată, acum, o nouă, foarte recentă organizație, Media Fair Play, onorează și ea echipa celui “mai citit cotidian al României”, dându-i premiul de obiectivitate. *Adevărul*, cel mai obiectiv ziar!

Faptul că *Adevărul* are în redacția sa o foarte bună echipă de ziariști este un lucru aproape unanim recunoscut. Necazul este că echipa își folosește calitățile pentru a practica o politică mistificatoare. Obiectivul urmărit cu minuțiozitate de-a lungul anilor a fost o constantă învrăjbire a românilor cu vecinii și o incitare (însă nu primitivă) la ura interetnică. (Și mai general, crearea unei mentalități anti-occidentale.) Sunt cele două criterii fundamentale pe care România a trebuit să le rezolve pentru ca ea să fie considerată demnă de integrarea în comunitatea democrațiilor. Două criterii - standarde pentru UE și NATO. În acest sens se poate spune, fără nici un fel de exagerare, că politica *Adevărului* a coincis cu politica pregătită la Moscova, pentru a împiedica împlinirea de către România a condițiilor obligatorii pentru integrare. Acestea au fost obiectivele primare ale ziarului dar, când a planificat o anumită linie politică, *Adevărul* a știut să inculce cititorului, și în acest caz, cu rafinament, atitudinile plănuite.

Spunând asta nu neg că paginile *Adevărului* conțin multe investigații profesioniste, analize obiective, informații relevante. Dar toate pălesc în fața unei politici îndreptate spre anihilarea sentimentului pro-european și pro-american pe care populația română îl păstra, firesc, la finele unui regim totalitar. Grea sarcină, într-un fel, având în vedere efectele celor cincizeci de ani. Redactorii *Adevărului*

merită, de asta, “felicități”, pentru performanțele lor.

Bun, acestea sunt impresii, opinii, aserțiuni, nu o demonstrație, va susține cineva. Pentru ca “analistii” de la Media Fair Play să obțină rezultatele, ei au făcut o cercetare. Au folosit metode “riguroase”, menite să asigure obiectivitatea pe care rândurile critice de mai sus nu au de ce s-o pretindă. De altfel, ziarul *Adevărul*, bucuros să-și adauge argumentele de onorabilitate atât de ușor puse în discuție, a publicat imediat – în definitiv, firesc – rezultatele Media Fair Play.

Metodologia? O dezarmantă simplitate în față cu un indicator atât de fin cum este “obiectivitatea” și în față unei politici atât de sofisticate precum cea a *Adevărului*: precizarea surselor, încrucișarea surselor, semnătură, acordul tiltu/text, acordul elementelor infografice/text și prezentarea tuturor punctelor de vedere, gradul de neutralitate, tonul, acuratețea datelor numerice, explicarea jargonului și a abrevierilor. Desigur, toate aceste aspecte sunt semnificative, dar ele sunt relevante într-o presă de informație, nu una care proiectează campanii, strategii, influențarea subliminală a cititorului etc.

Cum poate să înregistreze o astfel de metodologie rafinamentul unor articole mercenare? În astfel de cazuri trebuie mers în substanța textelor, făcută o operă de investigație pe fiecare caz problematic. Iată, astfel, scurtul material scris de Silviu Achim, în numărul din 24 august 2000, privind ceangăii din Moldova: “Maghiaritatea catolicilor din Moldova urzită prin falsuri și metode neortodoxe”. El propune cititorului opiniile unei întruniri dedicată falsificării

identității ceangăilor, susținând că “La Izvorul Mureșului s-a spus și s-a dovedit că multe din sus-zisele argumente [ale originii ungare] sunt în fond falsuri și că impunerea în conștiința publică a ideii maghiarității ceangăilor din Moldova se face prin mijloace neortodoxe”. Cititorul obișuit este complet neapărat în fața unor astfel de susțineri? Pentru un cunoscător, originea maghiară a ceangăilor din Moldova rămâne o banalitate atât de indiscutabilă a datelor istoriei, încât doar o obsesie asimilaționistă cum a fost cea a lui Ceaușescu a putut duce la inventarea unei origini românești. În virtutea investigațiilor făcute în regiune, cunosc în detaliu presiunea autorităților locale și a unor instituții centrale, la care se asociază Biserica Romano-Catolică, pentru intimidarea localnicilor care se consideră ceangăi ori maghiari. Silviu Achim pare a “povesti” opinii. Dar oare un ziar obiectiv nu are rolul de a distinge între discursurile profesionale și cele manipulative? Ce spune despre asta Media Fair Play?

Sau, ca să dau un exemplu din lumea politică, *Adevărul* a avut în ultimul timp două “ieșiri” în stare să producă dezgustul. În două cazuri, al fiicei unui parlamentar PNȚCD-ist și în cazul primarului Mazăre din Costanța, ziarul a transformat o dublă dramă în reglări de conturi. “Șalupa primarului Mazăre a sfârtecat o tânără cu elicea” (de fapt, rănită de paletele elicei), jubila ziaristul, la nenorocirea unei fete. Moartea a doi oameni și calvarul omului vinovat (celălalt caz) era transformată dintr-o dramă într-un subiect politic. Să ai o astfel de atitudine în fața unor morți și răniți reprezintă o indecență îngrozitoare. Mă întreb, cam ce pondere are cazul în cuantificarea *fair-play*-ului *Adevărului*, pentru “analistii” fundației?

Iată un alt exemplu de politică sofisticată: prezentarea Raportului anual al Departamentului de Stat al SUA privind libertatea religiei. Ce scrie *Adevărul* (sub semnătura lui Adrian Gavrilescu, 7 septembrie 2000): “Totuși, Biserica Ortodoxă Română a atacat <<prozelitismul agresiv al protestanților și a altor grupuri religioase>>”. Ziarul cel obiectiv pune în gura Departamentului de Stat calificativul “prozelitism agresiv” (al protestanților etc.) întrucât toate citatele acestuia sunt date drept enunțuri din Raport. Ce spune însă Raportul american? Că BOR a criticat aspru “prozelitismul agresiv” al amintitelor confesiuni. Calificativul aparține BOR! Cât de ușoară dar cât de adâncă este distorsiunea, nu?

Sunt convins că cei de la Media Fair Play nu au avut în intenție spălarea atitudinilor de presă murdare, când au făcut cercetarea lor. Problema este că buna intenție, mai ales în chestiuni de finețe, nu este o circumstanță atenuantă suficientă. Unii iau de bune metodologiile care li se propun, așa cum alții iau de bune ce scrie în ziare. Metodologia nu reprezintă nimic altceva decât o gândire, ce poate fi bună sau rea. De cele mai multe, aplicabilitatea ei este foarte circumstanțială. E limpede că prin analiza lor seacă, analiștii de la Media Fair Play ratează obiectivul cercetării, prezentând opiniei publice o falsă imagine despre realitatea presei românești. Prin astfel de ieșiri în viața publică se compromite și ideea de cercetare, și ideea de deontologie, și ideea de societate civilă. Cu puțin efort și mai multă comunicare, astfel de efecte puteau fi evitate.

[\[1\]](#) Publicat în *Observatorul cultural*, nr. 29, 2000.

Campanie în ziarul *Adevărul*.

Țintă: NATO^[1]

Un excelent articol din revista 22, semnat de Andrei Cornea, atrage atenția asupra unui caz ce nu trebuie să ne scape. Articolul la care mă refer a apărut în numărul 32 al revistei, sub titlul: "Ce vrea domnul Chirieac?" Deci, ce vrea redactorul-șef adjunct al ziarului *Adevărul*?

Andrei Cornea se referă la editorialul din 2 august unde domnul Chireac se întreba: "*Ce vor americanii?*". Domnul Chirieac crede că a aflat răspunsul în revista germană *Der Spiegel*. Ce ar fi spus aceasta? Îl citez: "*Revista germană arată că Statele Unite îi antrenează și îi înarmează pe cei pe care numeroase personalități politice îi numesc <teroriști albanezi>*". Am încheiat citatul. Urmărind ce scrie revista germană, redactorul *Adevărului* conchide că Statele Unite se comportă irațional. Iată unde duce mai departe gândul domniei sale: "*După cele ce se întâmplă în Balcani, România are însă dreptul să știe exact ce fel de organizație este NATO și cât este ea de stabilă*". "*Cu ochii la Macedonia*", continuă domnia sa, ne putem aștepta la orice; "*putem fi neliniștiți pentru România*".

Surprins de ideea că americanii ar dezmembra Balcanii, Andrei Cornea a făcut investigații prin INTERNET. A descoperit un singur articol în *Der Spiegel*, din 21 martie 2001, care ar face conexiunea dintre americani și UCK. Iată ce scrie Andrei Cornea. Citez: "*există o diferență fundamentală între ceea*

ce scrie *Adevărul* și ceea ce scrie *Der Spiegel*". Care-i diferența? Ea constă în faptul că, jucându-se cu timpul verbelor și cu contextul, *Adevărul* falsifică lucrurile. *Der Spiegel* se ocupa de sprijinul pe care americanii l-au dat UCK în vremea când Miloșevici plănuia curățarea provinciei Kosovo de albanezi. Când trebuia să oprești tăvălugul care inflama Balcanii, și acesta nu se lăsa oprit cu apeluri umanitare. *Der Spiegel* se referă la faptul că americanii par incapabili să aducă în cutia ei ceea ce el numește o "armată de bandiți". Această idee implică însă și faptul că americanii încearcă să-i stopeze pe albanezi. Că ei luptă astăzi împotriva gherilelor implicate în destabilizarea Macedoniei. Nu numai că *Adevărul* nu ne comunică această teză, dar sugerează cititorilor săi exact contrariul. Americanii ar urmări dezmembrarea Balcanilor, probabil, și a României. Ca urmare, ar trebui să privim cu suspiciune eventuala noastră alianță la NATO.

Spirit politic, Andrei Cornea găsește ca explicație posibilă a atitudinii redactorului Bogdan Chirieac existența unor alte articole în presa din Occident pe care nu a reușit să le descopere. Sau o traducere greșită. Ori, pur și simplu, reaua voință, pe care el se abține să o comenteze.

În acest moment, simt nevoia să-l amendez chiar pe Andrei Cornea. În primul rând, prin faptul că *Adevărul* din 30 iulie prezintă un alt articol din *Der Spiegel*, chiar din numărul scos pe piață în acea zi. Sub titlul: "Jocul dublu al americanilor", autorul reproșează Statelor Unite că nu iau măsuri suficient de energice împotriva luptătorilor UCK. Sau faptul că ele lasă europenilor munca murdară

și riscantă. Cine intră pe INTERNET și va citi cu seriozitate articolul, va înțelege că titlul folosit de *Adevărul*: "Statele Unite - răspunzătoare pentru escaladarea conflictului din Macedonia" este și el falsificator. Poți să acuzi Statele Unite că nu au o politică adecvată. Dar în nici un caz că sunt răspunzătoare de destabilizarea Macedoniei.

Adevărul încearcă de mulți ani să creeze cititorilor săi o atitudine anti-occidentală. Dar de câțva timp, marele cotidian a intrat într-o adevărată campanie. Aproape număr după număr, *Adevărul* încearcă să ne explice că România ar trebui să ocolească Alianța Nord-Atlantică. Bogdan Chirieac a sfătuit Bucureștiul, într-un editorial din 8 mai, să nu mai concureze la integrare. În 26 mai, editorialul său ne anunța că NATO este deja un club închis. Politica de discreditare a NATO în fața opiniei publice românești folosește toate mijloacele. Când mă uit pe INTERNET, văd o mulțime de știri privind implicarea forțelor NATO în eliberarea prostituatelor din Bosnia și Kosovo. Numai *Adevărul* titrează, mare: "Militari NATO..., implicați în traficul de carne vie din România".

Înțeleg opțiunea lui Andrei Cornea de a fi preventiv și politicos. Cred însă că în acest caz exagerează. Ce se întâmplă este atât de grav, încât trebuie să numim realitatea în termenii ei cei mai radicali. Reaua voință trebuie comentată. Ziarul *Adevărul* încearcă să manipuleze opinia publică împotriva unei opțiuni naționale cu prioritate acum absolută: integrarea euro-atlantică. Desigur, ziariștii acestei publicații private au dreptul să aibă o opinie contrară și să o argumenteze. Numai că

ei nu urmează o cale onestă. Ei falsifică datele, crează sentimente de respingere folosind metode care se numesc, în toată lumea, manipulare. Este ca și cum ar submina, conform unui scenariu atent elaborat, integrarea în NATO. Mă întreb și eu: cu ce scop și pentru cine?

[\[1\]](#) *Europa liberă*, vineri, 10 august 2001

IV

Lupta domnului George Pruteanu

Lupta domnului George Pruteanu^[1]

Înainte de încheierea sesiunii parlamentare, în luna iunie acest an, am solicitat domnului George Pruteanu o întâlnire. Senatorii PNȚCD din Comisia pe care domnia sa o conduce tocmai urmau să adopte o declarație de protest față de completările și amendamentele la Legea învățământului nr. 84/1995 care priveau educația în limba minorităților naționale - adoptate de Guvernul României sub forma unei Ordonanțe de Urgență. Anterior, domnul Pruteanu se distinsese prin lupta sa pentru ceea ce considera a fi "apărarea limbii române" de noile reglementări. Făcusem solicitarea conștientizând, desigur, că, dată fiind activitatea în domeniu, aveam ceva semnificativ să-i spun pe tema în care se pronunța.

Domnul Pruteanu m-a primit cu amabilitate, discuția noastră durând cam circa o oră și jumătate, mai mult decât timpul stabilit inițial. Am ridicat chestiunea Ordonanțelor de Urgență, a semnificației lor, a necesității întâmpinării noului an școlar cu lucrurile stabilite. Am vorbit despre legislația românească în domeniu, anterioară anului 1989, despre tradiția utilizării limbii maghiare în Transilvania. Am ajuns, firesc, la rațiunile statului modern, la legislația și modelele internaționale, la sensul unor concepte politico-juridice, toate acestea fiind un cadru indispensabil pentru înțelegerea drepturilor lingvistice ale unei minorități. La sfârșitul discuției nu eram mai apropiați decât la început. Domnul Pruteanu a avut însă

amabilitatea de a se arăta interesat de materialele pe care i le adusesem. Ce se putea cere mai mult?

Era limpede: plecam de la motivații și de la rațiuni diferite. A fost limpede, la capătul întâlnirii, că observațiile ori explicațiile mele nu au avut în nici un fel capacitatea de a influența opțiunile domnului senator. George Pruteanu a urmat mai departe campania sa împotriva Ordonanței de urgență și a reluat-o acum, cu ocazia noii sesiuni parlamentare. Domnia sa a fost susținut nu numai de extremiștii tradiționali, dar și de oameni care păreau de bună credință. Am citit astfel o tabletă a lui Alex. Ștefănescu în *România liberă*. Citesc deseori cu simpatie luările de poziție ale domnului Alex. Ștefănescu, așa că intervenția sa m-a făcut să mă simt derutat o dată în plus. Iată de ce aș dori să reiau tema dezbătută cu domnul George Pruteanu și să mă ocup de câteva dintre "tezele" pe care domnia sa și susținătorii le apără cu atâta convingere.

Una dintre tezele folosite a fost necesitatea apărării "limbii statului", adică, a limbii oficiale. Trebuie să remarc că "limba oficială" nu este altceva decât "limba autorităților publice". Cu alte cuvinte, dacă vrei să "aperi limba oficială", atunci trebuie să ai grijă ca funcționarii publici să o folosească corespunzător. Desigur, domnul Pruteanu luptă pentru apărarea limbii oficiale. O face în apreciatele sale emisiuni TV, când tratează cu precizie și umor siluirea limbii române de către reprezentanții diferitelor autorități. Faptul că, acolo unde se află peste 20% dintre membrii unei minorități, angajații care fac interfața cu

publicul trebuie să vorbească și limba minorității, iarăși nu are legătură cu "lupta domnului Pruteanu". Această condiție - care a creat scandal la Tîrgu Mureș cînd a fost să fie pusă în aplicare - nu înseamnă să ceri angajaților în cauză să vorbească mai prost limba română.

O altă temere a luptătorilor împotriva Ordonanțelor de urgență ar fi ca nu cumva minoritarii să fie dezavantajați în activitatea lor profesională. Trebuie remarcat că o astfel de idee este pînă la un punct valabilă. A proteja cetățenii de eventuale dezavantaje constituie una din datoriile nobile ale statului. Lucru acesta se obține prin asigurarea pentru toți minoritarii a susținerii orelor de limbă română cu învățători/ profesori cât mai bine pregătiți. Cred că domnul Pruteanu ar face într-adevăr bine dacă ar milita ca acele cadre didactice care predau româna la școlile unde se învață în altă limbă să aibă o cunoaștere înaltă a ceea ce predau. Asta nu înseamnă să obligi la desfășurarea întregii educații în limba maternă. Dacă minoritarii vor să-și însușească perfect româna, o pot face prin eforturi proprii, acest lucru fiind la fel de valabil și pentru majoritari.

Dar domnul Pruteanu se gîndește de fapt la mai mult și mi-a și explicat-o. La obligarea unei educații în limba oficială și pentru cei a căror limbă maternă este diferită, nu numai, sau nu numai atât pentru ca aceștia să nu fie defavorizați, ci *întrucât "aceasta este limba statului român"*. Așa cum am spus, limba statului înseamnă "limba oficială", adică limba autorităților publice. Aceasta este "româna" pentru că statul este român. Dar presupuziția,

că statul român are obligații "ontologice" față de limba română constituie o viziune valabilă în altă epocă sau oricum, una anti-liberală. Statul reprezintă mulțimea instituțiilor *care servesc cetățeanul*, cetățenii trebuie serviți și dacă sunt români și dacă sunt maghiari, germani, romi, ucrainieni etc. Instituțiile publice specializate trebuie să ofere condiții cât mai bune de însușire a limbii române pentru români, a limbii maghiare pentru maghiari ș.a.m.d., adică condiții pentru însușirea de către toți a limbii lor materne. Desigur, e de discutat această afirmație în raport cu dorințe, posibilități și necesități, dar asta nu neagă principiile de mai sus.

În ceea ce privește pericolul ca limba română să dispară "din câteva județe din centrul țării", trebuie remarcat că limba română "nu există în județe" ci numai în mintea și pe limba unor vorbitori care o folosesc. Limba română poate fi vorbită foarte bine la Paris sau Calcuta, la fel de bine cum engleza este prezentă pe Calea Victoriei, dacă cineva te oprește spunându-ți: "how do you do?".

Domnul Pruteanu ar dori însă să apere ceva ce este mai mult decât cunoașterea limbii române de către minoritari: *chiar limba română în sine*. Acest obiectiv este, fără îndoială, nobil. Spre deosebire de alți politicieni care afirmă același lucru demagogic, domnul Pruteanu o susține constant prin activitatea sa culturală. Domnia sa trebuie să înțeleagă, totuși, că acest obiectiv nu are în vedere obligarea celor care folosesc o altă limbă maternă, să gândească și să vorbească în limba română. Ci, iarăși spun, prin oferirea unor condiții optime pentru

promovarea limbii române pentru români și pentru românofoni. Dacă lupta domnului Pruteanu are vreun sens, acest lucru se întâmplă întrucât limba română este limba maternă a unor oameni. Mai precis, este limba unor oameni care se simt confortabil în limba română; care-și exprimă sentimentele și raționamentele în limba română. Care visează în limba română. Faptul nu împiedică pe români să fie în același timp francofoni, anglofoni etc., așa cum nu exclude să vedem maghiari, italieni ori albanezi, românofoni. Domnul Pruteanu ar trebui să simtă toată importanța cuvântului "limbă maternă". În acest caz, ar și respecta-o. Să gândești că un cetățean care nu este român trebuie să suporte "inconvenientul" faptului că se află în România (și nu Ungaria) arată insensibilitate. Este și periculos.

Dar domnul Pruteanu, mi-a spus-o, nu merge până acolo (am amintit-o întrucât alții așa gândesc). Domnia sa spune: fiecare poate să vorbească limba sa maternă în viața privată. În rest, în statul român domină limba română.

Repet că o astfel de teză corespunde unei înțelegeri cu totul depășite a statului. Mi-a fost dat, în perioada de după noiembrie 1996, să aud maghiari declarând: "uite, m-am trezit apărând România" (într-o discuție, în străinătate). "Până acum identitatea maghiară s-a definit mai ales prin negație ("nu sunt român"). Dar acum, ceva s-a schimbat. Acum, simt că sunt maghiar din Transilvania".

O astfel de schimbare fundamentală în *psihologia unei părți însemnate de cetățeni*

români poate constitui una dintre evoluțiile fundamentale a naturii statului nostru. Câștigarea sentimentului de apartenență e firească când, în țara de cetățenie, îți trăiești viața simțind că îți este respectată și că statul de care depinzi funcționează pentru tine, nu tu trăiești pentru el. Aici stă explicația profundă, pentru faptul că românii, polonezii, grecii, italienii, care ajung să trăiască în Statele Unite se declară cu mândrie americani.

Faptul că problema maghiarilor din România are o influență considerabilă asupra naturii statului român și, prin consecință, asupra românilor, este unul dintre lucrurile cele mai importante pe care domnul Pruteanu ar merita să le realizeze.

Dacă domnul Pruteanu luptă împotriva "acestui tip de stat", care servește cetățenii în mod egal, indiferent de naționalitate, și care nu face un scop din diminuarea drepturilor minoritarilor pe care aceștia le doresc, eu cred că greșește fundamental, ca om politic și ca om, pur și simplu. Domnia sa greșește și intelectual. Întreaga raționare care stă în spatele opțiunilor domnului Pruteanu are prea puțină legătură și cu dezbaterea contemporană asupra sensului statului și națiunii moderne, și cu tendințele politice dominante din societățile din a căror comunitate am afirmat că dorim să facem parte. Logica acestei comunități merge în direcția punerii în valoare a dimensiunilor locale, regionale, a specificităților culturale. Chiar în Bretania - Franța distingându-se în istorie prin ideologia statului național - autoritățile locale pun acum inscripții în limba bretonă. Iar cu câteva săptămâni înainte s-a

votat devoluția Scoției, fără ca asta să ducă la dispariția Marii Britanii.

Succesul integrării comunității maghiare după noiembrie 1996 a fost primit cu admirație de comunitatea internațională (nu includ aici, desigur, Iugoslavia, Iran etc.). Dacă cineva se mai îndoia, a putut-o vedea în aceste luni: în fruntea comentariilor pozitive privind evoluțiile din România (relativ la îndeplinirea condițiilor de integrare etc.) stătea schimbarea relației majoritate-minoritate.

În ciuda acestei evidențe, domnul Pruteanu se împotrivesc noilor reglementări cerute de UDMR și acceptate de guvernul Ciorbea, privind utilizarea limbii materne (în educație, administrație etc.), care readuc drepturile minorităților naționale din România la drepturi de care au beneficiat, tradițional. Din discuția pe care am avut-o cu domnul Pruteanu am realizat că nu a avut interesul, sau dispoziția de a aprofunda subiectul drepturilor și libertăților grupurilor minoritare, asupra cărora este chemat să decidă. Dar din aceeași discuție m-am convins încă o dată că domnul Pruteanu este un om deosebit de inteligent. De aceea sunt convins că domnia sa percepe foarte bine, că limitările pe care le solicită, asupra educației în limba maternă a minoritarilor, au un efect insensizabil asupra destinului limbii române. Viitorul limbii române depinde de reformarea educațională și culturală. Dacă domnul Pruteanu și-ar extinde lupta sa, astfel încât oamenii din țara asta să cucerească o gândire imaginativă, precisă, bogată, deschisă - ceea ce, desigur, cere o limbă română pe

măsură - atunci am avea să-i fim recunoscători cu toții, și majoritarii și minoritarii.

Sau poate totuși domnul Pruteanu va purta mai departe steagul intens roșu – galben - albastru împotriva reglementărilor cerute de minoritatea maghiară și, în urma eforturilor sale, adăugate eforturilor PDSR, PUNR, PRM (cu alte motivații, în alt stil și de altă natură), Parlamentul va refuza ceea ce liderii politici au acceptat la începutul guvernării. Desigur, România poate să trăiască fără UDMR, poate să existe fără NATO și UE, poate să reziste fără ca să răspundă cerințelor puternicei comunități maghiare din România. Pe acest obiectiv, domnul Pruteanu va face, cu succes, carieră politică. De când a început "lupta sa", prezența în dezbaterile publice și probabil, audiența față de o parte din alegători a crescut. Am încercat să explic însă cum, urmând o astfel de direcție, cariera politică a domnului Pruteanu devine contrară carierei sale ca intelectual și umanist și, nu în mai mică măsură, carierei pe care o fac în lume, românii. A iubi limba română *contra* românilor, iată un lucru pe care nu pot să-l înțeleg.

[1] Publicat în revista 22, nr. 39, 1997, într-un moment în care atitudinile liberale, anti-ilesciene, ale autorului emisiunii "Doar o vorbă să-ți mai spun", mai erau vii în minte. De aici tonul oarecum empatic și chiar logica unui astfel de text. Domnul Pruteanu a decăzut însă rapid, nu numai îmbrățișând PDSR-ul pentru obținerea unui nou fotoliu de parlamentar, ci trecând pe partea lui cea mai naționalistă, tangentă cu PRM. Poate cel mai penibil moment din viața lui George Pruteanu - penibil și stilistic și în substanță - a fost intervenția sa din sesiunea specială a Parlamentului, când a

edulcorat asaltul minieresc din 1999 care pusese în pericol însuși statul.

Fascinație pe marginea prăpastiei^[1]

La apariția ultimului său drept la replică din revista “22”, m-am gândit să-i trimit o scrisoare personală d-lui Pruteanu, cale mult mai potrivită unui dialog amical. Începusem s-o redactez, făcându-l atent că observațiile mele, privind, de această dată, proiectul de lege pentru protecția limbii române, nu îi puneau în spate nici un fel de intenții. Încercau doar să arate implicațiile grotești ale unei propuneri căreia domnia sa nu îi realizează, probabil, toate consecințele; că litera proiectului său trezește, într-adevăr, (nu am spus, “cu premeditarea sa”), “bestialitățile” de care pomenește în replică (“adio viziunări CNN”, mesaje pe Internet – în locuri publice – etc.) și că nimic nu este “*de lărgit, nuanțat, îmbogățit*” în acest text de viitoare lege destinat nu să protejeze, ci să interzică.

Desigur, liniștea epistolei amicale, întâmpinând un “drept la replică”, conținând un grăunte de ironie tristă.

De la acest demers m-a oprit însă explozia evenimentelor. Campania dusă de d-l Pruteanu împotriva învățământului în limba maghiară a avut, în final, succes. Marți, 9 decembrie, senatorii au votat, secret (de ce nu au făcut-o cu fruntea sus?), articolele de lege care limitau educația în limba maternă în învățământul preuniversitar și universitar. Votul din Senat anula astfel protocolul coaliției, semnat cu nici o săptămână în urmă. UDMR a anunțat suspendarea activității miniștrilor săi - din Guvern ca primul pas în calea ieșirii definitive. Astfel s-a produs cea

mai gravă criză politică de după noiembrie 1996, intrând în primele patru-cinci mostre din seria neagră de după 1990.

Am văzut imagini de la Senat; intervențiile penibile, rânjetele, veselia când s-a anunțat “succesul” luptei împotriva UDMR-ului. O satisfacție irepresibilă înflorise pe fața unor aleși ai poporului. Și totuși, consecințele acestei stări de lucru erau limpezi ca lumina zilei. Implicațiile ieșirii UDMR de la guvernare ar fi fost de neocolit: lovitura dată coaliției majoritare împreună cu sprijinul oferit grupării PDSR – PUNR – PRM - PSM (fragilității coaliției, într-un moment când trebuie să facă față unor mari responsabilități, i se adaugă pierderea unor resurse umane) și întărirea curentului retrograd din PNȚCD. Ce să mai vorbim despre deteriorarea gravă a poziției României pe plan internațional? Lumea a fost șocată de imaginea Târgu-Mureș-ului și mineriadelor. Între timp, comunitatea internațională începuse să vorbească despre “modelul românesc de reconciliere etnică”. O altă demonstrație a “neseriozității” noastre, o nouă deziluzie nu va mai scoate de sub acest stigmat societatea românească, pentru zeci de ani. Și toate, pentru a se demonstra maghiarilor că vor învăța “cum vrem noi”, nu cum doresc “ei”!

Acestea sunt consecințele pe care un grup de senatori ni le-au pregătit la îndemnul d-lui Pruteanu.

Și atunci m-am întrebat: ce am eu de ironizat la acest om? Ce am eu de discutat cu o persoană care a declanșat, cu tenace premeditare, o catastrofă? Îmi spunea d-l Pruteanu, într-o discuție la care participasem

cu toată buna-credință: *“eram pe aceeași baricadă, înainte de 1989!* Care baricadă *“comună”,* domnule Pruteanu? Uitați-vă la puținii reprezentanți ai acestei comunități, care mai pot fi citați, exprimându-se despre realitățile actuale din România! Cum gândesc cei care au riscat altă dată, în numele *“binelui public”* pe care-l invocați, raporturile etnice din țară? I-ați auzit, pe Doina Cornea sau pe Mircea Dinescu, obsedați să interzică, să limiteze, să oblige pe alții să trăiască cum vor ei? M-aș fi bucurat să văd indiscutabilele dumneavoastră dexterități puse în slujba semenilor. Le văd, din contră, puse cu eficacitate în slujba unei strategii personale care este opusă și dăruirii, și înțelegerii, și responsabilității la care condiția dumneavoastră recentă v-ar fi obligat.

[1] Revista 22, nr. 50, 1997

Stimate Domnule Alex. Ștefănescu^[1],

E limpede că nu am fost în stare să mișc ceva din credințele pe care le-ați exprimat recent în *România literară*. Articolele pe care le-am publicat de-a lungul timpului în revista 22 – după câte înțeleg, unele au căzut sub ochiul d-astră - s-au dovedit, iată, inutile. Puțin probabil să realizez de această dată ceea ce nu am fost capabil până acum. Și totuși, o să citez câteva idei din articolul pe care l-ați publicat în *România literară* nr. 2/1998 (“Dezordinea”), adăugând câteva observații utile pentru cititorii *Rl*:

1. “*atâta timp cât limba oficială este limba română, ar trebui ca în învățământul de stat de toate gradele... să se predea exclusiv în limba oficială*”. Limba oficială este limba autorităților statului. Trebuie distinsă, ca urmare, tema folosirii limbii oficiale și tema folosirii limbii în care se face instrucția. Faptul că limba oficială este româna obligă la crearea unui sistem de învățământ capabil să asigure însușirea limbii române de către fiecare cetățean – pentru ca acesta să o poată folosi în relațiile sale cu autoritățile și mai general, să comunice. Într-adevăr, limba română este introdusă în programele de învățământ de la clasa întâia până la ultima – inclusiv în sistemul de învățământ maghiar. Care este limba de instrucție? Mi se pare firesc să fie limba maternă, pentru că în nici o altă limbă comunicarea nu este atât de simplă iar îmbogățirea noțiunilor cu inefabilul

limbii (un detaliu la care cu siguranță sunteți sensibil) nu este atât de fermă.

2. “...cred cu tărie în datoria fiecărui cetățean de a se supune unor reguli de conviețuire”. Desigur. Dar problema educației în limba maternă nu e o problemă a refuzului de însușire a regulilor de conviețuire, nu este motivată de “lene”. *Ci de dreptul de folosire a limbii materne.* Exemplele pe care le dați – aruncarea gunoaielor pe stradă, parcareă incorectă a mașinilor – invită la o distincție absolut fundamentală, cea dintre *spațiul public* și *spațiul privat*. Utilizarea limbii materne este o problemă privată, păstrarea curățeniei pe trotuare este una publică. Civilizația înseamnă recunoașterea valorii spațiului privat simultan cu întărirea valorii (respectiv, respectării) spațiului public. Uneori, cele două spații par că se ating, dar distincția rămâne. (Comentând o frumoasă amintire pe care ați făcut-o “publică”: desenarea unui trandafir într-un parc este un act privat, ruperea aceluiași trandafir afectează spațiul public.)
3. “Dacă am duce la ultimele consecințe teza respectării comodității... ar însemna să-i lăsăm în pace și pe românii care vorbesc o limbă incorectă”. Repet, comoditatea nu constituie o motivație serioasă. Pe de altă parte, aș denunța crearea unei mitologii privind exercițiul limbii. Ca orice exagerare, și aceasta ne va împiedica să vedem lucruri importante. (Am în minte și o admirabilă scrisoare publicată în revista 22. Un cititor, întristat de campania senatorului George Pruteanu, descoperea ca fiind mai importantă gândirea corectă decât vorbirea corectă.) Românii care vorbesc o limbă maternă (dacă vreți,

oficială) incorectă sunt și trebuie lăsați în pace. Vor trece bacalaureatul cu nota cinci și nu cu zece, își vor pierde iubitele (iubiții) dacă partenerii sunt sensibili la gafele gramaticale etc. A viza “vindecarea” lor înseamnă a visa la un stat paternalist, ceea ce (dați-mi voie să vorbesc acum la plural) nu avem de ce să ne dorim.

Cei care nu se exprimă perfect în limba română trebuie lăsați în pace atât cât sunt lăsați în pace românii (ori maghiarii) care nu știu cum se transmit genele, care nu știu să înoate, care nu pot să calculeze evoluția unui fenomen exponențial, care nu înțeleg *bing-bang*-ul universului, care nu pot folosi Windows 95 ș.a.m.d. Tot ceea ce am numit mai sus reprezintă “bunuri” cu valoare persoanlă dar sprijină în același timp și viețuirea în cadrul comunității. E firesc să dorim (și să ajutăm) ca mult mai mulți semeni “să poată” și “să cunoască”. Dar iluzia că am reuși să ameliorăm societatea prin soluții autoritare a fost constant plătită, prea scump și de prea multe ori, până acum.

4. *“Locuitorii unei țări (...) trebuie să dispună de un mijloc de comunicare pe deplin valabil pe teritoriul întregii țări (...) Cu atât mai stringentă este necesitatea generalizării pe teritoriul unei țări a oricărei convenții care reglementează viața publică”* (subl.meă). Iar după exemplele cu liniștea publică scrieți: *“Pentru a ieși din dileme... se practică într-o mare (din ce în ce mai mare) parte a lumii metoda democratică a supunerii minorității față de voința majorității”*.

Vă asigur, domnule Alex., Ștefănescu, că mișcarea contemporană este inversă: spre eliberarea din ce în ce mai mult a minorității față de voința majorității. Devoluția, autonomiile, regionalizarea, subsidiaritatea, executarea politicilor publice prin organizații neguvernamentale – și nu prin instituții birocratice, renunțarea la celebrul *welfare-state* fiind una dintre cele mai spectaculoase evoluții în democrațiile avansate – la limită, sofisticarea drepturilor și libertăților individuale demonstrează că direcția în care ne îndreptăm este contrară “*supunerii minorității față de voința majorității*”.

A gândi democrația ca “*supunere a minorității față de voința majorității*” este una dintre cele mai periculoase înțelegeri. (Mă întreb dacă v-ați gândit să urmăriți toate consecințele acestui fel de a gândi. Fiți convins că aparțineți unei minorități și, dacă apartenența dumneavoastră la ea nu poate fi descoperită după urmele de la ochelari, căutate de soldații lui Pol Pot, cu siguranță că limba folosită v-ar trăda ușor, în fața reprezentanților acelei categorii, cu siguranță în majoritate, care utilizează limba la un nivel inferior celui care vă e specific.)

Desigur, anumite convenții nu pot fi decât globale iar acestea presupun respectarea majorității. Dar democrația modernă este concepută drept un sistem capabil să creeze instituții aflate în serviciul oamenilor. Cu excepțiile care fac apel la majoritate, instituțiile nu servesc “oamenii în general”, ci oamenii individual, sau grupuri de oameni. Oamenii trebuie să se simtă în securitate și confortabil. De ce o justiție independentă, profesională, este atât de importantă într-o

democrație? Pentru că ea salvează individul, asociațiile de indivizi, comunitățile de arbitrariul pe care îl generează puterea, fie că puterea este expresia unei forțe financiare, instituționale sau a uneia pur numerice. De ce au proliferat astăzi în democrații mișcări ale obezilor, homosexualilor, persoanelor cu handicap, oamenilor singuri, femeilor etc.? Pentru că acești oameni au nevoie de demnitate și siguranță, condiție care le-a fost refuzată atâta timp de cei “normali” sau “superiori”. Ei reușesc să găsească demnitatea și siguranța doar în interiorul acestor comunități altă dată marginale sau discriminate.

În ceea ce privește situația romilor (dacă preferați, ȝiganilor) din România, referirea d-
stră la relativitatea mentalităților, ori la filozofia lui Henry Miller arată un lucru prețios: empatia pe care o arătați unor forme distincte de umanitate. Aveți dreptate și în ceea ce privește aplicarea strictă a legii adoptate (nu dictate: dictatul înseamnă luarea în considerație a unui singur interes, ceea ce constituie o proastă soluție pentru lege) prin vot majoritar. Dar greșiți dacă vorbiți despre “ȝigani” în general așa cum greșesc occidentalii care vorbesc despre “români” în general. Țiganilor trebuie să le fie aplicată legea ca și oricărui român. În plus însă, trebuie avută în vedere situația unei comunități defavorizate (aveți oare o imagine asupra sărăciei cumplite a celei mai mari părți a ȝiganilor din România?) care are nevoie de programe de ajutor pentru a ieși din această stare. (Ieșirea din starea de precaritate are ca beneficiari pe ȝigani, dar întreagă societate va profita de consecințele ei.) Ce poate sta la baza unei astfel de opțiuni? Desigur, sentimentul

de solidaritate. Dar – aici aş insista – şi un interes pur raţional: intereresele majorităţii care respectă legea. Am auzit pentru prima dată un înalt funcţionar spunând unei uniuni de lideri ai ţiganilor acest lucru nespun până atunci: mai bine furaţi decât să vă lăsaţi copiii să moară de foame (“dar decât să furaţi e mai bine să...”, a continuat, desigur, el). Chiar aceasta este ierarhia de priorităţi morală. Este o iluzie să crezi că se poate realiza prin coerciţie o societate mai justă şi mai corectă. Sancţiunea pentru ilegalităţi rămâne doar o componentă, necesară dar departe de a fi suficientă, pentru ameliorarea “gradului de civilizaţie” al unei societăţi. Aplicaţi legea persoanelor, introduceţi programe pentru comunităţi.

Înţeleg, sper starea dumneavoastră, de om excedat de mizeria fizică şi psihică din jur, de întârzierile la întâlniri, de abuzurile de tot felul, de violul permanent al corupţiei mărunte, de furturi. Soluţia? Progresul individual, crearea şi întărirea unor instituţii concepute în sens democratic, benefice unei mai bune existenţe colective. Dacă vă lăsaţi dominat de sentimentul de respingere a realităţii, în d-stră va creşte nostalgia pentru un autoritarism curat şi luminat. *Eficacitatea acestuia este cu totul iluzorie.*

Mă simt dator, în final, să vă semnalez nedreptatea făcută, urmând logica raţionamentelor de mai sus, unei colege ale mele, în tableta intitulată “Asociaţia pentru Apărarea Drepturilor Hoţilor” (*România literară*, 28 ianuarie a.c.). Manuela Ştefănescu (“doamna căruntă, cu ochelari, care îşi ţine nasul în nişte hârtii şi vorbeşte pe un ton grav”, absolventă a facultăţii de

franceză/secundar spaniolă, unul dintre cei mai puțini “fandosiți” – alt calificativ al d-stră – oameni pe care i-am cunoscut) nu face decât să susțină că ființa umană are dreptul la justiție și la respect. În civilizația noastră de origine creștină, acest principiu este general valabil, incluzându-i și pe cei care au greșit și care trebuie să suporte, în consecință, rigorile legii.

Argumentul d-stră, că dreptatea se face “în ordine”, începând cu majoritatea, apoi cu minoritățile, apoi marginalii, apoi vinovații etc. este în totalitate contrar principiilor justiției. Autoritățile sunt datorate să administreze ordinea și legea în același fel, pentru toți. Aveți dreptate, mult prea des instituțiile se dovedesc ineficace. Ați dori cumva o “Asociație pentru Prinderea și Pedepsirea Infractorilor”? O astfel de asociație nu poate primi dreptul de funcționare. *Utilizarea forței – pe care o presupune asociația apărătoare a oamenilor de infractori – trebuie să fie legitimă, și numai statul are legitimitatea utilizării forței (celebra definiție weberiană a statului).*

Iată un “amănunt”, printre altele, de care ne putem lovi în încercarea noastră de “a face o lume mai bună”. Dacă iadul este pavat cu bune intenții, atunci paradisul – în măsura în care există – pare a fi pavat cu detalii.

[1] A fost publicat în *România literară* nr. 8, 1998, ca urmare a “scrisorii deschise” pe care Alex, Ștefănescu mi-o transmisese, în aceeași revistă, într-un număr anterior.

Legea de folosire

a gândirii d-lui George Pruteanu^[1]

George Pruteanu ar fi rămas oricum în istorie. *Alegretto*-ul lui mediatic, fandările sale politice, îmbățișarea oximoronică a exhibiționismului său antimaghiar, au toate un inefabil greu de deslipit de memorie. Senatorul cu pretenții, cândva, moralist-liberale, cu tentative de participare la discuțiile din sala GDS, dar care astăzi nu se află în PRM doar întrucât a fost adoptat de către PDSR, a vrut să-și pună numele pe o lege. De ce doar "Legea Ticu" (sau "Legea Lupu") și nu și "Legea Pruteanu"? Campania sa de acum trei ani, pentru o normă de protecție a limbii române a eșuat în surdină. Pare de necrezut nu atât că parlamentarul acum PSD a insistat, cât faptul că Senatul României a putut ridica mâna, votând această ciudățenie urâtă care este proiectul de lege pentru folosirea limbii române în locuri, relații și instituții publice. Proiectul pus acum pe masă arată atât de aberant și de ridicol, ba mai se lovește de principii și legi, încât el nu poate produce o normă deplină. Este din start impracticabil, iar ca instrument de șantaj și abuz, contestabil la orice curte națională și evident, a celei de la Strasbourg.

George Pruteanu și-o fi închipuit că este susținut prin unele exemple din afară. Franța, cu obsesiile ei, are o lege, dar păstrează minima decență de a "se opri" la proporțiile în utilizarea limbii franceze. S-a amintit, într-un articol semnat acum două săptămâni de către Bogdan Lefter, de legea slovacă – îndreptată mai curând împotriva maghiarilor de acolo,

neaplicată în extenso niciodată și apoi abrogată. Un alt caz posibil de invocat a fost cel al reglementărilor de folosire a limbii române în Republica Moldova. Întrucât media electronică era (este) dominată de posturile rusești, Parlamentul de la Chișinău a discutat o lege care impunea emiterea în limba română, în proporție corespunzătoare cu cea a etniei (circa 66%). Contextul limbilor în Republica Moldova rămâne unul special, așa încât anumite măsuri de susținere a prezenței unei limbi în spațiul public nu sunt excluse. (Ele au eșuat datorită presiunilor Moscovei.)

În sfârșit, inscripționarea în limba română a informațiilor pe ambalajul produselor comerciale are și ea o legitimitate. Ea se sprijină pe principiul apărării consumatorului, nu a limbii. (Consumatorul vrea să vadă pe eticheta borcanului de zacuscă dacă aceasta este sau nu făcută din ciuperci, nu dacă se folosește limba academică.) Mărgica d-l Pruteanu reprezintă însă cu totul altceva decât normele exemplificate de mai sus.

Absurditatea propunerii pentru care senatorul și Senatul și-au dat - până în acest moment - mâna ține de natura și amploarea a ceea ce se normează. Subiectele principale ale proiectului de lege sunt "textele în limba română" și "textele în limbi străine". Conform primului articol, pe teritoriul României primele "trebuie să fie corecte gramatical, ortografic, ortoepic și semantic, conform termenilor în vigoare". Textele în limbi străine trebuie să fie însoțite de traducerea în limba română. Cum ar arăta în practică lucrurile?

Atât în titlul proiectului cât și în cuprinsul lui se face referire la spațiul public. Trimiterea la acesta ar fi fost în principiu importantă întrucât, se știe, instituțiile publice se supun

unor norme care devin neputincioase în cazul persoanelor private. Numai că în cazul legii d-lui Pruteanu, trimiterea la "public" nu este altceva decât o răstălmăcire. Articolul 2 arată care este subiectul acestei legi, adică, "textele de interes public". Să citim: "*prin text cu carcter de interes public se înțelege orice text scris și afișat, expus sau difuzat în locuri publice sau prin mass-media, care are ca scop aducerea la cunoștința publicului a unei denumiri, a unei informații sau a unui mesaj*".

Adică *tot*. *Tot* ce nu constituie o ansamblare fără sens de litere. Deși vorbește despre "interes public", proiectul include în uriașul său sac - și fără fund - absolut orice care comunică în locuri publice. Dacă merg în gară și scriu pe pancarta cu care aștept o grupă de invitați "Sînt delegatul Hotelului Turist", o pățesc. Cum indică legea, "organele abilitate ale Ministerului de Interne" urmează să-mi tragă o amendă între 10 și 50 de milioane lei întrucât nu am urmat ortografia academică". (Desigur, la fel, dacă în aeroport afișez "Romanian Helsinki Committee" și nu am scris, "cu aceleași dimensiuni", făcând "parte integrantă, sub aspect tehnic și estetic, din ansamblul grafic respectiv" (sic!), traducerea în română. Frumos! Nu eu interpretez lucrurile aberant: proiectul de lege are acest conținut.)

Articolul 2 reprezintă și principalul călcâi al lui Ahile al normei propuse de George Pruteanu. Întrucât își permite să normeze manifestările persoanelor și organizațiilor private, reglementările încalcă flagrant, agresiv, libertatea de expresie. Dacă există, libertatea cuvântului include și pe aceea de a alege cum dorești norma ortografică, inclusiv de a folosi o semantică privată care nu ar corespunde "clarității și proprietăților

termenilor" - jucând aici rol de nuia de dat peste degete -, stipulată de proiectul senatorului PSD. Ca urmare, proiectul, dacă ar fi adoptat, ar urma să cadă la Curtea Constituțională iar dacă ar trece mai departe, s-ar tot scufunda în cazurile judecate de instanțe. (Să ne închipuim pe moment că în România se face justiție.)

Agresivitatea acestei absurdități normative ar mai fi putut fi cât de cât salvată printr-o exceptare largă de la normele ei. Excepțiile privesc folosirea limbilor minorităților naționale - deși motivația inițială a legii era antimaghiarismul lui George Pruteanu, senatorul a trebuit până la urmă să accepte actuala legislație - și denumiri și instrucțiuni care fac subiectul câtorva reglementări interne. Ramura principală a excepțiilor ar fi însă: "textele cu caracter *exclusiv* științific, literar-artistic și cultural" și "publicațiile redactate integral sau parțial în limbi străine".

Sublinierea prin italice îmi aparține. Chiar dacă termenul "exclusiv" nu ar fi fost prezent, cele trei categorii tot nu ar fi rămas suficient de cuprinzătoare. Dar, folosindu-l, legea produce sigur cele mai costisitoare aberații posibile. "Serviciul pentru folosirea limbii române în locuri, relații și instituții publice" (analogul instituției talibane, a Ministerului Virtuții, operând însă doar în materia limbii), prevăzut de lege, are toate motivele să considere textele pur religioase, ori teologice ca nefăcând parte din cele trei categorii. (În sens *exclusiv*, textele religioase nu fac parte din categoria celor culturale - și cu atât mai puțin, științifice ori artistice). Bibliotecile ar trebui să ardă Talmudul, Coranul, orice manuscrise religioase care ar avea probleme cu normele academice întrucât oricum nu ar avea dreptul să le expună. Librăriile ar trebui

repede să arunce în tomberoane cărțile de bucătărie, de grădinărit, de pomicultură, de cultură fizică și sport, de țesut, de călărit sau de pescuit, toate scrierile românești de acest tip care nu folosesc grafia academică nouă. Ghidurile de străzi sau ghidurile auto mai vechi ar urma să fie scoase imediat din rafturi și băgate la subsoluri, întrucât, desigur, ele nu reprezintă în nici un caz materiale "exclusiv științifice, literar-artistice ori culturale".

Acum trei ani îi expusesem lui George Pruteanu, senator PNȚCD, alte efecte posibile ale inițiativei sale de atunci. Astfel, faptul că în sălile de Internet apărute în marile orașe, ar fi necesară amplasarea unor preoți-apărători ai legii sale, pentru a amenda pe toți cei care trimit sau primesc pe computer mesaje în limbi străine, sau mesaje într-o română neacademică. Replica sa de atunci, publicată în 22, contesta, furioasă, "consecințele fantasmagorice" pe care i le-aș fi pus înseamnă, "bestialitățile" cu care-l asociez. Bestialitățile și fantasmagoria se află în mintea lui George Pruteanu, nu în interpretarea mea. Asta rezultă din norma inițiată de el, nu din ce propun eu. După atâția ani în care ne-a fericit cu prezența sa în Parlamentul României, sub diferite culori politice, senatorul Pruteanu ar fi trebuit să știe ce înseamnă rigoarea formulării într-un astfel de text. Nu există "aplicarea legii cu măsură", cum susține d-l Pruteanu în răspunsul invocat de Bogdan Lefter în articolul său. Legea se aplică așa cum este *în spiritul și în litera sa*. Iar spiritul și litera duc la ceea ce am enumerat mai sus și la multe altele.

Inițiativa senatorului George Pruteanu îl compromite din punctul de vedere strict al funcției sale de "creator de legi". Să fii om în toată firea și să ceri ca "în cazul textelor

vorbite... ritmul, volumul și intonația rostirii textelor în limba română trebuie să corespundă cu ritmul, volumul și intonația pentru varianta străină", te supune, în mod normal, ridicolului. Sau ce să mai spui despre xenofobia aceasta patologică, a ideii emise, culmea, de membrul unui partid care clamează integrarea la Occident, că taxele pentru afișarea (difuzarea) textelor cu caracter comercial în limbi străine trebuie să fie mai mari decât pentru cele românești!

Dincolo de asta, ceea ce mi se pare năucitor - se vede; sunt conștient de inflamarea limbajului meu - este pofta lui și a personajelor care-l susțin de a norma viețile și comportamentele altora. Pretenția intolerabilă, de a ne da nouă indicații privind cum să scriem, cum să vorbim, ce să cumpărăm sau să vindem. Minuția acestei categorii umane, de a pune garduri și sârmă ghimpată îmi amintește perfect de felul în care soții Ceaușescu își făcuseră micuța lor fermă pe care puneau plante și le numărau densitatea, pentru a comanda apoi ce să facă toți ceilalți fii ai patriei. Ceaușescu a plecat, au venit la rând Pruteanu, Nicolaescu, Păunescu, Zanc, Ungheanu, Paler, Buzura - și mă opresc aici. (Este lista - parțială - a susținătorilor enumerați de către George Pruteanu.) Același infantilism intrat în flagrant conflict cu anvergura competențelor, aceeași lipsă de respect a libertății oamenilor pe care ei trebuie să-i servească. Pentru acești pigmei ai istoriei, lumea este terenul lor de joacă. Incapabili să-și controleze propriile lor vieți, țin să controleze viața altora.

Ca să nu mai tulbure oamenii, îl sfătuiesc pe senatorul George Pruteanu, dacă ține să facă totuși legi, atunci să și le facă pentru sine. Cel mai bine ar fi să-și elaboreze o lege pentru

folosirea gândirii proprii în locuri, relații și instituții publice. Să își aplice ferm câte o amendă când îi vin în minte idei aberante și, în loc să se joace cu ele în spațiul său privat, iese cu tablele sale la iveală amenințând prin asta spațiul public.

[\[1\]](#) *Observatorul cultural* nr. 89, 2001

V

Roşu, Negru

Prietenia și prieteniiile comunității evreiești^[1]

Sunt nevoit să transcriu ultimul pasaj din interviul pe care d-l Remus Andrei l-a luat Eminenței Sale Rabinul Șef Moses Rosen și care a fost publicat în revista “22”, nr. 5, 1992: *“Consider ca o datorie plăcută să închei acest interviu citind din mesajul ce l-am primit în zilele sărbătorii evreiești Hanuka, prăznuirea luminii, de la președintele României, d-l Ion Iliescu. Domnia sa, după ce ne felicită cu ocazia sărbătorii, se folosește de acest prilej pentru a ne asigura că <va veghea la respectarea drepturilor cetățenești, a demnității și securității acestei obști evreiești care s-a identificat cu poporul român în cei aproape șase sute de ani de conviețuire>. Suntem convinși că președintele României exprima în acest angajament sentimentele și hotărârea tuturor factorilor politici de răspundere din România, cele ale întregului popor român. Pentru aceasta îi suntem adânc recunoscători”*. Față de acest pasaj am de făcut câteva comentarii.

Probabil mulți cunosc faptul că, începând cu mijlocul anilor '70, conducerile instituțiilor au fost epurate, înlocuindu-se (și) evreii cu români. Această operație a atins institute de un interes științific “special” – dar nu neapărat științifico-militar. Pentru evrei, probleme au apărut, uneori, și în legătură cu înscrierea la doctorat. Totuși, în ciuda acestor discriminări, evreii puteau comunica mai ușor cu străinătatea și, în plus, aveau posibilitatea emigrării. Astfel de drepturi firești – dar percepute de ceilalți drept privilegii – erau rezultatul eforturilor făcute de către reprezentanții comunității evreiești (în primul

rând, ale Eminenței Sale, Rabinul Șef Moses Rosen), împreună cu cercuri de presiune internațională. În ciuda deteriorării continue a situației de la noi, Statele Unite reînnoiau, an de an, clauza națiunii celei mai favorizate pentru România și an de an evreii care doreau să plece în Israel aveau posibilitatea să emigreze, la capătul a câteva luni de confruntări birocratice. Situația era paradoxală – ca să folosesc un eufemism. Exilul și opoziția din România cereau Statelor Unite să nu mai acorde clauza, datorită ororilor comise de către regimul Ceaușescu, iar reprezentanții comunității evreiești o solicitau, caucionând astfel regimul. De fapt, grupul de evrei era un fel de ostatec, dar cu posibilitatea să spună Congresului american: nu țineți seamă de situația în care se află populația românească, aveți în vedere numai măsura în care sunt satisfăcute cererile noastre. Era oare acesta un comportament loial? Având în vedere condițiile, nu cred că politica contrară ar fi influența prea mult opțiunile oligarhiei Ceaușescu. Era firesc ca reprezentanții comunității evreiești să aibă în vedere, în primul rând, pe cei 18.000 de evrei față de care se simțeau datori. Să zicem că schimbarea regimului comunist ar fi fost o responsabilitate a tuturor. Dar mi se pare exagerat să ceri unei minorități să renunțe la eventualele oportunități oferite numai ei, în numele unei viitoare, greu de sperat, “eliberări colective”.

După decembrie '89, mulți dintre noi am aflat, pentru prima dată, despre anvergura crimelor cărora le-au căzut victime evreii în Moldova și în Transnistria. Nu ai era vorba despre acțiunile unor grupuri de fanatici, ci de crime comise pe teritoriul românesc, de către români reprezentând statul român. Cum era normal să se reacționeze. Penitență față de

victime. O dezbatere publică asupra responsabilității colective. Numai că în acești doi ani problemele trecutului au fost dominate de problemele prezentului. Cele două margini de timp nu erau însă independente. Prioritar ar fi fost, de exemplu, să se răspundă naționalismului șovin, căruia antisemitismul îi este doar o fațetă. Susținerea valorilor democrației și ale drepturilor omului a constituit întotdeauna o formă de sprijinire a statutului minorităților. Dar și invers. Prin militantismul ei pentru toleranță și respectul diversității, revista “22” a avut în vedere și comunitatea evreilor, chiar dacă nu s-a referit la asta în mod explicit. De aceea am fost atât de contrariat să văd cum într-un interviu în care se exprimă dezamăgirea față de tăcerea întregii opinii publice românești, a factorilor politici, Eminentă Sa, Rabinul Șef Moses Rosen să gasească cuvinte elogioase tocmai pentru... dl Ion Iliescu. Nu pot să văd în asta decât continuarea de către Rabinul Șef, a politicii sale (comentată anterior), din vremea regimului Ceaușescu. Numai că, în condițiile de astăzi, semnificația unui astfel de comportament devine cu totul alta. Acum nu ne mai aflăm în fața unei probleme de supraviețuire, sub un regim atotbiruitor, ci de participarea la destinele comune. Nu mai este vorba despre compromisuri, ci despre coaliții. Iar coalițiile definesc raportul dintre interesele unei categorii și interesele colective. Care ar fi diferența de poziție dintre Rabinul Șef, Moses Rosen, și Radu Ceontea? Nu are și Radu Ceontea de apărut interesele unui grup? De ce am înfiera alianța politică dintre Radu Ceontea și Ion Iliescu și nu am face același lucru când vedem o alianță între Președinte și Rabinul Șef? Chiar dacă, să zicem, nu a avut asta în vedere, declarațiile Rabinului Șef constituie un sprijin direct dat lui Ion Iliescu. Pentru comunitatea evreilor din România nu

poate fi indiferentă identitatea politică a lui Iliescu. Cine este de fapt acest personaj rătăcit prin istorie? Las la o parte faptul că președintele României se îmbrățișează cu campionii zgomotului antisemit și că deci susținerea sa este contrară direct intereselor comunității evreiești. Nu cunosc un răspuns mai bun la această întrebare decât cel ce-mi pare a-l fi caracterizat definitiv și care se găsește în Raportul asupra evenimentelor din 13-15 iunie 1990, publicat de către Grupul pentru Dialog Social și APADOR-CH: *“O răspundere covârșitoare pentru desfășurarea acțiunii teroriste din 13-15 iunie îi revine lui Ion Iliescu, care, chemând minerii și mulțumindu-le, s-a autoeliminat moral, într-o maniera lamentabilă, de pe scena politică. Prezența unui asemenea personaj în fruntea țării este o ofensă adusă demnității poporului român”*. Prezența sa, în fruntea țării, este o ofensă adusă și comunității evreiești din România.

P.S. Este pentru prima dată când scriu despre “comunitatea evreiască”, despre “grupul de evrei” ca și cum am face din două realități diferite. Sintagmele acestea au pentru mine doar o dimensiune abstractă. Dar deloc abstract mi se pare pericolul ca grupuri etnice să se coalizeze cu tendințe condamnate de istorie. Ar fi fatal ca în istoria noastră evreii să apară drept participanți la eforturile de restaurare a structurilor de care tocmai scăpasem.

[1] Articol apărut în revista 22, nr. 7, 1992

Rabinul-șef

Prin 1991, Rabinul șef de atunci al comunității evreilor din România, Moses Rosen, a invitat câțiva reprezentanți ai organizațiilor de drepturile omului să gândească împreună o reacție la manifestările antisemite din presă. Vârful de lance al acestora erau *România Mare*, adică, Corneliu Vadim Tudor și Ilie Neacșu, redactorul-șef al revistei cu titlu oximoronic, *Europa*. Desigur, nu singurii, dar ei aveau, se vedea limpede de atunci, forță și viitor politic. TVR1 le oferea celor doi, cu multă generozitate, spațiul, Ion Iliescu îl îmbrățișa public pe C.V. Tudor, tirajele săptămânalelor "absolut independente" atingeau cifre impresionante, numărul de simpatizanți părea să crească. Într-un cuvânt, Rabinul-șef al comunității românești avea motive să fie preocupat, deși era limpede că miza antisemitismului nu erau evreii din România, prea puțini și fără importanță politică directă, internă sau externă, ci cariera unui limbaj naționalist a cărui principală țintă rămâneau maghiarii.

Atunci l-am văzut prima dată pe Moses Rosen. Despre el auzisem însă multe până atunci. Mai toate opiniile, dacă nu toate, negative. Mic, corpulent, cu o figură rotund-pătrată, autoritară, impresiona prin vioiciunea mișcărilor. O vioiciune mergând până la agitație, cu totul surprinzătoare pentru un om la o vârstă înaintată ca a lui.

La masa din chiar biroul domniei sale ne-am întâlnit, cinci-șase persoane, de câteva ori. Vorbea mai ales el, ori aproape numai el. Făcea, de fiecare dată, o excursie în tema holocaustului din România. Vorbea patetic și părea gata să se irite, dacă era întrerupt. Unele lucruri vagi le cunoșteam mai demult, dar mai ales obliterate de o perdea de convenabilă mitologie. Desigur, mă frapasera pasajele cu tentă xenofobă și antisemită din textele lui Mihai Eminescu, ale cărui articole politice fuseseră încredințate tiparului de Vatamaniuc. Ori eseurile lui Cioran, Nae Ionescu și alții, din cărți care circulau, în acea perioadă, printre prieteni. Anti-semitismul intelectual românesc îl plasasem mai ales la nivelul cuvintelor. Documente despre soarta evreilor dintre războaie am văzut după revoluție și ascultam acum, cu multă atenție, orice noi istorii menite să completeze faptele. Moses Rosen nu era doar patetic, era și excesiv. "*Pe stradă, sângele se ridica până la glezne*", afirma el, cu privire la pogromul de la Iași. Cum să urce sângele până la glezne?, mă întrebam eu, în gând, jenat de enunțuri care contraziceau orice aritmetică a fenomenului. Moses Rosen nu avea nevoie să sară calul. Faptele erau oricum teribile.

Alături de Moses Rosen, din partea comunității evreiești participa și Sorin Iulian. Un securist, mi s-a spus cu diferite ocazii. De ce Moses Rosen acceptă să continue această mezalianță, astăzi? Iată un gen de întrebări care puteau să rămână periferice. Important era ca Moses Rosen să reacționeze împotriva mișcării lui Vadim Tudor. Protestul mișcării evreiești se adăuga protestelor mai vechi ale noastre, ale

militanților civici și ale presei antișovine, față de tendința reprezentată prin curentul *România Mare - Europa*. Iată de ce în timpul întâlnirilor am fost deschis, cooperativ și chiar simpatetic cu liderul (pe atunci) al comunității evreiești.

În urma acestor întâlniri, Moses Rosen a lansat propria sa campanie, care s-a finalizat cu o comemorare a Holocaustului - (incluzând o întrunire la care a fost invitat Ion Iliescu) și prin lansarea unei cărți despre Tragedie. Eu am continuat seria de articole împotriva lui Ion Iliescu, a lui Vadim Tudor și a extremismului - naționalist din România. Am pus tema minorităților pe agenda de lucru a Comitetului Helsinki.

Prietenia și prietenii evreilor din România

Acesta era fundalul. Și iată-mă descoperind interviul luat de Remus Andrei "Eminenței Sale Rabinul-șef Moses Rosen" pentru revista 22! În dialogul din februarie 1992, Rabinul-șef declara, negru pe alb, că "*președintele României [Ion Iliescu - n.m.] exprimă în acest angajament [de respectare a demnității și securității obștei evreiești - n.m.] sentimentele și hotărârea tuturor factorilor politici de răspundere din România, cele a întregului popor român. Pentru aceasta îi suntem profund recunoscători*".

Cum se putea așa ceva? Noi ne pierduserăm timpul imaginând o strategie contra acestei nenorocite căi a naționalismului agresiv iar Moses Rosen îi mulțumește lui Ion Iliescu, regizorul și deci, principalul responsabil al

fenomenului! În discuțiile noastre insistasem asupra ierarhiei de cauze și responsabilități. Parcă Moses Rosen nu realiza cum stau lucrurile! Nu vedea el cum Ion Iliescu îl îmbrățișa pe Vadim Tudor, cu diferite ocazii!? E greu să descriu sentimentul de trădare pe care l-am trăit, citind interviul cu pricina. Știam că Moses Rosen fusese un pion a lui Ceaușescu. Lucrul acesta putea fi înțeles. Și zicem că trebuia să-și protejeze comunitatea. Dar acum?

Așa se face că am scris, sub impulsul neplăcutei surprize, un articol pentru revista 22, referitor la "Prietenia și prietenii evreilor din România" (nr. 7, 1992). Reprezentanții evreilor din România făcuseră diligențe, la cererea lui Nicolae Ceaușescu - privind, să spunem, reînnoirea Clauzei națiunii celei mai favorizate -, în schimbul unor minime drepturi, cum ar fi dreptul de a emigra. Articolul găsea lucrul acesta de înțeles. Deplângea însă pericolul ca lideri precum Moses Rosen să se coalizeze cu regimul Iliescu. Ar fi fost fatal, desigur, ca în istoria noastră evreii să apară drept participanți la eforturile de restaurare a structurilor naționalist - comuniste.

Articolul din 22 a apărut în luna februarie 1992. Iată că la puțin timp aflu de apariția unui studiu al lui Radu Ioanid, în limba engleză, care mă trecuse pe o listă de... liberali antisemiți. Nu eram membru al Partidului Național Liberal - și al nici unui partid. Eu, antisemit? De unde până unde, o astfel de acuzație? Ea nu era numai jignitoare. Știam că o astfel de etichetă putea să afecteze multele relații pe care le aveam, pe atunci, în

străinătate, în lumea civică ori diplomatică. Mi se păreau de o reală importanță politică. Să fie o "lucrătură"? Mi-am adus aminte de un studiu al lui Radu Florian apărut în *Le monde diplomatique*, o subtilă susținere a lui Ion Iliescu și a regimului său. (Filozoful marxist găsisese din nou un regim pe care să-l slujească.) Îi răspunsesem în 22. Am trimis și o replică în franceză, stângistei reviste publicate la Paris. Știam, vag, de conexiunea Radu Ioanid - Radu Florian. Aici să fie explicația? Să arate jocul politic chiar așa de sofisticat? (Mai târziu, când lucrurile și-au găsit naturala lor explicație, a devenit limpede impuritatea unui astfel de raționament.)

Radu Ioanid

Ideea unui scenariu de defăimare cu rațiuni politice m-a întărit. Am vorbit cu Andrei Cornea, prieten cu Radu Ioanid. Așteptam ca "autorul" să rezolve neplăcuta situație. Andrei Cornea a promis că va lua legătura la Washington, cerându-mi să am răbdare. A vorbit, într-adevăr. M-a anunțat că în următoarele două-trei zile Radu Ioanid va da un telefon, pentru a clarifica împreună situația. *Radu Ioanid nu a dat nici un semn că dorește să repare greșeala.*

Am făcut atunci, pentru prima și ultima dată în viața mea, un gest despre care nici astăzi nu-mi dau seama: a fost el decent ori nu? Am scris directorului Michael Berenbaum, de la Institutul de Cercetări asupra Holocaustului (unde lucra Radu Ioanid) și simultan, lui Alfred Moses despre acuze. La ele adăugam traducerea articolului "Prietenia și prietenii

evreilor din România", posibilul "act de antisemitism" de care mă puteam face vinovat. (Pe Alfred Moses, deja ambasador al SUA la București, fost președinte al uneia dintre cele mai puternice organizații evreiești din Statele Unite, îl cunoscusem la Strasbourg - mă căutasese, să schimbăm opinii despre România -, cu câteva luni înainte de a-și primi misiunea la București.)

Răspunsurile au fost extrem de semnificative. Dincolo de alte detalii, directorul Institutului de Cercetări asupra Holocaustului a simțit nevoia să declare că *"articolul cu privire la Rabinul-șef Moses Rosen care mi-a fost prieten are ambiguități care ajung să rănească"*. Înțelegeam, Moses Rosen i-a fost prieten. Dar eu discutam în articol sprijinul dat de acesta lui Nicolae Ceaușescu. Iar răspunsul era: "suntem prieteni". Închipuiți-vă, să-i fi declarat că sunt prieten cu un sprijinitor de marcă a lui Gobbles, cerându-i să fie curtenitor cu acest prieten al meu!? (Exagerez puțin!) Care ar fi fost oare reacția lui?

Scrisoarea dlui Michael Berenbaum arăta ceva neașteptat, dar nu ieșit din comun: nimic altceva nu îl interesa, decât propria lui subiectivitate, propriul câmp de interese. Un egocentrism pe care îl exprima fără complexe. Universalitatea principiilor etice? Când este aplicată la temele lui! În schimb, Alfred Moses m-a pus la punct fără replică. *"Caracterizarea pe care o faceți rolului comunității evreiești în sprijinirea Clauzei Națiunii celei mai Favorizate este falsă. ...În mărturiile mele în fața Congresului am descris condițiile din România drept oribile. ...Problema nu era de a*

"scuza" regimul, ci de a face o judecată practică, dacă Clauza este sau nu utilă pentru ameliorarea condițiilor din România".

Îmi trimisese și o copie, după declarațiile pe care le făcuse în fața Comitetului pentru Comerț a Camerei reprezentanților, din 10 iunie 1986. Nici vorbă să scuze regimul. Făcusem o afirmație despre un fapt concret: "au scuzat sau nu reprezentanții comunității ereiești (în general), regimul Ceaușescu?", fără să îl aprofundez. Mă lăsasem prins în această promiscuitate a actului de presă în care o mulțime de enunțuri de natură empirică și nenumărate calificări conceptuale, ori cauzale sunt făcute fără nici un fel de control. Alte greșeli ulterioare m-au pus în gardă asupra nesiguranței mele, în fața acestui complicat subiect, care este istoria comunității evreiești.

La câțva timp după trimiterea scrisorilor mele, Radu Ioanid mi-a dat un telefon exprimându-și regretul pentru cele întâmplate. Mi-a propus chiar o scrisoare - publicată eventual în revista 22 - în care să dea explicațiile de rigoare privind acuza de antisemitism. Ce rost ar fi avut? De vreme ce se dezicea de cele scrise, pentru mine accidentul este închis. Așa a și fost. În 1998 (martie, aprilie?) a revenit, anunțându-mi și sursa erorii. Un articol din *Adevărul*. Ce rost avea să ne mai amintim despre asta?

Referirea la vechiul incident era însă doar un preambul, la tema articolelor din *România literară*. Seara, acasă, am primit din nou telefon din Washington. Am discutat o oră și jumătate cu Radu Ioanid despre "semnele

antisemite din România". O mare parte, privind dezvoltarea Muzeului de la Sighet. Dar, ca să pot vorbi despre asta, este necesară o incursiune în timp.

Sighet

În anul 1994, Ana Blandiana a hotărât să transforme o structură pe atunci a Alianței Civice, Academia Civică, într-o asociație independentă, și să-i dea o direcție cu totul nouă față de aceea avută anterior. Așa au luat naștere programul Istoriei orale, cu a cărei idee Romulus Rusan venise, dacă îmi aduc bine aminte, de la Londra, și apoi Memorialul dedicat victimelor comunismului care a găsit, mai târziu, la Sighet, așezarea firească. Meritul ca la capătul a câțiva ani ideea să fi fost transformată în realitate îi revine, într-o măsură covârșitoare, Anei Blandiana. Acest merit este cu atât mai mare cu cât proiectul Sighetului s-a lovit de nenumărate greutăți.

Memorialul Sighet a avut mai multe motivații. Una, contracararea lui Ion Iliescu, care încercase, și până la un punct reușise, să acapareze (și, în sensul acesta, să pervertească) cercetarea istoriei comuniste. Șeful de trei ori al statului român sprijinise înființarea unui Institut de Studiu al Totalitarismului, utilizând drept cal troian pe Radu Ciuceanu, membru al AFDPR și adversar al președintelui asociației, Ticu Dumitrescu^[2]. În Colegiul editorial al revistei editată de Institut au fost numiți "cunoscători" precum Ilie Bădescu și Anton Plămădeală. (Am numit un protocronist aflat la timpul potrivit în serviciul național - comunismului și un înalt ierarh ortodox, poate

cel mai legat dintre toți de fosta Securitate!) Cum ar putea acești oameni să se dedice dezvăluirii subsolurilor comuniste? De altfel, tot regimul Iliescu a pus în fruntea Arhivelor foști istorici promotori ai național - comunismului comandat de Ceaușescu, cu responsabilități inclusiv în crearea cultului lui Ion Antonescu. Aceștia au obținut monopolul asupra arhivelor, Ioan Scurtu și Gheorghe Buzatu având aceleași privilegii sub Iliescu (ba chiar sub Constantinescu) cum aveau sub predecesorul lor.

Îi amintesc aici pe Radu Ciuceanu și pe Ticu Dumitrescu întrucât conflictul dintre cei doi are o semnificație mai adâncă. Ticu Dumitrescu este persoana vehementă, căruia mulți i-au reproșat felul său simplificat ori stilul deseori rudimentar de manifestare în viața publică. (Până acolo încât Andrei Pleșu a inventat un binom al extremelor: Ticu Dumitrescu - Vadim Tudor.) Dincolo însă de păcatele lui, Ticu Dumitrescu a rămas un om onest și, mai ales, a fost liderul care a salvat AFDPR de transformarea asociației într-o mișcare legionară. O tendință care s-a manifestat insidios ori abrupt, sprijinită clar de cârțile lui Iliescu. Pentru Ion Iliescu - și pentru strategii lui - etichetarea contestarilor săi drept "legionari" a fost o strategie timpurie. Ei au sprijinit curentul legionar din AFDPR, tot așa cum au sprijinit, în scopul compromiterii politice, curentul monarhist din cadrul PNȚCD ori din alte formațiuni ale CDR. Tot așa cum au propulsat pe extremiștii din PUNR-PRM. (Relativ de curând a fost publicat angajamentul de informator al Securității al celui mai vocal monarhist aparținând Alianței Civice din

Buzău. Pe vremuri îl priveam, la ședințele filialei, întrebându-mă: de ce declamă el, vorbind despre regele Mihai, când ar putea să se exprime mult mai simplu? Și de ce evită, constant, orice analiză a confruntării politice, de care AC era atât de interesată, în termeni de raționalitate electorală?).

Competiția Radu Ciuceanu - Ticu Dumitrescu a fost tranșată în favoarea celui de-al doilea, care a ieșit, ca prin minune, învingător în mai multe încercări de același timp, având ca miză plasarea AFDPR într-o filieră legionară.

Ana Blandiana a fost o apropiată a lui Ticu Dumitrescu și o susținătoare a lui - măcar morală - în lupta din interiorul AFDPR. Lupta aceasta avea ca subiect și modul în care urma să fie tratată tema rezistenței la comunism. Am urmărit oarecum pe viu, discuțiile purtate în jurul ideii memorialului de la Sighet, în timpul primelor inițiative ale Academiei Civice. Doar o totală rea credință poate face pe cineva apropiat de evenimente să afirme existența vreunei intenții de "revizionism" prin Memorialul de la Sighet. Sau de deculpabilizare a Mișcării legionare. (Seria de săli comemorative ale Memorialului au ca temă Deportarea în Bărăgan, Canalul, Rezistența în munți, Demnitarii închiși la Sighet, Scriitorii, Cenzura și rezistența, Colectivizarea, Istории tulburătoare din închisorile comuniste... Nicicum, o sală în memoria legionarilor.) Desigur, întâlnirile privind "Rezistența în munți" inițiate de către Alianța Civică și duse mai departe, de către Academia Civică au avut ca invitați, în virtutea faptelor, foști legionari. Invitați nu pentru a face propagandă

legionarismului, ci datorită opunerii la regimul lui Gheorghiu-Dej și al patronilor săi din Uniunea Sovietică. Poate că în "ideologia" Academiei Civice, rezistenței în munți i se dă o semnificație prea mare, dar acest fapt rămâne cu totul periferic față de problema centrală, a pătrunderii în subteranele ultimilor cincizeci de ani.

Una dintre cele mai constante prezențe la manifestările Academiei Civice pe care mi le amintesc a fost Ion Gavrilă Ogoran. Legionar. O istorie excepțională, peste 20 de ani hăituit de Securitate, poliție și armată. Scăpându-le. Era oare un motiv, trecutul legionar, să se refuze participarea la astfel de întâlniri a unuia dintre rarii luptători din munți în viață? Iată o întrebare de fond, serioasă, la care răspunsul nu este simplu. Mă gândesc însă: ce ar mai fi rămas din Mișcarea anti-fascistă atât de vocală în anii '50-'60 dacă i-ai fi eliminat de la început pe toți comuniștii din conducerea ei? Dar ce ar mai rămâne din discuția noastră pe tema "Holocaustului negru *versus* holocaustul roșu", dacă nu i-ai considera demni de a-ți fi parteneri de dezbatere pe foștii membri ai Partidului Comunist? Atâta timp cât judecăm nazismul și comunismul ca fiind, ambele, regimuri criminale, avem datoria să introducem norme echivalente. Din același motiv, avem de tratat cu nuanță modul în care un memorial face inventarul victimelor. Între acestea există și adversari, și oameni neutri, ba chiar militanți ai regimului care i-a condamnat. Când am vizitat Memorialul Holocaustului din Washington m-a frapat includerea, pe lista victimelor deplânse, a 300.000 comuniști. Bine, dar oare nu erau aceștia arhitecții unui sistem politic

criminal, ca și cel condamnat de Memorial? Dar victimele sunt victime, mi-am răspuns, impresionat de sensibilitatea etică a gânditorilor Muzeului din Washington. Nu mi-am închipuit nici o clipă, atunci, că prezența comuniștilor pe lista Memorialului Holocaustului ar fi expresia *modului particular* de a te raporta la anumite victime, în loc de a fi concluzia unei înțelegeri universale.

În legătură cu Sighetul, m-a șocat, de la început, modul în care Memorialul a devenit ținta acuzațiilor, de a fi un cuib de propagandă legionară. Începutul pare a fi fost făcut de un ziarist din Germania. Întors acasă după un seminar al Academiei Civice a făcut scandal cu o tenacitate pe care nu știu de ce nu a avut-o până atunci, cu privire la prezența național-comuniștilor în conducerile instituțiilor din România. Prezența acestora era subiectul de mare îngrijorare pentru minoritățile din țară, nu Memorialul sărac de la marginea României! Am răspuns atunci prima dată unor telefoane venite din străinătate: ce se întâmplă cu Sighetul? Reinventăm legionarismul? Nu. Or fi și stângăcii, dar ele nu au cum să atingă obiectivul de fond. Ridicarea unui monument pentru victimele comunismului constituie o obligație de onoare. Să i se ofere ajutorul, nu să i se ridice obstacole.

Cu doi ani în urmă trebuia să particip la o ședință a Fundației Gheorghe Ursu - din care fac parte - pentru a hotărî premiile Fundației pe 1996. Urmând să plec din București, am lăsat colegilor o scrisoare, făcând propunerea de a da premiul Gheorghe Ursu pe 1996 (în valoare de 1000 dolari) Academiei Civice

(pentru inițiativa Sighet, cea mai importantă "reparație morală" adusă la noi victimelor comunismului între care se număra, desigur, și Gheorghe Ursu). Fiul celui ucis în anul 1985, Andrei Ursu, m-a sunat la puțin timp, întrebându-mă (puțin intimidat, mi s-a părut) dacă nu cumva zvonurile privind propaganda legionară sunt reale. (Asta făcea inacceptabilă acordarea premiului.) Am încercat să-i dau o imagine cât mai convingătoare asupra inițiativei Memorialului. Andrei Ursu, un om de o desăvârșită bună credință, a acceptat comentariul meu. Ana Blandiana a primit premiul. El a asigurat repararea unui acoperiș gata să se prăbușească peste fosta închisoare.

Logica unei cooperări

Pot să fac acum legătura cu prima parte a ceea ce a fost scris și cu discuția avându-l la capătul firului pe Radu Ioanid, în iarna '96-'97, cu tema - printre altele - a Memorialului Sighet.

Cu circa trei ani în urmă, după vizita pe care am făcut-o la Memorialul din Washington am vorbit cu Dorana Coșoveanu - cunoscut critic de artă -, responsabilă cu pregătirea Muzeului Sighet. De prietenia ei am ajuns să mă bucur din perioada când eram colegi la Alianța Civică. I-am sugerat să scrie conducerii Memorialului; să se adreseze eventual și Ambasadei americane. Nu era oare lucrul cel mai firesc, să ceară sprijin specialiștilor din Statele Unite? Și nu era aceasta ocazia cea mai bună, de a evita tensiunea absurdă dintre slujitorii memoriei victimelor nazismului și cei care se simt datori față de victimele comunismului? (Tatăl Doranei a stat 17 ani în închisoare.) Ce poate fi

mai minunat, decât să transformi suspiciunea în colaborare?

Dorana Coșoveanu a făcut apelurile asupra cărora ne înțelesesem. I-a scris personal lui Radu Ioanid. Inițiativa de atunci a murit întrucât nu a primit niciodată vreun răspuns. Asupra acestui subiect am revenit în lunga discuție telefonică cu Radu Ioanid. I-am sugerat că nimic nu e mai eficace în preîntâmpinarea unor greșeli, la edificarea Memorialului Sighet, decât stabilirea unor principii de lucru. Nu se loviseră oare la Washington - îmi imaginam, cu naivitate - de problema: trec sau nu pe postere comuniștii căzuți victime? Memorialul Holocaustului amintea trei sute de mii de comuniști uciși, dar nici un lider comunist nu primise "onoarea" de a avea numele trecut ca erou, mi-a explicat Ioanid. În schimb Sighetul avea expodate cu eroi legionari, a susținut.

“Dorana Coșoveanu este atentă la orice sfat și gata să se bucure de orice ajutor”, i-am replicat, entuziasmat de gândul că o colaborare dintre Sighet și Memorialul din Washington ar putea să “înfrățească” două motivații de aceeași natură; să stabilească standarde comune. Radu Ioanid a promis, cu un ton amabil, disponibilitatea Memorialului.

Am discutat din nou cu doamna Coșoveanu. I-am vorbit de logica unei cooperări care salva o istorie deja urâtă. Putea oare să nu fie Dorana de acord cu asta? În timpul lunii mai (1998 - eram plecat din țară), Radu Ioanid a venit la București însoțit de directorul Memorialului din Washington, pentru circa o lună de zile.

Dorana Coșoveanu l-a căutat cu tenacitate. I-a transmis mesaje de mai multe ori. I-a scris. Nu vroia decât să pună de acord, împreună, proiectul cu care Radu Ioanid fusese de acord la telefon.

Niciodată Doranei nu i s-a răspuns, măcar din pură decență. Ce să înțeleg: că prietenii fostului rabin Moses Rosen au folosit tema respectului față de *toate* victimele doar ca un slogan? Directorul Memorialului Holocaustului și Radu Ioanid aveau posibilitatea reală de a evita, prin ajutorul oferit de ei artizanilor Sighetului, situații ce pot răni sentimentele unor victime ale manifestărilor antisemite. Mesagerii celebrului Memorial al Holocaustului fuseseră acuzați în presa din România că "trăiesc" din astfel de manifestări, și trăiesc atât de bine încât sunt gata să le invente, atunci când ele lipsesc. Iată ocazia revanșei. Nu i-au dat nici o atenție. Nu spun astăzi că prin comportamentul lor față de Dorana Coșoveanu probează răutăcioasele comentarii. Dar nici nu vor putea aceștia susține că au făcut un singur gest care să preîntâmpine simplificările pernicioase ale comemorării trecutului.

Condamnarea comparațiilor

Tot ceea ce am povestit până acum, întâmplări care spun câte ceva despre amestecul imprevizibil de fapte, cuvinte și idei însemnând, până la urmă, *viața*, au totuși o semnificație limitată. Nu putem amâna discuția la nivel de teze, principii, norme. Una dintre cele mai curioase dintre istorii - folosesc un eufemism - mi s-a părut vehemența refuzului de a compara nazismul și comunismul, ori

Holocaustul cu Gulagul etc. Am auzit și am citit de atâtea ori: "e o greșeală să compari nazismul și comunismul" sau "această punere alături dorește să diminueze crimele naziste" ori chiar "este o prostie să le compari"!

Actul comparației este însă o metodă a cunoașterii. Nu e nimic absurd să pui și să analizezi împreună lucruri care par extrem de diferite. Din contră! Iată, ca exemplu, formele de relief, linia unui țărm și anumite procese din atmosferă. Toate acestea au în comun o proprietate fascinantă, care este "self-similaritatea la schimbare de scală" (anumite proprietăți rămân identice la schimbarea scalei). La fel nu e nimic absurd să pui alături nu numai limbi foarte diferite, ci chiar limbile, procesele economice și... jocul de fotbal. În toate cazurile, un cunoscător va recunoaște prezența unui tip de structură, care este structura de gramatică generativă. Pot da tot felul de alte exemple, nu mai puțin curioase.

Atunci, cum să nu fie ridicolă, interdicția de a compara două sisteme/ două regimuri politice/ două procese/ două serii de evenimente istorice? Comunismul și nazismul! De altfel, ele au fost de mult comparate. Introducerea lor într-o aceeași clasă, a "totalitarismelor", constituie unul dintre locurile comune ale științei politice. Întrebarea ar fi nu "dacă suntem legitimi când facem comparația" - susținerea contrară e dincolo de orice experiență intelectuală rezonabilă - ci "din ce punct de vedere această comparație este adecvată" ori dacă "o anumită comparație se dovedește relevantă sau nu".

O motivație subiectivă?

Fac parte dintr-o generație care a văzut atrocitățile celui de-al doilea război mondial doar pe ecran. Deși suportam implicit rigorile perioadei '50, inclusiv închisoarea lui tata și apoi, consecințele ei pentru o familie de deținut politic, nici perioada stalinistă nu a intrat în memoria mea directă. Copiii născuți în anii '50 au avut ca model al răului absolut, nazismul. Filmele, cărțile de căpătâi ale elevilor care eram povesteau despre lupta de partizani împotriva nemților. Urmăream cu sufletul la gură aruncarea în aer a blindatelor venite să cucerească lumea și s-o supună o mie de ani; sau ambuscadele având drept țintă ofițerii SS. În aceeași perioadă, referiri la ororile comuniste se făceau prea puțin, chiar în familia mea. Despre ororile lagărelor naziste, despre procesul de la Nürnberg, am știut însă de mic copil. Reciteam cu satisfacție justițiară detaliile privind soarta criminalilor de război naziști.

Iată de ce, sensibilitatea etică a generației mele s-a format pe fondul diabolizării nazismului. Naziștii reprezentau răul fără griuri.

Dar la vârsta responsabilităților, pentru această generație - ca să nu mai vorbesc pentru cele anterioare - comunismul a devenit principala provocare a vieții de fiecare zi. Suferința fizică și morală generată de tot ceea ce suportam și aflam despre comunism nu putea să nu ajungă *principala* traumă pentru un adult. Mulți din generația la care mă refer, și în orice caz, mulți dintre prietenii mei, visau la momentul prăbușirii comunismului. Cu cât simțeam mai acut, ori mai elaborat, absurditatea și cruzimea

sistemului, cu atât ne refugiam în revanșa imaginației. Cum să califici comunismul, într-un fel care să dea toată dimensiunea cruzimii sale? Cum să asiguri condamnarea lui de istorie? Aveam un model perfect (să zicem!): felul în care umanitatea a tratat ororile nazismului și destinul celor ce au fost găsiți răspunzători pentru crima elaborată în numele unei ideologii politice. Procesul de la Nurnberg! Ni se părea firesc ca sfârșitul comunismului să fie urmat de un proces echivalent cu cel al nazismului. De ce al nazismului? Pentru că nu aveam un model mai bun. A face apel la "modele" este cel mai firesc lucru posibil – și în orice caz, dovada respectului pentru ele.

Așa gândesc momentul prăbușirii comunismului de când aveam 20 de ani. La fel gândeau alți oameni pe care i-am cunoscut. Cât de răspândită a fost oare o astfel de înțelegere a lucrurilor? După revoluția din decembrie 1989, mulți oameni din toate categoriile de vârstă și toate categoriile sociale au cerut cu vehemență un proces al comunismului. "Procesul comunismului" a rămas un subiect constant de presă până pe la sfârșitul anului 1991. Este evident că invocarea, drept argument pentru judecarea criminalilor comuniști, a procesului de la Nurnberg, s-a făcut nu pentru că lumea ar fi perceput procesul intentat conducătorilor naziști incorect, sau exagerat, ci din contră: pentru că juca rolul unui reper. Comparația fructifica, nu diminuă referința.

Nu diminua, ci întărire

Ajung astfel la câteva dintre criticile care au stat la baza dezbaterilor "holocaustul nazist *versus* holocaustul comunist". Ideea că referirea la nazism, când judecăm comunismul, și folosirea sintagmei "holocaust roșu" au drept intenție diminuarea crimelor naziste apare ca un leit motiv al unor autori. "*...aceste inițiative ale procuraturii sunt simptomatice pentru obsesia "paralelistă" - foarte la vogă la București, unde noțiunea de "Holocaust roșu" a intrat în lexicul curent - înlesnind, de opt ani încoace, echivocuri și ocultări*" scriu Radu Ioanid și Alexandra Laignel-Lavastine, sintetizând idiosincrazia față de "paralelism" în deja faimosul articol din *Le Monde*.

Ceea ce vreau să remarc acum este absoluta gratuitate a interpretărilor "alarmate" de mai sus. Formulele de limbaj incriminate corespund unei dinamici semantice elementare. Termenul "holocaust" înseamnă "anihilare prin ardere". El a fost utilizat ca etichetă pentru grozavul genocid al evreilor întrucât nici o altă imagine decât a norilor de fum ieșind pe coșurile de la Auschwitz, Buchenwald, Birkenau etc. nu prinde mai bine oroarea a ceea ce s-a întâmplat. Printr-un efect semantic tipic, "Holocaustul" nu mai desemnează conotația originală ci "evenimentul" teribil care a dus la dispariția unei mari părți din evreii Europei. Odată canonizată, semnificația noului termen a evoluat de asemenea. Astăzi, el are și conotația de "rău absolut", "distrugere teribilă", "anihilare a identității" sau alte nuanțe produse de contexte având drept fundal măsurile luate pentru ducerea la sfârșit a "soluției finale".

Această referință la "nebunia distructivă" a unui sistem politic este pusă în valoare de formula "holocaustul roșu". "Holocaustul roșu" nu poate fi decât tot un "holocaust". De vreme ce persoanele care utilizează sintagma au în vedere fapte considerate de ei oribile, pentru a accentua această dimensiune a lor, înseamnă că ele nu fac decât să reconfirme verdictul dat asupra atrocităților naziste cărora le-au căzut victimă evreii. Acuză de "dorință a diminuării crimelor naziste" este absolut gratuită, o interpretare rău-voitoare. Că ar fi vorba despre o diminuare, aceasta poate fi eventual calificarea celor care consideră nazismul ca fiind "mai rău", "mai atroce", decât comunismul. Putem fi însă solidari cu o asemenea judecată?

O societate decentă

Nu o să răspund acestei întrebări înainte de a veni măcar cu un singur exemplu, privind cadrele teoretice în care putem face fascismului și comunismului o analiză mai elaborată.

Dintre numeroasele perspective, pentru care găsim o literatură de specialitate, am ales tema "societății decente" întrucât a fost utilizată în sensul care ne interesează. Conceptul "societății decente" a primit mai multe elaborări începând cu anul 1996. Ce este o societate decentă, în sensul eticii politice?

Avishai Margalit^[3] a definit-o drept societatea în care a fost exclusă umilirea persoanelor ori a unor grupuri sociale. Eradicarea "umilinței" poate constitui un criteriu de mulțumitor numai cu presupuziția că, anterior, cruzimea fizică a fost eliminată. Cruzimea reprezintă cel

mai rău viciu uman, iată un alt postulat teoretizat de către un alt "scholar" american, Judith Shklar, care deduce de aici cea mai frumoasă definiție a "liberalilor" pe care am citit-o vreodată. Liberalii sunt cei care consideră cruzimea, scrie Judith Shklar, drept cel mai mare rău pe care li s-ar întâmpla să-l facă. Într-o societate decentă, persoanele și comunitățile sunt protejate și împotriva cruzimii, și a umilirii și a amestecului lor pervers.

Avishai Margalit și Gabriel Motzkin au interpretat Holocaustul, într-o lucrare comună^[4], drept contrastul absolut cu societatea decentă. Studiul lor, "The Uniqueness of the Holocaust" susține (cum se vede din titlu) "unicitatea Holocaustului" în termenii eticii politice. De unde "unicitatea" acestuia? Germanii își propuseseră să îi extermine nu numai pe evrei, ci și pe slavi și chiar au avut oarecare succes cu exterminarea Țiganilor. Ceea ce ar fi unic în cazul evreilor este nu numai omorârea lor - în definitiv, nazismul a făcut mai multe victime printre arieni decât printre evrei, notează cei doi - ci faptul că au făcut-o într-un fel care demonstra că în ochii lor evreii nu aparțineau aceleiași specii umane. Crimele împotriva evreilor nu însemnau numai crima cruzimii fizice, ci și crima umilirii morale.

Cât de "decentă" este însă interpretarea lui Avishai Margalit și Gabriel Motzkin?

Pe cât de atrăgător pare conceptul societății decente, pe atât de artificial apare acest punct al demonstrației lor. Oare Țiganii exterminați

nu erau ei trimiși în lagăre și gazați tocmai întrucât erau considerați o rasă inferioară? Nu era acesta actul inițial, fundamental, de "condamnare" a lor, ca și a altor categorii, printre care homosexualii? De ce între toți umilirea evreilor ar fi avut alt statut? Toate cercetările asupra ororilor duse în numele distincției etnice ori rasiale scot în lumină această asociere a actului de cruzime cu intenția umilirii. (Richard Rorty o spunea foarte apăsător, cu privire la crimele sârbilor din Bosnia, împotriva musulmanilor.)

Fără doar și poate, nazismul a adus cruzime și teribilă umilire pentru întregi categorii de ființe umane. Teoria lui Avishai Margalit se vedește extrem de semnificativă tocmai în analiza societăților comuniste. Însăși concepția "omului nou" afirmă disprețul, i.e., pune oamenii într-o situație profund umilitoare. Înseamnă oare altceva, filozofia bolșevică, că omul societății burgheze trăiește o condiție inferioară, pe care are obligația să o depășească? Dincolo de referințele ideatice, trebuie notată teribila foamă de înjosire a victimelor, care a bântuit imperiul răului (cum prea bine i-a zis la un moment dat Ronald Reagan). Iată un pasaj din *Cartea neagră a comunismului*, o scenă din China, în timpul revoluției culturale (pogromuri care aveau ca victime profesori și ca tortionari, elevii):

"În jurul gâtului li se agățaseră și găleți pline cu pietre. L-am văzut pe director: găleata lui era atât de grea, încât firul metalic îi pătrunsese adânc în piele; se clătina pe picioare. Toți erau desculți și loveau în

gonguri sau tingiri, făcând turul terenului și strigînd:

- Sunt gangsterul Cutare!

În final, au căzut cu toții în genunchi, au ars tămâie și l-au implorat pe Mao Tzedun să le ierte "crimele". Scena m-a făcut să înlemnesc și am simțit cum îmi piere sângele din obraji. Câteva fete erau gata să leșine.

Au urmat loviturile și torturile. Nu văzusem niciodată până atunci asemenea torturi: erau siliți să mănânce materii fecale și insecte; erau supuși unor șocuri electrice; erau forțați să îngenuncheze pe sticlă spartă; erau puși să facă pe "avionul", agățați de brațe și de picioare".

Ce cruzime, ce fel de umilire a semenului sunt oare mai grozave decât aceasta? Pun întrebarea retoric. Există multe alte forme îngrozitoare. Le-au experimentat și naziștii și comuniștii, și sârbii ori croații, și hitu și tutzi. Ceea ce vreau să spun este faptul că, în sensul opoziției absolute la condiția unei societăți decente, ambele sisteme sunt fațete ale aceleiași exaltări îngrozitoare produsă de chinuirea și înjosirea ființei umane. A privi scena descrisă mai sus și a declara: "crud și înjositor este numai ceea ce au făcut naziștii" mi se pare o mare impudoare.

În sfârșit, aș aminti intenția inițială a demonstrației: iată o judecată a comunismului și a nazismului, care le așează într-o aceeași categorie: a sistemelor aflate în opoziție absolută cu societatea decentă. Cei care tratează comparațiile între sisteme cu formule de genul "ce-i cu prostia asta" nu au, de partea lor, în nici un caz, știința politică. Dacă vom privi la marile repere ale acesteia, de la

societatea deschisă a lui Karl Popper pînă la pragmatismul etic al lui Richard Rorty, vom găsi, ridicată la nivel de concept, logica solidarității cu victimele de toate culorile.

Există o ierarhie a crimelor?

Care este miza polemicii care a ultragiat, se pare, un mare număr de persoane cu influență în lumea intelectuală, incluzând interfața care o desparte pe aceasta de lumea politică? Trebuie să spun de la început că nu am reușit decât o dată să aflu ce au în vedere autorii care consideră nazismul un sistem "mai rău" decât comunismul. Majoritatea celor nemulțumiți de *Cartea neagră a comunismului*, pe care i-am ascultat, susțin, public, doar ideea că nazismul și comunismul sunt realități ce nu trebuie comparate. (Am explicat de ce afirmația este o eroare.)

Singurul pe care l-am auzit argumentându-și deschis poziția față de nazism, ca fiind "în mai mare măsură pervers" decât comunismul a fost William Totok - a cărui carieră anticomunistă, "omologată" și prin închisoare, îi dă o autoritate pe care nu o au alții. (Și pe care o confirmă constant, prin cruciada sa îndreptată împotriva oricărui extremism, de dreapta ori de stînga.) Pentru el oroarea "neechivalentă" a nazismului rezultă din caracterul industrial al acesteia, o programare precisă și sistematică a morții, cum nu a mai existat. "Iată", mi-a spus William Totok, la începutul acestei veri, la Buchenwald, întinzând degetul spre un fel de nișă de circa 3 cm, într-o placă-zid. "Pe partea asta se măsoară înălțimea victimei, iar pe partea cealaltă, după măsurătoare, prin tăietură, se

trăgea un glonte. Cadavrul era preluat și dus direct la cuptoare. Nu e teribil? Mașinărie. Mecanică. Iată de ce este mai pervers nazismul decât comunismul!".

Adevărat, teribil. Dar poate fi acesta un argument? Să-mi fie permis să vin și eu cu un exemplu, scos tot din *Cartea neagră a comunismului* (privind comunismul din Kampuchia Democrată):

"Ceea ce ne tulbura cel mai mult era soarta celor douăzeci de copilași proveniți din familiile deportaților de după 17 aprilie 1975. Aceștia fuseseră împinși de foame. Fuseseră arestați nu pentru a fi pedepsiți, ci pentru a fi uciși într-o manieră sălbatică:

- gardienii îi băteau sau îi loveau cu picioarele până-i omorau;

- își făceau din ei jucării vii, cu picioarele legate, îi atârnavă de streșină, cu capul în jos, făcându-le vânt, apoi încercând să-i oprească prin lovituri de bocanci;

- în apropierea închisorii era o baltă, călăii îi aruncau acolo pe micii prizonieri, îi înfundau cu picioarele și, când nefericiții intrau în convulsii, le lăsa capetele la suprafață, după care începeau din nou să-i înfunde în apă"[\[5\]](#).

Ce-ar trebui să spun? Că succesiunea: măsurătoare, glonte, cuptor mi se pare mai puțin teribilă decât chinuirea îngrozitoare a unor copilași? Că sunt mai puțin sensibil la mecanica procedeului decât la tortura pasionată? Îmi amintesc documentarele despre Cambodgia, pe care le citeam în anii '70, prin *Le Nouvel Observateur*, *Le Point*...; demonstrații de anatomie pe viu, la care

participau tineri kmeri roșii. Un "dușman al poporului" era agățat, "profesorul" îi desfăcea cu un cuțit toracele iar tinerii îi pipăiau ori priveau cum tresăteau organele interne. "Les exercices de cruauté", pentru copii de 13-14 ani, viitori soldați fanatici, constând în aruncarea maimuțelor la crocodili... Acestea arătau îngrozite și scoteau țipete înfiorătoare, cu care kmerii roșii erau obișnuiți să se desfete. (Mă întrebam: cum trăiesc fără să-mi fie rușine de mine, incapabil să fac ceva împotriva acestor fapte cutremurătoare? La câtva timp am aflat despre propria noastră "contribuție" la tipologia ororilor: Pitești-ul!)

Dar unde ajungem așa, făcând ierarhii între crime? O astfel de direcție indecentă trebuie înlocuită pentru a medita, împreună, asupra câtorva subiecte relevante, într-adevăr importante, ridicate de polemica holocaust negru *versus* holocaust roșu.

Garaudy și libertatea de expresie

Un punct discutabil al intervențiilor lui Nicolae Manolescu și Dorin Tudoran a fost creditul acordat lui Roger Garaudy. Volumul *Miturile fondatoare ale politicii israeliene* este tradus astăzi în limba română. Se află astfel la dispoziția unui mare număr de cititori. Evident, nu obiectivitate caută Garaudy când citează diferite contestații ale Holocaustului. Imposibilitatea tehnică de a produce gazările, în rata vehiculată de către majoritatea cercetătorilor Holocaustului! Selecție de neofit, care se adaugă - sau se pune în slujba - relei determinări. Orice ochi cât de cât exersat are de ce să ridiculizeze obiectivele "științifice" ale

lui Garaudy. Dar cel mai bine le-a caracterizat-o Vladimir Tismăneanu referindu-se la *"inepțiile revizioniste ale autorului"*.

Deloc discutabilă este însă critica făcută de Nicolae Manolescu și Dorin Tudoran condamnării penale a lui Roger Garaudy pentru ideile sale. Astăzi, legislațiile germană, franceză, belgiană ori elvețiană condamnă opiniile revizioniste în termeni preciși. Ele sancționează ceva ce intră, fără doar și poate, în delictul de opinie, așa cum totalitarisme precum comunismul au mai făcut-o (cu deosebirea că instanțele care judecă "spețele" sunt formate din judecători independenți). Cel mai recent caz pe care-l cunosc este condamnarea, de către un tribunal din Baden, în iulie 1998, a lui Jurgen Graf și Gerhard Forster (la 15 luni închisoare și respectiv 12 luni închisoare plus amendă) pentru minimalizarea Holocaustului. Legea invocată, adoptată în 1995, sancționează, alături de propagarea ideilor rasiste, fasciste, antisemite și negarea ori bagatelizarea crimelor săvârșite pe vremea nazismului.

Este inacceptabil, după opinia mea, ca țări cu tradiție democratică să priveze de libertate, în lumea de astăzi, concepțiile cuiva, oricât de eronate ar fi. Democrația modernă are ca fundament dreptul la opinie și expresie, interpretat extensiv. Vreau să spun prin asta că libertatea de expresie are prioritate asupra altor considerente, cât se poate de legitime la rândul lor. Iată de ce oamenii politici sunt mai puțin protejați, în fața presei, de violări ale vieții lor private (vezi scandalul Clinton). În țările autentic democrate, nici apelul la

siguranța națională nu este eficace în fața hotărârii unui jurnalist de a dezvălui un secret cu mari implicații publice. Expresia maximă a importanței libertății de expresie se află, desigur, în situarea ei ca "First Amendment" al Constituției americane.

S-a invocat, pentru susținerea legislației care condamnă revizionismul, faptul că avem în acest caz decizia unui Tribunal (al celui de la Nurnberg), care a decis că Holocaustul există, ba chiar a și pronunțat sentințe pe marginea deciziei sale. Numai că decizia unui tribunal privind o anumită realitate nu are mai multă relevanță pentru negarea libertății de expresie decât decizia unui forum medical, a unui Sinod bisericesc, a unei investigații științifice. Ar urma să-i condamnăm pe nostalgicii epocii Ceaușescu, întrucât un tribunal l-a considerat responsabil pentru dezastrul României, hotărând că trebuie împușcat? Dacă mâine Ion Iliescu va fi judecat pentru mineriadă și patronarea conflictului de la Târgu Mureș, înseamnă să amendăm sau să închidem pe propagandiștii săi care neagă atrocitățile mineriadei? Istoria a fost oricum plină până acum de exemple, privind pericolul instituirii unui delict de opinie, pentru a nu mai fi nevoie, de fapt, de raționamente contrafactice.

Un alt argument care s-a adus în sprijinul legislației antirevizioniste: urmările sociale negative ale revizionismului. Nu am avea de a face cu "opinii" ci cu incitări antisemite. Cazul Garaudy este un bun exemplu. Și atunci când premisele acestui raționament sunt valabile, nu e deloc limpede concluzia. Dacă ne aflăm în fața unor acțiuni rasiste, șovine, antisemite

etc., de ce nu se apelează la legislația sancționând o astfel de categorie? (Legislație antirasistă, antisemită există în majoritatea țărilor europene.^[6])

Există deja o jurisprudență pe această temă. Ea ne ajută să împingem mai departe discuția; să vedem logica interpretării legilor anti-revizioniste dincolo de argumentele amatorilor. Curtea de arbitraj a Belgiei s-a pronunțat, în 1996, asupra legii intrată în vigoare în martie 1995, având ca scop reprimarea negării, minimalizării, justificării sau aprobării genocidului comis de regimul național-socialist german. Opinia ei a fost "*că legea dorește să reprime și manifestările de opinie care abuzează de libertatea de expresie, într-un mod subtil și deseori pseudo-științific, pentru a propaga teorii... cu scopul difuzării unui mesaj politic, cu privire la reabilitarea sau legitimarea acestui regim*". Dar mă întreb: de ce nu avem noi o lege care să reprime teoriile pseudo-științifice al căror mesaj politic este comunismul? De ce marxistii nu intră în închisoare? Oare din punctul de vedere al ecologiștilor radicali, teoriile sociale ce favorizează liberalismul economic extrem nu sunt oare false piste pentru a susține o societate suicidară, nu încearcă ele să legitimeze poziția politică a unor categorii interesate, afectând destinul comunităților umane pe termen lung? Dacă vor veni ecologiștii la putere?

În 1996, Comitetul pentru Drepturile Omului de la Geneva s-a pronunțat în legătură cu eventuala violare a Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice de către

legea Gayssot (privind negarea Holocaustului). Un tribunal francez condamnase, în 1991, pe M. Faurisson, pentru scrierile sale care tratau camerele de gazare ca un mit. Plîngerea acestuia, privind restrîngerea libertății de exprimare ajunsese la Comitet în 1993. Citez din decizie: *"Având în vedere că opiniile autorului... erau de natură să nască sentimente antisemite, restricția [cu privire la libertatea de expresie] avea în vedere dreptul comunității evreiești de a nu se teme că trăiește într-un mediu antisemit"*^[7]. Mă întreb din nou: oare propagatorii unor teorii istorice interpretabile, nu ar trebui atunci, prin analogie, să sufere consecințe? Juriștii maghiari să-i trimită pe românii care susțin teoria continuității în închisoare? Și românii la fel, pe cei care exhibă concepția Transilvaniei golite de populație? Și câte alte exemple fondate pe raționamentul Comitetului nu se pot da!

Rămâne să vedem, care va fi și judecata Comisiei Europene și apoi, a Curții de la Strasbourg, cu privire la violarea art. 10 din Convenția europeană, când se vor analiza contestațiile victimelor sancționate penal datorită legislației anti-revizioniste.

Indiferent însă de opinia ei, am convingerea că legile de genul celor care l-au condamnat pe Roger Garaudy reprezintă o cutie a Pandorei. Poate fi exprimarea unei păreri oricât de greșite un motiv de incriminare? Există oameni care adună de zeci de ani "argumente" pentru a demonstra convingerea lor, că Pământul este plat, nu rotund. Să-i condamnăm pentru asta? Hotărârea Comitetului pentru Drepturile

Omului, amintită mai sus, nu spune da: întrucât teoria Pământului plat nu are cum să provoace daune unei persoane sau unei comunități. Dar ce facem în cazul nenumăratelor credințe religioase, a căror ontologie apare unui raționalist frizând ridicolul? Sau ansamblul acelor manifestări care intră în categoria "blasfemiilor", afectând, într-adevăr, cum enunță Comitetul *"comunitatea în integralitatea sa"*^[8]? (Ce legitimitate mai are lumea occidentală să fie solidară cu Sulman Rushdie?) Implicațiile credințelor religioase au efecte profunde asupra persoanelor și comunităților. E suficient să vezi cum arată, din punctul de vedere al civilizației, jumătățile unui sat format din ortodocși și respectiv, din neo-protestanți. Dar ce să mai spunem despre "detaliile" care au provocat schisma dintre catolici și ortodocși?

Iată de ce această legislație constituie, după opinia mea, trădarea unei valori fundamentale pentru democrația modernă. Este de înțeles, sentimentul de indignare al comunității evreiești și a tuturor oamenilor morali, la negarea genocidului - pur cinism. Democrația presupune însă și acceptarea unor costuri. Nu există limită, dacă sancționăm dreptul la exprimare pe baza falsității a ceea ce este exprimat.

La noi un apel la introducerea unei legislații antirevizioniste a făcut Z. Ornea. Și s-a referit, desigur, la pedeapsa "meritată" pe care a primit-o Roger Garaudy. Jubilația cu care unii invocă condamnarea revizionistilor ar trebui poate să-i producă domnului Z. Ornea îngrijorare. Ce se va întâmpla dacă în România

"revizionismul" se va referi și la tratarea "cu înțelegere" a regimurilor de după 1947? La negarea ori bagatelizarea crimelor regimurilor leniniste, staliniste, ceaușiste? (Cum spune Revel - apud. Monica Lovinescu: "*Nu văd de ce negaționismul și contestarea existenței crimelor împotriva umanității ar reprezenta delikte penale doar atunci când e vorba de crimele naziste și nu și de cele comuniste?*") Nu ar putea deveni domnul Z. Ornea o victimă, datorită circumstanțelor "atenuante" pe care le tot aduce când se referă la comunism? Satisfacția celor care înțeleg să pună legislația represivă deasupra drepturilor și libertăților nu face cinste în primul rând intelectualilor, vital dependenți de supraviețuirea acestor valori.

Etnocentrism

Am considerat mai sus legislația care sancționează negarea crimelor naziste drept una dintre abdicările stranii și periculoase ale democrației moderne. Faptul că reprezentanți ai comunităților evreiești salută cu entuziasm această legislație și fac presiuni pentru generalizarea ei pare a avea ca și gen proxim *etnocentrismul*. Desigur, etnocentrismul este o miză cheie în polemica holocaust negru *versus* holocaust roșu.

Spunând "etnocentrism" nu vreau să vin în întâmpinarea clișeele care condamnă la noi naționalismul minorităților. O întreagă literatură a demonstrat că dacă dorim loialitatea micilor grupuri etnice, atunci trebuie să le respectăm nevoia de a reprezenta identități distincte. Recunoașterea specificității lor - care poate lua forma recunoașterii

dreptului acestora la "autodeterminare internă" - reprezintă un instrument al păcii etnice, al comunicării, și nu invers, cum clamează ipocriții egalității și fraternității absolute.

În cazul evreilor se adaugă un detaliu pe care avem obligația să îl înțelegem în toată drama lui: suprasensibilitatea la manifestări antisemite. După secole de prigoană și pogromuri, după trauma "soluției finale", ce poate fi mai firească decât reactivitatea acestei comunități? Iată de ce atacul antisemit mi se pare mai jignitor, mai compromițător și mai nedrept - nu neapărat mai periculos - decât șovinismul îndreptat împotriva altor grupuri etnice.

Toate acestea implică responsabilități ale noastre, ale majorității. Dar nu mai puțin este datorare să iasă în întâmpinarea acestor preocupări elita comunității evreiești. Nu mai puțin este datorare ea să evite resentimentele.

Ceea ce nu întotdeauna se întâmplă. M-am tot uitat la faimosul articol din *Le Monde* semnat de Radu Ioanid și Alexandra Laignel-Lavastine. Am ascultat diferite păreri pe marginea lui și l-am întors apoi pe mai multe fețe. Pot să o spun liniștit: este un text răutăcios și nedrept. Un text care folosește o nechibzuință a procurorului general și falsuri despre memorialul de la Sighet pentru a ridiculiza utopia numită la noi europenitate. Nu-i vorbă, iresponsabilitatea îngrozitoare - care nu aparține în țara asta doar clasei politice! - ne-a dus, din momentul apariției articolului din *Le Monde* exact la colțul rezervat paria. Dar

satisfacția cu care textul întâmpină eșecul eforturilor unei întregi societăți, de a-și căuta alt loc în lume, este nedemnă și sursă a unor resentimente greu de șters.

Al doilea exemplu: stilul campaniei împotriva lui Nicolae Manolescu pentru "bănuieli" discutabile, pentru generalizări grăbite (monopolul suferinței) ori pentru definiții (ale rasismului: "*el ucide totdeauna în numele unei ideologii care discriminează etnic, religios sau politic: așadar națiuni, confesiuni ori clase (!)*") care te deconcertează. Fostul șef PAC a făcut lucruri mult mai costisitoare decât a-l invoca pe Roger Garaudy. De-ar fi să amintesc doar invitarea unui lider al discursului (și acțiunilor!) extremist-naționaliste de după revoluție, de a se adresa Congresului PAC! O enormitate, cu efecte politice directe. Nu am văzut atunci nici o categorie de democrați, să considere că a sosit sfârșitul lumii. (Ba da, Smaranda Enache, care plângea la Congresul partidului.) Au semnat pentru susținerea lui Nicolae Manolescu în alegerile prezidențiale oameni care acum îl consideră un rinocer. Și atunci, cum să nu te întrebi: care este balanța? Cu ce anume se măsoară statura unei personalități? Oare criticile sale la adresa lui Norman Manea și Radu Ioanid sunt mai grave, pentru cultura etică a societății românești, decât așezarea în mijlocul *României literare* a ineptiilor antimulticulturale semnate de Ovidiu Hurduzeu ("Noua identitate a omului occidental" etc.)? Nu cred.

Din fericire, nu "problema evreiască" reprezintă centrul în jurul căruia se învâрте procesul de modernizare a societății românești

de astăzi. A-i da acesteia o exagerată proporție, creând o greutate în plus, este o formă de etnocentrism dăunătoare.

Spectrul vinei colective

În spatele criticilor aduse *României literare* există și o preocupare cât se poate de motivată: tendința lui Nicolae Manolescu și a lui Dorin Tudoran, în unele texte apărute recent în revistă de a asocia comportamente individuale cu poziția unei întregi comunități. Iată încălcat un principiu: responsabilitatea este individuală. Cum să nu fie? Pentru fiecare Radu Ioanid există și un Alain Besançon. Poate lui Norman Manea îi place să plătească polițe. Dar câte personalități au discreția și extraordinarul bun simț al lui Sorin Vieru?

Să însemne asta că Nicolae Manolescu ori Dorin Tudoran gândesc în termeni colectivi. A te lega de un cuvânt, de o afirmație, de o teză eventual greșită făcând abstracție de întreaga lor istorie intelectuală este metodologic impardonabil. Preocupant ajunge altceva: pe urma afirmațiilor unor lideri de opinie precum cele două piese grele de la *România literară*, după ei vin "corbii". Nimic nu pare, din acest punct de vedere, mai semnificativ decât îngroșarea și vulgarizarea mesajului la epigoni. Cristian Tudor Popescu, autorul (cum spune Michael Shafir) al "*celui mai dement tract anti-american publicat în România*" (aș adăuga: dar nu mai dement decât alte opinii ale aceluiași autor, vezi "*Femeia nu e om*") nu mai apără libertatea de expresie a lui Garaudy ci pe Roger Garaudy însuși. Iar "concluzia" lansată de Ion Buduca (privind strategia evreiască) are

o insanitate care îți produce rău: *"Există însă, și un răspuns mult mai... periculos. Unul dintre acelea care îți pot retrezi instinctul de frică dacă ți-ai propune să-l argumentezi. (...) Theodor Hertzl, părintele sionismului politic, l-a formulat în următorul raționament: "Antisemitismul va fi principalul nostru aliat". Era vorba de a defini modalitățile prin care viitorul stat Israel se va popula cu evrei de cea mai bună calitate intelectuală și morală, nu cu pleavă și lumpen-intelighenție"*.

Așa, chiar crește "problema evreiască". După C.T. Popescu și I. Buduca vin apoi mercenarii lui Dragomir, Ilie Neacșu și C.V. Tudor. Cine ar trebui să fie primii care să se revolte împotriva acestor manifestări? Desigur, intelectualii români, printre ei Nicolae Manolescu și Dorin Tudoran, nu doar intelectualii evrei.

Condamnarea comunismului

Aceste rânduri, într-un fel, *țin parte*. De ce este pus accentul critic față de intelectuali evrei, al cuiva care a considerat întotdeauna individul și minoritatea drept miza democrației în general, al celei românești în special? (În acest sens, în aceeași măsură, miza majorității.) Tema holocaust negru *versus* holocaust roșu nu este o problemă a identității și protecției minorității evreiești. Cred, de altfel, că antisemitismul joacă un rol absolut periferic în viața societății românești. Situația internațională nu permite transformarea antisemitismului în vreo amenințare reală pentru evreii din România. Numărul lor mic, astăzi, plasează limbajul antisemit într-o gălăgie absolut artificială.

Discuția holocaust negru *versus* holocaust roșu aparține în totalitate, sau în esență, felului în care societatea românească, în particular, și lumea liberală în general, judecă experiența comunistă. Din acest punct de vedere, opunerea unei categorii de intelectuali evrei la o condamnare radicală a ororii comuniste, în termenii condamnării ororii naziste, reprezintă un real obstacol în calea tratării juste a istoriei. Numai că prin însăși natura lor, obstacolele sunt puse pentru a fi depășite.

Obstacolele nu sunt deloc inventate, așa cum poate imediat unii vor susține. Ele apar tot timpul, ai impresia se încearcă să-ți castreze instinctul moral. O rușine, felul în care a fost primită *Cartea neagră a comunismului*. În primăvara acestui an, în Germania, editorul Stephan Courtois nu și-a putut ține conferința datorită vociferărilor și bocănelilor din sală. Cum să ridiculizezi omisiunile ori greșelile unei lucrări atât de importante a eticii istorice, și paginile ei cutremurătoare? (*Cartea...* nu este propriu-zis o cercetare. Există mai multe volume care evaluează victimele din Transnistria. Cu cifre diferite, ceea ce înseamnă că unele cel puțin greșesc. Dar nu cunosc nici un autor respectabil care să le fi ridiculizat, pentru că au limite profesionale.)

Pe zidul de la intrarea Memorialului de la Buchenwald se află o placă comemorativă dedicată fostului lider comunist german, Ernst Tällmann, care și-a găsit moartea în lagăr, în 1944. Nu se află nici un portret de legionar la intrarea Memorialului de la Sighet, al nici unui nazist, la intrarea Memorialului din Rusia. Pe zidurile muzeelor tronează doar portretele

conducătorilor comuniști. Nu e aiuritor, să fii scandalizat de prezențele insultătoare care nu există, și calm față de prezențele insultătoare care există? La sfârșitul războiului, lagărul de la Buchenwald a rămas centru de exterminare, dar utilizat de comuniști. După unificarea germană s-a propus transformarea ansamblului într-un memorial comun. Comitetul internațional care administrează lagărul a refuzat. Pădurea din jurul Memorialului este plantată cu stâlpi, îngropați pe locul unde s-au găsit cadavrele victimelor de după 1945. Cui li se contestă demnitatea memoriei? Victimelor nazismului ori celor ale comunismului?

Solidaritate prin pluralitate

Despărțind tema holocaust negru *versus* holocaust roșu de tema antisemitismului nu înseamnă că le-aș vedea tratate, cu justete, din altă perspectivă (comună) decât perspectiva liberalismului modern. Și nu văd altă soluție mai firească, mai eficace, decât dialogul și respectul între categorii de liberali avînd experiențe, sensibilități și preocupări suficient de diferite pentru ca asocierea lor nu doar să întărească, ci și să extindă umbrela etică.

Pentru a înfăptui o societate mai dreaptă eu nu cred că îți poți permite să renunți la rădăcinile culturale pe care le reprezintă - desigur, nu la o reprezentare formală mă refer -, Nicolae Manolescu. Nu cred că îți poți permite să faci abstracție de impulsul etic - în sensul eticii politice, nu al moralei - căruia i-a dat (o anumită) înfățișare Dorin Tudoran. Cum să nu ții cont de modelul de pluralism și deci, de

libertate, pe care l-a propus revista 22, de la început și în nici un caz mai puțin în ultimii 8 ani în care a fost condusă de Gabriela Adameșteanu și Rodica Palade? (În revista și-au găsit loc un raționalist luminos ca Andrei Cornea, liberali ai unui conservatorism patetic, de genul lui Horia Patapievi, personalități care cu greu pot fi introduse într-o categorie, precum Gabriel Liiceanu, rafinați semi-iresponsabili ca Alexandru Paleologu, maeștri ai empatiei - îl numesc pe Mihai Șora -, analicitatea profesioniștilor devotați 22-ului ori eticismul intuitiv al celor două redactoare.) Dar cum și de ce să renunți la rigoarea elaborată a lui Michael Shafir - din păcate, mult prea puțin prezent în dezbaterile din România - ori la cosmopolitismul intelectualilor evrei fără de care cultura română ar avea mult mai puține soluții de oferit.

Toți aceștia protejează, fiecare în felul lui, valorile democrației și ale liberalismului, desigur, nu acelea care s-au tradus prin dictatul majorității ori prin încăpățânarea minorității. De ce să nu se respecte, cum să nu greșescă?

[1] Publicat în 22, în numerele 37, 38, 42 și 43.

[2] Radu Ciuceanu a emigrat, până la urmă, în partidul lui Corneliu Vadim Tudor (notă – anul 2001).

[3] Avishai Margalit, *The Decent Society*, Harvard University Press, 1996

[4] Avishai Margalit și Gabriel Motzkin, "The Uniqueness of the Holocaust", *Philosophy and Public Affairs*, Winter 1996, pp. 65-83

[5] *Cartea neagră a comunismului*, Humanitas, 1996, p. 586

[6] O directivă anti-rasistă a fost adoptată de către Uniunea Europeană în anul 2000. Ea face deja parte din ceea ce se numește *acquis communautaire* (notă 2001).

[7] "Négation de l'holocauste", *Revue Universelle des Droits de l'Homme*, vol. 9, No. 1-4, p. 52

[8] *Ibidem*

Toleranța și severitatea logică

a consecvenței^[1]

Editura Humanitas a publicat anul trecut necesara lucrare a lui Leon Volovici, *Ideologia naționalistă și 'problema evreiască'*, apărută prima dată (1988) în revista îngrijită de Ion Solacolu în Germania, *Dialog*. Observația lui Volovici: "*antisemitismul este o parte a istoriei intelectuale a României*"^[2] constituie, din punctul meu de vedere, argumentul care domină pe oricare altul în demonstrarea importanței acestei cărți.

Interesantă - cel puțin - este însă prefața scrisă de directorul și filozoful Gabriel Liiceanu, cel care a publicat prin editura Humanitas cea mai mare parte a operelor lui Mircea Eliade, Emil Cioran, Constantin Noica - autori cărora Leon Volovici le dedică un întreg capitol în eseul său despre formele antisemitismului intelectual în România anilor '30. Textul lui Gabriel Liiceanu arată o intensă frustrare, chiar mai intensă decât ceea ce enunță filozoful în mod explicit. O să dau un citat, semnificativ cred, pentru sentimentele sublimite ale filozofului:

"Simplificarea este în general privilegiul a două categorii umane: a proștilor și a geniilor. Prostul simplifică în imediat, geniul simplifică văzând departe. Prostul este sumar, geniul - esențial. Minte simplă a prostului alege întotdeauna simplitatea părții și este incapabilă de integrare și de patosul rece al

întregului. Din cauza aceasta prostul nu are niciodată pasiunea distantă a adevărului, ci doar pe aceea, mioapă, a detaliului desprins din context."[\[3\]](#)

Gabriel Liiceanu descrie aici mai curând dimensiunea "morală" a adevărului și nu dimensiunea lui "logică" (iar "moralitatea" și "logicitatea" sunt concepte mult mai relevante decât "prostia" ori "genialitatea"). Matricea receptivă a lui Gabriel Liiceanu este definită de acest al doilea pasaj:

*"Și totuși, un lucru e limpede: anii '30, cu alaiul lor de crime și cu crima politică ajunsă metodă de guvernare, nu poate deveni alibiul comunismului; o crimă sporită nu poate fi scuzată pentru că este răspuns la crimă. De asemenea este greu de imaginat că figurile istoriei se pot recompune prin discursul celor care sînt oricînd gata să vorbească în calitate de victime, dar care uită să se mărturisească în calitate de călăi. Locul fierbinte al istoriei contemporane a României nu este desigur deceniul 4, ci coșmarul din care de-abia am ieșit. Dacă ceva unește totuși cele două momente - agravând tocmai ceea ce li se opune - acesta este excesul, patima, excluziunea sălbatică, îndrăcirea, mergerea până la limită și dincolo de ea, mintea și sufletul încinse care-l pot transforma pe om în neom. Teribil este faptul că însuși excesul **purității** - cine nu-și amintește de faimosul oximoron <fiți necruțători de buni?> - ajunge să se întâlnească, în rezultatele lui ultime, cu cel al josniciei."*[\[4\]](#)

Gabriel Liiceanu este afectat de severitatea (rigoarea?) judecății lui Leon Volovici. Acesta nu pare să aibă în vedere "cicumstanțe atenuante" nici pentru Mircea Eliade, ale cărui accente "filosemite" nu au fost puține (de altfel, neomise de Volovici). Se ridică întrebarea, dacă evoluția gândirii lui Mircea Eliade este înțeleasă luând în considerare, în suficientă măsură, cu suficientă nuanțare, întregul context. Pentru Leon Volovici nu există vreo îndoială privind plasarea concepțiilor importantului om de cultură, încă de la început, *"sub semnul ambiguității, al formulărilor contradictorii, care par motivate de preocuparea de a nu recurge la tipare și clișee, dar și la evitarea unei atitudini clare."*^[5]

În legătură cu consolidarea simpatiilor legionare are lui Mircea Eliade spre 1937, Volovici notează: *"frenezia gardistă este de esență mistică și spirituală."*^[6] Iată câteva din declarațiile selectate de autorul lucrării *Ideologia naționalistă și 'problema evreiască':* *"Suntem continuatorii norocoși ai celei mai semnificative prefaceri pe care a cunoscut-o România modernă: făurirea unei noi aristocrații (...) ...Un om nou, care a descoperit o dată cu ascultarea, și propria sa voință, propriul său destin. (...)"*

Legionarismul a introdus din nou în România bucuria și pedagogia luptei cinstite, pe față... Promovarea bărbăției și a spiritului ofensiv - valori europene, aristocratice - a adus cu sine o altă prefacere a sufletului tinerei generații românești."^[7]

Mircea Eliade, afirmă Leon Volovici, încearcă să spiritualizeze mișcarea legionară, să estompeze manifestările violente ale acesteia.

Leon Volovici îi reproșează lui Mircea Eliade că în volumele de amintiri publicate în timpul vieții acesta nu face *"nici o referire la propria sa fază legionară"*. Indianistul celebru ar suferi de un fel de *"magică amnezie selectivă"*. *"Nici un gând, nici un regret, nici un examen de conștiință nu tulbură conturul unei tinereți recompuse aproape mitic și paradigmatic."* În dialogul său cu Claude-Henri Rocquet, Eliade ar exprima o *"aceeași ambiguă afinitate, dacă nu identificare, cu eroii romanului său Huliganii"*. Iată dovada: *"Consideram că acești tineri erau huligani în adevăratul sens al cuvântului, oameni care pregătesc o revoluție spirituală, care chiar dacă nu era 'politică', era cel puțin reală, concretă."*^[8]

Când, în volumul de memorii, apărut postum, Mircea Eliade rupe tăcerea, el lasă întreaga responsabilitate a gesturilor sale politice pe seama mentorului, Nae Ionescu. Moartea "Profesorului" îl afecta profund dar în același timp îl elibera.

"Direct sau indirect, noi toți, discipolii și colaboratorii lui, eram solidarizați cu concepțiile și opțiunile politice ale Profesorului."^[9] Dar încă o dată, după o jumătate de veac, Legiunea este văzută ca o mișcare etică și religioasă, iar Corneliu Zelea Codreanu este descris ca un martir. Leon Volovici se arată simpatetic la o cercetare cum este cea a lui Ivan Strenski, dedicată

demonstrării caracterului "de dreapta" al concepției lui Eliade asupra mitului.^[10]

Gabriel Liiceanu dorește să ne povestească, în replică, cred, reacțiile "omenești" a doi dintre corifei, Constantin Noica și Emil Cioran, când vorbesc despre erorile lor din tinerețe. Primul îl invită pe Liiceanu să se uite în articolele scrise de el în *Bunavestire*, în anii '40. *"Dragul meu, mi-a spus Noica văzându-mi tulburarea, tocmai asta e grozăvia pe care trebuie s-o înțelegi: în perioadele de criză ale istoriei, politicul trece prin sânge."*^[11] Iată și mărturisirea lui Emil Cioran (neînregistrată de autorul eseului despre antisemitismul intelectual din România anilor '30): *"Pentru mine, epoca în care scriam "Schimbarea la față" îmi pare nespus de îndepărtată. Uneori mă întreb dacă eu sunt cel care a scris toate aceste divagații pe care le văd citate. În orice caz, aș fi făcut mai bine dacă m-aș fi plimbat prin parcul din Sibiu... Entuziasmul este o formă de delir. Noi am cunoscut această boală de care nimeni nu vrea să admită că ne-am lecuit."* (Dintr-o scrisoare către fratele său, Aurel Cioran din 1971)

Următorul pasaj se vrea un fel de concluzie a ceea am îndrăznit să numesc "frustrarea" autorului prefeței:

"Locul fierbinte al istoriei contemporane a României nu este desigur deceniul 4, ci coșmarul din care abia am ieșit."

Întrebările pe care le ridică acest dialog stăpânit dintre autor și prefațator nu sunt puține: în ce măsură "excesul purității" despre

care scrie Gabriel Liiceanu constituie o dovadă de intoleranță? Sunt sau nu sunt greșelile ideologice ale intelectualilor din anii '30 răspunzătoare pentru crimele legionare? Cât de radical pot fi acuzate compromisurile lor, întâmplare și asumate într-un context atât de complicat?

Mă opresc în fața altor întrebări de acest tip.

Genul de judecăți pe care le întâlnim mai sus privesc și istoria mai recentă, responsabilitatea față de crimele comuniste și sprijinul, direct sau indirect, compromisul făcut de intelectuali cu ultima ideologie defunctă a istoriei. Nu lipsesc nici "Leon Volovicii" anticomuniști. În afară de mulțimea "călduților", oportuniștilor pe care nu are rost s-o ascuți când ține dizertații despre morală, există câțiva autori "radicali", legitimați prin istoria propriilor vieți. În primul rând, Paul Goma. Goma se războiește de peste douăzeci de ani cu toți "impurii": cu scriitorii care au servit regimul trădându-și menirea, cu intelectualii care au plătit cezarului ceea ce acesta le-a cerut pentru a-și salva opera, cu artiștii care au scris, au pictat, au argumentat cu talent dar nu au scos un cuvânt despre crimele comuniste. Paul Goma a făcut din propriul său model o exigență obligatorie. Scriitorul s-a transformat pe el însuși într-un veșnic reproș. Poți face oare un ghid de înțelegere din radicalitatea veșnicului contestatar?

Iată însă un temperament opus, Virgil Ierunca referindu-se la personalități cum ar fi Tudor Vianu, George Călinescu, Mihail Sadoveanu: *"În sfârșit, poate că mulți vor găsi prea severe*

unele aprecieri privind pe câțiva dintre scriitorii noștri, astăzi clasici. Mai ales că tonalitatea pamfletară se substituie, nu o dată, polemicii de idei. Este adevărat; dar nu de idei duceau lipsă scriitorii și cărturarii noștri care au ales colaborarea fără nuanțe cu inchizitorii culturii și spiritualității românești - ci de o minimă demnitate. În plus, aservindu-și conștiința, ei au ales Academia, în aceeași vreme în care mulți dintre colegii lor prferaseră Temnița."?

Ultimul glas devotat "excesului purității" în judecarea comportamentului intelectualilor din ultimele decenii este Horia-R. Patapievici. Îl voi cita și pe el, consistent, întrucât stilul și logica argumentării nu pot fi substituite prin vreun calificativ general pe care l-aș da eu:

"Trebuie spus cu voce tare acest fapt simplu și capital: tot ceea ce a fost salvat, a fost salvat cu prețul mutilării. Chiar și noi, supraviețuitorii, dacă am trăit, este pentru că ne-am stricat. Să recunoaștem că aerul pe care l-am respirat a fost irespirabil și că orizontul de valori în care am gândit nu a fost normal și nici natural. Tabla de valori în perspectiva căreia am citit printre rânduri și am făcut continuu, bășcălios și complice, cu ochiul, a fost una construită printr-un abuz pe care este necesar să îl înțelegem: neadevărul potrivit căruia libertatea și integritatea culturii ar putea fi asigurate prin autonomia esteticului. Ei bine, nu pot! În cheie etică, faptul că am acceptat pasivi logica strâmbă a acestui enunț ne condamnă. La rigoare, chiar și ceea ce, în literă, a fost conservat intact, și-a pierdut, prin evacuarea contextului, savoarea

spirituală specifică. Unii vor spune: ce criteriu absurd! Dar geniul haecceității e în nări! Parfumul, așa evanescent cum e, este corporalitatea cea mai sesizantă. Cine a pierdut mireasma este incapabil, spiritual vorbind, să mai dobândească esența. Iar altă esență în afara libertății nu cunosc."[^{\[12\]}](#)

Și, cu fermitate generalizatoare:

"Elixirăți de impostură, am convertit la repezeală siluirea normelor morale în purism estetic à outrance și într-un naționalism lingușitor, deopotrivă Jugendstil și pompieristic."[^{\[13\]}](#)

Am făcut acest lung excurs printre câteva luări de poziție privitoare la responsabilitatea intelectualilor, interesante în sine, întrucât, după opinia mea, ele se sprijină sau se completează reciproc iar onestitatea lor, puterea de a convinge prin motivații și argumente reprezintă *nu mijlocul, ci substanța însăși a judecății morale* pe care o propun. Ar fi însă nevoie de un minim de ordine între situațiile asupra cărora avem a distinge aici.

Există deci o poziție radicală față de compromisul cu regimurile totalitare ("tot ceea ce a fost salvat, a fost salvat cu prețul mutilării") și una moderată. Ultima folosește în principal două argumente: compromisurile au reprezentat condiția ca anumite valori intelectuale și morale să reziste; colaborarea cu "inchizitorii culturii" trebuie judecată cu un efort de înțelegere, dând atenția cuvenită contextului.

În sfârșit, se adaugă diferența dintre cei preocupați de un caz de mutilare colectivă sau celălalt: ce ar fi mai urgent să discutăm, astăzi, vina intelectualilor care au făcut compromisuri cu comunismul ori vina celor ce au cochetat cu legionarismul?

A doua întrebare mi se pare mult mai simplă și de aceea încep cu ea pentru a căuta un răspuns. *Aducerea în discuție a cochetăriei cu ideologia comunistă ori înregimentarea legionară este la fel de legitimă.* Nu există o "prescripție" de ordin moral, ori intelectual, care să argumenteze, de ce un cercetător, un scriitor, un publicist etc., ar trebui să renunțe să înțeleagă, astăzi, cum a fost posibilă rinocerizarea societății românești în anii '30. Are dreptate Leon Volovici, când afirmă că este absurd să-i reproșezi unui cercetător al febrei tifoide preocuparea exclusivă pentru oamenii bolnavi - și nu pentru oamenii frumoși și sănătoși din jur. Ar fi însă fără doar și poate, o rușine, o trădare față de condiția lor, pentru gânditorii noștri, să nu mediteze asupra fraudelor - conceptuale și comportamentale - care au stat la baza tragediei comuniste. Dacă în privința ororilor legionarismului timpul a permis să se adune mai multe date, efortul de cercetare în privința perioadei comuniste de abia a început. În acest sens, putem vorbi de nevoia recuperării de timp, dar nimic mai mult. Până la urmă interesul concret, conjunctural, contextual și, cum am spus, perfect legitim al cercetătorilor determină care anume "asociere vinovată" intră în obiectiv.

Dacă radicalismul corespunde judecății corecte ori nuanțarea moderatoare ar fi mai de dorit,

mi-e greu să mă pronunț. Am multe observații care mi se adună toate în minte, în fața unei astfel de aporii. Diferitele perspective asupra chestiunilor atât de delicate la care ne referim: vina individuală ori "colectivă", responsabilitatea, binele ori răul rezultat din speculațiile ideologice, chestiuni ridicate în aceeași măsură de nazism și de comunism - nu se pot înlocui una pe alta. Conștiința morală nu are *norme* în sensul banal al cuvântului. Glasul moral convinge printr-un exercițiu incomod de adevăr și toleranță. Ne pot fi sugestii aforismul lui Malraux: "*Cine judecă nu înțelege, pentru că dacă ar înțelege nu ar mai avea ce judeca*", sau principiul: exigența față de tine trebuie să depășească exigența față de ceilalți. Aș sugera și că nu poți judeca un fenomen social așa cum judeci viața unui om.

Patetismul acuzator poate duce la judecăți pripite, la parțialitate sau pur și simplu, la o absență de idei - acestea pot apare numai *ulterior* cercetării lipsite de prejudecăți. Subiectele moralei, ca și ale cunoașterii - pe care nu le poți despărți decât didactic - sunt complementare. Rațiunea te împinge să fii circumspect cu evaluările făcute înainte de a medita, în cunoștință de cauză, asupra situațiilor pe care le califici.

Din aceste multe motive, nu cred că se poate opta pe baze pur logice între radicali și moderați. Nu cunosc nici un text preocupat de tema responsabilității marilor figuri culturale (foști legionari ori foști comuniști), pentru gesturile lor făcute în vremuri tulburi, ori sub imperiul fricii, care să ne convingă pe deplin. Se pot însă enumera câteva valori, cu rol de

ghid prin invocarea lor *simultană* în orice judecată: *toleranța, abnegația valorilor și consecvența*.

Toleranța ne apropie de moderație, de este să definim vinovății. Abnegația valorilor ne îndreaptă spre fermitate. Ține de consecvență să tratezi cauzele și ororile nazismului cu aceleași criterii cu care tratezi erorile ori tragediile comunismului. (Mă refer la criterii, nu la concluzii.) Consecvența constituie în aceeași măsură un principiu de moralitate și unul de raționalitate^[14]. În acest sens - și nu în general - mă asociez "frustrării" pe care am simțit-o în prefața lui Gabriel Liiceanu. Ea constituie replica explicabilă la o imoralitate - o inconsevență - a istoriei contemporane. Este inacceptabil ca judecarea "coșmarului" comunist să fie atât de diferită de cea a coșmarului nazist. Nu are obligatoriu dreptate, Gabriel Liiceanu, când condamnă "excesul purității". Dar e firesc ca el să ceară, în toate cazurile, aceeași măsură. Puritatea în exces naște *legitim* nemulțumire atunci când măsura nu este pură.

^[1] Publicat în *Secolul XX*, 1997

^[2] Leon Volovici, *Ideologia naționalistă și 'problema evreiască'*, Humanitas, București, 1995, p. 37

^[3] Din prefața lui Gabriel Liiceanu, la volumul lui Leon Volovici (p. 6-7)

^[4] Prefață..., pp. 7-8

^[5] Leon Volovici, *Op.cit.*, p. 136

[6] Leon Volovici, *Ibidem*, p. 148

[7] Mircea Eliade, *Noua aristocrație legionară*, **Vremea**, nr. 522, 22.01.1938

[8] Mircea Eliade, *L'épreuve du Labyrinthe, Entretiens avec Claude-Henri Roquet*, Paris, 1978, pp. 86-87

[9] Mircea Eliade, *Mémoires II. 1937-1960. Les moissons du solstice*, Paris, 1988

[10] Ivan Strenski, *Four theories of Myth in Twentieth-Centuries History*, New York, 1987. Mircea Eliade a fost unul dintre spiritele europene care a contribuit la dezvoltarea conceptului de *umanitate*, la depășirea europocentrismului, la "ecumenizarea" culturilor. Contestațiile punctuale nu pot altera perspectiva oferită de opera sa, având o dimensiune *umanistă* într-un sens mai abstract dar tocmai din această cauză, mai profund, al termenului.

[11] Gabriel Liiceanu, *Op.cit.*

[12] H.-R. Patapievici, *Istorie contemporană*, în **Cerul văzut prin lentilă**, Nemira, București 1995, p. 157

[13] H.-R. Patapievici, *Degetul luminos al lui Maiorescu*, în **Cerul văzut prin lentilă**, Nemira 1995, p. 161

[14] Există autori care au proliferat tezele comuniste în timp ce aplicarea acestora ridica munți de cadavre și care teoretizează acum, *deja*, caracterul "superior" al ideologiei pentru a cărei propagandă ei obțineau privilegii, în raport cu ideologia nazistă. Atitudinea lor nu este decât pură nerușinare, și oportunismul față de ei înșiși îi desființează ca parteneri de analiză.

VI

Dreptul la replică al domnului Paler

Don Quijote în Est^[1]

Viața pe un peron, Un om norocos sau *În apărarea lui Galilei* au fost printre cărțile cele mai comentate ale anilor '80. Emisiunile susținute de Monica Lovinescu și de Virgil Ierunca la *Europa liberă* îl citau des pe Octavian Paler și i-au adus o faimă explicabilă între ascultători care nu erau neapărat iubitori de literatură. Faptul că scriitorul și-a depus semnătura pe scrisoarea trimisă de cei șapte intelectuali de frunte președintelui de atunci al Uniunii Scriitorilor (1989), în sprijinul lui Mircea Dinescu a întărit și confirmat această impresie singulară, de "voce a conștiinței", pe care Octavian Paler și-o asuma din ce în ce mai programatic în anii delirului ceaușist.

Interesantă a fost evoluția lui Octavian Paler după revoluție. A devenit director de onoare al *României libere* și cel mai citit editorialist al acestui ziar de opoziție radicală. El însuși a promovat un discurs sever, definit în valori absolute. A fost și este prezent deseori și în alte mijloace de presă, printre care *Europa liberă*, sau - surprinzător pentru un intelectual cu mesajul lui; dovedind astfel că și media controlată politic nu face abstracție de el - la Televiziunea română. Octavian Paler este astăzi una dintre vocile cu cea mai mare autoritate pentru cetățeanul simplu, preocupat de soarta sa, a copiilor săi și poate, a lumii, și una dintre vocile cele mai căutate. Excelent vorbitor în public, el este în mod constant dorit și invitat să facă turnee în țară. Doar dacă ar fi vrut, astăzi ar fi avut un loc în Parlament.

Volumul *Don Quijote în Est*, un mixaj greu de definit între eseu și roman, constituie o sinteză a pozițiilor sale anterioare - deseori, chiar o reluare a lor. Avem acum șansa să analizăm, relativ comod, gândirea - arta, mesajul - unei personalități publice cu o influență de o asemenea anvergură. Iar acest lucru mi se pare astăzi mai mult decât de dorit. Chiar necesar.

O tentație universalistă

Caracteristica poate cea mai accentuată a stilului lui Octavian Paler este plasarea actualității într-un context universalist; într-un timp al istoriei sau mai curând al mitologiei; într-o geografie extinsă, care este mai ales o geografie a civilizațiilor, o geografie culturală. Aproape nu există capitol (episod?), între cele peste 20 din carte, care să nu apeleze la această tehnică. Uneori formula dă rezultate interesante: imaginarea Moscovei într-o Romă roșie care, în mod contrar modelului antic, își impune necruțătoare proprii zei: Marx, Engels, Lenin, Stalin. Dar de cele mai multe ori avem de a face aici cu o modalitate *de stil* și nu de *conținut*; nu se explorează *asociațiile* ci se crează, prin intermediul lor, un cadru de acțiune a nostalgiei universalului și a atemporalului - transfigurând esența evenimentului. O scenă grotescă din Gara de Nord este racordată la credința chineză că "*nimic nu e linear*", florile de pe mormântul lui Ceaușescu amintesc de florile de pe mormântul lui Nero etc. "*... aș vrea să-ți amintesc ce se zice în Odiseea, că zeii dau oamenilor încercări, nenorociri, suferințe, pentru ca generațiile următoare să aibă ce să cânte.*"

(p.65) scrie Octavian Paler, discutînd despre invazia minerilor, defulările instinctelor sau vacarmul de după revoluție.

Care sunt referințele îndrăgite de autor? Olimpul, cei șapte înțelepți ai Greciei antice, Solon, Tacit, Pisistrate, Orfeu și Euridice, Pitagora, Aristotel și Teofrast, Afrodită sau Athena, Plutarh, Heraclit, Epicur, Ovidiu, Tristan și Isolda, Erasm, Luther, Nietzsche, Gogol, Brâncuși, Camus, Caragiale, Oscar Wilde, Alain și Michaux..., Olimpul, Micena, Roma antică și Roma modernă, Orientul și Occidentul (ca forme de civilizație). Bineînțeles, Don Quijote, căruia Octavian Paler îi adaugă interpretări și imagini convingătoare. *"Lecția lui [Don Quijote] vine din direcția contrară, pentru a ne spune că nu se poate iubi, când iubești cu adevărat, altminteri decât 'nebunește'". "De parcă Don Quijote ar fi un Socrate îmbrăcat în armură, însoțit nu de discipoli, ci de un scutier, care spune vorbe pline de tâlc, greu de tălmăcit..."* (pp.71-72) Don Quijotismul însuși a devenit, pentru autor, *"ceva între filosofie și religie"*.

Pericolul acestui tip de mixaj apare când faptul cotidian este prea meschin iar referința devine, prin raport, vădit pretențioasă. *"Mă aflu în imensul aeroport din New York (...) Altădată, înainte de apariția trenurilor și avioanelor, nu existau săli de așteptare. În schimb, faimosul festina lentă, al romanilor, încă mai avea un înțeles. (...) Halez-vous lentement, sună un vers celebru din Boileau. Eile mit Weile, au zis germanii. Iar noi: "Graba strică treaba". Dar apariția sălilor de așteptare a fost un semn că omenirea nu mai e dispusă să se grăbească*

încet." Sala din New York și cele trei citate eclectice nu pot rezista împreună.

Utilizarea citatelor în alte limbi rămâne doar un element al acestui stil, dar unul în care prețiozitatea este mai evidentă. Uneori se răzbună, creând chiar dereglări semantice, ca în această formulare: "*Istoria a încetat să mai fie, la noi, un teren sigur, la terra ferma, cum zic italienii la Veneția...*" (p.60), unde sensul concret al sintagmei este în contradicție cu cel figurat.

Comunismul, noi, patriotism și românism

Cartea lui Octavian Paler este cartea câtorva teme. Una dintre ele: *comunismul*. Autorul nu-și propune să-l înțeleagă. Ci să îl descrie, să îl califice, ca și cum ar vrea să confirme că a denumi înseamnă a dezvălui esența. De altfel formulările lui pe această temă des bătută, memorabile, reprezintă una din părțile cele mai rezistente ale cărții. În comunism individul descoperă că nu poate alege decât ce anume vrea să piardă. "*Navigația între Scylla și Charybda a fost o glumă în comparație cu senzația cu care am trăit noi, atâția ani, că adevărul e o pastă care poate lua orice formă.*" "*și poate acesta e chiar infernul: răul banalizat.*" (p. 153) Pentru Octavian Paler, răul comunismului este un rău absolut. El atinge o dimensiune metafizică. "*Într-un asemenea regim ai de ales, în genere, nu între a fi liber și a nu fi liber, ci între a fi și a nu mai fi deloc.*" (p. 152) Procesul comunismului nu a început. Cu atât mai necesară este atunci supunerea sa unui *catharsis* cultural.

O a doua temă, "tipică", ca să spunem așa, a lui Octavian Paler este tema românismului, sau a patriotismului, a identității. Scriitorul nu iese din referințele clasice, dar le adaugă un patetism și uneori, o savoare, ce poate convinge și un cititor sceptic de posibilitatea de a găsi, în discursul naționalist ceva util bătăliei pentru civilizație pe care ar trebui să o ducem astăzi. Surprinzătoare pentru cel ce a urmărit activitatea jurnalistică a lui Octavian Paler din ultimii patru ani este eterogenitatea perspectivelor sale asupra temei naționale. Nu lipsesc alegațiile care ne-au liniștit orgoliul de-a lungul timpului și care au fost contrazise la primul sondaj pe stradă: "*Mulți [la Paris] nu cunoșteau nici măcar numele poetului nostru național, în vreme ce, la noi, aproape orice elev de liceu poate bolborosi, cred, un vers de Lamartine.*" (p. 149) Se recunosc afirmații pe cât de comune pe atât de grave, când sunt preluate *ad literam* de cei care au nevoie de o informație istorică nuanțată pentru a-și transforma voința constructivă în proiecte sociale: "*Drumul spre regăsirea Europei, de care se vorbește acum la noi până la sașietate, trece prin regăsirea României înainte de Yalta.*" (pp. 201-202) Nu lipsesc miturile pozitive, care au mai curând o referință culturală decât una ontologică, și de aceea nici nu se supun verificării: "*Românul a avut smerenia sau orgoliul de a nu sfida eternitatea*" (p. 303)

Dar cartea ne propune *mai ales* să-l vedem pe autor într-o luptă continuă cu ratările noastre colective: "*De ce ne consolăm atât de ușor? De ce avem tendința să bagatelizăm tot ce nu ne*

convine?" (p. 206) Cei care i-au adus pe sovietici, cei care au ucis, care au ras satele sau au distrus biserici nu au fost români? se întreabă Octavian Paler polemizând cu falșii noștri patrioți. Sau această afirmație incomodă: *"Și e semnificativ că l-am canonizat pe Ștefan cel Mare care a umplut Moldova cu ibovnice."* (p. 207) Patriotismul la care face apel Octavian Paler își caută armele în amintirile din copilărie și adolescență. Nimic din istoria noastră nu-i pare scriitorului mai greu de suportat decât scurta noastră aventură post-revoluționară. Traseul prin memorie, de la gura metroului și la Gara de Nord, printr-un București invadat de reclame caraghioase, de hoți și borfași este pe cât de scurt pe atât de expresiv. Octavian Paler nu suportă acest mod de a te bucura de libertatea cucerită prin sacrificiu și nu este dispus, pare, să accepte "costul" inerent: oportunismul, vulgaritatea și chiar competiția. *"Ziarele anunță în fiecare zi violuri, crime și sinucideri. Partidele s-au înmulțit ca ciupercile, (...), cursul dolarului a atins cote astronomice, iar cei care l-au executat pe Ceaușescu se împacă din ce în ce mai bine cu cei care îl plâng pe Ceaușescu."* (pp. 61-62) Nu știm ce să facem cu libertatea, repetă el, reducerea tirajelor la cărțile scriitorilor care ieșeau altădată în zeci de mii de exemplare este o catastrofă a culturii etc. Aceasta să însemne oare victoria mizantropiei de care se teme? După venirea minerilor în București societatea pare a fi devenit o haită de lupi hămesiți.

Când intersectează sensibilitățile lui autentice, scriitura lui Octavian Paler capătă dintr-o dată putere metaforică. Întunericul face Bucureștiul să pară, noaptea, o *"omidă neagră"*. Altădată

Bucureștiul îi apare ca "un vulcan pe care crește iarba." De altfel, orașul a devenit "o excelentă școală de corecție pentru visători. Nu s-a astupat o groapă de decenii, în schimb au apărut multe noi. (...) Nici un visător nu-și poate permite să meargă cu capul în nori, fără să riște să se trezească lungit în praf ori lângă o frumoasă baltă." (p. 50) Alte imagini: "Dacă la noi, fiecare individ s-ar sui pe un bolovan pentru a-și rosti monologul, România ar semăna acum cu un imens Hyde Park." (p. 25)

Anti-occidentalismul

Dacă tema națională are o complexitate care depășește, pentru unii, așteptările, tema Occidentului, din contră, mi se pare în acest volum degradată până la un nivel surprinzător.

Iată comentariul unui sondaj făcut pe Broadway, despre români: "Nu credeam că ignoranța americanilor, în ce ne privește, e atât de mare. Și noi care, la sfârșitul celui de-al doilea război mondial, i-am așteptat, ani la rând, să ne vină în ajutor!". (p. 9)

Semnul exclamării aparține autorului și exprimă esența anti-occidentalismului lui Octavian Paler: simplificator și revendicativ.

Asemenea *românismului*, tema Occidentului este omniprezentă - în fond, complementară. Interesant că discursul anti-occidental al lui Octavian Paler nu este, prin asta, mai puțin consistent, sau mai puțin persuasiv. Deseori, formulările-calificările sale sunt memorabile: "*Problema e alta. Îmi e greu să mă împac cu*

un anumit cult al reușitei, al succesului, care transformă în "afacere" totul, prietenia, cultura, conversațiile zilnice. (...) înțeleg mult mai bine filosofia hamalului care, într-o dimineață, când l-am rugat să-mi ducă valizele, mi-a răspuns zâmbind: 'Nu, domnule, azi am mâncat.'" și: "Dacă Occidentul este preocupat mai mult de combaterea colesterolului decât de combaterea egoismului, nu rezultă de aici că de vină este bunăstarea și că noi avem motive să fim satisfăcuți de șansa de a o duce mizerabil." (p. 13)

La o altă pagină spune foarte direct: "...chiar dacă în fața civilizației tehnice a Occidentului noi ne simțim uneori niște barbari, nu mi se pare că Occidentul ne e, spiritual, superior. În plus, toată nefericirea prin care a trecut această parte a Europei nu se poate, mă gândesc eu, să nu rodească nimic." (pp. 57-58)

Caracterul deseori seducător al discursului său anti-occidental îl poate face pe cititor să uite *substanța* acestui discurs. Nu este oare ușor să fii convins, în absența unui contact de profunzime cu o lume, mai ales când ea este, în schimb, extrem de prezentă prin comentarii ideologice, filme și reclame? Scepticismul are în plus *morga lui*, convenabilă pentru orice autor. Ușor se găsesc argumente să acuzi, *dintotdeauna*, lumea, de prea mult egoism. Dar să referiri *anume* la egoismul lumii occidentale înseamnă să utilizezi clișee. În *esență*, societatea occidentală este fondată pe spiritul de solidaritate colectivă. Afirmatia nu ține de impresii de turist, ci de studii. Câți cunosc în România că munca voluntară reprezintă în Statele Unite 30% din întregul

efort uman din acea foarte muncitoare țară? Specificul Americii este mulțimea imensă (și tipică!) de grupuri de indivizi, asociații, fundații, acțiuni comune etc., care reprezintă, toate, forme de solidaritate. Asta nu înseamnă că Occidentul este roz sau comod, dar este firesc să folosim calificative știind că prin natura lor acestea sunt contextuale.

Reducerea vieții occidentale la profit, în antiteză cu *spiritualitatea* ce s-ar naște în Est, (pentru că suferința teribilă de aici nu se poate să nu rodească în vreun fel!) revine ca un leit motiv. "*Acolo, pragmatismul a creat un om robotizat, o mașină superioară și eficientă de făcut bani.*" (p. 195), enunță el foarte precis. Este același clișeu al Stângii marxiste cu care, de altfel, Octavian Paler are în comun doar rețetele. Ceea ce are de învățat astăzi românul este faptul că civilizația prosperității obligă la o civilizație a comportamentului; o minimă doză de idealism. Lumea complexă a Occidentului nu se poate construi cu ființe robotizate.

Uneori critica anti-occidentală devine ingrată - vezi argumentarea ideii că occidentalii nu pot înțelege Estul. Un articol din *Le Nouvel Observateur*, în care autorii afirmă, "*cam disprețuitor, că românii nu îndrăznesc să vorbească.*" (p. 157) este pentru Octavian Paler cel mai bun exemplu al acestei indisponibilități. Și explică consecințele acceptării unui interviu: ușile redacțiilor i s-ar fi închis, ar fi urmat concedierea fiului său etc. Mă întreb însă, cum se poate vorbi despre îndrăzneala acelora care nu au a se teme de consecințe? "(...) *Cei doi gazetari francezi... nu riscau decât, cel mult, să fie expulzați*" scrie

Octavian Paler (p. 157), deși un ziarist din aceștia, pornit în căutarea lui Vasile Paraschiv, a fost bătut sălbatec de oamenii Securității, iar Jean-Louis Calderon și-a găsit moartea pe străzile Bucureștiului în 1989.

Dar cea mai muștrătoare acuză adusă Occidentului este trădarea României la Yalta. Este o acuză veche și reluată cu intensitate după revoluție deși între timp au apărut cărți care au adăugat ceea ce era necesar pentru a demistifica acest subiect (mă gândesc în primul rând la cartea lui Jacques de Launay; observații interesante pot fi găsite de cititor în articolul lui S. Damian publicat în revista "22", nr./1993). Cred că Octavian Paler este unul dintre cei mai vehemenți promotori ai acestei teme. Dincolo de informația concretă, cu privire la ce s-a stabilit la Yalta și mai ales, cu privire la condițiile în care s-au stabilit sferele de influență după cel de-al doilea război mondial, trebuie oricum remarcată absurditatea acestei viziuni, conform căreia derularea celei mai mari conflagrații a tuturor timpurilor ar fi trebuit determinată în raport de interesele României.

Vestul suferă poate de multe, dar nu de *occidentalism*.

Eroul (eroii)

S-a spus despre eroul din *Don Quijote în Est* că este *alter ego*-ul lui Octavian Paler, forma și substanța aceluiasi personaj. În carte există însă mai mulți eroi - interesantă vocea "lucidului" Andrei, a cărei importanță pentru echilibrul cărții nu trebuie subestimată. Cea

mai importantă mi se pare totuși distincția dintre *autorul manifest din paginile cărții și eroul construit*, imaginea despre sine însuși care se compune din acest balet literaturizant dintre persoana întâi și eroul mitologic Don Quijote (de care Octavian Paler se apropie sau se depărtează; o relație complicată, cu momente de identificare și cu altele de respingere premeditată.)

Pe primul îl recunoaștem din sinceritatea spontană a amintirilor, sau a reflecțiilor, exprimate cu un patetism autentic din care emfaza, în sfârșit, dispare: "*Mă văd copil, în prima sau a doua clasă primară. Tata mă trimisese să duc bulgări de sare oilor noastre, de la stână, și, la întoarcere, m-am rătăcit prin pădure. Se făcuse noapte. Mergeam pe frunze uscate care foșneau amenințător. Cu inima strânsă, așteptam să mă înhațe duhurile muntelui, despre care auzisem multe povești înfricoșătoare. Simțind că mă lasă nervii, am rupt o nuia cu care am început să izbesc arborii, în timp ce strigam: 'Nu-mi e frică, nu-mi e frică, nu-mi e frică...' (p. 34). Sau o altă formulare, admirabilă, legată de amintirile copilăriei: "Și nu pot să nu-mi aduc aminte că în satele copilăriei noastre, unde apariția unui automobil constituia un eveniment, praful ulițelor era amestecat cu pulbere cosmică" (pp. 86-87).*

Al doilea personaj, modelul pe care și-l construiește autorul rezultă dintr-o *punere în scenă* care nu poate eluda tenta artificială. Artificialul este minat în primul rând prin *eclectism*. Pagini ale *angoasei*: autorul își amintește de "*frica animalică*" pe care o simțea

și-l făcea să ardă la baie ciornele unui jurnal pe care intenționa să-l trimită în Occident. Se descoperă apoi într-un "întuneric apos, tulbure"; *"un oraș părăsit, abandonat"*. Și aproape imediat, *"o ploaie violentă"* care face să geamă tabla de pe acoperiș. Toată această atmosferă îl face pe autor să reflecteze la... avantajul că orașul va fi spălat de praf. *"Căci am uitat de când n-am mai văzut o mașină a Salubrității pe acest bulevard"* (p.37). Și vocea interioară continuă, afectată de un ciudat eclectism al interiorității.

Autodefinirea se face uneori prin sugestie, alteori este directă. În acest caz "scenariul" pregătește *revanșa* axiologică. Eroul nu are bani și de altfel în adolescență fusese sedus de deviza "Port totul cu mine". Pe atunci avea doar un cufăr plin cu cărți, două-trei cămăși, astăzi *"nu sunt mult mai bogat. Am o mașină veche, vreo zece mii de cărți, un dulap cu haine, cam pe aici se oprește averea mea"* (p.21). Cei 50 de dolari pe care se încapățânează să-i păstreze la plecarea din America fac cât pensia sa pe două luni. Autorul n-a fost niciodată în centrul unei sărbători. Nu și-a sărbătorit niciodată ziua de naștere. Nu-i plac voiajele, orice plecare este *"o catastrofă intimă"*. Necunoscutul îl sperie, ambianțele care nu-i sunt familiare îi provoacă teamă.

Nu se sperie de moartea propriu zisă, ci de cea prin îndobitocire. Nu mai știe să râdă deoarece se gândește mereu ce va fi mâine. Stă *"aici, între molii"*, sărac și ros de regrete, în loc să strângă bani pentru o casă - în opoziție cu șmecherii care se aranjează. Un idealist inadaptabil, un romantic întârziat și neajutorat.

Un om obosit, a cărui capacitate de a dispera este o formă a vitalității. Eroul antipatizează modelul oriental, ascetul, înțeleptul (care restrânge, drămuiește) și face "elogiul" nebuniei.

Există la personajul lui Paler un mecanism esențial al *disimulării*, pe care nu poți să nu o legi de originea la care se reclamă. În ritualul autocalificărilor negative se ascunde sentimentul de superioritate pe care țăranul îl avea față de ceilalți și față de lumea înconjurătoare. Îndoiala de sine este o formă mascată de orgoliu și ironie. "*La New York au fost momente când m-am simțit ca un barbar într-o Romă supertehnicizată*" spune el, ca să adauge "bravilor" americani, drept revanșă, că la ei "*istoria se află la nivelul albumelor de familie*" (p. 6). "Duelurile" de idei de care își amintește se termină întotdeauna cu o replică învingătoare (a autorului), dar pregătită prin scuza de conservatorism, sau de inadaptabilitate. Dacă ziariștii străini se plâng de lipsa de curaj a românilor de a vorbi, asta se întâmplă întrucât nu sunt capabili să înțeleagă Estul, etc. "*De ce n-aș fi mândru că am găsit puterea să vorbesc de regrete într-o perioadă în care lichelele sunt curate ca lacrima*" (p. 298) afirmă el cu o expresie care sintetizează, antologic, acest mecanism al disimulării recuperatoare.

În fond, lumea nu-i trezește, *astăzi*, eroului, curiozitatea. Imagini precise și empatice aduc, se pare, numai amintirile copilăriei sau ale adolescenței. (Doar revoluția a mai lăsat urme la fel de adânci și... Piața Universității, căreia îi dedică câteva pagini de o patetică generozitate.

Entuziasmul decomplexat pe care Octavian Paler îl arată acestei "prime și singure agore românești" constituie, mi se pare, cea mai convingătoare dovadă a sincerității *aspirațiilor romantice* ale autorului, așa cum puține alte declarații îl pot servi.) Vizita în America nu atinge retina cu mai mult de câteva flash-uri. Există în carte și alte referiri, la evenimente care nu au un caracter personal și care ar fi incitat, ca să spun așa, la povestire. (Spre exemplu, prima întâlnire a scriitorilor la Uniune, în seara lui 22 decembrie 1989. Dar ele rămân doar un pretext pentru declanșarea discursului interior. Lumea contează ca un auxiliar al manifestării ego-ului, tot așa cum patria este mai ales o expresie a sentimentalismului: "*Depărtarea dă chiar prafului de pe străzile noastre ceva aparte. Tandru, aș zice, dacă nu m-aș teme că sună ridicol. Oricum, numai acolo decepțiile și singurătatea mea au un sens. Altundeva, ele nu înseamnă nimic*" (pp. 17-18). De aici impresia foarte puternică de interioritate, dar și de "palero-centrism"; de carte scrisă (asemenea celorlalte texte ale lui Octavian Paler) *la persoana întâia apăsă*t.

La aceasta se adaugă monomania "barocă" a textului. La Octavian Paler există un laconism al expresiei, dar și un retorism al obsesiei. Formulele sale au efect, uneori sunt paradoxale, de cele mai multe ori au o putere care poate face abstracție de conținut. Dar sunt repetate în cuprinsul cărții de zeci de ori, fără ca repetarea lor să se transforme în ritmuri. Le reîntâlnim, nu le regăsim: vacarmul care a luat locul discuției cu voce omenească, existența în comunism ca un act de acobrație pe sârmă, praful Bucureștiului ca o fatalitate, bășcălia și

bagatelizarea ca moravuri naționale, dezghețul de după revoluție ca o comedie proastă, normalizarea anormalului, contradicția cu spiritul nostru a ideii că o moarte demnă e preferabilă unei vieți umilite, definirea comunismului drept "cosmopolitism invers" etc.

*

De ce totuși senzația că această carte, care trece prin toate marile teme, în termenii cei mai gravi ai existenței noastre, *nu ne deslușește*?

Un prim răspuns ar proveni, după opinia mea, din lupta artistului cu complexitatea, când el își asumă lupta cu adevărul. În mod paradoxal, artistul trebuie să ajungă la rațiunile complexe ale lucrurilor și simultan, să atingă simplitatea fundamentală a realizării (revelației, împlinirii) morale. Sub primul aspect, *Don Quijote în Est* face apel la prea multe mitologii sau clișee. Sub al doilea, mizează pe îndoială. Dar îndoiala etică nu are cum să țină locul scepticismului raționalității.

O altă explicație pe care îndrăznesc să o propun trimite la faptul că natura esențialmente artistică a ființei umane *obligă la transfigurare*. De aceea, limbajul artei impune artistului ascetismul unui limbaj indirect. Pentru a deveni autentică, sinceritatea se face cu discreție. Intimitatea gândirii se naște din discursul asupra realității, patetismul are nevoie de laconism.

Disperarea, ca și însingurarea, nu se declamă. De aceea, volumul discutat aduce pe scenă nu Poetul, ci Actorul.

[1] Publicat în revista 22, numerele 25 și 26, 1994. Este reluat în acest volum, deși pare a fi o recenzie, întrucât textul aduce în discuție toate temele de fond ale polemicii cu Octavian Paler, de la naționalismul și anti-occidentalismul lui până la ipocrizia sa sfidătoare – întâmpinate, în acel moment, cu maximul de *fair play* stilistic.

De la naționalism

la dosarul personal [\[1\]](#)

Încep amintind cititorului un moment deja îndepărtat, data de 26 mai 1997, când Guvernul României a dat o Ordonanță de Urgență pentru modificarea și completarea Legii administrației publice locale nr. 69/1991. Amendarea Legii 69 era necesară pentru aprofundarea autonomiei locale și, nu mai puțin, pentru a răspunde solicitărilor UDMR privind utilizarea limbii materne în administrație. Adoptarea unor noi reglementări referitoare la utilizarea limbii materne în învățământ și educație a fost condiția pusă de UDMR, ca să participe la guvernare. La 26 mai, Guvernul a îndeplinit prima parte a acestei promisiuni, la 10 iulie, pe a doua, adoptând Ordonanța de Urgență pentru modificarea și completarea Legii Învățământului. Interesant acest "detaliu": de câteva ori s-a încercat intervenția în textul celor două acte normative de mare importanță pentru natura statului român, hotărâte la cel mai înalt nivel politic, de către persoane din Secretariatul Guvernului.

În urma adoptării Ordonanței, primarul Târgului Mureș a dispus așezarea mai multor plăci bilingve la intrarea în oraș. Peste noapte, inscripțiunile maghiare au fost vopsite și lucru acesta s-a repetat după introducerea altora noi. Trec peste refuzul inițial al Poliției din Târgu Mureș de a păzi plăcile ca să ajung la punctul de interes al acestei rememorări: pe data de 17 iulie,

Secretarul de Stat Grigore Lăpușanu, șef al Departamentului pentru Administrația Publică Locală, a trimis Prefecturii Județului Mureș o scrisoare arătând cum trebuie citită Ordonanța de Urgență pentru modificarea și completarea Legii administrației publice locale. Domnul Lăpușanu afirma că aplicarea Ordonanței de Urgență emisă de Guvern presupune informarea consiliului local, căruia îi revine *"competența... în domeniul atriburii și schimbării de denumiri, precum și în domeniul administrării bugetului local"*.

Domnul Grigore Lăpușanu mai cerea ca inscripționarea bilingvă să privească strict denumiri de localități, instituții publice și unități înființate de autoritățile administrației locale (deci nu străzi). Finalul scrisorii: *"Față de cele de mai sus apreciem că numai consiliul local este competent a hotărî asupra inscripționării bilingve..."*.

Intervenția Secretarului de Stat era, limpede, o acțiune împotriva deciziei Guvernului. Ordonanțele emise de Guvern au efect juridic imediat. Ordonanța de Urgență nr. 22/1997 prevedea la art. 58 alineat 2 *"inscripționarea denumirii localităților, a instituțiilor publice și a unităților proprii, precum și afișarea anunțurilor de interes public și în limba minorității respective"* în unitățile administrativ teritoriale unde minoritățile naționale au o pondere de peste 20%. În conformitate cu articolul 43 alineat 1 din Ordonanță, *"primarul acționează și ca reprezentant al statului..."*. Ca urmare, hotărând montarea plăcuțelor cu inscripționare bilingvă în Târgu Mureș,

primarul municipiului Târgu Mureș nu făcea decât să răspundă obligațiilor care-i revin. În plus, o ordonanță guvernamentală are valoare de lege. Ea nu poate, deci, să fie supusă aprobării sau respingerii consiliilor locale.

Strategia Secretarului de Stat, de sabotare a deciziei Guvernului era atent "elaborată". Astfel, pentru a produce confuzie, se menționau dispozițiile art. 20 alin. 2 privind "atribuirea și schimbarea de denumiri" și cererea "traducerii denumirii respective". Or, dacă este vorba de "traducere", atunci nu se mai pune problema "atribuirii sau schimbării" de denumiri. La art. 58 alineat (2), Ordonanța prevede inscripționarea "denumirii localităților, a instituțiilor publice și a unităților proprii *precum și afișarea anunțurilor de interes public*". În adresa trimisă Prefecturii Mureș se menționează doar primele trei categorii etc.

Cum este posibil ca un secretar de stat să saboteze deciziile Guvernului iar, ca membru PNȚCD, să se opună opțiunilor conducerii partidului? Un răspuns mi se pare a se afla în informațiile oferite de *Academia Cațavencu*, cu puțin timp în urmă. Dosarul lui Grigore Lăpușanu arată că domnia sa avut o poziție importantă în Ministerul de Externe, într-o vreme când a fi în această instituție obliga, desigur, la numeroase dovezi de fidelitate. Faptul că astăzi prezintă o notă a lui Corneliu Coposu, susținând că domnul Lăpușanu ar fi fost "infiltrat" de către PNȚCD în MAE, în timpurile de clandestinitate, nu face decât să adauge un accent grotesc pe noua sa identitate. Amintind despre poziția domnului Grigore

Lăpușanu sub regimul comunist nu vreau să spun că foștii lucrători ai MAE trebuie priviți cu suspiciune. Dar faptul că, după încrederea oferită de PNȚCD prin numirea sa drept secretar de stat, domnul Lăpușanu promovează politica naționalistă a Opoziției, iată un lucru care obligă la luarea în serios a "dosarului său de cadre". Scandalul creat de PUNR, PRM și PDSR în jurul Ordonanței de Urgență, campania dusă de presa antiguvernamentală de genul cotidianului *Național* au primit un excelent suport din partea demnitarului țărănist.

Legătura dintre naționalism, manipulările politice și servirea pe vremuri, în afara granițelor țării, a autorităților comuniste, de către unii dintre actorii politici și din mass-media actuali reprezintă un subiect fascinant pe care, sper, cititorii o să-l poată explora și cu alte ocazii. Am amintit de Secretarul de Stat, șef al Departamentului pentru Administrația Publică Locală. Aș adăuga exemple din presă. Importantă în ultimii ani și astăzi, orientarea ziarului *Adevărul*, așa cum a fost ea dată de către actualul director, Dumitru Tinu. *Adevărul* a dezvoltat una dintre cele mai coerente strategii menite să creeze tensiuni etnice și să împiedice încheierea tratatelor României cu vecinii. Este oare acest aspect fără legătură cu faptul că, în timpul istoricei Reuniuni de la Copenhaga, din 1975, Dumitru Tinu petrecea un timp îndelungat în capitala Finlandei ca ziarist al *Scînteii*?

Sau, să luăm cazul lui Octavian Paler, editorialistul *României libere*. Acesta a fost un critic vehement al fostei puteri iar acum a

devenit un acuzator al celei noi. Las la o parte argumentele uneori motivate pentru a nota *mesajul* său fundamental: (1) puterea actuală este de aceeași natură cu puterea anterioară; (2) guvernul trebuie să cadă, președintele este compromis. O asemenea interpretare a actualelor realități politice invită la ocuparea *leadership*-ului politic de către altcineva, capabil să reprezinte interesele naționale pe care domnul Paler le invocă. *Acest cineva nu poate fi decât Partidul domnului Virgil Măgureanu de vreme ce, în opinia lui Octavian Paler fostul director al SRI reprezintă un fel de Fouché al României și dă dovadă - acest lucru a apărut pe prima pagină a României libere! - de un patriotism pe care clasa noastră politică nu este în stare să-l perceapă.* (Logica articolelor lui Paler este limpede, ea a fost realizată de Banca Internațională a Religiilor, condusă de foști oameni forte ai regimului trecut, care i-a oferit ziaristului, recent, un premiu pentru "intransigența" sa.)

Cum e posibil ca omului implicat în toate evenimentele grave din perioada post-decembristă - Berevoiești, mineriade, promovarea organizațiilor extremist - naționaliste, ascultarea pe scară largă a telefoanelor, manipularea ori, dacă luăm act de declarații făcute public, vinderea dosarelor aflate în arhiva SRI etc., ca să nu mai vorbim despre scandalurile Băncii Columna și a vilei sale pentru care se află sub anchetă -, să-i creeze Octavian Paler o aură de patriot? *Academia Cațavencu* vorbea despre sponsorizări ale cărților sale prin Banca Columna, se discută despre intervenția lui Virgil Măgureanu pentru fiul lui Octavian Paler

(un post în Italia). Dar astfel de date anecdotice, care nu pot niciodată proba actul de *voință* al cuiva, rămân marginale. Mai semnificativ pentru politica pe care o promovează Păler este "dosarul" său. Și în cazul lui vom descoperi *pattern*-ul "externelor". Cariera fulgerătoare a lui Octavian Păler în anii '60, începutul anilor '70 - în fruntea *Televiziunii* și a *României libere*, ocuparea unui loc în CC al PCR - s-a petrecut după stagiul de atașat cultural în Italia. Firesc, prestația din Italia se află undeva, la originea intrării sale în nomenclatură. Sunt convins, ea explică și relația specială - altfel, absurdă - cu Virgil Măgureanu.

Nu m-aș fi ocupat acum de aceste cazuri dacă nu ne-am afla în fața unui eveniment politic important, care este remanierea. Preocuparea pentru schimbarea miniștrilor nu ar trebui să lase în umbră interesul pentru situația secretarilor de stat. Unii dintre ei, cum este cazul domnului Gheorghe Lăpușanu, au încălcat prea grav deontologia pentru a mai fi păstrați în funcție. Iar alții nu au ce căuta pe lista de înlocuiri. Faptul că un alt fost diplomat și demagog naționalist, un personaj de o mediocritate îngrozitoare - mă refer la Liviu Petrina - a fost pus de PNȚCD pe lista secretarilor de stat pentru MAE, este o gafă monumentală. Dacă PNȚCD devine suma unor astfel de personaje, atunci el nu va fi mai bun decât PDSR. Asumă domnul Diaconescu, ori domnul Ciorbea, un asemenea destin?

[1] 22, nr. 45. 1997

Scrisoare deschisă domnului Octavian

Paler^[1],

În urmă cu câteva luni am publicat în revista “22” un eseu cu titlul “Octavian Paler, Alexandru Paleologu și spinoasa problemă a naționalismului”, ca urmare a observațiilor pe care dumneavoastră și d-l Paleologu le-ați făcut pe marginea unora dintre intervențiile mele publice. Replica dumneavoastră și un al doilea text al meu, publicate prin generozitatea revistei “22” și a *Dilemei* au creat pentru mulți imaginea unei polemici care are la bază, de la început până la sfârșit, argumente. Am insistat de câteva ori că prezum buna dumneavoastră credință și nu am dat importanță umorilor, ironiilor sau subînțelesurilor din eseu dumneavoastră, “Între naționalismul de grotă și <europenii de nicăieri>”. Am dorit din toată inima să avem un dialog civilizat, chiar dacă sever ori radical.

Iată însă că dumneavoastră ați publicat sub titlul “Un caz bizar”, într-un cotidian de tirajul *României libere*, patru editoriale în care ați folosit cu insistență numele meu. De această dată, stilul și limbajul dumneavoastră au depășit cu mult ceea ce poate fi acceptabil în dialogul public dintre doi oameni. Tonul este disprețuitor și insultător, și iată câteva mostre: “*I-am explicat d-lui Andreescu ca unui african*” (acest limbaj exprimă și un rasism grosier; el v-ar fi exclus imediat din orice comunitate intelectuală din Occident); “*un ridicol ucigător*”; “*și-și pune mâinile în sold, producând o mostră hilară și descalficantă, de un iezuism infantil*”; “*Într-o*

ontologie a stupidității, așa ceva poate figura la un loc de cinste”; “acest nivel comic” etc.

Aceste formulări nu își pot găsi în nici un fel motivația în referirile mele la dumneavoastră, precaute și condescendente. Cum vă permiteți, d-le Paler, să mă tratați cu acest limbaj? Nu am tocit împreună nici ecuația lui Schrodinger, nu am calculat alături nici zerourile funcției Bessel, nu am adnotat în doi nici pe Frege, nici pe Carnap, nici pe Hintikka, nici pe Popper sau Suppes, nu ne-am regăsit nici asupra lui Piaget sau Chomsky, nu l-am descoperit pe René Thom ori, ca să schimb paleta, pe Richard Rorty – și trebuie să închei această scurtă listă care ar trebui să vă fie un minim test intelectual.

Cum vă permiteți să mă acuzați dumneavoastră pe mine, d-le Paler, de servilism? Eu nu cunosc ce este servilismul. Am o oroare organică față de nedemnitate, care m-a făcut să nu pot fi servil nici în fața celor care m-au amenințat cu moartea. Nici o clipă nu m-am gândit, pe parcursul polemicii noastre, să vorbesc despre trecutul dumneavoastră, despre cutremurătoarele declarații lingușitoare, despre trădarea etică care v-a marcat zeci de ani. Înțeleg slăbiciunile altora, necazurile vieții, întâmplările nefericite și am avut aceeași înțelegere și față de viața pe care ați dus-o. Dar cum să mă supun acestei situații aiuritoare, ca dumneavoastră să-mi faceți morală mie?

Sunteți un autor de succes, care poate să influențeze, în rău, multă lume. Iată de ce referiri la dumneavoastră și la naționalismul pe care îl reprezentați din ce în ce mai puțin

decent, o să mai fac. Dar din această clipă vă neg statutul de partener de dialog. Sunteți lipsit de cunoștințele minime care să vă permită să judecați subiectele asupra cărora vă dați cu părerea; sunteți arogant și lipsit de decența celui care s-a căit sincer, devenind cu adevărat un altul. Mitologia pe care v-o construiți cu asiduitate poate să păcălească pe câțiva neavizați o perioadă de timp, dar nu poate păcăli pe toți tot timpul.

[1] Publicată în 22, nr. 31, 1996, după ce scrisoarea a fost refuzată de către *România liberă* - ziarul unde apăruseră patru editoriale insultătoare ale lui Octavian Paler, care motivau această închidere brutală a polemicii cu naționalismul tip Paler-Paleologu.

Despre un "drept la replică"

al d-lui Octavian Paler^[1]

În luna noiembrie 1996 am fost invitat, împreună cu domnii Alexandru Paleologu și Octavian Paler la emisiunea de pe TVR2, - cunoscută pe atunci ca mai independentă -, "La puterea doua". Urma să dezbatem împreună temele naționalismului și europenismului, un fel de continuare pe ecran a polemicilor desfășurate în revista *22* și *Dilema*. Octavian Paler nu a venit la această întâlnire programată într-o duminică seara, domnia sa scuzându-se și motivând cu prezența sa, o zi mai devreme, la emisiunea lui Iosif Sava - împlinea doar frumoasa vârstă de 70 de ani.

Întrebat despre polemica noastră de autorul "Seratelor muzicale", domnul Paler a afirmat elegant: nu pot discuta aici, în lipsa celui cu care polemizez. Dânsul bănuia, desigur, că urmăresc emisiunea și știa că în curând pe ecran mă voi exprima eu.

La întâlnirea de a doua zi am discutat împreună cu Alexandru Paleologu despre naționalism și europenism, cu toată curtoazia firească față de cei invocați dar absenți din emisiune. Unul dintre accentele pe care am dorit să le pun cu acest prilej, pentru telespectatori, a fost următorul: trebuie făcută deosebirea dintre "naționalism" și "național". Primul termen este folosit în general cu referire la transformarea factorilor etno-culturali în

proiecte politice și s-a dovedit, în istorie, extrem de periculos. Al doilea termen trimite la "identitate" iar aceasta trebuie să fie întâmpinată cu deschidere și respect. Încercam prin această distincție să explic - pentru unii, paradoxul -, că poți să fii un militant al identităților minoritare - dar un fervent europenist.

La puțin timp de la această intervenție, domnul Paler a publicat un articol în *România liberă* afirmând că unii "fac alergie la național" și îi acuză pe alții de naționalism pentru că nu realizează distincția de rigoare. Din acel moment, Octavian Paler a folosit constant ideea atașamentului său la "național" (și nu la "naționalism"), ba chiar a transmis-o și editurii POLIROM care-i ceruse să participe la publicarea polemicii noastre, scriind nici mai mult nici mai puțin: ca m-am folosit "*abuziv și insidios, de termenul <naționalism> pentru a da curs unei alergii mai greu de recunoscut, și anume față de <național>*" etc... Pentru cei care știau istoria, poziția d-lui Paler apărea deosebit de amuzantă. Se pare, până la momentul emisiunii, Octavian Paler nu cunoscuse distincția. Până în acel moment, dl Paler făcea - probă stau articolele sale - apologia "naționalismului moderat" - deci "naționalism", nu altceva. Cum nu-și putea retrage textele de pe piață, a încercat această stratagemă, să acuze pe alții de necunoașterea unei distincții pe care dl Paler o învățase la 70 de ani, stând la televizor.

Detaliul mi se pare semnificativ pentru efortul constant dedicat de către domnia sa propriei imagini, efort care de multe ori seamănă cu un

fel "de fugă de la locul crimei". Această notă din comportamentul d-lui Paler explică, după părerea mea, și ușurința cu care își retușează identitatea, ca un copil care nu realizează prezența a prea mulți ochi ațintiți asupra faptei. Astfel, în răspunsul dat editurii POLIROM, de care vorbeam, dânsul motiva refuzul participării sale susținând "*nu doresc ca numele meu să fie alăturat celui al d-lui Gabriel Andreescu, pe o copertă de carte, după gustul rău pe care mi l-a lăsat ce am înțeles, finalmente*". Dar refuzul mi-l dăduse cu o jumătate de an înainte - înainte și de penibilul final al polemicii! -, o dată la telefon și o dată pe scara GDS-ului, și dintr-un motiv foarte diferit. Nu ați motivat atunci, d-le Paler, la invitația mea de a publica polemica împreună, cu intenția dumneavoastră, de a vă aduna textele într-o carte separată?

Sau, poate e mai corect să vorbim despre retușarea imaginii ca despre o pierdere ciudată de memorie. Pentru domnul Paler, de pildă, trecutul său parcă nu mai există. Această pierdere ar explica, în orice caz, "dreptul său la replică" din numărul 47 al revistei "22". Cine i-a reproșat, în această revistă, devotată gândirii critice, contestarea actualei puteri? Observații s-au făcut nu la contestație, ci la lipsa de distincție. Sau la evaluarea obiectivelor sale politice. Ori nu era voie? Și mai ales, unde se află calomnia, în articolul pe care-l contestă? Nu a fost trimis să reprezinte autoritățile comuniste în Italia? Nu a făcut, după acea dată, carieră în CC al PCR, la conducerea Televiziunii și *României libere*? Nu l-a prezentat pe fostul director al SRI drept un Fouché al României? Nu l-a trecut la categoria

patrioților neînțeleși? Unde născoceli? Unde noroi? Sau poate datele pe care le am eu și cei din jurul meu sunt greșite? Dar atunci, domnule Octavian Paler, dați-ne datele cele adevărate!

Repet, însă, ceea ce am spus și altă dată. Toate aceste detalii de personalitate nu ar avea de ce să ocupe timpul cititorilor, dacă domnul Paler nu ar fi unul dintre liderii de opinie importanți, ducând una dintre politicile cele mai nefaste – cea a unui naționalism iluzoriu și costisitor. Criza gravă pe care o trăim în aceste săptămâni – care poate duce din nou la înstrăinarea minorității maghiare de majoritatea română și la consecințele asupra poziției României în plan internațional, după ce asistasem la atât de simpla și atât de “minunata trădare” a istoriilor străine șovine – este expresia mariajului dintre naționaliștii moderați cu cei extremiști. Cuplurile “împotriva naturii” formate în ultimul timp: Pruteanu - Dumitrașcu, Paler - Măgureanu arată natura malignă, astăzi, a naționalismelor de orice fel, și unitatea lor, într-o epocă în care confruntarea națiunilor și naționalităților aduce *tuturor* numai rău, iar cooperarea, numai bine.

P.S. Nu-i deloc ciudat că domnul Octavian Paler a devenit imediat solidar cu “Legea pentru protecția limbii române”, susținute de către senatorul PNȚCD, George Pruteanu. Implicațiile adoptării acestei legi, dacă ar fi adoptată în actuala variantă? Bibliotecile publice vor trebui să arunce la gunoi, ori să ardă, cărțile de filozofie, Talmudul, Coranul ori Noul Testament și orice alt text religios ori de interpretare teologică, cărțile de critică, culegerile de legende, antologiile de eseuri,

cărțile de bucătărie..., orice nu reprezintă text științific sau literar artistic, dacă e în altă limbă și nu are alăturat traducerea în limba română. Adio librării pentru carte străină, adio vizionare în spații publice a CNN, TV5, RAI DUE... Până și computerele din școli, universități, instituții vor trebui supravegheate pentru a nu sta pe INTERNET și a nu primi mesaje din lumea largă – desigur, în altă limbă decât în limba română. Un alt “avantaj”: legea d-lui Pruteanu ar anihila întregul sistem de educație în limba maternă.

Aceasta este lumea aberantă pe care ne-o propun – culmea, în cazul lui Octavian Paler, cu superioritate – moraliștii valorilor naționale.

[\[1\]](#) Apărut în revista 22, nr. 48, 1997

VII

Cum am ajuns să vorbesc
despre dosarul de securitate
al lui Andrei Pleșu

Premianții^[1]

Ce mult înseamnă cuvintele! Cum pot ele să schimbe fața lumii! Iată ce proporții a căpătat Andrei Pleșu, profil de dimensiuni cosmice, proiectat peste univers sub *raccourci*-ul prietenului său! Ce scenariu, câtă regie puse altă dată de Gabriel Liiceanu în slujba unor valori ce păreau mai puțin subiective!^[2]

Dar, tocmai pentru că vorbele înseamnă atât de mult, tot ele pot repede da același lucru o altă înfățișare. Voi cita acum, referindu-se la fostul ministru de Externe, un autor care știe sensibil mai bine decât Gabriel Liiceanu ce înseamnă un mesaj în politica internațională. Și el pleca de la cazul... Andrei Pleșu, analizând unul dintre interviurile sale: *“Pentru fiecare dintre cele două lumi (...) lumea “cealaltă” e o sumă de poncife, un amestec de reprezentări, ..., de prejudecată și ignoranță. Situația amintește de începutul unei proze din Unamuno, în care ni se spune că atunci când stau de vorbă Pedro și Juan, stau de vorbă, în realitate, cel puțin șase persoane. Pedro cel adevărat și Juan cel adevărat; imaginea lui Pedro despre sine cu imaginea lui Juan despre sine; imaginea lui Pedro despre Juan cu imaginea lui Juan despre Pedro. Cam asta se întâmplă când”* cele două lumi stau față în față.

O viziune copilărească asupra vieții diplomatice

Această viziune a expus-o Andrei Pleșu, vorbind nu numai despre raportul despre lumea occidentală și lumea noastră, în articolul citat (din *Dilema*), dar și despre raporturile Statelor Unite cu România, a doua

oară cu prilejul unei conferințe pentru ziariști, ținută la Clubul presei din Washington. Era data de 25 aprilie 1998. Adică, într-un moment când situația din Kosovo se apropia de fierbere. Atunci, orice întâlnire cu reprezentanții țărilor din regiune era urmărită cu sufletul la gură. Ziariștii prezenți l-au întrebat pe Andrei Pleșu despre viziunea sa (ca ministru de Externe al României, desigur) asupra crizei din Kosovo, despre efectele acestei crize asupra procesului de integrare în NATO, despre problemele de securitate ale României în acest context și despre problemele de securitate ale regiunii. Iar Andrei Pleșu a răspuns în limbajul de mai sus, explicând că Balcanii sunt ceea ce sunt, ceea ce cred ei despre sine că sunt și ceea ce cred alții despre ei că sunt.

Această manieră de răspuns a ministrului de Externe român i-a derutat, ne dăm seama, pe Peter, John și pe ceilalți ziariști veniți ca să afle despre poziția României față de conflictul din regiune. Comentatorul de politică externă scria, pe marginea acestei istorii, în articolul său din *Cuvîntul*: *“Cititorii (...) își pot imagina ceea ce a urmat. Ca într-un scenariu suprarealist, absolut de neînțeles pentru auditoriul american, ministrul de Externe al României a declamat fraza ... din textul publicat în Dilema, încercând să convertească presa americană la virtuțile metateoretice ale discursului său filozofic (oare? – întrebarea mea)”*.^[3]

Este probabil că discursul la recepția din Viena, de care Gabriel Liiceanu amintea în numărul 2/2000, al revistei 22, să fi găsit o audiență mai receptivă. Ideea Uniunii Europene ca o nuntă la care România ar putea să fie mirele absent intră, evident, în aceeași stilistică. Pentru Gabriel Liiceanu, metaforele

pe care prietenul său le-a purtat prin lume au efecte la superlativ: *“într-o atmosferă internațională asfixiată de propria ei rutină, sufocată de coduri, protocoale și, adesea, de mediocritate programată, Andrei Pleșu adusesse verva celui care rămâne liber chiar și atunci când i se cere să evolueze într-un program de figuri impuse”*.

Autorul acestor sentințe atât de severe ar trebui să fie cel puțin un guru al relațiilor internaționale. După cum știm, nu este. Radicalitatea sa nu vine din faptul că ar ști prea mult, ci din explicația că știe prea puțin. A-ți închipui că diplomații sunt seduși de discursurile metaforice ale unui talentat critic de artă capabil să dezvăluie absența mirelui din tabloul lui Bruegel aflat la Viena și, ca urmare, decid politica externă a țării lor în funcție de astfel de discursuri “seducătoare”, arată o viziune absolut copilărească. “Codurile” despre care Andrei Pleșu și Gabriel Liiceanu vorbesc cu o asemenea superioritate nu sunt “coduri”, ci “cunoaștere”. Ele sunt necesare, peste tot, inclusiv în domeniul predilect al celor doi, în filosofie ori în critica de artă.

Adevărata problemă este ansamblul politicii externe

Domnul Andrei Pleșu i-a surprins pe mulți diplomați și ziarist cu acest tip de discurs care nu prea avea ce să caute în context. Nu însă discursurile la recepții au constituit “problema” ministrului Pleșu, ci chiar folosirea “codurilor”, adică, a ideilor și a termenilor adecvați. Andrei Pleșu s-a lovit de necunoașterea unor distincții indispensabile, *abc-ul* vieții internaționale. Cea mai “dramatică” a fost, se știe, confuzia pe care numărul unu al politicii externe românești a

făcut-o la un moment dat între “autonomie” și “autodeterminare”. Un termen trimite la descentralizare, celălalt la secesiune. Șarmul lui Andrei Pleșu nu are ce să facă în asemenea situații. El a cucerit uneori oameni politici și diplomați – cunosc entuziasmul lordului Dahrendorf pentru ministrul nostru -, dar nu a avut cum să salveze stângăciile sale. Iată de ce ditiramba lui Gabriel Liiceanu despre rolul discursurilor diplomatice ale lui Andrei Pleșu pentru poziția internațională a României nu are nici o legătură – dar nici o legătură – cu viața reală. Este la fel de suprarealistă ca și răspunsul pe care Andrei Pleșu l-a dat ziariștilor, în capitala americană.

Ar fi însă exagerat să considerăm că o declarație greșită, o confuzie chiar gravă de noțiuni, ale unui reprezentant al României ar decలాsa-o pe aceasta ca țară. La fel cum un discurs strălucitor – care contează, desigur - nu are totuși cum să schimbe destinul unei țări, la fel, nici declarațiile inoportune nu au cum să o îngroape. Sunt absolut greșite acele atitudini care văd în eventualele gafe ale reprezentanților României explicația eșecurilor noastre. (Forma cea mai absurdă pe care am găsit-o: ideea că România nu ar fi integrabilă în NATO, *chiar dacă ar avea economia Elveției*, întrucât președintele Constantinescu făcuse nu știu care (altă) confuzie de termeni.)

Cele spuse mai sus rezultă și din situația ministrului de Externe al unei țări de a fi nu atât autor de discursuri, cât al politicii externe. Politica externă înseamnă mult mai multe lucruri decât o suită de conferințe de presă, deschideri de recepții, interviuri. Ideea că “*un seducător [de orice talie ar fi] poate face minuni, cucerind pentru cauza țării sale inimile puternicilor zilei*” vine de undeva, din provincia gândirii. Obții avantaje pentru țara

ta dacă ai o bună politică externă, la care se adaugă o minimă prestație internă. (Ar fi fost instructiv, pentru Gabriel Liiceanu, să cunoască excelenta prestație a unor diplomați turci – cum am avut șansa să cunosc eu – fără ca prin asta Turcia să fi schimbat în esență modul în care lumea tratează dosarul ei, adică problema drepturilor omului – pedeapsa cu moartea, tortura etc. – și problema kurdă.)

După ce Adrian Severin produsese o revoluție în raporturile cu Ungaria, după ce realizase tratatul infinit de dificil cu Ucraina, după ce convinsese Italia să semneze o convenție cu România cum aceasta nu avusese cu altă țară, după ce lansase politica bilateralelor și trilateralelor - ducând la crearea unei echipe de studiu al acestei strategii la Departamentul de Stat și la colaborarea strategică cu Statele Unite -, lipsa oricărui progres în raporturile externe, în timpul mandatului lui Pleșu, a fost simțită de cunoscători șocantă. România avea câteva teme de făcut – printre care, tratatele cu Moldova și Rusia – altele, de valorificat – vezi administrarea procesului SECI sau rolul pe care România putea să-l joace în cadrul Pactului de Stabilitate, unde Ungaria și Slovenia, la marginea zonei care interesează Pactul, ne-au surclasat. În nici una Andrei Pleșu nu a realizat un pas semnificativ înainte.

Un avans de substanță nu s-a produs nici în ceea ce privește reforma MAE. Andrei Pleșu a schimbat câțiva oameni și a ajuns să pună în poziții cheie persoane care l-au făcut mai târziu să regreta. (Dar regretul nu descarcă de responsabilitate.) Pe de altă parte – și aici opinia publică a fost îndreptată într-o direcție greșită – reforma nu trebuie confundată cu darea afară din minister a oamenilor. Nu remanența oamenilor este tema primă în MAE, ci regulile care comandă

comportamentul lor. O fi avut Andrei Pleșu bune intenții. El și câțiva diplomați au încercat să deschidă MAE către o colaborare cu societatea românească. Unele inițiative firave au reușit. Dar asta nu a însemnat realizarea transformării structurale, adevărata miză a mandatului lui Andrei Pleșu. Nu a însemnat nici măcar raționalizarea activității în cadrul MAE. În timp ce Ministerul de externe suferă de o dramatică lipsă de bani, el trimite în străinătate echipe de meseriași, să repare la preț înzecit calorifere și ferestre. Ca și cum nu ar putea să facă ce face toată lumea de bun simț: să plătească meseriași autohtoni. În continuare, orice acțiune, cât de specializată, a unui Centru cultural trebuie să primească da-ul ambasadorului – ca și cum detaliile opțiunilor culturale ar trebui să fie de competența acestuia. Ce să mai spunem despre felul în care circulă informațiile prin în MAE și în relațiile cu alte instituții abilitate. Comunicarea și cunoașterea sunt încă blocate în minister de obsesia secretului – care în alte foste țări “prietene” au fost reduse la strictul rațional.

Prietenul lui Andrei Pleșu produce mitologii

Timid și neadaptat, Andrei Pleșu a pierdut în competiția cu eminențele din MAE. Interesele vinovate ori legăturile oculte în interiorul MAE și ale ministerului cu lumea politică – pe care Gabriel Liiceanu le prezintă fără să le cunoască, sub forma unei relații caricaturale: Pleșu – Buzura - Ion Iliescu – au dominat mai departe logica sa. (L-aș invita pe Gabriel Liiceanu să investigheze măcar felul în care s-a elaborat sub mandatul lui Pleșu *Raportul României privind punerea în aplicare a Convenției-cadru a Consiliului Europei*.)

Și totuși, Andrei Pleșu are un merit remarcabil: el a fost, împreună cu președintele Constantinescu, susținătorul necondiționat al NATO, în timpul războiului din Kosovo, în ciuda tuturor presiunilor făcute asupra lor. Actul a avut, fără doar și poate, o valoare decisivă; indispensabil pentru hotărârea Uniunii Europene de a-și schimba strategia față de zona tulbure a continentului și față de România.

Începerea, astăzi, a negocierilor cu Uniunea Europeană nu este un merit al politicii generale, externe sau interne, a României, ci expresia voinței UE, în condițiile războiului din R.F. Iugoslavia și a atitudinii oamenilor politici români față de ce se întâmpla în țara lui Miloșevici. Și totuși, prin atitudinea sa față de conflictul de la Vest, Andrei Pleșu și-a onorat – cum am spus-o și altă dată – mandatul. Numai că ditirambele lui Liiceanu la adresa prietenului său îi aduc acestuia deservicii. Propunând mitologii și producând elucubrații pe tema politicii externe, colaboratorul revistei 22 obligă la o “punere la punct”. De ce mai era nevoie să amintim astăzi despre stângăciile fostului ministru de Externe? Intervenția lui Liiceanu nu ne lasă însă să ne bucurăm de adevăratele calități ale lui Andrei Pleșu – pentru unii contează umorul, pentru alții (mă număr printre ei), rezistența lui la logica corupătoare a instituțiilor conduse.

Premianții II

Spuneam, mai sus, că pentru a ne bucura de calitățile lui Andrei Pleșu – sau, aş adăuga acum, ale lui Gabriel Liiceanu – ar trebui să fim lăsați să o facem. Nu suntem. Prea constituie susținerea candidaților PD la Colegiul Consiliului un moment scandalos al

implicării intelectualității în viața publică! Votând, în articolul său, pentru violarea actualelor prevederi ale Legii accesului la propriul dosar prin valoarea personalității pe care legea o lasă afară, Gabriel Liiceanu face o dublă greșală. El nu înțelege rostul și logica unei norme juridice și nici nu folosește criterii de identificare adecvate pentru alegerea cuiva într-o instituție publică. Prin asta, Liiceanu marginalizează însuși criteriul competenței în discursul public de la noi.

O citire fără alfabet a legii

Să ne amintim sentințele: *“O lege care le interzice lor [lui Dinescu și lui Pleșu] accesul la dosarele imoralității noastre este în esența ei profund imorală”* sau *“Legea dosarelor este limita moralității lui Pleșu”*.

Poate acest tip de formulări e capabil să-i emoționeze pe unii. Emoție sterilă. O lege nu se evaluează prin statutul pe care-l capătă două persoane! Problema Legii dosarelor nu este cea a lui Pleșu sau a lui Dinescu. Ci una de ordin general – deci mai generoasă: *administrarea pentru cetățean a două drepturi ale sale*. Primul, aflarea a ceea ce s-a întâmplat cu el însuși, cetățeanul, sub regimul comunist, derivă dintr-un drept discutat ceva mai recent în plan internațional, de când schimbările din America latină (Chile, Guatemala etc.), din Africa de Sud și din alte țări foste dictaturi au pus dramatic problema cunoașterii adevărului despre opresiune. În regiunea fostelor țări comuniste accentul a căzut, cum era firesc, pe împlinirea actului de justiție. În regiunile celelalte, nevoia compromisului politic și, ca urmare, a acceptării unor amnistii – interludiu indispensabil trecerii de la dictatură la

democrație - a dat prioritate reconstituirii faptelor.

Un al doilea drept pe care îl administrează Legea dosarelor este accesul la informația de interes public – garantat prin Constituție. Eventualele legături pe care demnitarii le-au întreținut, în trecut, cu fosta Securitate, pot afecta comportamentul lor și ca urmare, pot aduce daune intereselor generale. Ca urmare, aceste (foste) legături au relevanță publică și ca urmare, cetățenii au dreptul să afle despre ele.

Iată adevăratele motivații ale legii invocate de Gabriel Liiceanu. Ele devin, prin asta, adevăratele criterii cu care avem de judecat legea: cât de complet este accesul cetățeanului la dosarul său?; cât de repede și cât de sigur?; cât de precis se poate face evaluarea trecutului unui ministru sau al unui director SRI?; este oare fină sita?; care ar fi posibilitățile de apărare ale eventualelor victime – întâmplătoare sau nu – ale legii? Prin comparație, retorica temei “poate sau nu intra Pleșu în Colegiu”? nu este mai mult decât o înșiruire de nazuri.

În ceea ce privește Colegiul, acesta trebuia să fie o structură funcțională, formată din oameni corecți, care să cunoască bine cum se lucrează cu o arhivă, cum se aplică o normă juridică, cum se organizează o instituție (Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității). Profesioniști, nu vedete.

Nu se lucrează o lege după tot felul de exemple limită. Dacă totuși am urma acest procedeu, nerecomandabil, am ajunge la o cazuistică atât de stufoasă încât, practic, nu am mai putea pune condiții. Oricum, nu Pleșu și Dinescu ar fi cazurile relevante. (Ci Ticu

Dumitrescu, care s-a bătut zece ani pentru apariția unei legi privind deconspirarea Securității, chiar foști cunosători ai arhivelor Securității care au defectat în vremea regimului comunist.) Statele Unite înainte de 1990.

Lucrurile sunt simple: legiuitorul a preferat condiții severe pentru a-și maximiza siguranța. Este un comportament rațional – chiar dacă nu unicul “rațional” - căruia Liiceanu îi opune o frazare de efect. Și-i mai opune, în locul argumentelor, epitete. Pe autorii epistolei deschise adresată lui Mircea Dinescu și Andrei Pleșu, care reprezintă, au remarcat unii, un model de adresare decentă – după alții, *prea* decentă pentru a fi semnat-o -, Gabriel Liiceanu îi tratează drept atinși de o “prostire colectivă”, drept “mitocani” și autorii unui “asasinat moral”. Frumos, domnule Liiceanu! Minunat exemplu!

Limitele legii

Desigur, ca orice lucru omenesc, și legea trebuie respectată *până* la anumite limite. În primul rând, trebuie făcută distincția dintre legile unei lumi democratice, menite să servească omul, și normele unui regim opresiv, făcute să-l controleze. Legile nedrepte nu pot fi legitime. Acesta nu este doar un principiu moral, ci chiar o regulă cu sens juridic. Iată de ce convențiile internaționale – și după acestea, multe constituții interne -, se referă la limitele inerente drepturilor și libertăților omului cu grija să adauge că restricțiile sunt valabile “într-un regim democratic”.

O astfel de limitare apare și în Legea accesului la propriul dosar, cu privire la ocuparea unei funcții publice. Să spunem că limita introdusă

nu a fost tocmai fericită. Suntem totuși în cadrul unui sistem democratic. Norma ar putea fi, în timp, schimbată. O democrație, în general, și a noastră, în particular, are mijloacele de a o face. Până atunci însă, legea trebuie respectată. A o desconsidera întrucât nu ar fi perfectă ne așează, indiscutabil, dincolo de regula de joc a democrației. Altfel, de ce mâine nu s-ar susține neplata impozitelor – doar sunt exagerate? Sau de ce nu s-ar contesta necesitatea atestatelor – doar există autodidacți de geniu?

Nu ne putem revolta, oare, niciodată, împotriva legii, pe motiv că trăim în democrație? Ei bine, uneori, excepțional, revolta e legitimă. Există chiar o experiență, există chiar un concept care acoperă această idee: “nesupunerea civică”. A nu te supune unei legi pentru că ea violează, într-adevăr grav, valori fundamentale este omenesc. Cu toate consecințele. Un exemplu clasic în acest sens este nesupunerea civică a femeilor din Franța – țară cu tradiție catolică - față de legea care sancționa avortul. Cu trupul nostru facem ce vrem noi, nu ceea ce vor alții să facă cu el, a fost raționamentul care a cucerit la un moment dat țara lui Brigitte Bardot și a Simonei Weil. A urmat un val de “autodenunțuri”; personalități de primă mărime, unele ocupând demnități publice. Conform Codului penal francez, femeile în cauză, care au mărturisit că au făcut avorturi, urmau să ajungă în închisoare. Nu au ajuns. Prin acțiunea lor ceea ce s-a schimbat până la urmă a fost nu domiciliul protestatarelor, ci legea.

Dar ce legătură are “nesupunerea civică” – subiect dramatic - cu “problema” lui Gabriel Liiceanu? Putem face astfel de comparații? Am descalifica însăși ideea nesupunerii civice.

Un pericol pentru instituții: vedetele

Colegiul Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității are rolul de a conduce activitatea complicată prin care milioane de cetățeni ar afla ce-i cu dosarul lor și ce-i cu dosarul demnitarilor și al candidaților la funcții de importanță publică. Urmăriți însă premisa implicită a articolului de susținere a lui Pleșu, scris de Gabriel Liiceanu. Pentru el, Colegiul Consiliului este un fel de Colegiu de onoare. Rostul țării acesteia ar fi să-l admire pe Pleșu: ce bine îi stă lui într-un post onorabil! Ca și cum pentru Liiceanu nu ar exista, în nici un fel, tocmai problema de fond: cât de dedicați ar fi cei doi activității Colegiului? (În ipoteza compatibilității cu instituția.) Să ne închipuim, *oare*, că Mircea Dinescu, poet ultra-boem, excelent editorialist al *Academiei Cațavencu*, insubordonabil oricărei reguli – fie aceasta chiar una extrem de laxă, a unei discuții libere, între amici - și-ar pierde timpul cu dosarele muritorilor de rând? Îl vede cineva pe Pleșu stând zi de zi, opt ore, cu cotierele puse, pentru a rezolva problemele de politică administrativă ale Consiliului pentru Studierea Arhivelor? Punând mâna pe telefon și anunțându-l mâniat pe Costin Georgescu: vă dau în judecată!? Sau luându-l după umeri pe șmecherul care-i explică că art. aliniat x coroborat cu art. aliniat y nu dă voie la eliberarea dosarului, pentru a i-o reteza: ai uitat că art. aliniat z a abrogat legea dumneavoastră? *Răspunsul este doar unul: nu.*

Peste ce nu se poate trece

A fost pusă în discuție, anterior, viziunea noastră asupra locului personalității în viața

publică. Atâta timp cât vom eluda evidența, că nu există inteligențe “în genere” și nici pricepuți “în principiu, ci cunoștințe specifice” și capacități “particulare”, nu vom fi niciodată în stare să construim instituții adevărate care au nevoie de profesioniști adevărați.

Gabriel Liiceanu mai dedică câteva pasaje criteriilor judecății etice și scrie, convingător și cu empatie, despre relativitatea condiției umane. Dar nu sunt de acord cu transformarea apartenenței la PCR într-un fapt lipsit de *orice* semnificație. Dacă a nu fi fost membru de partid spune prea puțin despre calitatea umană a cuiva în schimb, a fi fost membrul unei organizații care a justificat și a promovat crima până în ultimul minut al existenței sale rămâne un păcat.

O parte a eseului scris de Gabriel Liiceanu, pentru unii atractivă, este formată din portrete “colegiale”. Cum să nu citez unul dintre ele: “*Lent când e vorba de a acționa preventiv..., brusc agitat și... îngrijorat – când e prea târziu - de viitorul țării. Febril de ultimă oră... Întruchipează, până la desăvârșirea lor paranoică, inteligența combinatorie de tip viril și cleveala cu spasme preponderent feminină*”.^[4]

Cuvintele sugerează distincții și raporturi complicate în cadrul Grupului pentru Dialog Social și faptul că solidaritatea acestuia stă în ceva de alt ordin decât simpatia apriorică dintre membrii săi. Ceea ce nu înseamnă că simpatia lipsește. Aș veni, iată, cu portretul făcut chiar lui Gabriel Liiceanu, pe care l-am descoperit cu plăcere în volumul de dialoguri ale Doinei Cornea cu Rodica Palade: “*Pentru că am adus vorba despre domnul Gabriel Liiceanu, vă relatez o întâmplare de care îmi aduc aminte cu emoție. Era în primele zile ale*

lunii iunie. Piața Universității era terminată. Mai erau acolo greviștii foamei, care s-au încăpățânat să rămână neputând să conceapă înfrângerea. Nu știu cine a avut inițiativa, la GDS, ca domnul Liiceanu și cu mine să mergem la ei pentru a-i convinge să renunțe. Domnul Liiceanu a refuzat, explicându-mi că nu poate vobi maselor (...) La argumentul meu: “Nu mă lăsați singură!”, domnul Gabriel Liiceanu s-a răzgândit: “Bine, vă însoțesc, dar nu vorbesc eu, vorbiți dumneavoastră” (...) Dar, iată, s-a întâmplat totuși o minune (...) Domnul Liiceanu a fost cel care a vorbi cu ei, nu eu. Eram uluită. De câtă omenie, câtă căldură umană emana din cuvintele sale (...) a intrat în dialog cu fiecare, explicând că nu mai avea rost să continue cu asemenea sacrificiu”.[\[5\]](#)

Simpatie sau nu, asemănări și diferențe mari sau mici, manifestate ori reținute, asumate ca firești ori patetic, varietatea în interiorul GDS nu a subminat niciodată, până astăzi, sensul solidarității membrilor Grupului. Astăzi însă ne aflăm în fața unei divergențe peste care nu se poate trece: *poate fi ceva, sau nu poate fi, mai presus de lege?* GDS a deplâns, ani de zile, batjocorirea la noi a normelor, văzând pe bună dreptate, în această mentalitate, obstacolul principal în emanciparea României. Nu este o poziție originală. Respectarea *regulilor* – sau, în termeni cu o carieră specială în domeniul filosofiei sociale, a *contractului* – reprezintă una dintre dimensiunile dominante ale civilizației. Nu este nici o exagerare în a susține că putința de a respecta și a aplica un contract, explicit sau implicit, cu semenii tăi, reprezintă valoarea care ierarhizează cel mai sever persoanele și societățile. Le ierarhizează pragmatic și moral.

Chiar dacă argumentele de mai sus nu se găseau expuse didactic, ele păreau firești și au fost, ca să spunem așa, exersate. Să ne amintim protestele anterioare ale societății civile, în momentul în care legea a fost siluită – cum ar fi decizia Curții Constituționale privind cel de-al treilea mandat al lui Ion Iliescu, ori dubla candidatură a președintelui PDSR de atunci la funcția supremă și la Senat. Ce să mai spun despre abuzurile demnitarilor - sfidări ale contractului cu cetățenii -, care au transformat viața politică într-una dintre cele mai sigure afaceri!? Nimeni însă, până acum, nu a ajuns atât de departe încât să pretindă a fi deasupra legilor. *Nu doar să încalce legea, ci să susțină legitimitatea unei astfel de atitudini.* Mircea Dinescu și Andrei Pleșu, la care se adaugă acum Gabriel Liiceanu – din momentul în care susține: “*printre faptele bune [ale PD] se numără cu siguranță (...) numirea lui Pleșu în Colegiul Arhivelor*” – propun societății românești logica privilegiului și a excepției. Gravitatea acestei poziții nu poate fi supraestimată. Sper din toată inima că este vorba despre un moment de confuzie. Pentru că altfel, vorba lui Gabriel Liiceanu, “*ce motive ar avea?*”.

[1] Revista 22, numerele 4 și 5/2000.

[2] Referire la articolul lui Liiceanu “Portret de premiat hulit”, apărut în numerele 2 și 3 ale revistei 22.

[3] Valerian Stan, “Dansurile diplomaților români”, *Cuvîntul* nr. 9, 1998

[4] Am fost șocat de această “definiție a femininului”, radical misogină, care se află în mintea unui intelectual român altfel considerat respectabil. În varianta inițială a articolului am comentat-o, la sfârșit am renunțat.

[5] Doina Cornea: Dialoguri cu Rodica Palade, *Fața nevăzută a lucrurilor (1990-1999)*, Dacia, 1999.

Colegiul și incultura instituțională

apărate de Andrei Cornea^[1]

M-a șocat articolul lui Andrei Cornea din ultimul 22 (nr.12), deși îl cunoșteam pe autor cel mai puțin înclinat spre sofisme cu subiecte grave. El pleacă de la caracterizarea simplă și precisă a intervenției premierului Adrian Năstase: "mixtură de ipocrizie și cinism", pentru a ieși în întâmpinarea Colegiului CNSAS, pe care-l vede victimă a unei prelungite discreditări sau mai precis, victimă a unor "naivi, alții manipulabili, alții interesați". Aveam impresia că orice evaluator atent va descoperi că structura de conducere a CNSAS nu este în nici un caz o victimă, ci chiar principala sursă a discreditării instituției. Cum reușește Andrei Cornea să vadă altceva? Un astfel de tur de forță în contrafacerea concluziei nu este simplu. A fost nevoie ca pe terenul bătăliei retorice să rămână sfârtecate trupurile câtorva valori publice.

Aflăm, astfel, că legea nu ar fi asigurat posibilitatea "foștilor membri PCR excluși pe motive politice" să facă parte din Colegiu. Iată că la noi o lege gândită pentru rezolvarea unor interese generale trebuie să fie elaborată cu ochiul la două-trei persoane! De ce în alte cazuri nu s-au aplicat asemenea raționamente? Guvernul anterior acceptase de principiu Hotărârea guvernamentală de constituire a Consiliului Național de Combatere a Discriminării. Pentru a asigura instituției o cât mai mare independență politică, s-a mers pe impunerea unor condiții profesionale cât mai severe. Așa se face că

proiectul Hotărârii acorda acces în structura de conducere a Consiliului numai magistraților. Nimeni nu s-a gândit că cerința îi excludea, să zicem, pe Eva Gymesî sau pe Nicolae Gheorghe, care s-au distins în promovarea principiilor de nediscriminare. La fel de bine se putea pune aceeași restricție pentru Colegiu. Nu intrarea lui Pleșu sau a lui Dinescu conta pentru născânda instituție de gestionare a arhivelor Securității, ci funcționarea ei optimă, în beneficiul cetățeanului.

Și mai surprinzător să-l auzim pe Andrei Cornea vorbind despre "legalismul formalist și absurd" al lui Dan Pavel (care criticase pe cei doi, într-un articol din *Ziua*, de încălcarea prevederilor Legii accesului la propriul dosar)! Asta să însemne respectarea normelor juridice, "legalism"? Să fi fost "legalism formalist", cererea ca Ion Iliescu să nu candideze pentru al treilea mandat? Parcă l-am auzit pe Andrei Cornea, mai demult, comentând critic la BBC obiceiul guvernului anterior, de a legifera prin ordonanțe în domeniul legilor organice. Oare apelul său la ce spunea Constituția în materie nu era și el "absurd"?

Puține valori au această importanță, în spațiul eticii politice, ca respectul regulii comunitare. Încălcarea legii ar fi, în plan public, ceea ce în planul moralei private ar fi să-ți terorizezi copiii sau să-ți bați părinții. Dar dacă și unele și altele par a face, la noi, parte din "fîresc", de ce să ne mai mirăm că în România un intelectual vede în respectul regulii... "legalism formalist absurd"?

Să sărim însă peste acest detaliu, al erodării instituției CNSAS încă din momentul constituirii ei, prin acceptarea a doi membri

care nu intrau în hainele impuse de lege. Dar mai departe? Ce a făcut Colegiul CNSAS? A depășit termen după termen, ca și cum finalizarea regulamentului sau obținerea unui sediu nu ar fi căzut și în responsabilitatea lui. De ce nu a purces Colegiul, din primul moment, la aplicarea actului normativ care i-a dat naștere? Din prima clipă, trebuia începută verificarea președintelui și a parlamentarilor. Verificarea acestora avea prioritate (conform art. 4. (1) a) și b) al legii) față de testarea candidaților la alegerile locale, pentru care s-au dat totuși primele date. Dar cazul Marcian Bleahu (ca și a altor colegi de-ai lui)? Colegiul CNSAS era obligat să discute cu el înainte de a face publică informația colaborării acestuia cu Securitatea. Marcian Bleahu avea posibilitatea să se retragă din competiție. Colegiul nu a făcut-o. Dar implicarea lui Mircea Dinescu în campania electorală, ca agent de imagine al lui Teodor Stolojan? Este limpede că spiritul Legii privind accesul la propriul dosar și deconspirarea Securității ca poliție politică e împotriva unui astfel de partizanat.

Ce este cu introducerea rubricii “colaboratori cu Securitatea, dar fără activitate de poliție politică” (listele din 23 noiembrie 2000)? Așa ceva nu există în actul normativ. Era împotriva intențiilor legiuitorului. Cum a putut fi prezentat Ion Iliescu... "curat"? A asuma că un prim secretar de județ nu era implicat în practicile de poliție politică ale Securității e o absurditate. Colegiul CNSAS ar fi trebuit să facă măcar atât: să se uite în “job description”. Sau Corneliu Vadim Tudor? Utilizarea lui ca instrument al Securității este notorie. Nu contează dacă prietenii săi de la SRI au distrus dosarul făcut de fosta Securitate. Activitatea din revista *Săptămâna* rămâne o probă indiscutabilă asupra colaborării cu Securitatea. Nimeni nu obligă

Consiliul să folosească *numai* ceea ce îi pune la dispoziție Serviciul Român de Informații. Din contră. Orice probă era binevenită – și cerută - dacă ea ajută la (re)cunoașterea adevărului.

Ce să mai spunem despre poate cea mai serioasă greșeală, publicarea listelor la alegeri doar parțial. Sensul legii este asigurarea, pentru alegător, a condițiilor ca votul lui să fie în cunoștință de cauză. Amânând publicarea rezultatelor pentru PRM și PD, Colegiul a utilizat legea în avantajarea ultimelor formațiuni și în detrimentul celorlalte.

Despre Ludovic Rakoczi și Ristea Priboi nu mai vorbesc. În cazul primului a acceptat și Andrei Cornea că membrii Colegiului CNSAS au întrecut măsura -, fără a se arăta sensibil la o adevărată oroare, “tratamentul” pe care Mircea Dinescu l-a aplicat, folosind ecranele media, victimei.

Președintele Colegiului, dl Gheorghe Onișoru, ca și Andrei Cornea până la un punct, ca și mulți alți comentatori, au dat vina pe legea accesului la propriul dosar și deconspirarea Securității ca poliție politică. Nu legea este de vină pentru aceste gafe ale Consiliului Național pentru Studiarea Arhivelor Securității. Conform articolului 20 al Legii accesului la propriul dosar și deconspirarea Securității ca poliție politică, toate documentele privitoare la exercitarea drepturilor prevăzute de lege sunt primite în *gestiunea* Colegiului Consiliului Național. Excepție fac doar cele privind siguranța națională. Membrii Colegiului au acces neîngrădit la documente. Conform aliniatului (3), Serviciul Român de Informații și celelalte instituții care dețin arhivele sunt obligate să asigure cercetarea lor de către Colegiu. În

conformitate cu alineatul (5), neîndeplinirea obligațiilor prevăzute în alineatele precedente atrage după sine răspunderea penală, administrativă, civilă sau disciplinară a conducătorilor organelor competente. Dar pentru asta, desigur, neîndeplinirea obligațiilor trebuie reclamată.

Ca urmare, Colegiul nu are de ce să aștepte, cum o spun membrii săi, rezultatul verificărilor făcute de alte instituții. Dl Gheorghe Onișoru nu are dreptul să vorbească despre "reevaluarea" lui Ristea Priboi de către SRI, SIE și Ministerul Apărării Naționale. Articolul 15, alineatul (5) o spune fără nici o ambiguitate: "Calitatea de agent sau colaborator al organelor de securitate se stabilește de către Consiliu prin probele aflate în evidențele organelor de securitate", coroborate cu alte probe.

"Regulamentul de organizare și funcționare a Consiliului Național pentru Studiarea Arhivelor Securității ca poliție politică", votat de Parlamentul României la data de 16 mai 2000 rezolvă și cazul dosarelor care privesc siguranța națională: Conform articolului 17, aliniatul b): "Stabilirea în concret a dosarelor care privesc siguranța națională se va face, de comun acord, de către Colegiu, împreună cu instituțiile deținătoare ale acestora. În caz de divergență, hotărârea va fi adoptată de Consiliul Suprem de Apărare al Țării".

În sfârșit, ultima întrebare: de ce Colegiul CNSAS nu a dat publicității, până acum, lista ofițerilor de securitate? Nu ar mai fi existat nici un protest, că pe liste apar informatorii, iar securiștii nu. Nu ar mai fi existat nici controversele ridicole de genul: "au fost sau nu ofițerii instituției colaboratori ai ei?".

Scurta istorie a Colegiului CNSAS constituie dovada gravei lipse de probitate și de cultură instituțională a membrilor săi. Ei nu cunosc legea, sau nu știu să o interpreteze, sau o desconsideră, sau le este indiferentă aplicarea ei. Ei nu au reușit nici până astăzi să pună la punct o metodologie adecvată: corectă și acoperind mulțimea contextelor și întrebărilor ridicate de lege. Membrii Colegiului au reușit performanța de a face cu arhivele Securității lucruri pe care SRI, SIE sau MAPN nu și le-ar fi permis, datorită scandalului public pe care l-ar fi declanșat. Are Colegiul dificultăți? Bineînțeles că are. Dar Ministerul Finanțelor nu are și el? Dar Poliția nu întâmpină situații imposibile? Dar Ministerul Sănătății nu este excedat de atâtea nevoi? De asta primesc instituțiile bani și putere: pentru a găsi soluții și pentru a depăși dificultățile.

Ce face Andrei Cornea, *cu aceste date*? El găsește scuze pentru Colegiul CNSAS și pune vina pe spatele celor care l-au criticat – vezi Doamne!, întrucât din Colegiu ar face parte “câțiva intelectuali cu prea mult succes, prea multă inteligență, prea mult spirit critic”. Oricine poate invoca articolul lui Andrei Cornea pentru argumentarea acestui nou soi de darwinism social practicat în echipă. Orice mic grup își poate motiva imunitatea când ratează – și în acest sens, parazitează - instituțiile comunitare. Legitimitatea? Membrii în cauză să se simtă “de succes, inteligenți și critici”. Dar mai ales – Andrei Cornea a evitat să adauge – să se simtă *solidari* între ei.

[1] Publicat în *Observatorul cultural* nr. 57, 2001, cu titlul "CNSAS și incultura instituțională".

Cum am ajuns să vorbesc
despre dosarul de Securitate
al lui Andrei Pleșu^[1]

Să-mi spui Andrei

Dacă Andrei Pleșu m-ar întreba, cum am ajuns să-l bănuiesc dependent de dosarul său de Securitate, ce i-aș răspunde? Probabil, răspunsul meu îl va surprinde: mă interesează personalitatea lui. Pleșu, Liiceanu, alții pe care i-am urmărit în acești mulți ani nu sunt, pentru mine, „oameni cu care aș avea de realizat ceva împreună” (au fost!), nici „oameni de la care am de așteptat (de obținut) ceva.

Înainte de 1989, l-am cunoscut pe Pleșu prin textele sale. Imaginea pe care o desenează *Jurnalul de la Păltiniș* corespundea bine scrisorilor semnate de Pleșu în *Epistolar*. Între autorii prezenți în ultimul volum simpatetizam, de departe, cu criticii sofismelor nicasiene și ai scepticismului anti-occidental al lui Noica (sau cel puțin, al enunțurilor pe care Liiceanu le pune în gura lui). Pleșu făcea parte oarecum din această categorie. Unul dintre autorii cei mai robuști – stilistic, desigur. Preferam observațiile inteligent-analitice ale Marianeii Șora – ca să aleg și un alt reprezentant al categoriei – dar forța lui Pleșu se simțea deasupra paginilor întregului volum. Întotdeauna mi s-a părut prea retoric, prins în seducția formulelor de efect, a paradoxurilor..., în fond, cu un bagaj limitat de idei. Sub fraze, se simțea însă „personalitatea”. Personalitatea, repet, mă atrăgea.

Când a apărut *Minima moralia* Pleșu era deja faimos. Primirea cărții a fost, după opinia mea, cu totul exagerată. Ea confirma un scriitor cu suflu scurt. Structura se rupe de la un punct încolo. Speculațiile etice ale lui Pleșu nu comunicau cu masiva expansiune a gândirii etice contemporane – advărata „modă” a ultimelor decenii, după diluarea interesului față de moda anterioară, filozofia analitică. Mai atrăgătoare mi s-au părut volumele apropiate de exercițiul lui estetic. Pleșu merge bine pe textul scurt, care-i pune în valoare energia; bogată atâta timp cât rămâne focalizată.

Dar acestea erau gânduri „dinainte”. Seara de 22 decembrie 1989 m-am întors acasă de la Rahova, regăsindu-mi familia. Aș fi dormit zece ani. Ar fi fost timpul să uit de toate din jur, după deceniul de tensiune anterior. Lucrurile au fost să fie altfel. Totul a început când Mihnea Berindei m-a chemat să mă întâlnesc cu membrii viitorului GDS. (Al doilea moment decisiv a fost decizia, luată prin martie, să renunț la postul de cercetător pentru a fi prezent, *full time*, la sediul din Calea Victoriei a Grupului pentru Dialog Social). Descopeream personalități ale căror texte le citisem, despre care auzisem la *Europa liberă* - postul esențial al populației românești, înainte de 1989. Eram reținut în relațiile umane. „Epoca-post” mă pusese într-o situație nouă, cu care nu mă acomodam. Datorită a ceea ce se întâmplase în ultimii ani, primeam de peste tot semne de considerație. Invitații la amicitie. „Te rog să-mi spui Andrei”, mi-a zis Pleșu. „Sper să fim prieteni”, a continuat el, primindu-mă în casa lui în după amiaza zilei de 26 (sau 27, sau 28 decembrie 1989 – nu mai știu exact), împreună cu alți viitori membri ai GDS.

„Bine”, am îngăimat eu, după ce spuseseam, ca întotdeauna, „Domnule (Pleșu)”. Nu aveam deloc propensiunea pentru acest fel de apropiere. De abia peste ani aveam să învăț câte ceva din stilul american; stilul acela incredibil, în care președintele se adresează secretarei: „Eu sunt Bill” și aceasta îi răspunde, firesc, „Eu sunt Monika”.

Dar era o cerere. Zilele acelea aveau o intensitate nebună. „Bună, Andrei”, i-am spus a doua sau a treia zi, în fața aceleiași uși – după ce se anunțase componența guvernului Petre Roman. „Bine ați venit, d-le Andreescu”, mi-a replicat Andrei Pleșu, proaspăt numit ministru al Culturii.

Nu am o bună memorie a informației. Dar am o intensă memorie afectivă. Schimbarea tonului lui Pleșu, devenit peste noapte ministru, o rețin până la detaliu peste 11 ani. Nu știu să fi trăit nici un fel de resentiment. Mi-o ceream ca exercițiu de *fair play* și oricum, eram în avantaj: distanța mă eliberează.

Zid împotriva criticii radicale

Spuneam că în acele zile evenimentele se scurgeau cu o viteză fantastică. Rapid, în GDS, care își anunțase înființarea pe 30 decembrie, apăruseră două curente. Unul, radical, în frunte cu Doina Cornea, care și-a dat demisia la începutul lui ianuarie, distanțându-se de președintele CFSN, Ion Iliescu. Celălalt, ceva mai eterogen. Pleșu, Șora, intraseră în guvern. Dintre ei, Șora a fost constant alături de Grup. Prezent la întâlnirile dese și fierbinți de pe atunci, Pleșu s-a distanțat cât a putut. Dinescu s-a desprins imediat, urmând cariera sa ca președinte al Uniunii Scriitorilor și în conducerea CFSN – o personalitate imposibil

a fi circumscrisă de orice instituție. Eram considerat a face parte din gruparea radicalilor.

Am povestit cu altă ocazie despre drumul la Ion Iliescu, pe 29 ianuarie, a unui grup în care era prezent și Pleșu (*Patru ani de revoluție*, Litera 1994). Atitudinea lui era destul de greu de precizat, dar atunci m-a impresionat prin *fair play*, cu atât mai mult cu cât fusese critic al tipului de atitudine „încrâncenată” cu care mă asocia.

În lunile următoare, Andrei Pleșu a asumat cam același stil: suficient de reținut pentru a rămâne între demnitari, dar suficient de atent cu respectul de sine. A protestat împotriva comportării autorităților față de rege când acesta a fost oprit la graniță iar la venirea în iunie '90 a minerilor, a ieșit pe postul de televiziune pentru a da o declarație față de ce se întâmpla.

La mai mulți ani de la evenimente am realizat că el, nu eu, a avut sub câteva aspecte dreptate. Membrii guvernului Roman erau mult mai decenti de cât îi tratam „noi”. În definitiv, Gheorghe Ștefan a fost mai eficace decât Mihai Șora, iar înțelegerea lui a problemelor învățământului era mai aplicată. Pe Babiuc, Severin, i-am apreciat mai târziu ca demnitari. În primele luni, majoritatea membrilor GDS nu avuseseră nici ochii, nici timpul, nici predispoziția de a descoperi eterogenitatea celor care formaseră F(rontul)SN.

Datorită faptului că Andrei Pleșu era cu Roman și eu, de partea cealaltă, între noi apăruse o suspiciune firească. Dar relațiile noastre se mai susțineau atunci și cred că pot

vorbi despre o stimă reciprocă. Îmi amintesc de rugămintea făcută de o ziaristă italiană (sper că nu greșesc) să fac ceva, pentru a fi primită de Pleșu. Nu reușise în nici un fel. Slab de suflet, i-am telefonat „ministrului” iar Pleșu a acceptat, *făcându-mi un hatâr*. (După aceea mi-a povestit o scenă penibilă, privind-o pe ziarista-admiratoare.)

Am urmărit schimbările făcute de Pleșu la minister, dar și limitele lor. M-a șocat compromisul acceptării, de către el, a celor 0,3% pentru bugetul culturii. Pe atunci lucrurile de abia începeau să fie înțelese în termeni de politici publice. Transformarea ministerului culturii *într-un administrator de proiecte* mi se părea adevărata reformă. Pleșu era un conservator, astfel încât nu a urmat o astfel de filozofie.

Mă întreb dacă m-au afectat vreodată, serios, intervențiile publice ale lui Pleșu din acea perioadă. Am două exemple. Unul ar fi cel al tăcerii sale când, în 1990, Smaranda Enache a fost scoasă din fruntea Teatrului de păpuși din Târgu Mureș de către o comisie județeană dominată de membri ai Vetrei Românești. Contestația trimisă lui Andrei Pleșu, atunci, nu s-a bucurat de nici un răspuns, deși miza nu era numai a persoanei – și asta conta. Miza primă era locul spiritului vatrîst în funcționarea instituțiilor ministerului.

Al doilea caz: referințele lui Andrei Pleșu în *Dilema*, la câțva timp după apariția revistei căreia i-a devenit director, la adresa lui Ticu Dumitrescu. Îndemnați să facă zid împotriva criticii radicale a regimului Iliescu, editorii *Dilemei* au inventat doctrina "neutralității de centru", ca și cum ar fi fost onorabil să fii chiar la mijlocul distanței dintre bine și rău. În acest context, Andrei Pleșu l-a comp arat pe

Ticu Dumitrescu cu Corneliu Vadim Tudor. Nu CVT ca atare, ci un Corneliu Vadim Tudor cu semn schimbat. Era o atitudine nedreaptă întrucât, înainte de toate, era lipsită de adevăr. Pleșu putea spune orice despre Ticu Dumitrescu: că are un discurs mediocru, că este cumva caraghios în rolul pe care și-l asumă ș.a.m.d. Dar nu că este un Vadim Tudor cu semn schimbat doar ideologic - măcar pentru faptul că primul a făcut ani grei de închisoare, victimă a unui regim susținut, de pe poziția de mercenar, de CVT și mai ales pentru poziția lui moderată în cadrul AFDPR, anti sau nelegionară. Ironia a făcut ca peste ani Pleșu să fi (re)devenit demnitar pe baza unei legi legată de numele lui Ticu Dumitrescu.

Dar pentru că am amintit de *Dilema*, să nu uităm că aceasta a fost creată de Fundația Culturală Română, continuatoare a unei foste agenții cu funcții de intoxicare a Occidentului. Instituția a avut, sub Buzura, unele activități asemănătoare, sau cel puțin eu l-am văzut pe Buzura făcând propagandă lui Iliescu în Statele Unite. *Dilema* era gândită ca replică la revista 22, care-i frustrase pe liderii FSN. În acest context, asumarea directoratului nu era tocmai O.K. din partea lui Andrei Pleșu, care refuza anii aceia să mai apară pe la Grup, dar a refuzat, de asemenea, întotdeauna, să demisioneze din GDS. După o perioadă urâtă a „extremismului de centru”, *Dilema* și-a revenit și cu siguranță Pleșu a contat în această schimbare de atitudine. Iată de ce mi-e greu să intuiesc gândurile sale, în acea perioadă de timp.

Gesturile de obediență

De ce a acceptat totuși Pleșu să gireze o publicație gândită ca echilibrând campania

radical critică a intelectualității împotriva clanului Iliescu? Mi-am imaginat, pe atunci, că era vorba de o slăbiciune cuplată, ca și în alte cazuri, cu obediență. Slăbiciunea lui Pleșu sta și în spatele procentului prea mic atribuit culturii. „Cum să ceri mai mult pentru cultură când este nevoie de bani pentru sănătate, pentru șomaj etc.” ar fi spus Pleșu și, dacă îmi amintesc bine, cu ocazia unei discuții publice, a și confirmat această atitudine. Ceea ce nu înțelegea însă Pleșu era faptul că, ministru al culturii fiind, el de soarta culturii trebuia să se ocupe. Nu de a șomerilor. De ultima avea grijă ministrul muncii și protecției sociale. Negocierea unor interese contrare permite ca, în jocul datelor și al argumentelor, să se atingă echilibrul just. Dacă unul dintre competitorii la resurse renunță, atunci la masa de negociere balanța se destabilizează grav. Se poate ca Pleșu să fi răspuns unei jene absolut personalizate, de a se bate pentru bani într-o negociere. În sine, e onorabil. Dar ca membru al guvernului, el avea datoria să îmbrace haina ministerială, nu halatul larg de acasă.

Nu o să pot enumera gesturile lui de obediență, pe care mi s-a părut că le remarc în diferite ocazii. Dan Petrescu făcea referire într-unul dintre articolele sale acide - în care mă ironiza și pe mine cu deplin motiv - la felul în care se apleca Pleșu peste telefon când îl suna Petre Roman. M-a șocat întotdeauna extrema virulență cu care Pleșu a întâmpinat orice comentariu contestatator din lumea „alor săi” prin comparație cu atitudinea defensiv-crispată în fața autorității publice. Pleșu, care este ucigător în fața oricărei urme de kitsch a acceptat să participe la lansarea volumului de poezii a lui Radu Vasile - eveniment de un kitsch mai rău decât lumea lui Caragiale. Să-i placă lui Pleșu, *prea mult*, demnitățile publice? Pare ciudat să-l

descoperi pe Pleșu, colocvial, *bon-viveur*, iubind cămașa de forță a servituții demnitarului.

În cartea publicată cu Adrian Severin (*Locurile unde se contruiește Europa*, Polirom 2000), acesta povestește câteva lucruri despre Pleșu (preluarea mandatului, absența la anumite întâlniri internaționale, cunoștințele sale privind Ucraina...) care mi se par a intra perfect în profilul filosofului. Atitudinea lui Severin față de Pleșu ar putea avea un anumit grad de subiectivism. (Arată un grad de cruzime pe care nu-l atinge nici în comentariile critice, mult mai numeroase și motivate, privind mandatul lui Meleşcanu. Severin a fost excedat, cred, de evaluarea făcută de opinia publică prestației sale, în urma unor miniștri de Externe, inclusiv Pleșu, care au prea puțin de spus în domeniul unde comunitatea internațională i-a oferit lui Severin o recunoaștere deplină.)

Atitudinea excesivă a lui Severin atrage însă atenția asupra stângăciilor lui Pleșu în instituția-fortăreață cum este MAE, care trebuie, simultan, supusă, înțeleasă, reorganizată și manipulată de miniștrii săi. Mi s-a întâmplat să-l vizitez pe Andrei Pleșu în sediul din Aleea Alexandru, când mi-a cerut acest lucru. Îmi propunea să mă ocup de corupția din minister. (Povestesc întâlnirea și tema discuției private întrucât Pleșu le-a făcut publice, la o ședință a GDS, arătând că nu dorește confidențialitatea.) Gestul era foarte onorant, sugerând că Pleșu are încredere în incoruptibilitatea mea. Poate exista și o anumită preocupare, cunoscând că „monitorizez” de ani de zile activitatea Ministerului Afacerilor Externe. Una peste alta, Andrei Pleșu m-a primit, în 1999, cu amicalitate. (Scena întâlnirii a fost

spectaculoasă, pe măsura unui ministru prea plin de umor și imaginație.) Am declinat propunerea. Nu atenția față de mine putea conta în judecata pe care o aveam asupra mandatului său. Ci faptul că Pleșu a amânat luni de zile, până la părăsirea guvernului, promovarea unei propuneri de organizare și funcționare a Academiei diplomatice, după un model la care lucrasem – nu singur – alte luni și care ar fi influențat în adâncime funcționarea MAE. Propunerea fusese aprobată la nivel de minister – deci și de el – dar nu a avut energia să o pună și să o impună la masa guvernului. Iată de ce am motive să deplâng felul în care Andrei Pleșu a dat întâietate complexelor sale de personalitate, în raport cu obligațiile rezultând din funcțiile sale publice.

Discuțiile de atunci, cu Pleșu, alte atitudini ale sale, puteau ușor să mă convingă asupra dificultății lui de a avea înalte responsabilități administrative. Adică, obligat să înțeleagă și să folosească un limbaj riguros, puternic contextualizat *versus* experiența sa eseistic-literară, bazată pe retorică și atracția neconvenționalului. Ce este o calitate poate deveni, schimbând cadrul, un handicap. Lucrurile au fost probate de către comentariile sale la legea accesului la propriul dosar și deconspirarea Securității ca poliție politică, făcute cu ocazia întâlnirii GDS de acum mai bine de un an. Ședința GDS era motivată de acceptarea, de către Pleșu și Dinescu, a prezenței lor pe lista candidaților la Colegiul CNSAS. Întâlnirea a avut un aer cu adevărat dramatic întrucât atunci majoritatea membrilor GDS susțineau teza – evidentă pentru orice om civilizată și corect – că nimeni nu este „mai presus de lege”. Invocarea ținutei curajoase a lui Dinescu și a celei decente a lui

Pleșu, în ultimii ani sub Ceaușescu, nu avea relevanță în chestiunea violării normelor.

Interesant însă că o parte importantă a argumentării lui Pleșu nu ținea legea, ci ceea ce s-ar fi putut găsi în arhive. „Eu am scris o carte despre morală”, a invocat Pleșu volumul său scris cu un deceniu în urmă, cerându-ne să ne dăm seama că în dosarele de la Securitate se ascund multe drame. „Nu poți trata istoria așa, în alb și negru”, s-a aprins el, arătând o maximă tensiune de câte ori cuvintele făceau să plutească în sală spectrul vreunui dosar. Pleșu ridica bastonul în fața celor veniți să scormonească dramele din arhive! Deja, înainte de întâlnire, mai mulți colegi din GDS îmi spusese: „Pleșu are ceva la dosar. Altfel nu ai cum să înțelegi, de ce se compromite în povestea asta. Și apoi prezența lui în guvernele anterioare...” (Un alt membru al Grupului, Alexandru Paleologu, care a primit și el o funcție strategică, ambasador la Paris, s-a dovedit până la urmă un informator *plătît*.) Schimbarea la față a lui Pleșu, de câte ori tema dezvăluirilor izbucnea în prim plan, părea cea mai bună confirmare a suspicioșilor. „Nu mă interesează dramele. Eu vreau să văd dosarele”, aproape mi-a strigat în față după întâlnire una dintre colegele de la GDS, dotată cu mult talent, cu mult spirit de observație dar și cu o cruzime aproape patologică.

Spre deosebire de susținătorii raționalizanți ai acestei teze (dosarul cu probleme a lui Pleșu) eu aveam condițiile să înțeleg și practic ce se întâmplase. Că lucrul acesta se putea întâmpla în *ciuda* statului moral al filosofului - viitor ministru. „Și Liiceanu, ce prost, să amintească el în articol despre faptul că Pleșu a fost secretar de partid. Nu știam”, a comentat mai departe altă colegă, în sensul

„deraierii” etice a lui Pleșu, pe care eu nu o susțineam la modul general.

Ce înseamnă „aveam condițiile să înțeleg”? Pleșu a fost dat afară din partid și din universitate în urma scandalului privind meditația transcendentă. Montajul Securității a fost atunci, se pare, o acțiune de intimidare a intelectualității. A mers și a asigurat noi posibilități de manipulare. Îmi imaginez cum arăta anchetarea lui Pleșu! Presiunea extraordinară cu care băieții nu întotdeauna cu ochi albaștri o exercitau asupra victimei. Declarațiile trebuia să le dai tu, sau se cerea să semnezi declarații pe care ți le dictau ei. Avusesem experiența unor scene în care trei sau patru anchetatori strigau, bătând sacadat cu pumnul în masă: „Semnează!, semnează, semnează!” Ce mai conta acolo, în celula anchetei, faptul că tu ai fi scris „participam la acțiuni împotriva orânduirii socialiste” și nu „participam la acțiuni *considerate a fi* împotriva orânduirii socialiste”? Ce conta scoaterea celor două cuvinte din text, când afară totul părea acoperit cu o platoșă de beton, pentru încă cel puțin o sută de ani (așa părea atunci!)?

Ei bine, conta. În primul caz, aceasta însemna recunoașterea unei vini - luată ca atare de instanță -, pe când în al doilea caz, se povestea o opinie a anchetatorilor. Curajoșii de după încetarea luptelor vorbesc ușor despre necesitatea de a rezista într-o vreme când pentru câteva cuvinte puteai să înfunzi pușcăria ani buni – sau, ca în cazul lui Gheorghe Ursu, să dispari. Nici măcar nu era vorba numai despre curaj. Ci despre puțința de a nu te lăsa păcălit de anchetatori. Unora, senzația de vânat aflat în gheara unui anchetator atotputernic le ascute simțurile. Pe alții, îi anesteziază. Așa mi l-am închipuit pe

Pleșu, după ce l-am cunoscut mai bine: anesteziat la anchetele Securității. O victimă fragilă.

Dacă ai greșit odată, mai ușor ți se întâmplă a doua oară și tot așa, într-o evoluție galopantă. Cum să scape Securitatea o pradă?

Declarația lui Pleșu, publicată la începutul anilor '90

Imaginea despre felul în care se desfășurau anchetele Securității – le cunoșteam atât de bine! - și impresia pe care mi-a lăsat-o personalitatea lui Pleșu m-au făcut să ajung, din momentul ultimei întâlniri de la GDS, la convingerea că Pleșu are ceva la dosarul său. Și deci, că este șantajabil. Făcuse parte din meditația transcendentă, apoi, din grupul care se strângea la Păltiniș, aflat sub o maximă supraveghere... Câte lucruri i s-au cerut, evident, să declare! Ar fi fost oare posibil să treacă peste toate acestea fără să fi lăsat în spate hârtii de care să-i fi fost jenă?

Până la ședința GDS refuzasem să iau în calcul ce mai tipărise *România Mare* - o declarație, mi-aminteam clar de subiect, dar vag de detalii. Slăbiciuni firești pentru un *bon-viveur*, având nevoie, pentru sine, de o minimă lejeritate a vieții. Declarații scrise sub amenințare!? Câtă importanță mai are asta? Autoritarismul, vulgaritatea și cruzimea semenilor noștri din viața de zi cu zi contează mult mai mult decât un detaliu al istoriei unei personalități de tipul lui Pleșu, din anii '80. Până în anul 2000 nu mi-a trecut niciodată prin minte că un „eventual dosar Pleșu” ar trebui să devină subiect public.

Dar deja, în acel moment, lucrurile arătau altfel. Pleșu asuma - pe lângă Dinescu și cu

sprijinul vehement al prietenului său, Gabriel Liiceanu -, un principiu care distrugea bruma de decență, atât cât mai supraviețuise ea: unii sunt derogați de la lege. Dacă până și grupul de oameni considerați a fi "elita democratică" subminau supremația normei și o schimbau cu dominația excepției, ce mai rămânea? Pleșu și amicii săi deveneau inamicii unor valori publice indispensabile. Pleșu nu era atât de imatur (cum era Dinescu) încât să nu înțeleagă miza. Și atunci? Nu ar trebui să ne întrebăm, totuși, ce este cu declarația de la Securitate semnată "AG Pleșu", publicată în *România Mare*? Anterior, ea rămânea o chestiune moral-privată, acum intra în conflict cu eventualul statut de membru al Colegiului CNSAS. Dacă el era cel care semnase declarația, atunci devenit membru al Colegiului, ar fi fost legat de mâini și de picioare. Odată scoasă la lumină "mostra", Pleșu s-ar fi dovedit bun de pușcărie, conform art. 8 (3) al Legii privind accesul la propriul dosar și deconspirarea Securității ca poliție politică. Ar fi fost momentul ca Pleșu să fi cerut o expertiză asupra declarației publicate de *România Mare*. Prin asta ar fi dovedit că era nepătat, chiar mai mult, că a fost subiectul unei mașinațiuni. Iar Corneliu Vadim Tudor ar fi urmat să răspundă ca falsificator.

M-am întrebat, oare de ce Pleșu nu a profitat de acea ocazie excepțională, când exista presiunea dezbaterii parlamentare? De ce nu a ieșit în public pentru a susține: "S-a încercat compromiterea mea prin lucruri care m-ar face incompatibil cu poziția de membru al CNSAS. Să resolvăm acum dubiile".

Pleșu nu a făcut nimic în acest sens. Iar mie mi-a scăpat atunci lucrul cel mai important: să cer efectuarea unei expertize asupra declarației publicate în *România Mare*. Am

ratat "momentul adevărului" și pentru că, în loc să mă ocup de teme serioase - înainte de toate, compromiterea CNSAS - am intrat în controverse aiurea, de genul: "cât de bun a fost Pleșu ca ministru de Externe".

Peste declarația din *România Mare* nu trebuia trecut, întrucât nu se mai putea salva nimic după constituirea Colegiului. Dacă ar fi fost adevărată, ea l-ar fi transformat pe Pleșu în pionul unei strategii capabilă să compromită însăși ideea că se poate scoate adevărul din dosare^[1]. Ba chiar să se demonstreze că utilizarea dosarelor este periculoasă. Într-un an de zile Colegiul a reușit performanța să "probeze" exact acest lucru.

Cum se probau ditirambele lui Liiceanu

Colegiul incluzând doi foști membri de partid și-a început activitatea la începutul anului 2000. În sfârșit, aveam să-mi văd dosarul. Să-mi confrunt observațiile și intuițiile. Așteptasem zece ani. Ultimii, cu disprețul pentru Emil Constantinescu și Costin Georgescu care refuzaseră accesul la dosarele proprii celor șapte disidenți, autori, în acest sens, ai unei cereri publice. Cei doi aveau acoperire legală să accepte consultarea dosarelor – nu exista nici o interdicție, deci era suficientă decizia directorului SRI – și aveau în plus o îndatorire morală. Le-au ratat. Să zicem că existau și temeri firești privind amplificarea numărului cererilor. O.K. Din anul 2000, accesul la dosar *era un drept garantat*.

Parlamentul și apoi Colegiul CNSAS nu reușeau însă finalizarea etapelor pregătitoare exercitării legii. Diferitele termene erau depășite săptămână după săptămână.

Regulamentul a fost adoptat de abia pe 16 mai 2000. În iunie mi-am scris cererea și am depus-o. Am primit confirmarea.

A mai trecut o lună. De la CNSAS nimic. Nici măcar anunțul obligatoriu că dosarul exista – sau nu. Încă o lună, încă o alta. CNSAS gafa în neștire. (Iată cum se probau ditirambele lui Liiceanu închinat funcționalității lui Pleșu și Dinescu, în cadrul Colegiului!) În septembrie am depus solicitarea de a fi informat asupra eventualei colaborări cu Securitatea a membrilor Sinodului BOR. Răspunsul semnat: 7 septembrie. Deci, limita răspunsului era 7 noiembrie. Data a venit, a trecut și nimic. Fie, mai erau obligațiile alegerilor! Alegerile au trecut și ele, tot nimic. Pe 12 ianuarie 2001 m-am întâlnit cu Gheorghe Onișoru. Explicația lui? De abia atunci primiseră sediu, mobile... „Acum avem de toate”. Într-o lună mă vor chema să privesc în dosarul meu, m-a anunțat el. Iar cererea cu Sinodul? „Am început o cercetare generală, a tuturor conducătorilor cultelor... să nu se spună... să nu se interpreteze, că ne ocupăm exclusiv de Biserica ortodoxă”.

Gheorghe Onișoru vorbea despre o decizie a Colegiului în acest sens. O nouă gafă. Colegiul încălca iarăși legea. Trebuiau să-mi dea un răspuns la cererea mea, nu să își planifice ei un studiu. Nici nu aveau voie să facă investigații din oficiu pentru liderii cultelor. Puteau să facă cercetări din oficiu numai pentru o listă scurtă de demnitari. Incredibil! Îmi părea rău că-l cunosc pe Gheorghe Onișoru. Altfel aș fi putut vorbi cu el ca de la cetățean nedreptățit la un oficial cu obligații.

A rămas ca într-o lună de zile să fiu chemat pentru dosarul personal. Nimic. Pe 12 februarie l-am sunat pe Onișoru, pe mobil –

telefoanele CNSAS nu erau făcute publice! Între timp se declanșaseră scandalurile Rakoczi și Priboi. (Daune personale și daune naționale. Era prea mult. Paharul se umpluse!). L-am prins, dar Onișoru mi-a spus că se afla într-o ședință. „Vă dau telefon săptămâna asta. Nu aveți nici o grijă”, m-a asigurat el.

A trecut săptămâna. Nici un telefon. Așteptasem 11 ani, o lună și o săptămână. Securitatea se juca cu mine mai departe, folosind incompetența și indolența Colegiului CNSAS.

Nu am acces la dosar? Parcă în anii '80 aveam! Iată-mă obligat să vorbesc din nou fără menajamente despre ce lumea vede dar nu arată cu degetul. Doar n-o să mă las înlănțuit așteptând caraghios probele ascunse de instituțiile militare care le dețin și de penibila creație care le gestionează. Am așteptat oare certificatul medical ca să mă refer înainte de 1989 la paranoia lui Ceaușescu? Instituția CNSAS trebuia pusă la zid și noii băieți cu mașina la scară zgâlțâiți. Primul pe lista interogațiilor a fost colegul meu de la IMH, Vasile Cuculeanu. Al doilea pe listă, Pleșu. Nu am absolut nimic cu el. Dar nu înțeleg să devin prizonierul slăbiciunilor lui. Pleșu trebuie să clarifice ce este cu declarația semnată AG Pleșu, publicată la începutul anilor '90, în care "organele" sunt anunțate de existența unor întruniri periculoase.

[1] Publicat în *Cotidianul*, 1 martie 2001. La sfârșitul articolului îmi exprimam speranța "ca Pleșu să nu fie autorul 'înscrișului'" publicat mai demult de *România Mare*, la care mă refeream, pentru prima dată, în textul din *Cotidianul*. Autorul unui astfel de înscris ar fi fost echivalat cu un colaborator al Securității și ar fi suportat – dacă a ascuns

acest lucru și a devenit membru al Colegiului CNSAS -, în conformitate cu legea, pedeapsa închisorii. La 3 martie 2001, Andrei Pleșu a publicat o replică în *Cotidianul*, recunoscând scrierea acelei declarații din 1982 în care deplângea, în fața autorităților, activitatea inițiatorilor meditației transcendente.

[i] *Evenimentul zilei* a reluat declarația în numărul său din 21 februarie a.c., astfel că putem urmări în detaliu problema pe care aceasta o pune. Pasajul final al textului atribuit lui Pleșu și datat 19 mai 1982 arată în felul următor: "Menționez, că la un timp după această împrejurare [participarea la două ședințe ale meditației transcendente] am informat un ofițer al Ministerului de Interne asupra conferinței la care am participat, exprimându-mi dezacordul față de conținutul ei, precum și uimirea că ea a putut avea loc...". Cu alte cuvinte, autorul declarației a informat din proprie inițiativă "organele" despre întâlnire și i-a subliniat și periculozitatea. Acest gest "de informator" a avut consecințe, după câte știm, asupra participanților. Atitudinea corespunde perfect statutului cuiva care "a colaborat" și care, prin asta, a adus daune drepturilor și libertăților unor persoane. Practic, autorul unui astfel de text nu are legitimitate să devină membru al Colegiului CNSAS, în raport cu art. 8 (8) al legii. Iar dacă devine și se descoperă, atunci urmează - dacă trăim într-un stat de drept - pedeapsa închisorii. Iată de ce sper ca Pleșu să nu fie autorul "înscrișului".

Care este miza procesului lui Andrei Pleșu?^[1]

Jocul cu cenzura

Marti, 11 iulie, Liviu Făget, judecător la Tribunalul sectorului 4, a dat pronunțarea în procesul intentat mie pentru calomnie și insultă de Andrei Pleșu: respingerea acțiunii penale, respingerea acțiunii civile. (Ulterior, procurorul avea să facă recurs pentru ca Andrei Pleșu să plătească cheltuielile de judecată.) Privisem îndelung plângerea lui Pleșu: ce anume îl determinase să deschidă o acțiune penală (cu agravantă) și pentru ce anume solicitase daune de un miliard de lei? Cum îl insultasem și cu ce îl calomniasem? *“Dl Pleșu a avut o obediență incredibilă față de Petre Roman”*; sau *“mai mulți membri GDS erau convinși că dl Andrei Pleșu se comportă cum se comportă datorită dosarului său”*; ori: *“eu nu cred că dl Pleșu are puterea să reziste”*. Dar în ce lume voia să trăiască Andrei Pleșu, de vreme ce astfel de enunțuri trebuiau interzise? Livia Cintează – avocata mea – remarcase, în notele ei scrise: *“Cerând sancționarea penală a unor astfel de exprimări, dl Pleșu pare a propune un limbaj polarizat în elogii și insulte sau calomnii, între care nu-și mai găsesc locul criticile, judecățile de valoare, luările de atitudine”*.

Cine era autorul acestor acuzații? Nimeni altul decât *demnitarul* Andrei Pleșu, care împreună cu colegii săi de la Colegiul CNSAS îndrăznise să mă oprească să-mi văd dosarul. Care mă împiedicase și mă împiedică în continuare să cunosc fapte pe care legea îmi dă dreptul să le cunosc. Andrei Pleșu împarte împreună cu

colegii lui din Colegiul CNSAS întreaga ratare a unei instituții care a cerut zece ani de eforturi – eforturile altora! – ca să existe. Membrii Colegiului au făcut lucruri pe care Serviciul Român de Informații nu și-ar fi permis să le facă. Au batjocorit drepturile pe care erau chemați să le apere. Au învinovățit oameni nevinovați fără ca măcar să-și ceară scuze în mod onorabil. Au absolvit agenți ai Securității sau colaboratori vădiți. Au dat oameni cu verticalitate afară din CNSAS pentru a numi foști ofițeri SRI. Au ajuns să compromită ideea accesului la dosare și au reușit să semene confuzie. Ca și cum nu ar fi fost îndeajuns, Colegiul CNSAS și-a dat mâna la schimbarea legii accesului la propriul dosar, siluind-o definitiv.

Toate acestea au condus la procesul cu Andrei Pleșu. El și colegii lui fac de peste un an lucruri pe care oamenii fostei Securități nu ar fi vrut să și le asume în mod direct. Acum ar vrea să scape și de întrebări. După un proces în care Pleșu ar avea câștig de cauză, ar mai spune cineva “Eu cred că Priboi a făcut poliție politică?” Ar mai sugera cineva că Ion Iliescu trebuie asimilat cu un colaborator? Conform logicii dlui Pleșu, trei sferturi din presă ar trebui să nu mai apară. Să nu realizeze Pleșu că, de fapt, el atacă un principiu elementar al democrațiilor moderne (libertatea sporită a jurnalistului de a critica acțiunile *demnitarilor*), făcând astfel indirect jocul unor forțe care abia așteaptă să pună pumnul în gură celor care îndrăznesc să le privească și să le judece prea insistent?

Intellectualii și absolutul

Acum câteva zile Andrei Pleșu a făcut apel. Procesul va continua. De astă dată fără

circumstanțe atenuante (fusesse orbit de acuzații, fusesse sfătuit prost, nu știuse să judece situația, nu realizase consecințele actului său). În deplină cunoștință de cauză, Andrei Pleșu vrea să îl învețe minte pe unul dintre cei care îl contestă public. Și asta o face membrul unei categorii sociale care este vital interesată de libertatea exprimării și a gândirii – intelectualitatea.

Nu că o seamă dintre intelectualii români nu l-ar sprijini fără rețineri în tot ce ar face, spune și gândi, acum și întotdeauna. M-am tot uitat, lung, la seria de semnături ai declarației membrilor Colegiului Noua Europă de susținere a lui Pleșu. Pleșu este “*deasupra oricărei îndoieli*”. De ce “deasupra”? Pentru că fusesse secretar de partid? Pentru că i-a condamnat în fața Securității pe inițiatorii meditației transcendente, gest care îl face susceptibil de a fi interesat să judece lax ce reprezintă colaborare și ce nu?^[i] Pentru că a ironizat pe oamenii din Piața Universității? Pentru că a acceptat intervențiile Vetrei Românești în Ministerul Culturii? Pentru că a făcut jocul lui Ion Iliescu atunci când a lansat *Dilema*? Pentru că l-a pocnit verbal pe Virgil Ierunca, numindu-l leninist, atunci când co-autorul emisiunilor culturale de la *Europa Liberă* și-a exprimat urban îndoiala față de “extremismul de centru”? Pentru că a lăudat violarea brutală a legii dosarelor? Pentru că și-a bătut joc de aceeași lege și de victimele care trebuiau să beneficieze de pe urma ei? Câtă încredere poți avea în discernământul moral al celor care consideră “deasupra oricărei îndoieli” pe un om cu o istorie personală atât de controversată?

Fenomenul exaltării necritice a cazului “Pleșu” a continuat față de prestația sa la Ministerul Afacerilor Externe. Fără să fi fost

vreodată autorul unor studii în materie, producător însă al unor confuzii monumentale în prim exercițiu de șef al acestei politici, Andrei Pleșu a devenit brusc marele diplomat și distinsul cunoscător. Imaginea suprarrealistă a auditoriului internațional paralizat de admirație la rostirile Ministrului de Externe iubitor de Breugel a fost lansată, cu insistență deplasată, de amicul Gabriel Liiceanu. Doar un spirit autist poate însă vedea lumea politicii internaționale în astfel de termeni. Ce invoca însă Pleșu în discursul său de primire a titlului de *Honoris Causa* al Universității din Heidelberg? Gândul că se va odihni, scăpat fiind de griji – nerealizând că va fi în continuare demnitar și că va avea destule de făcut –, și spectacolul felurilor de mâncare consumate la recepții. Iată cum își cultivă imaginația și umorul acest fost reprezentant al unei țări în care copiii țină de foame.

Un deznodământ amânat

O perioadă m-am lăsat păcălit de invitațiile la seninătate ale dlui Pleșu. Să tratăm comunismul fără încrâncenare, să trecem necrispați peste mineriadele lui Iliescu, să lăsăm nu știu ce eveniment producător de disonanțe cognitive la o parte, și tot așa. Am descoperit însă cât de sistematic se inflamează Andrei Pleșu atunci când cineva îl critică public sau îi face reproșuri. Minimalistul moral reușește să păstreze un calm degajat când e vorba despre interesele publice. Când nu e în joc decât soarta unei mulțimi impersonale. Când însă e adus în discuție destinul personal...

Explozia volitivă, excesul împotriva logicii care stă și în spatele gestului de a face apel

arată un rest de imaturitate. De aici și paradoxul obedienței, hipnoza în fața celor puternici. Intolerant față de membrii categoriei intelectuale căreia îi aparține – au fost apostrofați până și cei care i-au adresat scrisoarea atât de respectuasă și de firească, date fiind circumstanțele, prin care i se cerea să nu candideze pe listele Colegiului CNSAS –, Pleșu e lax și confortabil cu potențaii zilei. Și, acum, tot el îmi flutură în fața ochilor închisoarea și cifra de un miliard. Dl Pleșu nu știe probabil că actul de justiție este, în esență, *un act de proporționalitate*. Cât de departe ar trebui oare să merg pentru a restabili proporțiile?

P.S.: Prin decizia definitivă din 30 octombrie 2001, judecătorii Tribunalului București m-au condamnat la 5 milioane de lei amendă penală și la plata unor daune morale în valoare de 50 de milioane lei. Ca urmare, cazul va fi înaintat spre judecată Curții Europene a Drepturilor Omului de la Strasbourg.

[1] Publicat în *Ziua*, 8 septembrie 2001

[i] Simplul fapt de a fi autorul unei condamnări, în fața organelor de Securitate, a inițiatorilor mișcării meditației transcendente îl face pe Andrei Pleșu incompatibil cu poziția de membru al Colegiului CNSAS. Indiferent de circumstanțele în care respectiva declarație (pe care autorul a recunoscut-o) a ajuns să fie dată Securității, ea reprezintă un mobil suficient de puternic pentru a interpreta legea într-o manieră relaxată, convenabilă, care să exonereze semnatarii unor documente de acest tip.

VIII

Ce se întâmplă la revista 22

Către Conducerea revistei “22”^[1]

În numărul 34 al revistei “22” a fost publicat un interviu cu M.S. Regele Mihai de România, căruia realizatorul, Adrian Pop (fost redactor-șef al *Revistei Române de Studii Internaționale*, aditată de ADIRI), îi pune, spre sfârșit, următoarea întrebare:

“Cunoașteți probabil faptul că problema majoră a relațiilor etnice româno-maghiare, astăzi, o constituie insistența părții maghiare ca minorității din România să i se acorde drepturi colective și o anumită autonomie administrativă. Care este opinia Majestății Voastre în această privință?”

Regele Mihai a răspuns cu câteva fraze care nu puteau ajunge la nuanțele subiectului. Majestatea Sa, care caută cu generozitate partea pozitivă a ceea ce îi cere preopinentul, nu a polemizat cu întrebarea. Cititorul rămâne cu impresia că Regele Mihai acceptă interpretarea lui Adrian Pop, deci faptul că *problema majoră a relațiilor etnice româno-maghiare* ar proveni din cererile maghiare – și nu din incitarea la ură etnică, care a dominat lupta pentru legitimitate politică în ultimii cinci ani. Cum spun englezii, Regele Mihai a fost, în acest interviu, *misused*. Este întristător că s-a reușit “atragera” Regelui Mihai în acest “consens” politic, rușinos și periculos, privitor la cauzele actualelor dispute româno-maghiare.

Era firesc ca Regele să fie protejat de încercările de manipulare politică de o

redacție care a știut întotdeauna să-i respecte și să-i pună în evidență demnitatea. Mă refer însă la acest caz întrucât el nu pare o întâmplare. Oare să se fi întâmplat ceva, de câțva timp, cu opțiunile binecunoscute ale revistei? Am fost extrem de surprins, de exemplu, de publicarea în numărul 28 al “22”-ului a excelentului articol semnat de Andrei Cornea, “Prețul <integrării>”, la rubrica “Tribuna liberă” – localizare care indică, știm bine, disocierea fermă a conducerii revistei de tezele articolului publicat. Care erau motivele care determinaseră disocierea? Cumva ideea că *“integrarea presupune o renunțare explicită la unele dintre prerogativele suveranității naționale”*? Sau faptul că trebuie *“să renunțăm la egocentrismul nostru uzual, la ideea că merităm un tratament special”*? Cumva, stupefacția lui Andrei Cornea față de unele păreri politice ale lui Nicolae Manolescu? Sau faptul că modul în care tratează Occidentul problemele minorităților reprezintă, din punctul lui de vedere, *“un limbaj al echității și imparțialității”*?

Și ce concluzie să tragi dacă în chiar numărul următor (29), pe pagina a treia a revistei, lungă cronică politică este “oferită” lui Ilie Șerbănescu? Bunul nostru coleg, excelentul autor de comentarii economice – probabil, cel mai convingător în domeniu pe care-l are presa românească -, practică, în paralel, mai ales în presa electronică, o publicistică antimaghiară, care a fost considerată incompatibilă cu revista. (Această descoperire nu avea de ce să afecteze apreciată sa rubrică economică.) Bineînțeles, Ilie Șerbănescu contrazice în articolul său “România prea la Est pentru extinderea occidentală spre Est”

spiritul și litera tuturor analizelor publicate pe aceleași teme în “22”. Astfel, aflăm că *“Recomandarea 1201 pare a fi doar un cap de pod”*, că ungurii ne prezintă prin străinătăți drept țigani, că pozițiile lor sunt *“greu interpretabile altfel decât separatiste”*. Aflăm că Ungaria îndeplinește un fel de mandat occidental, de a împiedica extinderea NATO spre Rusia – în orice caz, de a nu se extinde în România. Ce vrea Budapesta?, explică Ilie Șerbănescu cititorului, speculând cu dezinvoltură, contra tuturor datelor autentice, ca și cum am apropia chibritul de apă și nu de benzină: *“federalizarea României, sau mai precis, izolarea de România a Ardealului și federalizarea acestuia”*.

Am mai citit astfel de teorii, dar în publicații pe care mi-e jenă să le numesc aici. Revista trebuie să publice opinii variate, știu, dar nu împotriva faptelor și nu împotriva valorilor care au motivat editarea ei. Cum să nu fiu surprins și să nu întreb: Ce se întâmplă? Actuala conducere a revistei are principalul merit în a fi întărit prestigiul “22”-ului, ca publicație devotată valorilor democratice și europenismului. Ea a dirijat o publicație modernă, a apelat la o informație pe cât posibil exactă; a promovat analize nuanțate. Minusurile, într-un sens sau altul, au avut aproape întodeauna, după câte cunosc, cauze obiective – resurse, timp de reacție – și nu subiective. Și atunci?

Este firesc să ne întrebăm: *Ce se întâmplă?*

[1] 22, nr. 35, 1995

Între indignare și înțelepciune^[1]

Există în articolul dnei Adameșteanu privind "aroganța elitei" o observație de necontestat: greșeala de a-i fi atribuit lui Cristian Tudor Popescu vina pentru articolul "Fira-i al dracului majestate!". Îmi amintesc și acum, cât de oripilat am fost, citind în "Adevărul" acel îngrozitor text. Cum a fost posibil, să îl asociez acum două săptămâni, cu Cristian Tudor Popescu, mi-e greu să înțeleg. Probabil, agresivitatea limbajului său mi-a produs un scurtcircuit în memorie. Dar o explicație de acest gen nu scuză. Dincolo de fondul problemei, regret evident greșeala și sunt primul care simt nevoia să cer scuze celui incriminat *pentru acea confuzie*.

Faptul că și dna Adameșteanu a remarcat confuzia mea, ca redactoră-șefă a revistei, intră și el în tradiția deontologiei profesionale pe care "22" merită să o apere.

Dar, să merg mai departe. Redactoră-șefă al revistei "22" mi-a reproșat "*formulările jignitoare la adresa celor cu care polemizez*", expresie, desigur, a "aroganței mele", subiect al articolului din numărul trecut. Aici ar fi, cred eu, câteva întrebări de pus, *în legătură cu intervenția domniei sale*, pe care textul dnei Adameșteanu pare să nu le fi avut în vedere. Prima întrebare: sunt calificativele mele motivate? A doua: sunt ele pe măsură? A treia: sunt ele acceptabile? A patra: cum poate fi înțeleasă replica dnei Adameșteanu?

Voi încerca să reflectez la întrebările anterioare, nu neapărat pe rând și nu neapărat separat.

Articolul "Presiunea asupra Ministerului de Externe a început" a fost gândit după ce, numirea ca probabil premier a lui Victor Ciorbea și anunțul că Adrian Severin va deveni probabil ministru de Externe mă asigurau de un viitor guvern cel puțin decent în politica internă și capabil să se adapteze rapid spiritului comunității euro-atlantice, în cea externă. Avusesem ocazia să cunosc prestigiul lui Severin în lumea diplomatică. El se sprijinea pe relațiile din cadrul Internaționalei Socialiste. Dar mai ales, prin activitatea de la Consiliul Europei. În România este cunoscută rezoluția privind vinovăția comunismului, pe care Adrian Severin a inițiat-o și finalizat-o. Puțini știu însă că a devenit Raportor al Consiliului Europei pe tema atât de delicată, a serviciilor de informații. Datorită activității din cadrul comisiilor de investigație ale CoE în Cecenia a primit și responsabilitatea să creioneze o politică a CoE în domeniul exploziv al autodeterminării popoarelor și secesiunii. Cu această ocazie, Comitetul de Afaceri Politice a Consiliului Europei mi-a solicitat să particip la elaborarea unui studiu pe tema autodeterminării și secesiunii, ca bază a viitoarei rezoluții "Severin". Discuțiile pe care le-am avut, drept urmare, cu Adrian Severin, au fost excelente, definitivându-mi aprecierea. Dar ceea ce m-a convins, cel mai mult, că de prezența lui Adrian Severin la conducerea MAE depinde șansa României "*de a sări în barca europeană*" a fost: consecvența cu care s-a exprimat ca apărător al drepturilor omului;

luciditatea cu care a tratat tema relațiilor cu țările vecine și în special cu Ungaria; mai general vorbind, curajul său, o floare atât de rară pe malurile dâmbovițene.

Și iată, pe un astfel de fundal de așteptare apare textul mustind de violență și falsificare semnat de Cristian Tudor Popescu, apoi reluarea de către "România liberă" a temei regiunilor foste românești din Ucraina, noua ieșire a lui Octavian Paler în același cotidian etc. Oameni care nu știu mai nimic despre problemele de politică externă și care reduc viața unei societăți de 23 de milioane de oameni la umorile lor de eprubetă puteau să dea peste cap victoria din 17 noiembrie! Nu exista oare pericolul ca, sub presiunea unei mass-medii care bloca ascensiunea lui Severin, un nou ministru de Externe, țărănist, să înceapă din nou cu "amenințarea ungurilor", cu "dați-ne înapoi teritoriile" și toate celelalte de acest gen? În acel moment, nu fuseseră lansate importante declarații de politică externă ale lui Emil Constantinescu, în primul rând, opiniile din timpul întrevederii cu Kucima, despre urgența unui tratat cu Ucraina, pornind, firesc, de la recunoașterea frontierelor. Aceste declarații, care aduc siguranță în politica externă a României, m-ar fi liniștit.

Aici este, cred eu, prima greșală pe care o face dna Adameșteanu, subestimând anvergura disputei. Atacul împotriva lui Adrian Severin este doar parte din procesul pe care "Adevărul" l-a intentat ideii că România se poate comporta firesc, după normele țărilor civilizate. Din acest punct de vedere, "Adevărul" nu are "*voci mai multe*". Este impresionant de consecvent.

Tendința obsedantă spre conflict, a cotidianului, avantajează politica rusească în regiune.

În general, nu cred în utilitatea folosirii de scenarii, pentru a explica evenimentele. Dar, în chestiuni de o asemenea sensibilitate, nu ai dreptul să rămâi la codul bune credințe. Există o linie perversă a politicii primului cotidian ca tiraj, care trebuie arătată public cu degetul. Placa turnantă a politicii antimaghiare a ziarului este Dorin Suci, aflat în Ungaria pe bani guvernamentali dar corespondent al "Adevărului" și "TVR". Articolele și corespondențele din ziar pe care cel numit le trimite de la Budapesta deformează permanent datele, le prezintă cu parțialitate, introduc o mulțime de semnale parazite. Orice analist poate vedea că ne aflăm în fața unui proces de intoxicare, nu a unor păreri subiective.

Prin Dorin Suci ajungem la conexiunea dintre Traian Chebeleu de la președinția României și Ambasada română din Ungaria, unde dl Chebeleu are oamenii lui. Dorin Suci "returna" politica de la acest înalt nivel, în țară, prin "Adevărul" și "Televiziunea Română". Intoxicarea opiniei publice se face, de cele mai multe, prin ziariști manipulați. *Domnul Suci dezinforma nu pentru că ar fi fost subiectiv și nici pentru că ar fi fost manipulat.* În decembrie 1995, fiind la Budapesta, am primit vizita surprinzătoare a domnului Suci care a vrut, nici mai mult nici mai puțin, să-mi ofere bani! Care "ziarist" oferă bani din admirație pentru ce fac eu - cum se exprima domnia sa – în numele prieteniei româno-ungară?

Nu am nici un argument să susțin că dl Cristian Tudor Popescu scrie ce îi comandă dl Suciu, ambasadorul României în Ungaria ori dl Chebeleu. Problema dlui Popescu este alta. Apărându-l, ca polemist, pe redactorul-șef al ziarului, dna Adameșteanu face, după opinia mea, o dublă greșeală.

Mai întâi, întrucât se solidarizează implicit cu jurnalistica practică de "Adevărul". Apoi, întrucât legitimează limbajul incalificabil al acestui ziarist-literat.

Faptul că "Adevărul" din ultimii ani *"a avut o importanță imposibil de negat în rezultatele votului din toamna lui 1996 prin multe din editorialele sale pe teme economice și sociale"* nu poate scuza încălcarea brutală a deontologiei profesionale, de către acest ziar. Nu ai circumstanțe atenuante, dacă treci pe zebră peste un pieton, întrucât până la stop ai păstrat viteza legală. Felul în care "Adevărul" minte pe față și gradul în care obișnuiește opinia publică cu un limbaj al urii, cu agresivitate, sunt cu totul inacceptabile într-un stat civilizat.

Mi se pare o chestiune și mai gravă, de discernământ, mâna pe care dna Adameșteanu i-o întinde lui Cristian Tudor Popescu vorbind despre el ca despre un *"bun jurnalist, ..., un pamfletar redutabil"*. Deși, o observație de profunzime, care ajută la calificarea faptelor, face chiar Gabriela Adameșteanu. Este greșit, remarca domnia sa, să iei ca model polemisti redutabili ai literaturii române, gen Arghezi, *"pentru că acum este altă epocă și cuvintele se cuvin cântărite"*. Marea problemă a dlui

Cristian Tudor Popescu, pe care am anunțat-o fără s-o numesc, este *cruzimea*. *Dl Popescu este un om crud*. Manifestările acestei cruzimi m-au indignat cel mai mult în articolele sale. Uitați-vă la formulări: "*un șobolan care nu lasă prada din gură decât dacă îi faci o injecție în cap*". Din câte percep eu psihologia cuiva, din ceea ce scrie - și dna Adameșteanu știe foarte bine: textul spune enorm, chiar dacă nu totul, despre psihologia autorului - categoria pe care o reprezintă dl Popescu a alimentat, de-a lungul timpului, pe gestapoviști și armata lui Pol Pot. Reacția precisă a lui Andrei Cornea la jurnalistică "*Adevărului*" (intitulată "*Jurnalism uneori deplorabil*"), reflectă, cred eu, capacitatea apreciatului eseist de a sesiza semnele rinocerizării.

Și cruzimea face parte din viață. Dar constituie o gravă eroare să oferi circumstanțe atenuante, de genul, "*bun pamfletar*", "*autor apreciat de science-fiction*" etc., unui ziarist care a transformat pagina publică în scena furiilor sale private.

Ce să mai spun despre modul în care dna Adameșteanu înțelege să ne vorbească despre "*emoția care se simte la lectură*", despre "*nepotrivirea de a vorbi la un prezent etern despre antimaghiarismul său [a lui CTP]*", numind, amabil, "*greșeli*", excesele celui care-l numește pe dl Severin "*bursuc veninos*" iar pe mine mă tratează drept "*un individ bălos*"? Eu cred, din contră, că ceea ce avem de sesizat din stupefianta diferențiere de standarde cu care lucrează Gabriela Adameșteanu este aroganța categoriei literaților, care îi face imuni la

ororile unor confrăți, dar îi pune spontan în mișcare în apărarea vreunuia din ei, contestat.

Perfect se recunoaște acest model și în tratarea cazului Paler. Faptul că dna Adameșteanu îl declară pe cel care scrie "*I-am explicat dlui Andreescu ca unui african*" sau îmi califică vorbele drept "*mostră, hilară și descalficantă de iezuitism infantil*", drept un "*europaean moderat, nici măcar eurosceptic*" iar discursurile mele pentru respectarea unei legislații europene în materia drepturilor omului, le consideră ca "*înțepenite discursuri pro-vest*", care au înlocuit "*discursurile oficiale de tip ceaușist*", mi se pare un ciudat contrapunct la dorința domniei sale, de respect universalist. Iar faptul că redactorea-șefă a revistei GDS tace când dl Paler mă asociază "*cu ifose de semidoct fudul ce-și duce un mic pedestal în servietă*", declarând că limbajul meu inspiră "*milă și silă*", și în același timp își exprimă public nemulțumirea față de replicile mele care "*vorbesc de la sine despre modul lipsit de respect în care este tratat un partener de discuție*" constituie o bună demonstrație pentru "*scrupulul de obiectivitate*" pe care-l reclamă. Ceea ce mi se pare semnificativ, însă, nu este lipsa de colegialitate, care, "dacă nu este, cum s-ar zice, nu există", și evident, nici ierarhiile personale la care are tot dreptul. Asimetria reflectată de acest comportament arată ceva mai important, anume, cum funcționează solidarizarea unei grupări profesionale bovarice - poeți, romancieri, foști critici de artă etc. - având încă o prezență dominantă în mass-media și ale cărei pretenții nu mai au cum face față, firesc, solicitărilor presei moderne.

[\[1\]](#) 22, nr. 50, 1996

Apel către membrii
Grupului de Dialog Social
- în legătură cu transformarea
Revistei 22 într-o publicație
aflată în serviciul necondiționat
al președintelui
Emil Constantinescu^[1] -

Un număr de zile în urmă am găsit în caseta mea de la revista 22 un “Drept la replică” trimis, în numele lui Costin Georgescu, de către Biroul de presă al SRI. Așa cum mi s-a părut firesc, am venit la Gabriela Adameșteanu redactora-șefă, cu acest document, grijuliu cu datoria revistei de a-l publica. Spun toate acestea pentru a sublinia că respectul “regulilor decenței” – aici, acordarea dreptului la apărare unui om care fusese vizat de un text publicat în revistă – trebuie considerat un principiu inviolabil. Dar și faptul că am înțeles să-l pun în aplicare, întotdeauna, *începând cu mine însumi*.

“Dreptul la replică” al directorului SRI contesta, în esență, că ar fi avut responsabilități în campania electorală a candidatului Emil Constantinescu la Președinție (în 1996), fapt susținut în articolul meu *Campania lui Victor Ciorbea și schimbarea echipei președintelui*. Știam foarte bine că actualul director al SRI nu spune adevărul. Cunoșteam de la Valerian Stan, desemnat pe vremea aceea (de către Comitetul executiv al CDR) director al campaniei electorale, cum arătase una dintre întâlnirile care au dus la demisia sa. La 10 august 1996, Valerian Stan avusese o întrunire la sediul Fundației Române pentru

Democrație cu Emil Constantinescu, cu Zoe Petre, cu Costin Georgescu și cu Dorin Marian – cei trei lucrând la FRD – în care ceruse detalii despre finanțarea campaniei pe care era presupus să o conducă. Cu această ocazie, Emil Constantinescu afirmase că Dorin Marian și Costin Georgescu urmau să se ocupe în exclusivitate de chestiunile financiare ale campaniei. Tot atunci, Costin Georgescu afirmase că s-au făcut demersurile necesare pentru finanțarea campaniei și că se așteptau răspunsurile lui Viorel Cataramă și al lui George Păunescu.

Să conduci o campanie și să nu știi cu ce fonduri o faci! La 18 septembrie 1996, Valerian Stan și-a prezentat demisia.

Mai dețineam o informație semnificativă. Viorel Cataramă plătise pentru campania electorală virând banii prin intermediul Fundației “România liberă”, la rândul ei Fundație a Societății “R”. (Mai târziu, într-un număr al Academiei Cațavencu - din 22 septembrie 1999 - fusese dată copia unui facsimil unde apărea și suma: 50 de milioane lei.) Dar Costin Georgescu era director al Societății “R”. Ca unul dintre administratorii și ai Fundației Române pentru Democrație, nu putea să evite implicarea în gestionarea banilor folosiți pentru campania electorală.

Un alt fapt pe care-l contesta Costin Georgescu era oferirea de informații, de către SRI, președintelui Emil Constantinescu, cu privire la ambasadorii noștri. Având în vedere competențele președintelui, ale ambasadorilor și ale SRI, lucrul acesta este cât se poate de firesc. Problema invocată în articolul meu nu era actul în sine (aș fi fost absurd!), ci atitudinea SRI față de prestațiile anterioare

ale viitorilor reprezentanți ai României în străinătate. “Foștii” erau mereu buni, glasurile curajoase de după 1990 se bucurau de comentarii suspicioase (comentarii venite neapărat în formă scrisă). Despre asta aveam informații din surse, cum se spune, “din prima mână” – la care, se știa, puteam avea acces. De altfel, rapoartele SRI din anii precedenți arată limpede că militanții drepturilor minorităților – dintre care unii au ajuns ambasadori, ceea ce arată, desigur radicala schimbare de mentalitate la nivelul celor mai înalte autorități ale statului - erau priviți ca amenințatori pentru securitatea statului român.

Aș mai aminti doar că în articolul citat consideram ideea reformei de fond a Serviciului Român de Informații, pe care actualul director al instituției o susținea în replică la alte afirmații din articolul din 22, ca discutabilă. O făceam de pe poziția unuia care elaborase constant analize specializate asupra rapoartelor SRI, publicate în Revista Română de Drepturile Omului, confirmând violarea de către această instituție a garanțiilor constituționale și internaționale - reluate, într-o formă jurnalistică, în mass-media. “Amplul proces de democratizare” la care Costin Georgescu se referea era contrazis de substanța proiectelor legislative unde SRI fusese implicat.

Despre toate acestea am scris într-o replică a mea, adresată directorului Serviciului Român de Informații. Invocam, desigur, și alte fapte, cum ar fi incalificabilul refuz al SRI de a pune la dispoziția familiei *Jurnalul* pentru care Gheorghe Ursu fusese ucis în 1985. “Cum este posibil ca SRI să refuze eliberarea pentru instanța de judecată a dosarului de securitate a acestuia?” întrebam, afirmând: “Nu puteți fi

considerat un partener de dialog onorabil, domnule director, nici dumneavoastră și nici președintele care v-a propus, atâta timp cât SRI va obstrucționa actul de justiție necesar memoriei lui Gheorghe Ursu...”.

Ca și altădată, am notat ceea ce era necesar, în replica mea, pentru a nu induce o imagine negativă exagerată, neconformă cu realitatea pe care o cunoșteam. Am considerat un act de corectitudine să mă refer și la faptul că foștii responsabili ai campaniei lui Emil Constantinescu au refuzat alte oferte - cum era cea făcută de Grupul SM Invest, legată de numele lui Sever Mureșan.

Dreptul meu la replică – în varianta de până vineri, 3 martie și varianta din acea zi, care mersese mai departe în încercarea de a evita posibilele daune - a fost respins de actuala redactoră-șef a revistei 22. Faptul că Gabriela Adameșteanu înțelege să publice o replică plină de falsuri a directorului SRI dar refuză să introducă în revista 22 răspunsul unui membru al Grupului pentru Dialog Social ar putea apărea sau un fapt absurd, sau unul ținând de o vendetă personală. Nu poate fi nici una, nici alta. Cunoscută judecata atentă a fiecărui număr de revistă pentru a considera că un act de o asemenea gravitate este tratat irațional. La rândul ei, Gabriela Adameșteanu nu are cum să nu-și amintească faptul că am transformat într-o bătălie personală alegerea ei ca redactoră-șef a revistei 22, în toamna anului 1991 (când la limită, datorită acestei intervenții, a fost evitată opțiunea pentru Alina Mungiu, al cărei proiect cerea alungarea Gabrielei Adameșteanu (!) de la revistă). Dacă mai amintesc că am fost unul dintre membrii GDS care am ajutat cel mai mult activitatea revistei, argumentul unor motivații

psihologice pentru poziția domniei sale mi se pare nefiresc.

Din păcate, opțiunea pentru textul directorului SRI *versus* textul meu trebuie văzută din altă perspectivă: a politicii de submisiune la care a fost adusă revista de mai mult timp. Această situație se explică (și) prin colaborarea pe care a stabilit-o Gabriela Adameșteanu cu anturajul președintelui României. Desigur, majoritatea membrilor GDS a avut legături cu oamenii care se află astăzi în apropierea lui Emil Constantinescu. Este firesc ca aceste relații să fie mai departe valorificate în beneficiul intereselor generale. Dar în nici un caz o persoană înzestrată cu discernământ nu poate confunda colaborarea liberă dintre parteneri - jucând în societatea românească roluri diferite dar stimându-se reciproc - cu intrarea în serviciul autorităților publice.

Mă refer la următorul eveniment. În luna iunie 1999, am avut, în cabinetul Gabrielei Adameșteanu o discuție cu Gusztav Molnar și Mihnea Berindei, în fața cu o ciornă în care primul enunțase ideile unei posibile "Declarații de la Cluj" - menite să celebreze Declarația comună a intelectualilor români și maghiari adoptată cu zece ani în urmă la Budapesta. O copie a acestei ciorne, asupra căreia și eu și Mihnea Berindei ne exprimasem dorința de a-i schimba substanțial conținutul a fost cerută, amical, de conducerea redacției. Având în vedere natura de "ciornă", document în pregătire, a paginilor aflate în mâna noastră, i s-a solicitat "colegei" să le trateze ca pe un text netransmisibil, până în clipa când formă finală va deveni adresabilă opiniei publice (ceea ce s-a întâmplat, câteva săptămâni mai târziu, sub denumirea "Declarația de la București"). În ciuda

înțelegerii dintre noi, Gabriela Adameșteanu a transmis Președinției textul primit, prezentând schița unde apărea ideea devoluției nici mai mult nici mai puțin ca o amenințare la adresa siguranței naționale. Emil Constantinescu a prezentat câteva zile mai târziu, într-o conferință, textul “Declarației”. Sfătuit (ca și altădată, prost), de ai săi, el a încercat să o utilizeze pentru a-și modela o imagine de om politic moderat și simultan, de ferm apărător al statului. Urmarea: o furibundă și ridicolă campanie de presă în care imaginea președintelui a fost din nou șifonată iar opinia publică a fost din nou înveninată cu atitudini naționaliste. Pentru a-și justifica gestul nefericit, Gabriela Adameșteanu scria în editorialul pregătit, atunci, pentru revistă: *“Există de mai mulți ani... sugestii de modificare a modelului de stat român național și unitar... Discuțiile de acest gen se poartă cu jumătate de gură... Iată însă că acest proiect, ca și contextul în care era pregătit să fie lansat, confirmă, din păcate, unele dintre temeri...<<Încărcătura periculoasă>> a fost, de fapt, dezamorsată prin această intervenție [a președintelui Constantinescu]”*.

Redactora-șefă a revistei 22 nu încălca, prin comportamentul său, numai regula banală că oamenii nu se trădează unii pe alții. O altă regulă era necesitatea de a păstra distanța minimă dintre lumea intelectuală și cei care exercită puterea. Refuzând, solidari, intruziunea în viața lor profesională, intelectualii contrapun libertatea de gândire, strategiilor de natură politică, deseori incomodate de această libertate. Gabriela Adameșteanu mai avea motive să fie precaută în contactul cu acea latură a Puterii, care este lumea serviciilor de informații. Din clipa în care Gabriela Adameșteanu a furnizat date

asupra activității unor colegi, invocând pericolul la adresa siguranței naționale, din acea clipă ea crea o relație specială cu Serviciile. Posibilul orgoliu al unei astfel de relații se răzbună rapid prin ascendența pe care Serviciile o capătă asupra celui care li se adresează. Nu este nevoie ca un ofițer sau altul să te amenințe că dau în vileag vechea – naiva sau nepremidata - colaborare. Se arată a fi, din contră, mult mai eficace declarațiile de apreciere, confidențele, invocarea meritelor. Încet-încet, și cel mai cinstit sufletește om va fi supus acestei presiuni aproape afective. Desigur, SRI este chemat să apere siguranța națională și dacă un cetățean descoperă pregătirea unor atentate, inițierea de acțiuni amenințătoare, anunțarea instituțiilor specializate devine o datorie. Dar să tratezi o dezbatere de idei drept subiect al Serviciului Român de Informații, iată logica tipică regimului defunct răsărită, culmea, la sediul din Calea Victoriei 120.

După acel eveniment, raportul revistei 22 – nu numai al textelor Gabrielei Adameșteanu – cu tema “Emil Constantinescu” s-a schimbat. S-a multiplicat numărul foștilor colaboratori ale căror texte au fost refuzate nu din motive de analiză, nu din motive de stil, ci pentru că îl criticau pe președintele Constantinescu. Așa a putut fi respins un jurnalist de talia lui Emil Hurezeanu; așa a fost respinsă una din vechile personalități ale *Europei libere*: Șerban Orescu. Politica revistei s-a apropiat, dar tot cu gravitatea caracteristică, de strategia unei gazete propagandistice. Nu o spun doar profesioniștii relei credințe, ai *Adevărului* ori ai *Jurnalului național*. O aud din ce în ce mai des la oamenii care au considerat revista 22 drept una, sau unica, în care se poate avea deplină încredere.

Mi se pare firesc ca în fața acestei evoluții care încalcă tradiția revistei și statutul Grupului pentru Dialog Social, membrii GDS să ia o atitudine. Ei au datoria să răspundă la cel puțin două întrebări.

Întâi și-ntâi, raportul Grupului – ca grup - cu lumea politică. Aș aminti că independența GDS a fost una dintre valorile cele mai superb apărute în anii trecuți. Anul 1990 a început cu invitația făcută de George Soros, ca Grupul să administreze banii pe care el îi investea în societatea deschisă; începând cu prima sumă, de un milion de dolari pusă la dispoziție imediat. Îmi amintesc ședința în care, în unanimitate, membrii Grupului au votat împotriva unei asocieri incomodă pentru simbolul independenței sale. Era vorba de bani care ar fi fost gestionați mai cinstit și ar fi fost utilizați mai eficient pentru promovarea societății civile – obiectiv de altfel prim al GDS – decât au făcut-o alții. Dar astfel de argumente au părut să pălească față de ideea libertății asumată cu orgoliu.

Datorită acestei independențe afirmată constant în fața tuturor sirenelor politice posibile, membrii GDS au fost excluși, sistematic, de la poziții pe care le-ar fi meritat din punct de vedere profesional. Prietenul nostru, Petru Creția, personalitate de anvergură culturală, nu a ajuns niciodată în Academia unde sălășuiesc spirite infinit mai puțin savante și mai puțin prolifiche decât a fost el. În timp ce adversarii GDS își creau cariere în ministere sau în alte poziții instituționale bine plătite, exclusiv pe baza acestei adversități, membrii Grupului – având în fața lor atrăgătoare oferte, dacă “ar fi acceptat” – au urcat Golgota baricadelor civice. Cum poate cineva să transforme această istorie într-un balast inutil? Cum să

renege, în numele nostru, al tuturor, acest capital al atitudinii critice?

Atitudinea critică amintită nu a avut nimic de-a face cu retragerea în turnul propriu; cu indiferența față de interesele comunitare, atât de strâns legate de viața politică. Din contră, membrii GDS au fost implicați intens în gândirea și în practica politică. Dar niciodată GDS nu a făcut-o de pe poziția unui subaltern. Dintr-o poziție căreia îi scapă de sub control chiar valorile pentru care merită să faci politică.

Fac aceste comentarii nu pentru a absolutiza principiul independenței ori al originalității. Se prea poate ca anumite momente istorice să ne oblige – și ne-au obligat - la militantism politic. La o atitudine mai puțin orgolioasă și mai generoasă față de nevoile curente ale vieții publice. GDS poate hotărî într-o zi că trebuie să sprijine un actor politic într-un mod *necondiționat*. Poate hotărî că el însuși are de jucat rolul unui astfel de actor. Poate decide chiar că este mai bine să se transforme într-un partid. Nimic nu răpește Grupului pentru Dialog Social libertatea de a acționa conform actului de voință a majorității membrilor săi. Dar până la exprimarea acestui act de voință, GDS rămâne, conform statutului și tradiției transformată într-un fel de normă cutumiară, spațiul gândirii critice; cadrul de manifestare a varietății de opinie și de acțiune a membrilor săi. Până atunci nici unul, dar absolut nici unul dintre membrii GDS nu are legitimitatea de a acționa împotriva acestui statut, împotriva situației de fapt și de drept, invocând nu știu care raționalitate politică.

Cu atât mai puțin este îndruidită să ducă o politică îndreptată împotriva gândirii critice

conducerea revistei 22. Redactoarea-șefă a revistei a fost mandatată să promoveze valorile editorului – deci oricum, cele definite de statutul GDS, în fruntea cărora se află, repet din nou, *gândirea critică*. La aceasta se adaugă condiția imanentă a ziaristicii, de a respecta și a apăra libertatea de expresie și de conștiință. Toți dintre noi suntem de acord că un redactor-șef trebuie să fie lăsat să-și facă meseria, dacă a primit calitatea de a conduce revista. Nu se poate face o revistă bună, dacă toată lumea îți dă sfaturi și tu ești obligat să le urmezi. Dar această firească independență de opiniile particulare ale membrilor GDS nu are nimic comun cu sfidarea motivațiilor editorului. Revista 22 nu este totuși revista privată a Gabrielei Adameșteanu. Nu este o revistă prin care ea își poate regla simpatiile și antipatiile personale. Gabriela Adameșteanu a fost chemată să promoveze valorile GDS, beneficiind de toate avantajele materiale sau simbolice ale poziției. Târând revista în relații vinovate, transformând-o într-o platformă a unui grup politic, ea a încălcat contractul omenesc, intelectual și formal cu Grupul. Astăzi, în revista 22 își găsesc loc oricând consilierii președintelui Constantinescu. Este mult mai greu să apară un articol al cuiva antipatizat sau neconform cu ideile conducerii revistei, indiferent de calitatea analizei propuse. Ca un om care nu a acceptat cenzura regimului Ceaușescu, consider un act insultător să fiu cenzurat de conducerea revistei pe care o editează Grupul căruia îi sunt membru fondator.

Ciudată nu este preocuparea redacției 22, de a-l sprijini pe Emil Constantinescu. Ciudată nu este nici hotărârea unor membri ai GDS, de a semna apelul la susținerea necondiționată a actualului președinte. Problematic este excesul în astfel de atitudini

și transformarea lor în norme pentru alții. Paradoxul este că acum aproape opt ani am fost singurul care m-am opus în revistă isteriei anti-Constantinescu; iscată de o altă isterie, a uneia pro-Manolescu. Și atunci atitudinea “disidentă” a produs o intensă adversitate. Raționalitatea intervenției a fost confirmată de timp. Ea a împiedicat revista 22 să devină ceea ce a devenit *România literară*: sursa unui continuu, violent și artificios atac la adresa lui Emil Constantinescu, din care, intrând atât de adânc, nu mai poate ieși. Sunt convins că dacă în 1992 unanimitatea dorinței de umilire a candidatului la președinție al CDR nu ar fi întâmpinat o atitudine critică *din interior*, astăzi 22 ar fi continuat ofensiva împotriva lui Emil Constantinescu pe care o începuse atunci. Acum ne aflăm doar într-o situație opusă. Unanimitatea simplificatoare a poziției pro-Constantinescu va face revista 22 inflexibilă – și deci incapabilă să interpreteze viața politică într-un mod rațional.

Trebuie sau nu trebuie să-l susținem pe Emil Constantinescu în lunile care urmează? Este sau nu este el de preferat lui Ion Iliescu ori Teodor Meleșcanu? Asupra acestor întrebări nu cred că vreunul dintre noi va răspunde altfel decât “da”. La fel este de înțeles că Președinția dorește sprijinul intelectualității. Dar a încerca, de pe o astfel de platformă, să manipulezi intelectualitatea în loc să faci ceea ce trebuie pentru a primi respectul ei, iată o trădare și față de intelectualitate și față de interesele proprii. Influențarea insidioasă a revistei 22, pentru ca ea să devină un instrument de propagandă al președintelui este una dintre cele mai dăunătoare și contraproductive strategii pe care cineva o putea imagina.

Adevărata culpă, pentru tot ceea ce a fost enunțat mai sus, revine însă conducerii revistei. Subminând ideile de libertate și independență critică ale Grupului, exercitând cenzura asupra unor membri GDS care nu au acceptat așa ceva nici în plin regim dictatorial, în favoarea unor persoane de autoritate publică, conducerea revistei 22 a adus grave daune simbolurilor care ne-au strâns împreună. Iată de ce fac un apel la membrii GDS pentru a-și asuma întreaga responsabilitate pentru situația creată.

[1] Apelul a fost trimis Grupului pentru Dialog Social la 7 martie 2000 și apoi publicat în *Ziua*, 2000

Numărul 12/2000 al revistei 22^[1]

A apărut, iată, numărul 12 al revistei 22. Pentru cine cunoaște discuția din jurul săptămânalului, de câțva timp încoace, înfățișarea gazetei are de ce să provoace un zâmbet. Pe prima pagină tronează Emil Hurezeanu, cu un editorial puțin peste dimensiunile obișnuite. Pe pagina patru, și mai și: chiar Șerban Orescu. Articolul său privind legea secretului de stat este așezat cu demnitate, împreună cu portretul binecunoscut. Auzi, și se susținea că Hurezeanu și Orescu au dificultăți să apară în 22! Dacă însă unora demonstrația nu li se va pare completă? Pentru ei a fost adăugată o notă. O reproduc: *“Dl Șerban Orescu a fost folosit ca muniție de către Cristian Tudor Popescu în campania sa împotriva revistei 22 lansată în Adevărul. În articolul său intitulat Manipularea intelectualilor (Ziua, 8 martie 2000), Gabriel Andreescu a mers pe aceeași linie spunând că Șerban Orescu ar fi fost <respins> pentru că articolele sale îl criticau pe președintele Emil Constantinescu. De fapt, așa cum am specificat și în editorialul din 22, nr. 11/2000, dl Orescu a întrerupt colaborarea cu 22 din decembrie 1999. Marți, 21 martie, am primit însă acest text de la dl Șerban Orescu, pe care îl publicăm cu promptitudine, cu atât mai mult cu cât susținem intervenția sa în problema legii secretului de stat”*.

Minunat! Să vedem dacă 22 va publica replica de onoare a d-lui Orescu, la citata notiță. Ah!, era să uit alt detaliu. Pentru ca să se vadă că Grupul pentru Dialog Social este solid legat de revistă (mai era oare nevoie?) a apărut un fel

de nouă rubrică: “o întrebare pentru Doina Cornea”. Legătura cu simbolul dintâi al rezistenței – totuși, capitalul prim al GDS, la apariția sa - era, după ani, din nou restabilită!

Toată această amuzantă alcătuire a numărului 12 al revistei o fi spus ceva cunoscătorilor de subsol ai “evenimentelor” care au făcut ca presa, nu numai cea culturală, să se întrebe: “ce se întâmplă la 22?”. Personalizarea insistentă pe care o sugerează numărul despre care vorbesc ar putea însă să ascundă exact ceea ce contează. Miza. Există ceva cu adevărat profund care răscolește astăzi GDS și publicația editată de el. Ideologia de fond, atitudinile de fond sunt adevăratele teme ale tensiunii iscate în ultimele săptămâni. Reflectate foarte bine, dar pe alte pagini, chiar în numărul amintit. Iată astfel lungul material al Alinei Mungiu-Pippidi, a cărei obsesie de a dovedi că are ceva de spus în materia științelor sociale arată că undeva, în adâncime, ar putea să existe, *totuși*, un dram de îndoială. Citez câteva formule: “*Acest sondaj mult mai mare confirmă datele mele din Transilvania subiectivă...*”; “*Sondajul aduce o confirmare cantitativă importantă intuiției mele din România după ‘89*” etc. Autoarea *Transilvaniei subiective* - volum care va putea fi studiat de studenți pentru a arăta “cum nu se face știință” -, persoană ale cărei curențe grave de deontologie au fost demonstrate pe vremuri, de către Andrei Cornea, pare să fi devenit, în viziunea conducerii 22, specialistul revistei. (E drept, Alina Mungiu-Pippidi își închipuie că sondajul analizat demonstrează că majoritatea maghiarilor nu ar agreea soluțiile autonomiste, idee tratată patetic de conducerea 22.)

În sfârșit, nr. 12 cuprinde a treia parte a unui eseu pe care H.-R. Patapievici l-a dedicat "Problemei identității". Teza sa? *"Între alte pârgii politice mai puțin specifice, mecanismele ideologice ale corectitudinii politice și ale multiculturalismului sunt căile de atac favorite ale identității la purtător. Sociologic vorbind, prin corectitudine politică și multiculturalism se face transferul de identitate de la majorități la minorități. Identitatea majoritară tinde să fie dezmembrată, fărâmițată, mozaicată. Atinse de acțiunea recentelor identități minoritare, identitățile majoritare de azi arată ca maioneza tăiată. Experiența Americii de Nord arată că, prin intermediul acestor proceduri de a crea și gestiona diversitatea de natură ori de opțiune, identitatea corporatistă și anti-ierarhică a omului recent se poate impune cu succes într-o societate încă predominant democratică. Firește, perdantul absolut este individul. Ros de masele majoritare în trecut, individul este dezagregat de minoritățile masificate, azi"*.

Iată elucubrații care pornesc probabil, de undeva din frustrările lui Horia Patapievici, de vreme ce sunt atât de complet rupte de orice realitate multiculturală și de orice gândire serioasă asupra acesteia. M-a șocat pe vremuri susținerea lui Dorin Tudoran, a unei alăturări profunde între Cristian Tudor Popescu și Horia Patapievici. Sunt convins că Dorin Tudoran nu făcea, nici el, vreo analogie între condițiile etice ale celor doi autori. Văd în schimb că logica textelor eseistului de la 22 se apropie într-adevăr, pe zi ce trece, de mecanica editorialelor scriitorului de la *Adevărul*. Exaltarea sa înaltă, sursa unora dintre cele mai minunate pagini ale lui H.-R.

P. a devenit un ferment de conținut. Eseurile patapieviciene s-au transformat în cruciade anti-multiculturale și anti-minoritare. Nu va trece mult timp până când aceste calupuri ideologice vor fi invocate drept armă de adevărații soldați ai ideii.

Iată, ca urmare, miza de fond, înfruntarea care a adus în atenția publică, în ultimele săptămâni, revista 22. Care vor fi reperele conceptuale ale revistei? Care sunt atitudinile de fond ale intelectualului? Am considerat întotdeauna că dintre ele nu pot lipsi studiul aplicat, onoarea, devotamentul și responsabilitatea. Sperasem ca ele să fi învins în logica revistei Grupului pentru Dialog Social.

[1] *Observatorul cultural*, 2001

Stimate Domnule Ion Bogdan Lefter^[1],
Redactor-șef al revistei *Observatorul*
cultural

Am citit Post Scriptum-ul d-stră din numărul 48/ianuarie 2001, în care povesteți istoria "intrării" și "ieșirii" numelui "Ion Bogdan Lefter" din caseta revistei 22. Ca membru al Grupului pentru Dialog Social - editorul revistei - și cunoscând situații asemănătoare, am o responsabilitate directă în asocierea numelui GDS cu practici contrare statutului său. Am trimis, drept urmare, redactorei-șefe a revistei 22 o scrisoare în care îmi anunțam distanțarea față de cele întâmplate. În ciuda obligațiilor elementare ce rezultă din raportul Grupului cu revista și a relațiilor membrilor GDS cu asociația din care fac parte, conducerea revistei a refuzat publicarea scrisorii mele. Nu este prima dată când Gabriela Adameșteanu are o atitudine discreționară, ca și cum revista 22 ar fi o proprietate ei, cu procente împărțite eventual printre amicii din Grup^[2].

Vă rog, ca urmare, să acceptați intrarea următorului text în *Observatorul cultural*. Acesta reia scrisoarea amintită, cu câteva precizări și mici adăugiri care nu existau în formularea inițială.

"În numărul 48 a.c. al *Observatorului cultural*, Ion Bogdan Lefter se referă, într-un Post Scriptum, la metoda introducerii și scoaterii din caseta revistei 22 a membrilor "Consiliului consultativ": fără să se discute cu cei care se bucură de "onoarea" luării lor în considerare de către conducerea revistei. "Obiceiul" acesta ar putea fi plasat pe planul

doi - pare a pluti doar între amuzament și penibil. Cu adevărat grav este alt aspect reclamat de către redactorul-șef al *Observatorului cultural*: actul "excluderii" ca sancțiune pentru opiniile unor membri din Grup sau dinafara Grupului.

Aș sublinia că procedeul se află în mâna câtorva membri ai GDS care s-au obișnuit să folosească neașteptata putere - altădată, în beneficiul unei categorii cu un statut intelectual și politic foarte diferit! - de a decide asupra dreptului altora la exprimare. Nu este prima dată când asist la astfel de demersuri. Șocantă a fost pentru mine ședința în care Gabriel Liiceanu a cerut excluderea lui Dan Pavel dintre colaboratorii revistei. Vinovăția lui Dan Pavel consta în critica făcută lui Andrei Pleșu, prietenul lui Gabriel Liiceanu, și Mircea Dinescu, de a accepta prezența lor în Colegiul CNSAS, prin încălcarea flagrantă a legii. M-a surprins atunci nu numai tentația autoritară a câtorva colegi, ci și lipsa de *fair play* cu care s-a motivat excluderea lui Dan Pavel. Gabriel Liiceanu a sugerat că adevăratul motiv al criticilor semnate de către fostul redactor al revistei 22 ar fi fost frustrarea de a-și vedea respinsă o carte oferită spre publicare Editurii Humanitas. Pentru comentator, refuzul atitudinii "unii sunt mai presus de lege" nu putea fi o explicație pentru judecata critică a lui Dan Pavel. Trebuia neapărat ca "vinovatul" să fi fost condus de gânduri ascunse, de frustrări, de impulsuri mediocre, de motivații dezonorante.

Este relevant de altfel că acei câțiva membri GDS care au introdus metoda cenzurării pe logica "delictului de opinie" sunt și cei care înainte de 1989 erau recunoscuți pentru frica lor de a-și asuma deschis criticarea regimului

fondat pe ideea de cenzură a vieții personale. Comportându-se asemenea firmelor - căpușă de pe lângă marile întreprinderi, ei se grăbesc să valorifice simbolul Grupului pentru Dialog Social pentru a-și promova interesele personale aflate, în cazuri precum cel anterior, în conflict cu interesele GDS. Ei profită de o imagine în care asocierea unor membri ai GDS cu rezistența la comunism a fost esențială, instituind în același timp un sistem de decizie complet contrar regulilor interne, statutare, ale Grupului. Este o atitudine dezonorantă, incompatibilă cu valorile constitutive ale GDS.

Ca membru al Grupului pentru Dialog Social îmi cer scuze față de "victimele neîntâmplătoare" ale situațiilor create și solicit membrilor GDS să respingă public atitudinea colegilor lor. De altfel, situația revistei 22, obediențele politice manifeste în anumite articole, contrare condiției de "instanță critică" - principiu fundamental din statutul GDS -, în sfârșit, relațiile de serviciu de la revistă, violând valorile sociale susținute de Grup - relații care au dus, de-a lungul anilor, la un incredibil ritm de schimbare a angajaților din redacție -, trebuie discutate obligatoriu în cadrul Grupului pentru Dialog Social. Intransigența pe care a exprimat-o de atâtea ori Grupul, în numele "legitimității sale morale", devine o ipocrizie dizgrațioasă dacă nu este aplicată de către Grup, în primul rând, lui însuși".

Gabriel Andreescu

Membru fondator al Grupului pentru Dialog Social, fost președinte al Consiliului de Administrație al GDS și fost redactor-șef adjunct al revistei 22

București, 14 februarie 2001

[1] *Observatorul cultural*, nr. 49, 2001

[2] Mai impresionant mi se pare însă refuzul Gabrielei Adameșteanu de a scoate din această casetă pe d-na Doina Cornea, la solicitarea expresă a respectatei disidente. Nemulțumită de felul în care evoluează atitudinea revistei față Partidul Național Liberal și față de liderii ei, d-na Doina Cornea a dorit să ia distanță de o astfel de politică. Ei bine, numele i-a apărut în continuare! (Notă 2001)

IX

Cultura română împotriva corectitudinii politice

În legătură cu Paul Goma^[1]

De mai mult timp aud în jurul meu: ce se întâmplă cu Goma? A înnebunit? Sau: uite ce scrie! Minte! Ce abjecții!

Îi cunosc parte din romane. I-am citit și multe din textele sale vitriolante. I-am răsfoit "Jurnalul". M-am uitat și pe câteva articole, reacții în presa de aici, la "ieșirile" sale. Pe Goma l-am întâlnit de vreo trei ori. Am propria imagine, despre el. Dar nu eu eram chemat să port o discuție privind "cazul Goma". Îl cunosc mult mai puțin și sunt oricum mult mai superficial implicat decât mulți alții, aceștia scriitori, critici sau oameni de artă importanți în cultură anilor '60-70, având datele să regleze între ei "scandalul Goma".

Scriu totuși, impresionat de articolul Biancăi Balotă din cele două numere succesive, 33 și 34/1997, ale revistei "22". Rar mi-a fost dat să văd un text de o asemenea mediocritate a judecății etice, clamând în subsidiar respectabilitatea. Într-o scrisoare primită cu puțin timp în urmă de la Laszlo Alexandru, am găsit notat următoarele: *"Dacă am învățat ceva de la Paul Goma, de-a lungul câtorva ani de când îi frecventez opera, iată următoarea axiomă: neadevărul, strâmbătatea logică, nedreptatea se pot ascunde mai ales sub faldurile politeții, ale buneii creșteri"*. Citind articolul Biancăi Balotă găsesc un motiv în plus, să-i dau dreptate.

Nu o să insist asupra strategiei argumentative a autoarei! Aș remarca doar *jubilația* subiacentă cu care aceasta notează probele failibilității lui Goma: un vot pentru excluderea lui Grigurcu, ca tânăr student la Institutul de Literatură și Critică Literară; acceptarea unei decorații, în 1996, pentru participarea la Revoluția ungară, deși cei doi ani de detenție între 1956-1957 se datorau unui fapt fără legătură cu evenimentele de la Budapesta; denunțarea - foarte confuz/interpretabil descrisă de B.B. - a unor colegi de celulă, întrucât aceștia se rugau; cererea de a deveni membru de partid ca răspuns la chemarea lui Ceaușescu de a apăra România de tancurile Tratatului de la Varșovia; căsătoria cu fiica unui nomenclaturist; scrisoarea către Ceaușescu prin care cerea grațierea - publicată în Cartea Albă a Securității. ("*N. Balotă... face afirmații mincinoase, inventate*", scrie Paul Goma în replica sa din nr. 35 al revistei.)

Tipologia epitetelor: Goma "*era respins prin toate redacțiile ca veleitar*"; "*personaj de mucava*"; "*un scriitor român mediocru, cunoscut prin faptul că făcuse tapaj în jurul numelui său profitând de o conjunctură politică, și care ceruse spectaculos să devină membru de partid; care ducea în ranița lui de exilat, drept unic capital politic, doi ani de detenție (plus domiciliu obligatoriu) și faptul că, având spatele bine asigurat, riscase, într-un context social amorf și apatic, un act de rezistență*".

Mai presus de alte instincte, articolul Biancăi Balotă pare dominat de *resentimente față de celebritatea internațională a lui Goma*. Aș cita ca mostră doar un pasaj: "*Peste două ore*

cobora pe aeroportul de la Orly, în scânteierea blitz-urilor, așteptat de presă, radio, televiziune, noul Paul Goma, eroul disident al României.

Paul Goma devenise deja celebrul persoanj. Ce uluitoare lucrare de impresariat! Ce enormă capacitate de convingere și convocare a mass-medii-lor la scara unui avion... Devine: Membru fondator al Comitetului intelectualilor pentru Europa libertăților, Membru fondator al revistei l'Alternative etc., etc.)

Care este în fond imaginea despre lume și oameni a autoarei publicate în revista altădată generoasă cu Goma? Persoane necunoscute se adună în conclavuri secrete și decid: românii au nevoie de un Soljenițin. Nu există așa ceva, dar îl vor face. Și iată, îl aleg (așa, dând cu zarul, oare?) pe Paul Goma. Bianca Balotă opune activismului tip "Goma", modelul de rezistență al acelor români care-și "*asumau riscul de a asculta noaptea, în taină, Europa Liberă*". Apogeul interpretărilor îmi pare atins de teza: "*nici un scriitor român care se respecta nu-și putea permite la acea dată să-și pună semnătura după cea a unuia care nu reprezenta nimic în stima breslei*".

Desigur, dna Bianca Balotă are tot dreptul să-l considere pe Goma un scriitor mediocru (tot așa cum alții consideră absolut necesară prezența sa în manualele școlare). Dar ideea aceasta, că protestul împotriva unui regim criminal este acceptabil dacă te poți retrage între nume de personalități mi se pare aiuritoare. Faptul că Securitatea a răspândit la

momentul oportun o astfel de explicație, ar fi de înțeles. De înțeles și tentația unor oameni de cultură de a-și ascunde lașitatea în spatele ei. Dar care este substanța morală a cuiva care tratează responsabilitatea față de semenii, în acest mod? Scrie Bianca Balotă: *"Intellectualității române i s-a spus din '77 încoace, pe toate căile, cu toate ocaziile și prin toate vocile, că a fost lașă, că s-a acoperit de rușine pentru că nu s-a solidarizat cu Paul Goma în semnarea Chartei 77. Până la un asemenea punct încât ea însăși a început să creadă"*. Intelectualitatea română nu ar fi semnat acest document *"tocmai pentru că cel care o semnase fusese Paul Goma"*. Mă întreb: câți dintre cei întrebați au astăzi indecența să adere la o astfel de justificare pentru refuzul de atunci?

Pentru mine Paul Goma este un personaj dostoevșchian. Un om plin de lumini, dar și de umbre. Un suflet care nu suportă in justiția (cel puțin a altora). Un indignat. Capabil de fanatice devotamente. Un "suferitor" care, în sensul aproape mistic al cuvântului, *a mărturisit* prin cărți.

Dar și un interior nepotolit, chinuit. Lapsusurile și egolatriile sale care te lasă fără cuvinte. Furiile lui dezorientate. Cum să rănești ființe de o generozitate sufletească absolută - îi numesc pe Monica Lovinescu și Virgil Ierunca? Cum să greșești față de Gabriel Liiceanu, al cărui atașament pentru carte este mai puțin o afacere, cât un act de cult? Sau, cum să înțelegi indecența, brutalitatea lipsei sale de cavalierism?

Paul Goma pare o forță a naturii, ireductibilă la calificative. Energiile sale sufletești scapă de logica bine-rău. Viața lui Goma te întâmpină cu întrebări esențiale: ce este omul?; cât de mult decade, cât de sus se poate ridica el? Iată de ce pot să spun, și după apariția nedreptului său "Jurnal": mă bucur că l-am cunoscut pe Paul Goma. Lectura pe care dna Bianca Balotă o face vieții tulburătoare a pe drept celebrului disident este una dintre cele mai dezmăgitoare apariții din revista "22".

[\[1\]](#) 22, nr. 23, 1997

Compromiterea cercetării în problematica minorităților^[1]

Centrul pentru Studii Politice și Analiză Comparativă a finalizat de curând un proiect pe tema “Conectarea ofertei politice la așteptările populației, finanțat de către Comunitatea Europeană. În spatele acestui titlu se află o sinteză de presă privind politica UDMR (respectiv, față de UDMR) și două studii. Unul dintre ele, “Dimensiunea internațională a relațiilor etnice în România”, semnat de Paul Sum, are o miză minoră (în ciuda titlului incitant), datorită dimensiunii și limitelor investigației. Inima cercetării rămâne lucrarea Alinei Mungiu, “Pentru o democrație transetnică în România”, cu atât mai necesar de pus în discuție cu cât ea a fost publicată anterior în *Sfera politicii*, revistă citită de studenți, universitari, oameni politici.

Testul rigorii

Ne-am afla, în principiu, în fața unei cercetări care are drept condiție indispensabilă rigoarea. Lucrarea analizează problematica minorității maghiare din România cu un accent pus pe politica UDMR. Sunt tratate: problema drepturilor individuale și a drepturilor colective, termenii de negociere dintre UDMR și celelalte formațiuni politice, aspecte de ordin istoric, viziunile (ale maghiarilor și ale majorității) asupra naturii societății și a democrației, tema asimilaționismului, contenciosului administrativ - politic privind participarea minorității maghiare la autoadministrarea propriei identități, suveranitatea și opțiunile

maghiarilor, etnoregionalismul, actorii politici, Recomandarea 1201, discursul legitimării politice, interesul comun etc.

Recunoaștem în dezvoltarea textului fluentă și capacitatea de persuasiune cu care ne-a obișnuit Alina Mungiu. În spatele acestui demers există însă grave probleme de substanță și metodologice. Alina Mungiu expune propriile sale presupoziii de ordin politic și încearcă să folosească argumente care să dea acestor presupoziii impresia unei susțineri “științifice”. Câtă “știință” se află în spatele acestui demers, iată ceea ce încerc să analizez mai departe.

Lucrarea debutează cu afirmații surprinzătoare, de genul “*cei care discută (...) proiectul elitei maghiare din România de a pregăti o secesiune îndepărtată neglijează brutal aspecte esențiale care țin de drepturile individuale și colective ale unei minorități din Europa secolului nostru* (subl. mea)”. Nu exista însă nici un document elaborat de UDMR și nici o acțiune a Uniunii care să fie o probă în acest sens. Astfel de prezumții specioase nu au ce să caute într-un studiu științific. (Ele reconstruiesc de fapt discursul de tip Vadim Tudor ori Gheorghe Funar, în alt înveliș.) Sau iată altă afirmație: “*aceia care discută problema din punctul de vedere al conflictului etnic o transformă într-o problemă de securitate, care, ca orice problemă de acest gen, neglijează indivizii, comunitățile și orice noțiune de justiție pentru a rezolva problema stabilității*. În realitate, analiza din perspectiva conflictului etnic a relațiilor dintre minorități și ansamblul societății reprezintă o componentă esențială a cercetărilor din domeniu și constituie obiectul

unor instituții internaționale. Astfel de instituții - cum ar fi Înaltul Comisar pentru Minoritățile Naționale din cadrul OSCE -, sunt preocupate de aspectul conflictual al relațiilor etnice tocmai pentru a salva indivizii, comunitățile și principiile justiției.

Să ne apropiem de detalii. Recomandarea 1201 nu ar fi, conform autoarei, *“totuși decât o recomandare”*. Interpretarea e falsă. Pentru România, documentul vizat nu este *doar* o recomandare, întrucât, prin Avizul 176 al Adunării Generale a Consiliului Europei, România s-a angajat la aplicarea ei. Formula *“autonomia teritorială internă a comunității maghiare”* nu exista în documentele UDMR și era lipsită de sens. Asupra ideii precum că *“UDMR (...) trebuie să acorde guvernului garanții de loialitate”* a insistat CDR la începutul anului 1995. Dar UDMR ori minoritatea maghiară nu are de ce a face declarații de loialitate așa cum la declarații de loialitate nu sunt obligate nici alte partide, nici alte asociații și nici majoritatea. Altfel, s-ar opera în virtutea unei prezumții de vinovăție, iar a considera minoritarii o componentă aparte, *periculoasă*, a societății este o viziune de tip extremist - naționalist. Câtă decență are teza că *“noua lege a învățământului... recuperează unele înlesniri făcute de statul român comunist maghiarilor”*. Drepturile nu sunt înlesniri, iar reducerea drepturilor nu înseamnă recuperare.

A. M. facea o lungă argumentare, de ce ar fi în interesul maghiarilor (este vorba despre competiția pe piața muncii) să dea examene și concursuri în limba română. Raționarea paternalistă de tipul “maghiarii trebie să aibă

un anumit statut, pentru că așa e bine pentru ei” se află în afara modului în care sunt rezolvate raporturile de interese într-o societate democratică. (De altfel, A.M. pune egalitate, în privința utilizării limbii, între maghiari și studenții străini care veneau să studieze în România timp de 4 ani!)

Autoarea era de părere că autoguvernarea minorităților, dincolo de sfera informației, “*ar trebui să facă obiectul negocierilor între statul român și administrațiile locale*”. Autoguvernarea unei minorități are de ce să devină obiect de negociere numai dacă este vorba despre delegarea către ea a unor atribuții asociate statului. Altfel, se făcea confuzia între procesul de autoadministrare a instituțiilor minorității (rezultând din dreptul de asociere) și căpătarea de către aceste instituții a statutului de *persoane de drept public* – într-adevăr, o problemă de adaptare reciprocă a pozițiilor.

Altă afirmație: “*autodeterminarea internă nu este un <drept>, pentru simplul fapt că nu există așa ceva în teoria politică și nici în dreptul internațional*”. O cunoaștere cât de cât a teoriilor politice și a dreptului internațional (ale căror “principii” sunt invocate în ultimul timp de o mulțime de persoane, fără ca acestea să fi pus vreodată mâna măcar pe Carta ONU) arată contrariul.

Un ton paternalist

A.M. are o anumită predilecție în a folosi formula “societate unică”. Mi se pare o formulă nefericită, dar asta poate fi o chestiune de gust. În schimb referința la <democrația consociativă> o cred binevenită

și mi se pare interesantă opinia autoarei, că *“viziunea consensuală poate aduce un pas înaintea major pe calea reglementării disputei româno - maghiare, dar numai cu condiția clarificării modelului și adaptării lui, pe o bază negociată, în realitatea românească”*. (Ceea ce nu înseamnă că strategia consensuală este obligatorie.)

A.M. vorbește despre “autodeterminarea internă” și “autonomia personală” ca fiind “o terminologie inovativă și prost definită”. Utilizarea acestor instrumente are de ce să ridice o întreagă dezbateră, dar nu numai că terminologia nu este inovativă, ci își află, chiar de mult timp, un corespondent în realitate (Astfel, autonomia personală se regăsește într-o lege din Estonia din 1925 și funcționează astăzi, complementar autonomiei teritoriale, în Finlanda.)

În alt punct se fac afirmații privind marile cheltuieli care ar fi necesare pentru susținerea limbii materne în învățământ, justiție și administrație. Autoarea nu face evaluări numerice, dar dă verdicte de natură calitativă, deși ar fi fost firesc să folosească datele anterioare anului 1989 (când se făceau astfel de cheltuieli). A.M. consideră, contrar gândirii politico-juridice firești, că o lege care crează o formă de subsidiaritate (fie ea și de natură etnică, cum este Statutul autonomiei personale) este o “*provocare a suveranității statului*”. La fel este calificată și exercitarea dreptului constituțional la referendum. Ideea că documentele UDMR propun o “*autonomie transteritorială*” nu are nici un fel de acoperire. La fel și ideea că propunerile UDMR “*forțează teoria și practica guvernării europene*” și reprezintă o “*provocare pentru*

noțiunea curentă de suveranitate a unui stat european” (limbaj de altfel semidoct). Cine are o imagine asupra construcțiilor politico - constituționale din Finlanda, Italia, Spania, Portugalia, Ungaria, ori Belgia și Elveția, știe că proiectele UDMR (aplicabile sau nu în situația din România, nu asta discut aici) nu introduc cu adevărat noutăți privind teoria și practica guvernării.

Un material semidoct

Lipsa datelor și violarea deontologiei profesionale se face simțită în felurite moduri. Informația este deficitară iar erorile sunt, așa cum am arătat, numeroase. Apar și dezinformări propriu-zise, cum ar fi ideea negării, de către GDS, a existenței unei “probleme maghiare”. (GDS a lansat primele studii sociologice care includ referiri la conflictele interetnice de după 1990, a susținut dezbateri și mese rotunde pe tema relațiilor dintre majoritari și minoritari, a făcut multe alte lucruri pe care nu le mai amintesc.)

Studiul este construit prin argumentarea impresiilor (preconcepțiilor) pe care le are autoarea, de aceea forțarea datelor și raționamentelor constituie un procedeu curent. Dreptul internațional în materie este complet absent. În bibliografie nu apăreau autori altfel indispensabili ca Francesco Capotorti, Hurst Hannum, Patrick Thornberry, Antonio Cassese, Asbjorn Eide – ca să mă opresc aici. Într-un astfel de domeniu, unde evoluția concepțiilor și instrumentelor a cunoscut o efervescență în ultimii ani, a face abstracție de autorii amintiți descalifică cercetarea. Autoarea nu pare să fi

parcurs nici principalele cercetări privind conceptele și pozițiile minorității maghiare din România. În afara articolelor numeroase, dar mai mult sau mai puțin sigure, din reviste militante, există referințe obligatorii cum sunt cele ale lui Michael Shafir – citat o singură dată, și interpretat prost, într-un număr din *Transition*. (De altfel, în cea mai mare parte, bibliografia nu participă la ideile studiului, ci pare dată numai din obligația inventarierii unor titluri.)

În sfârșit, experții străini și organizațiile internaționale interesate de problema minorităților din România, în special a celei maghiare, folosesc extensiv studiile apărute sub egida Centrului pentru Drepturile Omului (*Revista Română de Drepturile Omului* ori suplimentele acesteia) și în revista *Studii Internaționale*. Orice analiză în absența raportării la aceste rezultate – așa cum face A.M. – se pune pe sine în afara specialității.

Iată deci exemplificări ale unei lungi serii de greșeli, nenuanțări, dezinformări, incompatibile cu rigoarea unei cercetări autentice. Studiul confundă deseori analiza științifică cu exprimarea unor opinii impresioniste, deseori cu coloratură politică.

În concluzie, lucrarea “Pentru o democrație transetnică în România” nu trece de nivelul unui material *semidoct*. Nu face cinste nici Institutului sub a cărui egidă apare, nici finanțatorului. Ea poate fi utilizată ca un studiu de caz excelent pentru a arăta, cu documente și cu cărți de specialitate în mână, cum *nu trebuie făcută* cercetarea. Trebuie să se evite însă punerea ei pe vreo listă bibliografică privind tema căreia lucrarea îi

este dedicată. Și mai ales, trebuie exclusă din materialele propuse pentru studenți, ca studiu independent. Dacă nu, ea poate compromite cercetarea în domeniu. Problema minorităților este prea importantă pentru a ne permite să o tratăm (prin superficialitate) cu dispreț.

[\[1\]](#) 22, nr. 24, 1996

Un nou stil intelectual^[1]

Într-un număr mai vechi al "României libere" - sper să nu fi greșit publicația - Adrian Marino vorbea despre o evoluție în cultura românească, pilotată de tânăra creație politologică. Cred că este o intuiție importantă, această opinie a domniei sale privind direcția dinspre care se face la noi schimbarea culturală, chiar dacă nu toate "exemplele" enumerate onorează, după părerea mea, opinia d-lui Marino.

Ar fi vorba despre semne ale unei transformări culturale, rezultând din intrarea "pe piața ideilor" a unor oameni profesionalmente cultivați; venind în dezbateră publică cu studii în spate și eliberați de stilul, respectiv de mentalitatea emfatică, în fond ignorantă, plină de stereotipii a tipologiei intelectuale care domină și astăzi cultura română.

Voi veni cu două texte-exemple, care găsesc astfel prin "22" o audiență mai largă decât cea oferită de publicațiile unde au apărut inițial. *Mircea Boari* a publicat un material în revista "Polis" nr. 5, "Elitism maximal și mentalitate antidemocratică", trecut acolo la rubrica "Recenzii", dar care este departe de a rămâne atât. În analiza pe care o face volumului Alinei Mungiu, "Românii după 1989. Istoria unei neînțelegeri", *Mircea Boari* găsește prilejul să puncteze defecte mai generale ale discursului public, asupra unor chestiuni de maximă importanță culturală.

Ce notează tânărul *scholar*, aflat încă la o bursă de studii, tocmai în Honolulu, fără ca prin asta să-l simți mai puțin prezent între noi? În principal, obsesia demonizării "poporului român", ca un complement al laudării sale excesive, sterilă *"vituperație sofisticată"* care *"reușeste să țină locul unei analize de cultură politică autentică"*. Procedul înseamnă asumarea unui "concept maximalist ale elitei", asociat unui "concept minimalist al competenței specifice". Șovinismului de clasă, - în fond, despre el e vorba mai sus -, i-ar corepunde, în revers, populismul. Astfel, discursul intelectual incriminat (un populism inversat, apreciază Mircea Boari) nu e decât imaginea în oglindă a discursului unor partide precum PRM, PUNR sau PSM. Citez: *"șovinismul antipopular este fața pusă în lumină a unui aristocratism al imaginii de sine în criză de omologare socială, asemeni populismului, dar din motive diferite, el supralicitează categorii generice, demografic-statistice, de 'populație', 'popor', în detrimentul altora, mult mai potrivite unei analize 'politologice', precum cele de 'sferă publică', 'spațiu social', 'cetățean' sau 'indiviu'".* Această decizie semantic - epistemică ar semnala - afirmă Mircea Boari - *"afinități mai mult decât precare cu niște categorii democratice fundamentale"*.

Mircea Boari critică intelectualii care au făcut carieră din tema "inferiorității poporului", având chiar pretenția că produc "știință" pe marginea subiectului. Funcționarea unei societăți, observă Boari, nu se sprijină de imperativul "să nu existe nimeni care să gândească absurdități" - întotdeauna vor exista

astfel de opinii - ci pe limitarea efectelor sociale ale "conștiinței sărace", prin justiție. Trebuie optat pentru *"caracterul laic al unei ordini democratice, imperfecte și neomogene"* contra celui *"'mesianic' - după care democrația înseamnă un fel de paradis moral, cognitiv etc., iar cetățenii respectă legea pentru că sunt un fel de îngeri"*. Într-o demonstrație care mi se pare impresionantă, Boari reclamă necesitatea delimitării de acel segment al intelectualității umaniste care poartă stindardul acestei confuzii teoretice. El acuză chiar sarcina de *"a analiza responsabilitatea dezastrului politic al acestui segment, contribuția pe care el a adus-o la compromiterea pe termen lung a unor semnificații majori ai tranziției (cel de 'democrație' în primul rând) - în măsura în care acest grup are veleități politice (și în general le-a avut)"*.

Al doilea exemplu: un scurt dar binevenit articol semnat de *Dan Pavel*, apărut în numărul din martie al revistei "Cuvîntul". Actualul lector al Facultății de științe politice și studii administrative al Universității din București comenta, sub titlul "Să mai dăm și citate" un articol mai vechi semnat de Alexandru George. Observațiile lui Dan Pavel răspund invitației făcute de redactorii de la "Cuvîntul". Opinia lui Dan Pavel referitoare la apelul de revizuire a perspectivei culturale, asupra doctrinelor de dreapta: autori de tipul "intelectualului subtil" care este Alexandru George încearcă să clarifice probleme complicate apelând la instrumente inadecvate, adică la *"cunoștințe de istorie și cultură"*.

autohtone, intuiții cu privire la fenomene politice internaționale".

Deși cu un limbaj curtenitor, calificarea pe care Dan Pavel o face demersului de tip Alexandru George este extrem de critică. Păcatul acestui demers? Din punct de vedere metodologic, "trivializarea comparativă". Remarcă Dan Pavel: *"S-au scris rafturi de cărți cu privire la originile intelectuale ale fascismului și comunismului, cu privire la bazele sociale ale lor etc. Cu toate acestea, sunt mii de cazuri individuale în care opțiunea pentru comunism a avut o motivație antifascistă, iar opțiunea pentru fascism a avut o motivație anticomunistă".* În legătură cu necesitatea de a schimba tonul și substanța actuală a discuțiilor ar trebui făcut ceva, din motive de acuratețe analitică și de recunoaștere a contribuțiilor științifice majore. Ce propune Dan Pavel? *"Nu cunosc o cale mai bună decât aceea de a face apel la documente, de a citi, cita, studia și dezbate marile cărți scrise pe aceste teme".* Altfel se rămâne, ca în cazul lui Alexandru George, la un demers cu valoare eventual literară; în cel mai bun caz, un discurs semidiletant, *"fermecător prin stil și forță politică, dar desuet și ușor ridicol".*

Mă opresc aici. Înregistrez aceste "semnale" ale unui proces interior culturii românești întrucât ele merită notate "de dragul argumentelor"; dar și pentru a nu fi luați prin surprindere de probabila erupție a unor polemici majore, care vor opune noile generații de profesioniști, elitelor culturale tradiționale.

Era și timpul.

[1] 22, nr.15, 1997

Sentimente imperiale,
sentimente colegiale:
pe marginea altui editorial
al lui Horia-R. Patapievici^[1]

În decembrie 1989 știam prea puțin despre minorități. Mă interesau științele sociale, mai ales sub aspectele lor epistemologice, dar și pentru mine tema democrației era scufundată în tema libertății individuale. Nimic luminos, la nivel comunitar. De atunci au trecut, deși cu greu ne vine să credem, aproape 10 ani. Se întâmplă ca astăzi, peste jumătate din ceea ce scriu, să fie dedicat, într-o formă sau alta, temelor ce implică minorități.

Rapida schimbare de perspectivă a fost legată de evenimentele de la Târgu Mureș. A devenit limpede atunci că tema persoanelor individuale și tema comunităților sunt foarte legate una de alta și că acestea privesc nu numai nivelul "micro", ci logica societății în ansamblul ei. Iată punctul de vedere prin care aș judeca editorialul lui Horia R.-Patapievici, *Minoritățile imperiale*, din numărul precedent al revistei 22. El ridică, după opinia mea, întrebări ce țin de informație dar nu mai puțin, de atitudine.

M-aș întreba, mai întâi, ce relevanță are noțiunea de "minoritate imperială"? Conform opiniei lui H.R.-P., ar fi vorba despre o

minoritate care a pierdut dominația politică ca urmare a transformării ei într-o minoritate numerică oarecare. Dar trebuie notat că până în 1918 maghiarii nu au fost minoritari ci *majoritari* în cadrul statului la care au aparținut, adică, Regatul Ungariei, componentă la rându-i a Imperiului austro-ungar. Minoritatea este un concept juridic relativizat la teritoriul pe care s-a constituit o autoritate politică. Dacă maghiarii din România au probleme ale conștiinței de sine, apoi acestea se explică prin pierderea statutului de majoritate (privilegiată politic) în raport cu statutul actual de minoritate. Asemenea lor au probleme rușii din fosta URSS, vorbitorii de limbă germană din Tirolul de Sud, danezii din Germania, românii din Herța și Bucovina. Iată un prim lucru care ar trebui înțeles: *statutul de minoritate crează motivații similare tuturor minorităților, dincolo de oricare specificitate etno-culturală* (i-aș sugera lui H.R.-P. să facă o comparație între cererile UDMR și cererile Alianței Creștin-Democrate a Românilor din Ucraina.^[2])

Concluzia etichetei pusă de H.R.-P. (nu este primul însă: l-am auzit pe Ion Coja folosind și el sintagma) ar fi că prin însăși natura genezei minorității maghiare, aceasta are o "*legătură contorsionată a conștiinței etnice cu modernitatea*". Una care se opune identității etnice moderne. Care ar fi identitatea etnică modernă? Una bazată pe (1) reformularea politică și civică a tuturor problemelor metafizice (neam etc.); (2) principiul majorității; (3) existența unui bine comun.

Sunt întrutotul de acord cu primul criteriu al lui H.R.-P. Numai că eforturile minorităților de a-și afirma identitatea chiar aceasta înseamnă: redefinirea în termeni civici și politici a unor vechi apologii metafizice precum statul. Ce înseamnă politic? Ce înseamnă civic? Existența unor *"identități și interese care preced, delimitează și condiționează"* viața societății.^[3] Civicul nu se opune "identităților", din contră, le permite afirmarea. Politicul nu face abstracție de ele, invers, ține cont. Legitimarea identităților presupune însă, aceasta este drept, aruncarea peste bord a unei viziuni metafizice a popoarelor și a statului (ca împlinire a unui "destin" etno-cultural). Respectarea diversității etnice respinge uniformizarea în numele unei "rațiuni" globale.

În ceea ce privește *"principiul democratic al majorității"*, sunt profund sceptic față de relevanța unui astfel de criteriu. Desigur, principiul majorității este important, dar exclusiv ca o componentă cu totul particulară a mecanismelor de decizie și reprezentare ce întemeiază autoritățile publice. Altfel, democrația este definită mai ales în sensul legat de numele lui John Rawls - deși, în forme puțin diferite, a fost enunțat de atâția alții -, adică, de realizarea a unor instituții capabile să asigure protecția persoanelor individuale și a comunităților. Astăzi, invocarea principiului majorității se face mai ales pentru argumentarea unor obiective conservatoare. Dar despre "dictatura majorității" s-a teoretizat prea mult pentru ca să avem nevoie de alte comentarii.

Îmbrățișez în schimb al treilea criteriu al lui H.-R. P., existența unui bine comun. Numai că el este atât de evident încât spune cu mult prea puțin. Nu avem nici o problemă, să recunoaștem principiul. Marile întrebări de abia vin: care este metodologia și care este arhitectura "binelui comun"?

Dacă vedem atât de diferit arhitectura democrației nu este deloc surprinzător că viziunea mea asupra rolului comunității maghiare este complet diferită de cea îmbrățișată de Horia Patapievici. Eu cred în influența considerabilă a acestei comunități pentru realitățile formale și practice ale statului român. Lupta politică pentru afirmarea drepturilor minorităților naționale, dusă de maghiari, a exercitat o extraordinară presiune asupra mentalității societății românești. Mult prea mulți și mult prea tare au fost marcată prea adânc de mitologia protocronistă. Dacă și partea cea bună a elitei intelectuale se află în continuare sedusă de aventura culturală interbelică, ce proiect poate oferi ea României? Strategia maghiară a alterităților, drepturilor, autonomiilor, autodeterminărilor a fost un torent conceptual năvălind peste obsesia vetustă a statului național unitar. Pentru o societate care are impresia că România a fost proiectată de pe vremea lui Burebista iar România Mare reprezintă sensul final al istoriei, punerea în discuție, cu atâta dramatism, a problemei Transilvaniei a adus lucrurile oarecum la zi. De altfel, termenii utilizați de Horia Patapievici, cu referire la voința "*acelei minorități politice maghiare*" - "separare", "închidere", "segregare", termeni invocați cu pasiune de o mare parte a presei

românești, de la *Adevărul* până la *România Mare* - nu vrea să ia deloc act de experiența societăților moderne. Este evident că statele federative au fost cele mai adaptabile la condițiile vieții contemporane - vezi Germania, Elveția, Belgia - și că restructurările profunde din anii '70, pe aceeași linie, ale Spaniei și Italiei au reprezentat un succes incontestabil. Aceleași fenomene cărora H.-R. P. preferă să le atașeze etichete acuzatoare/ negaționiste (separare, segregare etc.) sunt mult mai adecvat descrise prin "subsidiaritate", "descentralizare", "deconcentrare" (distincția este semnificativă mai ales pentru Franța), afirmarea autonomiilor, a statutelor speciale și a ceea ce traducerea în engleză descrie mult mai bine decât românescul "autonomie locală": "self-government". Nu e nimic diabolic și nimic "inactual" în cererea lui Laszlo Tokes și a lui Katona Adam, de a obține autonomie teritorială pentru fostele "Trei Scaune". Nu expresie a "întârziatilor" a fost "Forumul Secuiesc" - las la o parte "popisme"-le - ci expresie a supralicitării unui grup care refuză să raționeze - adică, să vadă contextul - politic. Nu concepțiile maghiarilor sunt rămase în urmă ci societatea românească nu a mers cât trebuie, înainte. (Iar de această realitate trebuie ținut seamă.) Să tratezi actuala criză legată de participarea UDMR la guvernare drept "ultimatumul UDMR" înseamnă să faci *tabula rasa* de tot ceea ce ar fi semnificativ de spus privind posibilitatea coabitării dintre români și maghiari.

Lexicul pe care îl alegem nu este însă numai o chestiune de ordin epistemologic, frontieră a "spațiului de discurs" în care ne elaborăm

concepțiile. El reflectă o atitudine. *Mai ales o atitudine este afirmația "Ochiul filozofului înregistrează cu o curiozitate entomologică supraviețuirea... acestei inactuale conștiințe imperiale"*. Aici mă despart cel mai mult de Horia Patapievici. În mintea mea, filozoful nu este cel care privește la alte ființe ca la niște insecte cu forme stranii. Poate așa se simțeau filozofii până în zorii acestui secol. Mult timp au avut pretenția de a judeca lumea plutind, singulari, deasupra experienței profane. Secolul XX a împins filozoful spre condiția ceva mai modestă, de a da seamă de mijloacele cu care el sau lumea gândește. Filozofia analitică a dominat până în penultimul deceniu. (Pe la mijlocul anilor '80 o proporție considerabilă dintre articolele publicate în revistele de filozofie mai erau dedicate limbajelor formale sau naturale.) Dar și acest domeniu a ajuns o pluralitate de științe. Astăzi, filozoful pare să se fi refugiat în etică. (Este suficient să deschizi aceleași reviste de filozofie.) Așa și cred că e bine: să se așeze într-unul din acele rare locuri în care mai poate să servească.

[1] 22, nr. 40, 1998

[2] Poate fi găsită în Gabriel Andreescu, "Recomandarea 1201 și o rețea de stabilitate/securitate în Europa Centrală și de Est", în *Studii Internaționale* nr. 3, 1998, pag. 49-63

[3] Alberto Melluci, "Social Movements and the Democratization of Everyday Life", in John Keane (ed.), *Civil Society and the State*, Verso, 1993, p. 247

Forumul Dreptei^[1]

Prin 1995, președintele Uniunii Compozitorilor, Adrian Iorgulescu, arăta a fi, în discuțiile particulare, blazat față de implicarea intelectualilor în politică. Tot pe atunci, Laurențiu Ulici, președintele Uniunii Scriitorilor și membru în Consiliul național al Alianței Civice, cerea ieșirea Alianței Civice din Convenția Democratică. De câțiva ani buni, Varujan Vosganian reprezenta pe armeni în Parlament și mai conducea și grupul minorităților naționale. Avea un discurs prominoritar și trata pe ceilalți, inclusiv pe romi sau pe maghiari, cu o înțelegere “a temei” care îl distingea net de ceilalți colegi ai săi.

Nu mult după acele momente despre care vorbesc, actualii lideri ai Uniunii Forțelor de Dreapta s-au lansat în viața politică. Un grup de intelectuali mai mult sau mai puțin în cunoștință de cauză au lansat “Alternativa 2000”. Printre ei, Andrei Pleșu, Horia Patapievici, Alina Mungiu, Dan Pavel, Alexandru Lăzescu, Carmen Bendovschi. Activ în acel grup era și Dorel Șandor, deși el părea să lucreze pentru strategiile PD. Iarăși s-au putut auzi voci vorbind apăsător despre valorile societății civile. Iarăși, acestea au fost puse în opoziție cu societatea politică - după o stilistică prelucrată pe vremea când au intrat în Alianța Civică viitorii lideri ai PAC. Aproape fără știrea colegilor, un grup s-a desprins pentru a face repede un partid. Alternativa României! În ciuda disprețului arătat permanent – dar privat - față de “bătrânele

partide istorice”, liderii PAR au cerut grabnic intrarea în CDR. Au obținut-o, ca și locuri pe liste. Și iată-i, după o rapidă și puțin costisitoare carieră politică, au ajuns și în Parlament. Care, desigur, arăta înprospătat cu oameni relativ tineri și cultivați ca ei.

Primele inițiative ale PAR au fost ambigue. Un grup de tineri începuse, imediat după schimbările din 1996, să lucreze la o lege privind accesul la informația de interes public. Frumos proiect, merituosii politicieni! Tot pe atunci datează interesul liderilor PAR pentru “Problema națională”. Primul document, prezentat pe un post al lui Aristide Buhoiu, era deja acoperit de colb. “Mândria de a fi români”, “un loc mai mare a Bisericii în viața publică”, ..., lucruri de genul acesta. Un text mai aproape de anii ‘30-’40. Dar și efectul a fost pe măsură. Puțină vizibilitate, scăzute procente, cam aceasta era soarta micului partid născut din coasta unui grup de mediatizați intelectuali.

Și totuși, ceva s-a schimbat. Cearta virulentă cu colegii din coaliția CDR-USD-UDMR pentru locuri în guvern a făcut Partidului Alternativa României loc în mass-media. Ieșirea de la guvernare a readus partidul în atenție. Intervențiile PAR - începând cu șase luni în urmă, ale UFD -, au devenit din ce în ce mai incisive. Dar în ce direcție? În momentul când presa a făcut publică Declarația de la Cluj, UFD a cerut sesizarea procuraturii. Pedepsirea cu închisoarea a unor intelectuali care au opinat că devoluția Transilvaniei ar fi benefică României. Această atitudine, în spiritul celei mai mizerabile

tradiții nazisto-comuniste, a primit, paradoxal, puține proteste. (De fapt, îmi amintesc de un singur - excelent - articol al lui Mircea Boari, în “Cuvîntul”.) Doar suntem în România!

Iată de ce evenimentul de duminică, 17 octombrie, de la Teatrul Național, merita toată atenția. Forumul Dreptei a lansat un pachet de documente. Mesajul politic al formațiunii care ceruse reintroducea delictului de opinie a fost distribuit într-o mapă cu titlul: “România fiecărui român”?

Preambulul face apologia autorității. Frumos început! Dreapta democratică este într-adevăr asociată cu ideea de autoritate. A valorilor: familie, tradiție comunitară, etc. Autoritatea instituțiilor este prima pe listă numai în regimurile dictatoriale.

Analiza din Capitolul II, privind “Situația politică - starea de fapt”, se reduce la o lamentare în stilul bine cunoscut: gravă recesiune economică, blocaj generalizat al reformei, administrație coruptă și ineficientă, disoluție galopantă a autorității instituțiilor statului; o clasă politică îmbătrânită, dezinteresată, incapabilă, ruptă de realitate și arogantă; trafic de influență, mită, minciună, calomnie, abuz, diversiune. Toate formațiunile, susține UFD, au fost de stînga. UDMR este interesată exclusiv de obținerea unor privilegii pentru minoritatea maghiară. Alianța CDR-PD-UDMR a perpetuat aceleași reflexe ca pe timpul regimului Iliescu. Actualii conducători nu diferă cu nimic de cei pe care i-au înlocuit.

Puține viziuni “politice” am văzut simplificând realitatea evoluțiilor din cei zece ani, așa cum o fac “intelectualii” de la UFD. O astfel de lume dezagregată, abandonată, are nevoie, desigur, de un salvator. Iată și oferta: Uniunea Forțelor de Dreapta! O formațiune *“riguroasă, atașată valorilor democratice, aptă să susțină și să implementeze în societate principiile unei drepte autentice, luminate, europene”*. (Să “implementeze”, scriu apărătorii radicali ai identității - demnității naționale.)

Cât de luminată, democratică și europeană este dreapta reprezentată de UFD vom afla imediat, chiar din capitolul dedicat situației socio - economice. Grava criză de sistem despre vorbește Uniunea Forțelor de Dreapta ar trebui să aibă, se spune, alte soluții decât cele experimentate anterior. Când *“s-au aplicat scheme prestabilite fie de către FMI sau Banca Mondială, ..., fără să se țină seamă de adevăratele priorități naționale și de gradul de suportabilitate al populației”*, notează autorii. Chiar să nu-și amintească aceștia că discursul lor este exact discursul PDSR? Să fi uitat ei tezele repetate ani de zile de președintele Ion Iliescu?

Adevărata dimensiune a europenismului și iluminismului UFD o “demonstrează”, cum era de așteptat, capitolul “Mesajul politic al Uniunii Forțelor de Dreapta”. Cititorul merită un citat mai lung: *“Nu este normal ca o minoritate națională să devină o reală problemă socială în România și nimeni să nu aibă curajul să abordeze această realitate de frica imaginii externe. Nu este normal ca polițistul român să aibă cea mai complicată procedură de utilizare a armei de foc, doar pentru că cineva din afară să nu considere*

România un stat polițienesc. Nu este normal ca reprezentanții altei minorități, acum aflate la guvernare, să afirme și să întreprindă lucruri grave împotriva României fără ca statul român să reacționeze numai pentru a știrbi imaginea minunatei reconcilierii cu România. Este anormal să nu vorbim răspicat despre problemele legate de consecințele Pactului Ribbentrop-Molotov, doar pentru că niciodată nu este cel mai bun moment politic. Este anormal ca pedeapsa cu moartea să fie abrogată în România doar fiindcă așa ne-au solicitat organismele internaționale. Este anormal ca românii să treacă peste umilința obținerii unei vize pentru Europa, doar pentru că de 10 ani ni se pun în spate faptele unor membri ai unei minorități din România”.

Iată, din nou, gândirea dezgustător de vulgară a transformării celorlalte grupuri etnice – nu armenii, desigur! – în țapi ispășitori. (Doar stilul diferă de ideile obișnuite ale PRM ori PUNR.) La fel, aplombul cu care se aruncă susțineri absolut inculte. (Cum ar fi falsitatea, că utilizarea armelor de foc ar fi mai complicată în România, prin comparație cu democrațiile europene. Din contră.) Oare hoția țăganilor și trădarea maghiarilor au dus țara unde se află ea acum? Eu nu am văzut nici un țigan printre demnitarii care au devalizat România în acești ani. Oare câți țigani ajung în pozițiile care le-ar permite să alunge investitorii străini? Corupția, ineficiența, clientelismul, nepotismul, populismul ieftin, de care UFD face vinovat Parlamentul României (clasa politică), acestea nu permit românilor să primească vize în Europa. Acestea provoacă în primul rând insecuritatea cetățeanului - cum clamează chiar autorii “României fiecarui român”, nu minoritățile.

Mesajul politic al UFD nu se reduce numai la aroganță, ceva mai stilată decât a înțîmmergătorilor PRM și PUNR. (Dar mă întreb dacă vulgaritatea atitudinii poate fi evitată prin vreo formă de expresie.) Discursul UFD are și o vitală pornire demagogică. UFD a descoperit, se vede, “demagogia lirică”. Iată acest pasaj: *“...România trăiește, altfel decât o putem vedea noi, în mintea și sufletul fiecărui român. Pentru oamenii politici, îmbătați adesea de iluzia puterii, probabil că aceasta este cea mai grea palmă. Fiecare român, indiferent de cât de mic este pe scara socială, are România lui. Intangibilă și neprețuită. Sursă de bucurie, de determinare, de stabilitate, de mândrie. Nu veți auzi un român înjurându-și țara. Cel mai des îi înjură pe conducătorii săi corupți”*.

Vai!, ce privire mieroasă aruncă un asemenea discurs către alegător. “Hai, sună la 89.89..., lasă clasa politică care te-a trădat și votează-mă pe mine”, invită cu un zâmbet de telenovelă vicioasă rândurile de mai sus. Discursul Uniunii Forțelor de Dreapta atinge, iată, un nivel kitch cum numai responsabiliilor unor Uniuni de creație puteau să-l imagineze.

Volumul “România fiecărui român” nu cuprinde numai ceea ce a fost enumerat aici. Există observații și principii pertinente, există și ceva muncă în spatele unor propuneri făcute de UFD^[i]. Dar acestea, mai ales chestiuni “tehnice”, rămân marginale față de tema viziunii politice a UFD. Oare, cum să înțelegem această atitudine politică degradată și degradantă? Cum au putut Varujan Vosganian, Laurențiu Ulici, Adrian Iorgulescu să deschidă un gen de politică care amestecă ideologiile cele mai amenințătoare cu cea mai vulgară supunere la infatuarea electoratului?

Oare Uniunea armenilor din România realizează ce implicație are pentru ea atitudinea antiminoritară a liderului său? Oare poate fi Uniunea Scriitorilor compatibilă cu principiile antiliberale asumate de către Ulici? Se simt compozitorii reprezentanți de un Iorgulescu? Oare Horia Patapievici, Andrei Pleșu, Alexandru Lăzescu și alții, nu au nici un comentariu în privința felului în care liderii UFD folosesc capitalul împrumutat de la ei? Sunt multe tristeți pe care le-am suportat în acești ani. Spectacolul noii serii de intelectuali intrați în politică chiar înaintea alegerilor din 1996 este absolut dezolant. Când vom avea și noi parte de o minimă decență, în tratarea intereselor publice?

[1] Publicat în revista 22.

[i] Nu e cazul, desigur, a schimbărilor constituționale stranie, precum amendamentul privind interzicerea unor culte, ori amendamentul referitor la ridicarea dreptului de vot al maturilor care nu și-au absolvit studiile obligatorii.

Demisia unui agent guvernamental: Liviu-Corneliu Popescu^[1]

Era prin anul 1993, după a doua apariție a *Revistei Române de Drepturile Omului*. Trimestrialul avea un colegiu redutabil. Cum timpul o va arăta, toți juriști de succes: Lucian Mihai, actualul președinte al Curții Constituționale, Valeriu Stoica, actualul ministru de Justiție, Adrian Vasiliu, unul dintre cei mai căutați și bine plătiți pledanți, Renate Weber, căreia nu știu ce poziție actuală să-i numesc. Munca de redacție o făceam Renate Weber și cu mine. Ne aflam, desigur, în căutare de colaboratori. Într-o zi apare Lucian Mihai cu un manuscris în mână (astăzi, ar fi venit cu o dischetă) spunându-ne: *“Știți, am un text foarte bun. Dar e o problemă cu autorul. Corneliu-Liviu Popescu a scris o perioadă la revista “Europa”. Dar este excepțional. Citiți și voi. E foarte bun... Omul ăsta trebuie recuperat”*.

Revista *Europa*! Brrr! Mizeria lui Ilie Neacșu reușea parcă să întreacă și *România Mare*. Dacă nu ar fi venit Lucian Mihai, autorul, fost colaborator al *Europei*, nu ar fi avut nici o șansă. Lucian era un radical. Îl puteai bănuși de inflexibilitate, nu de compromisuri. Dacă el venise cu manuscrisul, înseamnă că avea și motive.

Ne-am uitat pe studiu. “Existența magistraților militari în raport cu dispozițiile constituționale”. Excelent. Chiar când nu ești de pură specialitate poți evalua logica argumentației, dialogul conceptelor... Renate și cu mine am fost entuziaști.

Primul studiu al lui Corneliu-Liviu Popescu a apărut în nr 3 al revistei *Române de Drepturile Omului*/ 1993. La puțin timp, și al doilea: “Reținerea polițienească” (nr. 6-7); al treilea: “Consecințele ratificării de România a CEDO asupra sancțiunii disciplinare cu arest aplicate militarilor” (nr. 8); al patrulea: “Magistratul competent să se pronunțe ...” (nr. 9) etc. Corneliu Popescu a devenit în curând cel mai prolific colaborator al revistei. De fapt, al nostru. Când a aflat de apariția unei alte publicații, bilingve, *Studii Internaționale*, ne-a propus imediat colaborarea. “Legislația și practica judiciară privind relațiile internaționale ale comunităților locale” (SI nr. 2/ 1996) rămâne până acum, la noi, singurul studiu de substanță – dacă exceptăm teza de doctorat a aceluiași autor - dedicat dimensiunii internaționale a autonomiei locale. Textul lui din *Studii Internaționale* nr. 3 privind competențele în materie externă (“Atribuțiile președintelui în domeniul politicii externe”) constituie o sinteză admirabilă a raporturilor între autoritățile statului român. Texte de citat.

Desigur, cooperarea cu noi era doar o mică fațetă a activității sale profesionale. O istorie de succes, pe care el o sintetizează cel mai bine, într-un document asupra căruia o să revin: “*Am absolvit Facultatea de Drept a Universității București, cursurile postuniversitare ale aceleiași facultăți și Institutul Național pentru Pregătirea și Perfecționarea Magistratilor cu media maximă, ca șef de promoție, am absolvit și cursurile postuniversitare ale Institutului Franco-Român de Drept al Afacerilor și Cooperare Internațională, organizat de*

Universitatea Paris I Panteon-Sorbona, cu predare în limba franceză, am obținut titlul de doctor în Drept la Universitatea din București la 5 ani de la terminarea facultății și, în prezent, în calitate de bursier al Guvernului francez, suntem în curs de a finaliza un al doilea doctorat în Drept la Universitatea Paris I Panteon-Sorbona, cu o temă privind hotărârile Curții Europene a Drepturilor Omului. De la terminarea facultății, în anul 1993, suntem cadru didactic al acesteia, asistent și lector universitar, în prezent fiind titular al cursului “Protecția internațională a dreptului omului”. Suntem și cadru didactic universitar la Colegiul Juridic Franco-Român de Studii Europene, organizat de Universitatea Paris I Panteon-Sorbona, cu predare în limba franceză, titular al cursului “Libertăți publice și drepturile omului”. În anul 1995 am obținut locul I pe țară la examenul de definitivare în profesia de avocat (...) În perioada 1998-1999 am avut calitatea de expert independent al Consiliului Europei, la care a trebuit să renunțăm ca urmare a numirii în funcția actuală. Suntem autor, în domeniul științelor juridice, a 10 cărți (din care 2 în limba franceză), a 121 de studii publicate, inclusiv în reviste în străinătate (din care 12 în limba franceză și 4 în limba engleză) și a 16 comunicări științifice prezentate cu diferite ocazii, inclusiv la conferințe internaționale (din care 4 în limba franceză). Suntem membru în comitetele de redacție a unui număr de 3 reviste juridice, între care una în Franța, și membru al Centrului de Drept internațional al Universității Paris I Panteon-Sorbona”.

Ce distanță, totuși, între etichetele profesionale și prestația reală a unui autor! În revista RRDO colaborau juriști de prima mână. Aici au apărut articolele regretatului Doru Cosma, cu argumentația lor clasică, oarecum preocupată de sine, oarecum ceremonioasă. Sau studiile lui Valeriu Stoica, la care simți printre rânduri plăcerea aproape gustativă a conceptelor, așa cum nu se întâmplă la mulți specialiști ai dreptului. Printre toți, Corneliu-Liviu Popescu reușea să susțină un glas bine distinct. Stilul lui este mai tehnic, parcă săpat în stânca tare a unei discipline care nu are nevoie să cocheteze nici cu retorica (vezi Doru Cosma) nici cu filozofia (Valeriu Stoica). Dar mai ales – și asta conta pentru noi, editorii revistei, “activiști” ai Centrului pentru Drepturile Omului/Comitetul Helsinki – Corneliu Popescu ataca subiecte de anvergură, cu o radicalitate a “adevărului” cu nimic subminată de contexte. Studiul lui privind neconstituționalitatea parchetelor militare este o referință de care sistemul instituțional al unei Româнии democratice nu va putea să facă abstracție. Anteproiectul Legii privind responsabilitatea ministerială pe care Corneliu-Liviu Popescu l-a publicat în nr. 14/ 1997 nu a fost preluat ca atare datorită faptului că, într-un fel, “era prea bun”.

Cum spuneam, producțiile sale profesionale erau admirate. Dar relația noastră a rămas întotdeauna “la distanță”. Tema “revistei *Europa*” nu fusese niciodată dezbătută între noi, cum s-ar spune, “bărbătește”. Când s-a pus problema recomandării sale pentru o poziție într-un organism internațional, l-am invitat totuși la o discuție. “*Domnule Popescu,*

cum a fost atunci... Cum ați ajuns să colaborați la “Europa”?”

Se întâmplase. Un articol fusese trimis *României libere* și, după tegiversări prelungite, a ajuns la săptămânalul între timp sucombat. Urmase invitația pentru acoperirea unei rubrici juridice. Făcută unui tânăr student! Terminase cooperarea în 1992. *“Trebuie să spun, sunt și rânduri care nu mă onorează”*, a notat Corneliu-Liviu Popescu.

Acest pasaj din istoria lui se încheiase.

Dar nu pentru toți. *Academia Cațavencu* a publicat în numărul 43/ 2-8 noiembrie 1999 următoarea informație:

“În toate procesele pe care România le are, evident, ca pârâtă, la Strasbourg, țara noastră este reprezentată de Liviu Popescu, agent guvernamental, absolvent de drept, promoția 1993, asistent al lui Antonie Iorgovan, la catedra de Drept Administrativ. Înainte de a fi student, tovarășul Popescu a fost lucrător la comitetul municipal PCR, grație, în mare parte, tatălui său mare-n grad. Liviu Popescu a acumulat și o bogată experiență de jurnalist scriind în revistele Europa, Socialistul și România Mare, calități care-l recomandă drept cederist de frunte, bun pentru diurna grasă de la Strasbourg, să apere țărișoara noastră de cei ce se bat în piept cu Drepturile omului!”

Într-adevăr, Corneliu-Liviu Popescu ajunsese agent guvernamental - cu un salariu care nu acoperea venitul pe o zi câștigat prin continuarea exercitării meseriei de avocat. Valeriu Stoica insistase iar LCP acceptase

impunând mai multe condiții, inclusiv, rămânerea pe post numai pe durata mandatului actualului ministru de Justiție. În calitate sa pledase strălucit la Strasbourg, dar într-un fel care să nu trădeze condiția de jurist. Din poziția de agent guvernamental, el încercase să determine instaurarea în țară a respectului drepturilor și libertăților fundamentale prin schimbarea cadrului legislativ. Experiența celorlalte țări chiar asta arătase: că agenții guvernamentali nu sunt chemați să acopere ticăloșiile țării lor, ci să reformeze logica sistemului juridic al acestora până la punctul unde adaptarea la sistemul Convenției Europene devine completă. Prin atitudinile sale – în curând va apare în RRDO nr. 18 concluziile sale la cazul Brumărescu - tânărul agent guvernamental împingea înainte reforma politico-juridică din România.

Exploataând cele două-trei elemente reale, textul din *Academia Cațavencu* oferea cititorului, în rest, date eronate și făcea sugestii rău-voitoare. Liviu-Corneliu Popescu nu a publicat nici în *Socialistul* nici în *România Mare*. Nu a căpătat nici o funcție în PCR. Tatăl său a avut grad de... milițian (nu de Securitate, precum tonul și contextul îi strecoară subliminal cititorului). În ceea ce privește asistența la Antonie Iorgovan, a rămas notorie adversitatea dintre profesorul cu o titulatură și o profesionalitate discutabile și tânărul de vocație - strălucitor și, cu siguranță, răzbătător. Pentru teza de doctorat privind "Autonomia locală și suveranitatea statului în contextul integrării regionale", Antonie Iorgovan l-a acuzat pe asistentul său de atunci de "europenism"; de a susține soluții "care nu se potrivesc la gurile Dunării"; ca să nu mai vorbim de disputa asupra Tratatului

cu Ucraina, pe care Iorgovan îl considera, în stilul cu care ne-au obișnuit patrioții reciclați, că “vinde teritorii istorice”.

Datele ieșite între timp la suprafață arată, de altfel, că “bilețelul” ajuns la *Academia Cațavencu* a venit din apropierea biroului de avocatură a lui Antonie Iorgovan. Agentul guvernamental pentru Curtea Europeană a Drepturilor Omului începuse să deranjeze. A fost aleasă, se vede, soluția cea mai bună. Corneliu-Liviu Popescu și-a înaintat pe 17 noiembrie demisia – din care am citat o mică porțiune explicativă. Pe el îl așteaptă o convenabilă carieră universitară. Forțele politice cărora li se asociază oameni precum Iorgovan vor avea probabil o carieră la guvernare. Sper ca mai departe *Academia Cațavencu* să continue cariera sa de săptâmânal “de moravuri grele”: plină de succes. Singura care de zece ani nu face deloc carieră pare a fi România: țara unde din motive de onoare, Corneliu-Liviu Popescu sau Francisc Baranyi își dau demisia și care, pesemne tot din același mod de a aprecia onoarea și trecutul, îi împinge în față de Iorgovan, Meleşcanu și, cu voia dumneavoastră, ultimul pe listă, Ion Iliescu.

[1] 22, 1999

Constantin Bălăceanu-Stolnici

și mitologia erudiției la români^[1]

Din diferite motive - inclusiv al opțiunilor sale politice - Constantin Bălăceanu-Stolnici a devenit o vedetă a vieții intelectuale. A ajuns treptat un VIP, face parte din grupul a cărui notorietate culturală se sprijină pe una dintre cele mai interesante strategii de capitalizare simbolică. A devenit un membru marcant al "vârfului elitei" - o categorie care la noi are un irezistibil parfum românesc, conformă filozofiei aberant simplificatoare, flagrant narcisistă, pe care o promovează. O probă neașteptată a poziției simbolice pe care o ocupă academicianul Constantin Bălăceanu-Stolnici a fost invitația pe care i-a făcut-o cotidianul *Ziua*, de a completa rubrica "La judecata zilei". Cele câteva rânduri semnate de academician erau gândite, se pare, ca sentințe menite să limpezească mințile cititorilor. Rubrica a fost ocupată cu truisme, alteori, cu judecăți greșind flagrant. A început pe pagina întâi și a ajuns, până la urmă, pe una de interior. Nu este vina academicianului, eșecul este al formulei propuse de ziar.

Despre anvergura profesională reală a academicianului se pot exprima numai cei de aceeași specialitate. Despre dimensiunea sa culturală, și alții. O imagine decisivă privind categoria căreia îi aparține Constantin Bălăceanu-Stolnici am avut-o cu ocazia unei dezbateri pe TVR, acum câțiva ani. Tema vieții și a morții, competiția dintre științele naturii și cele ale spiritului ("științele spiritului" sunt, evident, o sintagmă forțată), un amestec pe care cititorul îl poate imagina ușor. Îmi

amintesc de intervenția academicianului - după lunga prezentare care i s-a făcut, elogioasă -, foarte fermă: "fenomenul vieții", a susținut domnia sa, "a demonstrat că principiul entropiei nu este în general valabil".

Ei bine, nu! Principiul entropiei rămâne unul dintre puținele adevăruri fundamentale pe care le are știința. Simplificându-l, el ar spune că tendința generală a naturii este dezorganizarea. Dar viața, dar societatea, dar cultura, nu pun ele sub ochii noștri nenumărate cazuri de trecere de la o ordine mai mică la una mai mare? Desigur. Ba chiar și materia se poate ordona. (Iată poate cel mai simplu exemplu: un gaz interstelar care se strânge sub acțiunea forțelor de gravitație.) Numai că sistemele în cauză, cele care se organizează, sunt sisteme deschise, nu închise. Iar principiul entropiei este valabil pentru sisteme închise. Creșterea ordinii este posibilă local. Ea va fi, într-o formă sau alta, echilibrată de scăderea entropiei la nivel global.

Observațiile de mai sus nu țin de amănuntele unei științe. Nu invocă un detaliu de genul fenomenului Compton; nici o teoremă de separabilitate a variabilelor. Entropia face parte din conceptele fundamentale, fără a cărei cunoaștere nu poți avea o perspectivă cât de cât aprofundată asupra universului în care trăim. Entropia nu este doar o mărime matematică, nu este o proprietate circumscrisă de fizică, ci o descriere ontologică universală. (Nu doar un concept al științelor naturale: printre altele, din entropie derivă măsura de baza a teoriei informației.) Iată de ce *a gafă* în sensul în care a făcut-o Constantin Bălăceanu-Stolnici definește limita statutul său de "gânditor de știință". Poți fi un tehnician al unei discipline fără să înțelegi

locul entropiei în cunoașterea umană. Dar nu poți fi în nici un caz un savant și un erudit.

Nu este singura lipsă de informație probată cu ocazia dezbaterii amintite (dar și cu alte ocazii), cu atât mai puțin unica înțelegere discutabilă demonstrată de mult prea solicitatul academician. Toate acestea ar fi rămas însă observații private dacă nu ar fi fost emisiunea radio din 20 ianuarie 2001: "Avocatul ultimei șanse" (sâmbătă, între 11:00 și 12:00). Realizatorul emisiunii, profesorul Mircea Dușu, a propus ascultătorilor cazul unei femei. Într-o scrisoare citită pe post, aceasta povestea tragedia familiei sale cauzată de legăturile incestuoase ale tatălui cu fiica de 15 ani. Femeia observase legătura și divorțase. Tatăl a fost condamnat la patru ani închisoare, iar fiicele - cea mică, de 15 și cea mare de 17 ani - au plecat de acasă. Văzând consecințele, femeia s-a adresat opiniei publice: a făcut bine, a făcut rău, reclamând și sancționând incestul?

Primul "înțelept" căruia i s-a adresat realizatorul radio a fost chiar Constantin Bălăceanu-Stolnici. Mai distant față de caz chiar decât față de entropie, domnul academician a ținut să compare incestul cu homosexualitatea. "Homosexualitatea este mult mai rea decât incestul", a hotărât domnia sa. Reacția sa homofobă juca rolul de contrapondere la viziunea sa foarte relaxată privitoare la incest. Academicianul a apelat la Biblie, dând exemplul fiicelor lui Lot, care s-au culcat cu tatăl lor. Concluzia ar fi fost: la baza omenirii se află incestul. Pe această linie, edulcorantă, au mers și comparațiile domniei sale cu lumea animală. (Și la animale există legături incestuoase.)

Ceilalți specialiști, invitați ai emisiunii, au făcut mai multe observații relevante. (Cum ar fi diferența dintre relațiile incestuoase dintre frați, ori dintre mamă și fiu, și cea dintre tată și fiică. Ultima înseamnă aproape întotdeauna un act de forță, o brutalitate traumatică; înseamnă mai întotdeauna și pedofilie.) Lui Constantin Bălăceanu-Stolnici nu i se cereau însă detalieri de specialist, ci o înțelepciune, o gândire informată și o viziune etică. Acestea s-ar fi putut hrăni dintr-o minimă meditație asupra marilor dezbateri pe care tema homosexualității și a incestului le-a generat de-alungul deceniilor - așezând homofobia între stereotipiile negative iar sancționarea incestului, un principiu structural al comunităților umane. Din păcate, gândirea academicianului Constantin Bălăceanu-Stolnici pare să se călăuzească, de ani de zile, după schemele vulgarizatoare a unei propagande ortodoxizante de prost gust intelectual.

Academicianul Constantin Bălăceanu-Stolnici este o persoană respectată. S-a distins, în toți acești ani complicați, prin atitudini politice decente. A evitat compromisurile altor colegi. În definitiv, așezarea unei aure de savant și erudit, după cum se vede, artificială, nu i se datorează. Se datorează acestei proaste așezări a comunităților cultural-științifice din România. Iar rezultatul este tulburarea opiniei publice, atunci când o persoană care se bucură de prestigiu o invită pe căi greșite.

[1] *Observatorul cultural*, nr. 49, 2001

Legea privind maghiarii:
"unde vezi tu incoerență?"^[1]

Inovațiile sunt rare în dreptul internațional. Mai curând, acesta are o paradigmă conservatoare, date fiind consecințele reglementărilor la scala relațiilor dintre state. Poate în ultimul deceniu lucrurile s-au schimbat puțin – vezi o ușoară relaxare privind schimbarea pașnică a frontierelor - datorită vitezei incredibile a proceselor. Dar oricum, atitudinea precaută domină.

În sensul celor spuse, proiectul de lege privind maghiarii din țările vecine este un experiment: provocator, prin tendința de a schimba solidaritatea pentru drepturi cu solidaritatea politică; orientează organizațiile reprezentative ale maghiarilor de dincolo de frontiere spre administrarea relațiilor cu guvernul ungar, în contul implicării acestora în viața politică internă a țărilor unde sunt stabilite; face ca în relațiile internaționale “națiunea etnică” - esențialmente informală, expresia firească a unei atitudini socio-culturale - să capete statut de actor politic.

Mă opresc aici cu “evaluările”. Desigur, există o mulțime de alte lecturi posibile ale proiectului maghiar, judecata negativă la adresa inițiativei guvernului FIDESZ motivând aceeași precauție ca și entuziasmul susținătorilor ei. Iată de ce așteptam cu multă curiozitate să-mi sosească, cald, numărul pe luna mai al lunarului *Provincia*, unde se anunțase dezbaterea proiectului. În particular, mă interesa atitudinea lui Gusztav Molnar. De ce atitudinea lui? Cercetătorul de la Budapesta a fost atras, în ultimii ani, de tema descentralizării la nivel regional. În particular,

el a depus un efort considerabil în argumentarea importanței, pentru viitorul regiunii și al României, a devoluției Transilvaniei. Implicația? A promova devoluția Ardealului înseamnă a susține ascendența loialității regionale a românilor și maghiarilor în raport cu loialitatea față de comunitățile lor etnice. (Desigur, aici nu avem o alegere de tip “ori-ori”, cum notează la un moment dat Gusztav Molnar, în articolul despre care o să vorbesc, dar ne aflăm în fața stabilirii unei opțiuni dominante). Nu se va vedea Molnar contrazis de proiectul FIDESZ? Nu va interpreta el acest document care leagă “pe toți maghiarii din România” de Budapesta, un fel de afront la adresa proiectului său? (Tocmai când “reuşise să ne convingă” că maghiarii transilvăneni nu trebuie să mizeze pe o politică a “tuturor maghiarilor din România” care să-i lege de viața politică a Bucureștiului!?)

Provincia a venit. Tema legii este deschisă încă din editorial, unde Bakk Miklos subliniază, pe un ton academic, una dintre noutățile acestui act normativ: de a crea un raport de drept public între statul maghiar și fiecare maghiar de dincolo de hotare. Traian Ștef vede în lege expresia unui principiu al “naționalității celei mai favorizate”, considerând-o un “merit al Ungariei”. Borbely Zsolt o descrie în termenii solidarității primare a maghiarilor cu națiunea maghiară. Kantor Zoltan îi identifică deficitul. Pentru Al. Cistelean, inițiativa Budapestei pledează pentru relansarea economică a României.

Iată și articolul lui Gusztav Molnar, inițiator al dezbaterii: “<Legea maghiarimii> și contextul transilvan”. Vreo sfâșiere între două opțiuni contradictorii?! Sentimentul afrontului, pe care-l invocam?! De unde! Gusztav Molnar

sanctionează pe îndelete pe cei cărora le-a venit în minte să se îndoiască de justetea opțiunii guvernului maghiar. Ar mai fi și interpretări "discutabile cu care ne putem întâlni și în grupajul nostru" notează, cu o boare de toleranță, Molnar. Și mai departe:

"Aceste interpretări, după părerea mea problematice (...) sunt totuși foarte valoroase, fiindcă ne permit să abordăm și posibilele implicații principiale și practice (instituționale) ale legii statutului, în legătură directă cu Transilvania. Punctul de vedere al lui Gabriel Andreescu, care condamnă aspru legea statutului și acuză Ungaria de naționalism și de primejduirea stabilității politice a țărilor înconjurătoare, se bazează pe neînțelegerea totală a situației din Transilvania. Probabil că l-a indus în eroare atitudinea disciplinată a maghiarimii din Ardeal în revendicarea drepturilor și tactica politică eficientă, în anumite limite, a UDMR. El a interpretat atitudinea fundamental cooperativă a maghiarilor ca o dovadă că, în calitate de cetățeni care respectă legea, ei sunt în același timp loiali și din punct de vedere subiectiv, cu alte cuvinte, fac parte, în baza "patriotismului constituțional", din națiunea politică română. În opinia lui, legea smulge maghiarimea ardeleană din națiunea politică română și <destabilizează în profunzime> viața politică a minorității, ceea ce poate avea consecințe grave din punctul de vedere al funcționalității democrației românești. (...)

...grație <legii maghiare>, respectiv, acceptării ei de către UDMR, valabilitatea celor două teze ale sale a devenit dintr-o dată problematică. Conform uneia dintre ele, în România există patriotism constituțional și vectorul acestuia este națiunea română unitară în sens politic, iar minoritatea

maghiară din România este de asemenea parte organic constitutivă a ei. Potrivit celeilalte, colaborarea clasei politice române și maghiare din România dintre anii 1990 și 2000, <cu efecte decisive asupra democrației românești> este de natură strategică și poate fi considerată ca o formă specială a consociației. Legea statutului maghiarilor subminează dintr-o dată ambele teze..."

În ce text o fi descoperit Gusztav Molnar invocarea, de către mine, a unei națiuni române "unitare în sens politic"? Unde a găsit el o referire la o minoritate maghiară "organic constitutivă" acesteia"? De unde "unitar" și de unde "organic"? Nimic din textele publicate pe temă nu au propus o astfel de perspectivă. Din contră. Poate fi teoria activismului civic și politic, sugestia consociaționismului, accentul pus pe tema conjuncturilor și ireversibilității expresia unei viziuni de tip "unitar" și "organic"? Comentariul lui Gusztav îmi amintește de o analiză splendidă a lui Andrei Cornea, făcută "democrației transetnice". El punctase strategia autoarei (Alina Mungiu) de a pune în gura UDMR formule cum ar fi "subiect politic separat" în loc de "subiect politic distinct" ș.a.m.d. (Or, zicea Andrei Cornea, "cred că nu este greu de înțeles că <distinct> nu este tot una cu <separat>. A fi <distinct> nu se opune integrării într-o societate unică în România, în timp ce a fi <separat> tinde să se opună. A cita greșit nu e, deci, tocmai inocent!")

Spre deosebire de exemplul dat, Molnar nu merge până acolo încât să pună ghilimele și să falsifice. Dar el mă asociază cu o concepție cu care nu am nimic de-a face.

Molnar observă corect subminarea, de către legea statutului maghiarilor, a posibilității unui consociaționism românesc. Numai că nimeni nu a calificat - și nu poate califica cu seriozitate - raporturile româno-maghiare, între 1990 și 2000, ca fiind de natură consociativă. (De fapt, a făcut-o cineva, pentru perioada 1996-2000, dar nu merită luat în considerare.) Până în 1996, natura raporturilor româno-maghiare a fost exact opusă, de tip confrontațional. Participarea UDMR la guvernare între 1996 și 2000 a pregătit, eventual, terenul unui posibil consociaționism. Dar în nici un caz participarea maghiarilor la o coaliție nu indică un "consociaționism în România". Până la victoria vreunui gen de consensualism la noi - care înseamnă nu doar asigurarea, la un moment dat, a unui consens politic, ci crearea unui cadru consensual, a unei mentalități consensuale, relativ stabile și deci predictibile, teren pe care se pot desfășura aranjamente consensuale concrete - drumul este lung și plin de obstacole. Iată cum repede a și fost pus unul: proiectul FIDESZ.

M-a mirat să nu fi găsit în articolul lui Molnar din *Provincia* nici un argument privind raționalitatea proiectului de lege maghiar care să legitimeze sancționarea - prin sentințe, de către G. M. - a criticilor. Când Molnar scrie "problema inițial accentuat ideologică a statutului maghiarilor de dincolo de hotare [a devenit] o problemă practică, profesională", el exprimă mai curând o atitudine simpatetică decât o idee. Când notează, "o circumstanță importantă (...) este că ea va fi în mod cert votată și de Partidul Socialist Ungar, principalul partid de opoziție", el nu o face atât o descriere, cât dă expresie propriei susțineri. Aș fi dorit să văd demontarea

observațiilor pe care le enunțasem în textul meu din *Provincia*. Așa ceva nu am văzut.

La finalul articolului, Gusztav Molnar revine la teza sa clasică, susținând, citez: "legea statutului nu poate însemna o soluție [pentru integrarea politică a maghiarilor]". El nu spune că legea maghiarilor ar fi ceea ce așteptau românii și maghiarii din Transilvania și nici că ea ar fi împotriva așteptărilor lor. Ci doar că nu este suficientă. El enunță, din nou, principiile sistemului instituțional care, la nivelul Transilvaniei, ar asigura, susține Molnar, o integrare a ardelenilor - și care descriu substanța autonomiei regionale.

Or, problema legii statutului nu se reduce la insuficiența ei pentru armonia interetnică româno-maghiară, ci la contraproductivitatea ei. Oare nu vede Gusztav Molnar că loialitatea față de Transilvania – premisa, conform analizei sale, a devoluției – intră în contradicție cu statutul de administrator al serviciilor oferite de Budapesta? Oare mai poți să pregătești un proiect transilvan în timp ce-ți consumi energia maximizând avantajele la cele "două capete" (formula lui Gusti: UDMR "oferindu-se în același timp ambelor capitale")? Oare nu este limpede că nu ai cum să realizezi o unitate transilvană cu două categorii de cetățeni? Și atunci, cum poți să susții devoluția și în același timp, inițiativa maghiară?

Desigur, cineva ar putea pune punctul pe i: "unde vezi tu incoerență"? Gusztav Molnar este interesat de obținerea unui câștig cât mai mare pentru co-naționalii săi maghiari. Este devoluția pe care o susține un instrument asigurând o mai bună poziție de negociere pentru maghiari (a căror proporție ajunge la 28% în Transilvania, față de 6,8% pe întreaga

România)? Duce ea la scăderea puterii Bucureștiului, să intervină în viața Covasnei și a Harghitei? Pare că da. În ambele cazuri. Și atunci? Dacă vine și o ofertă a creșterii statusului minorității maghiare din România prin serviciile aduse de către Budapesta, cu atât mai bine! Un instrument în plus. Independența și propășirea maghiarilor din România ar fi scopul acțiunii lui Gusztav Molnar și orice instrument capabil să adauge ceva în acest scop este coerent cu celelalte.

Recunosc că un astfel de raționament pare convingător. Preferința pentru devoluție ar putea fi nu atât o atracție conceptuală, nici o altă adâncire a raționamentelor, cât pur și simplu una de obiectiv – care deseori, în debaterile teoretice, nu apare explicit. În acest punct văd, iată, motivul distanțării față de poziția lui Gusztav Molnar. Cred că este firesc să dorești nu doar propășirea maghiarilor din România, ci propășirea unei întregi societăți. Atitudinea pro-maghiară a unui majoritar este firească în situațiile în care românii abuzează de numărul lor. Abuzul puterii reprezintă un act respingător. El victimizează membrii minorității și dezonorează membrii majorității. Diatribele lui Vadim și Funar jignesc pe maghiari. Dar și pe români. Iată de ce un român care se respectă *trebuie* să fie, în aceste condiții, alături de minoritatea abuzată.

Într-o situație defavorizată pot ajunge însă și membrii majorității – ceea ce se întâmplă rar, dar se întâmplă. Încercarea de a maximiza interesele unei părți dintr-o societate, fără să intereseze ce se întâmplă cu ea întreagă costă. Nu prea am văzut țări stabile construite pe schema “scapă cine poate”. Nu i se poate nega în nici un fel dreptul unui maghiar, în particular, dreptul lui Gusztav Molnar, de a fi

preocupat exclusiv de soarta maghiarilor. I se poate însă cere să o facă rațional. Cu alte cuvinte, să evite soluțiile cu pronunțat caracter etnocentric, capabile să crească frustrările identitare. Precauția față de naționalismul maghiar (la scară largă) este perfect compatibilă cu simpatia pentru cauza maghiară. Merită subliniat din nou: lupta minorității maghiare din România pentru drepturile ei a reprezentat o contribuție remarcabilă la democratizarea României și, deci, la civilizarea ei. Sistemul pe care l-a inventat guvernul maghiar ar putea însă rupe convergența dintre împlinirea minorității și civilizarea majorității. Este o responsabilitate pe care și-a luat-o, iată, un guvern care a dus țara sa în NATO și contribuie esențial la îndreptarea ei spre Uniunea Europeană. Legea privind maghiarii din țările vecine exprimă speranță că maghiarii din afara granițelor pot intra și ei în NATO și UE fără ca asta să se întâmple cu țările unde trăiesc. Dar asta este o iluzie.

[1] *Observatorul cultural* nr. 66, 2001

Cultura română împotriva acțiunii afirmative^[1]

Nicolae Manolescu, Alexandru Paleologu, D.C. Mihăilescu, Alex. Ștefănescu, Gabriel Liiceanu, Horia Patapievi, Virgil Nemoianu, Dorin Tudoran^[2], alții pe care nu am ajuns să-i numesc, iată deja o categorie, o serie, un front: frontul anti-multiculturalist. Cei numiți, aproape toți cu un prestigiu cultural câștigat înainte de 1989, aproape toți ideologi ai “rezistenței prin cultură”, au fost asociați, după 1989, mai ales revistelor 22 sau *României literare* unde, totuși, au evitat în textele lor detaliile concepțiilor sociale. Lucrurile s-au schimbat semnificativ la sfârșitul decadei. Vedem astăzi o interesantă solidaritate culturală a unui grup care cuprinde cel puțin două generații, împotriva unor atitudini și concepte ce țin de strategii socio-culturale cu o logică foarte tehnică, precum “acțiunea afirmativă”, “corectitudinea politică”, “multiculturalismul”. Tendința a creat “vedete” de o zi – cazul lui Ovidiu Hurduzeu, publicitat de *România literară* – sau alianțe cu un tip de discurs de ordin mai curând sub-cultural – vezi articolele absolut antologice ale lui Cristian Tudor Popescu^[3] - având de multe ori, drept corolar, anti-americanismul. Punerea acestor atitudini sub semnul unei Americi degradate și amenințătoare este de multe ori nedisimulată: “Nu cumva în chiar inima acestui sistem de libertăți [al Americii] există o nebunie la pândă și un terorism subtil care scot la lumină schemele grotesti ale unei dictaturi intelectuale nebănuite?... Privind la semnele acestui cutremur al întregii societăți americane, individul află din nou că nu e infailibil”. Acestea sunt cuvinte pe care

Gabriel Liiceanu le-a pus pe coperta de prezentare a volumului lui Edward Behr, *O Americă înfricoșătoare* (Humanitas, 1999), volum cu mare succes de casă, un alt “aport” al Editurii Humanitas - alături de voga creată în jurul iraționaliştilor și naționaliştilor interbelici – la stimularea antipatiilor față de lumea modernă.

Acțiunea afirmativă, un caz banal printre alte măsuri speciale

Dacă este vorba despre un front ridicat împotriva unor idei precum acțiunea afirmativă, trebuie menționat că expresia sa se reduce la o sumă de sentințe și de lamentații. Nu se prea observă, în revistele care au devenit vocea anti-multiculturaliştilor, prezentări care să circumscrie pentru cititor subiectul damnat. Așa se face că astăzi avem o mulțime de texte de acuzare a acțiunii afirmative, a corectitudinii politice, a multiculturalismului, fără să existe texte despre acțiunea afirmativă, corectitudinea politică sau multiculturalism.

Conform acțiunii afirmative, statul poate lua măsuri speciale, incluzând finanțarea unor instituții educative, unor locuri în administrație, etc., până la introducerea unor cote în ocuparea funcțiilor în stat, în favoarea unor grupuri dezavantajate. Nevoia unor astfel de măsuri a apărut limpede atunci când s-a ridicat tema realizării concrete a egalității - și deci non-discriminării – între persoane. Argumentele despre necesitatea unor măsuri speciale în favoarea grupurilor defavorizate sunt vechi, se găsesc între ideile prime ale primilor militanți și analiști ai egalității, dar astăzi ele au ajuns un adevăr banal pentru explicarea dreptului internațional. Că este posibil să adopți măsuri speciale și că este

chiar nevoie să o faci, iată principii care au primit suficient suport politic pentru a duce la semnarea a numeroase documente internaționale privitoare la egalitatea persoanelor. (De altminteri, mai multe semnate de România decât de Statele Unite.)

Avem, deci, o primă concluzie: ca și componentă a sistemului de măsuri speciale, acțiunea afirmativă nu este un specific american. Oriunde te duci în Europa civilizată, vei descoperi o mulțime de strategii dedicate sprijinirii unor grupuri defavorizate. Poate unul dintre cele mai instructive cazuri de acest tip este integrarea populației din Surinam de către olandezi. Când, în anii '70, după căpătarea independenței Surinamului, un mare număr de surinamezi au plecat în Olanda, guvernul acestei țări a mers *până la a favoriza companiile care angajau pe noii veniți, ori până la a aloca mari resurse – peste media destinată olandezului mijlociu – pentru educația acestora*. Astăzi, populația surinameză are un grad de integrare mult superioară altor minorități. (Nivelul de șomaj este jumătate din cel al turcilor). Astăzi, surinamezii dau culoare (la propriu și la figurat) și putere poporului olandez. În loc să formeze ghetouri, în loc să înmulțească delictele și crima organizată, surinamezii și urmașii lor contribuie la frumusețea acestei minunate țări^[4]. Cu toate limitele de aplicare a politicilor integratoare – dovadă că majoritatea are mereu tendința de a controla jocul -, putem vorbi despre un exemplu convingător care arată marele avantaj pentru majoritate, atunci când eforturile sale sunt îndreptate spre ajutorarea unor concetățeni care altfel, fără acest suport, ușor s-ar fi transformat în marginali.

Inversarea discriminării

Desigur, tema acțiunii afirmative se pune în mod specific în spațiul atât de particular al Americii. Este însă inadecvat, să vezi în fenomenul acesta o față nouă și ciudată a Americii ultimilor ani, ruptă de bazele ei tradiționale. Din contră. Actualele evoluții își găsesc resursele tot în Constituția americană. Ea a prevăzut necesitatea adaptării la contextul istoric și a permis evoluția Legii fundamentale prin două principale mecanisme: (1) amendamente constituționale; (2) interpretarea Constituției de către ramurile executive și legislative, în procesul luării deciziilor și mai ales, prin interpretarea dată de către judecători, în particular, de către Curtea Supremă a Statelor Unite. Amendamentul 14, adoptat în 1868, constituie sursa de inspirație a strategiilor actuale privitoare la minoritari^[5]. Acest amendament, de care ne desparte mai mult de un veac, este în conexiune cu marea cotitură din anii '60, în ceea ce privește sistemul de protecție al minorităților. "Civil Rights Act of 1964", adoptat de Congresul Statelor Unite la 2 iulie 1964, este cel mai acoperitor act legislativ de după Cel de-al doilea război mondial. El a stabilit măsuri în privința interzicerii discriminării în domeniul asistenței publice; a interzicerii segregării în școli; a interzicerii discriminării în toate programele și activitățile subvenționate la nivel federal; a interzicerii discriminării pe bază de rasă, culoare, religie, sex sau origine națională la angajare. Dacă inițial era esențialmente îndreptat spre interzicerea actelor de discriminare - fără îndoială, flagrante în America de până atunci -, Carta drepturilor civile a fost ulterior ajustată^[6], până a deschis calea sistemului acțiunii afirmative. Adică, cum spuneam, al *adăugării* unor măsuri speciale menite să elimine inegalitatea de șanse *de facto* dintre

membrii diferitelor comunități. Acțiunea afirmativă a avut ca punct de pornire inițiative instituționale. A fost urmărită, în acest scop, identificarea impedimentelor în calea recrutării, avansării ori păstrării pe post a persoanelor aparținând unor minorități; sprijinirea unor candidați minoritari lărgind astfel baza de selecție; introducerea unui sistem propriu de competiție pentru persoanele de culoare. Sistemul acțiunii afirmative a căpătat o extindere particulară în școli și universități.

Cele câteva minore argumente critice aduse la noi împotriva acțiunii afirmative invocă transformarea acesteia într-o discriminare îndreptată împotriva majoritarilor. Desigur, membrii majorității nu trebuie discriminați. Ceea ce în Statele Unite a fost numită “reverse discrimination” a și devenit o preocupare, un subiect practic și intelectual de mai bine de 20 de ani. Pe marginea discriminării inverse au apărut sute de articole, au fost scrise cărți. Au fost puse în mișcare o mulțime de argumente, au fost clarificate limitele acțiunilor afirmative. Experiența americană, dacă ar fi fost într-adevăr cunoscută, ar fi putut hrăni opinia publică de la noi, începând cu liderii ei, cu argumente de bază.

Marile dezbateri constituționale privind acțiunea afirmativă au avut loc începând cu anii '70. Câteva decizii (*Bakke/1971*, *Fullilove/1978*, *Wygant/1983*) au limitat toleranța constituțională cu privire la politica remediilor care implică o discriminare inversată. Cauzele au pornit de la exagerări și cine caută și astăzi în extraordinar de diversa societate americană, le va găsi (cum le-a găsit E. Behr). Dar numai o atitudine anti-intelectualistă care-și asumă refuzul faptelor și conceptelor poate trata tema acțiunii

afirmative din Statele Unite în termenii caricaturali în care ea a fost tratată la noi. Literatura de specialitate îți arată extrem de fina despicare a argumentelor. Este o aberație, susținerea că măsurile de promovare a minoritarilor – în particular, a afro-americanilor – marginalizează albi, transformă rasa albă din America într-o categorie de rangul doi. (Culmea, idee repetată cu non-șalanță la București. Rămân la exemplul oferit de un om cu vioiciunea minții, care e Nicolae Manolescu: “În ziua de azi, în Statele Unite cel mai rău lucru care ți se poate întâmpla este să fii bărbat și nu femeie sau copil, alb, celebru și în viață”.) Studiile empirice sunt foarte clare: completa egalitate de șanse este mai departe, în societatea americană, un deziderat.

A gândi acțiunea afirmativă

Cum arată, concret, o plângere împotriva acțiunii afirmative și cum este ea judecată de către Curțile americane? M-aș referi la două cazuri celebre în America. Primul i-a opus pe Marco DeFunis Jr., un alb cu bune rezultate școlare și pe Charles Odegaard, președintele Universității din Washington împreună cu alți 12 oficiali ai Universității. DeFunis nu a putut intra în anul I (1971) al Washington Law School, unde erau 150 de locuri disponibile, deși au fost admiși 38 de studenți minoritari cu rezultate mai slabe.

După un prim răspuns pozitiv, Curtea Supremă a statului Washington a respins plângerea lui DeFunis, bazându-și raționamentul pe aceste două argumente pe care ar fi bine să le notăm:

- motivația ultimă a stabilirii listei de admitere la Universitate nu este urmărirea strictă a ierarhiei stabilite pe baza notelor

(altfel spus, admiterea la Universitate nu este o chestiune pur matematică);

- admiterea preferențială nu este în nici un caz o încercare mascată de a gândi rasa majoritară ca inferioară; nici nu este de bănuț că un posibil efect al extinderii educației preferențiale la anumite minorități dezavantajate ar avea ca rezultat stigmatizarea albilor.

Celălalt caz este cel al lui Allan Bakke, care nu a putut ocupa unul din cele 100 de locuri puse la dispoziție de către Facultatea de medicină din California, în 1973, întrucât 16 locuri fuseseră puse de o parte pentru studenți minoritari, care le-au ocupat cu rezultate în medie mai slabe decât cele obținute de Bakke.

Plângerea lui Bakke a fost discutată în justiție ani de zile. Curtea Supremă din statul California i-a dat întâi dreptate, după care cazul a ajuns la Curtea Supremă a Statelor Unite. Curtea s-a împărțit în două grupuri. Primul grup (de patru) a susținut că *“Universitatea, prin politica sa de admitere specială, l-a exclus pe Bakke să participe la programul său medical datorită rasei sale”*^[7]. Un alt grup de patru a considerat că, *“contrar discriminării împotriva minorităților rasiale, utilizarea preferențelor rasiale în scopuri de remediere a inegalităților nu aduce o daună albilor în sensul că oriunde merg ori orice fac ei nu vor fi tratați ca cetățeni de rangul doi”*^[8].

Lucrurile au fost tranșate de cel de-al cincilea judecător, care a venit cu un ansamblu de argumente. A susținut că *“garantarea egalității nu poate însemna un lucru pentru o anumită persoană și alt lucru pentru că se aplică unei persoane de culoare”*^[9]. Pe de altă

parte, a considerat că obiectivul creării unui corp studențesc diversificat este cu siguranță permisibil constituțional, fiind un aspect al autonomiei universitare. Și totuși, a sprijinit cererea lui Bakke, întrucât simpla diversitate etnică nu ar fi un lucru fundamental în sine (în sens constituțional), ci are în vedere un larg ansamblu de caracteristici între care originea rasială sau etnică reprezintă doar un aspect, ce-i drept important.

Iată deci cât de complexă este argumentarea și cât de nuanțate arată a fi pozițiile luate în societatea americană. Mai mult, așa cum am arătat și în cazul atitudinii politice corecte, America, fundamentată pe un individualism înțeles într-un sens suficient de strict, închide multe porți acțiunii afirmative. (În Europa, modul de înțelegere a egalității permite statelor mult mai multe posibilități de promovare a măsurilor speciale.) Anii '80 și începutul anilor '90 au dus la un recul al fenomenului. Ultimul atac la adresa acțiunii afirmative a fost lansarea a două plângeri la adresa programelor specifice ale Universității din Michigan, una dintre cele mai prestigioase universități americane, cu programe recunoscute drept remarcabile pentru încurajarea diversității în campusuri. Întrucât, după suspendarea acestor programe în California, în Washington și alte state, o politică care a dovedit totuși succesele ei ar putea fi definitiv blocată, chiar fostul președinte republican Ford, care numai de simpatii liberale nu poate fi acuzat, a făcut apel la continuarea politicilor acceptate până acum în cadrul Universității Michigan.

Chiar și autorii preocupați de eventualitatea unei discriminări a membrilor majorității - în sensul strict al termenului -, propun soluții responsabile față de dificultățile minorității.

Într-o lucrare clasică, critică la adresa discriminării inverse, Ralph Rossum propunea, ca alternativă acceptabilă în cadrul constituțional american (mai strict din punctul acesta de vedere decât al nostru!) următoarele strategii: (a) utilizarea statutului cultural și educațional defavorabil pentru o admitere pe bază de preferință; (b) creșterea numărului de locuri disponibile în școlile profesionale, fie prin mărirea numărului de locuri, fie prin introducerea unui sistem de acces deschis; (c) utilizarea “rasei” ca un “plus” în evaluarea aplicațiilor individuale^[10]. Ne aflăm, iată, în plină acțiune afirmativă (dar nu și discriminatorie, spune Rossum), chiar una ofensivă. Ceea ce fac însă autorii americani în domeniu, este să judece și apoi să normeze distincțiile fine care separă ceea ce este principial admis de ceea ce nu este, tot din motive principiale, inadmisibil.

Fără nici o conexiune cu realitatea imediată

Dar, dacă acțiunea afirmativă este o strategie banală în spațiul multiculturalist european, dacă, așa cum arată ea în Statele Unite, se află sub controlul sever al sistemului constituțional american, bazat pe individualism, de unde această reacție în mediile intelectuale românești? De unde preocuparea, de a “salva” societatea americană, când avem atâtea lucruri de salvat chiar aici?

Cât de departe de realitate este atitudinea frontului anti-multiculturalist, clădită din ignorarea datelor și dintr-un elitism neonorat care va trebui tratat mai amănunțit, se vede din poziția lui față de ce se întâmplă în imediata apropiere. Cei care s-au repezit să apere democrația americană nu știau că ar fi

trebuit să apere modul lor de a înțelege “democrația” *acasă*. Politicile afirmative sunt de câțiva ani o prezență curentă în societatea românească. Locuri speciale pentru romi sunt repartizate, anual, în toate centrele universitare. Însuși Ministerul Educației Naționale enunță “Măsuri afirmative de promovare a tinerilor rromi în facultăți și colegii...”^[11]. Programe asemănătoare sunt avute în vedere de către Poliție și de către alte ministere.

Culmea este că de acțiune afirmativă se bucură și... maghiarii. Candidații maghiari au beneficiat de o listă specială pentru Facultatea de medicină din Cluj. Dar au oare nevoie maghiarii de astfel de măsuri? Unul dintre principiile de bază susține că măsurile speciale sunt legitime și deci aplicabile atâta timp cât ne aflăm în fața unei “inferiorități” reale a comunității minoritare în cauză. Că romii au această nevoie, e limpede. Dar putem aplica raționamentul la maghiari? Sunt ei cultural sau material sau în alt fel dezavantajați, pentru a se bucura de un statut special? Sau o altă întrebare: pe lista oferită studenților maghiari de la Universitatea Babeș-Bolyai, apar români vorbitori de limba maghiară care s-au declarat maghiari - atâta timp cât “identitatea” ține de autodefiniție, cum putem trata un astfel de caz? Putem nega studentului sau studentei în cauză, asumarea unei identități care-i permite intrarea în competiție pe o listă rezervată? Iată, acestea sunt problemele autentice ale acțiunii afirmative. Nu poți răspunde cu “nu” sau cu “da” la astfel de întrebări, adresându-te la impresiilor, zvonurilor sau frustrărilor. Nu sunt oare acestea, demne chestiuni pentru o rațiune cultivată? Și atunci, de ce să se vină cu

stereotipuri minore împotriva acțiunii afirmative, când ar fi nevoie să se apeleze la logica și la empatia care onorează statutul de intelectual?

[1] *Observatorul cultural*, nr. 21, 2000

[2] Aș face însă o distincție netă între ultimii doi, stabiliți în Statele Unite, și colegii lor români. “Nu”-urile sau “da”-urile lor sunt răspunsurile unor cetățeni americani care cel puțin le judecă în context; ca cetățeni implicați în sistem pentru care atitudinea mai liberală sau mai conservatoare nu este în primul rând de natură intelectuală, ci participativă. Pe când literații de acasă o fac ca exercițiu esențialment intelectual și ca urmare, atitudinea lor – adresată unui public care le preia, în lipsa contextului, ceea ce li se transmite - trebuie judecată ca atare.

[3] Discursuri sceptice față de multiculturalism aparțin și unor autori mai informați, precum Monica Spiridon (“Splendoarea și mizeriile unui concept: multiculturalismul”, *Altera*, nr. 12, 2000, pag. 26-35). Nu este cazul să punem acest tip de abordare în categoria anti - multiculturalismului. Necazul anti - multiculturalismului nu este critica sa - absolut legitimă în principiu – ci mentalitatea anti-empatică și anti-intelectuală pe care o exprimă.

[4] Printre altele, contribuie la succesul echipelor olandeze de fotbal.

[5] O amendare a Constituției americane motivată de eliberarea sclavilor negri.

[6] *** A Report of the U.S. Commission on Civil Rights, *Federal Title VI Enforcement to Ensure Noondiscrimination in Federally Assisted Programs*, June 1996

[7] *Op.cit.*, p. 12

[8] *Op.cit.*, p. 13

[9] *Idem*

[10] Vezi și o lucrare clasică, care datează de mai bine de 20 de ani (!): Ralph A. Rossum, *Reverse Discrimination. The Constitutional Debate*, (New York: Marcel Dekker, Inc.), 1980

[11] O.MEN. Nr. 39694/1999

X

L-am urât pe Ceaușescu

Protecția animalelor: legea simțirii noastre^[1]

Istoria începe înainte de primăvară, când copilul (8-9-10 ani?) a văzut cum se naște un miel. Au urmat lunile cu iarba mijind, apoi, crescând, apoi întărindu-și tulpina; când viața crește în toate cele, dar mai cu seamă într-un miel alb, gata de joacă și un băiat – cu sau fără pistrui, – gata să călărească pe un băț luat din pădure ca și cum s-ar fi urcat pe cel mai nă răvaș armăsar. Oh, ce minunat să vezi ființa micuță cum întâmpină viața, ridicându-se tremurând pe patru picioare, schimbându-se într-un animal cu forme rotunde și dulci, bun de mângâiat, apoi într-un aprig alergător prin ogradă! Băiatul se juca cu mielul aproape zilnic: era prietenul său.

Și iată, când începuseră să mijească primele cornițe, tatăl băiatului a hotărât să taie mielul. Trupul acela zburdalnic urma să devină bucăți în ciorbă, friptură sau adaus la cânăciori. Copilul a strigat la tatăl său că nu vrea. S-a rugat în genunchi – așa a făcut, chiar dacă genunchii lui nu au atins niciodată podeaua – a plâns... I-o fi privit vreodată tatăl său fața? Sub ferestrele casei, țipetele mielului sau pierdut prin beregata tăiată.

Băiatul s-a îngălbenit, a căzut la pat... nu a mai putut mânca zile la rând... Doar atunci tatăl a reușit “să vadă”. Să-ți smulgi părul din cap? Nu mai ajută.

*

Iată o mostră din categoria de istorisiri care vorbește despre imensa nesimțire a adulților. Și, desigur, despre continua tragedie a animalelor care suportă nedreapta logică a existenței – în virtutea căreia aproape fiecare dintre ele este victimă a unui prădător. Multe alte istorisiri pot aduce la lumină atitudini în fața cărora nu suntem totuși neputincioși. Pofa de sânge, care la om depășește cu mult ceea ce lupta pentru existență i-o comandă și cruzimea, care rezultă nu din manifestarea unui interes ci din incapacitatea empatică față de lumea animală, pot fi înfruntate. Omorârea în bătaie a câinilor ori otrăvirea lor, organizarea luptelor între animale, înjunghierea porcilor și tăierea mieilor în adevărate scene dantești fac parte din “stilul” vieții noastre. Nu trebuie să mai facă! Greu va fi – cum este peste tot în lume - să înfrunți obiceiul oribil al vânătorii. Obiceiul acesta barbar se apără tot invocându-se la semnificația eroică a unei vechi tradiții. Nimic eroic nu se mai află astăzi în urmărirea și împușcarea unui animal fără nici o șansă. Doar satisfacția pură a omorârii unei ființe.

Problema cruzimii față de animale este, înainte de toate, o chestiune existențială. Dar ea constituie în același timp, o temă a vieții publice. Așa cum statutul femeii într-o societate vorbește mult despre natura acelei societăți, la fel, comportamentul oamenilor față de animale se află într-o relație profundă cu felul în care se comportă oamenii între ei înșiși. Iată de ce, de multe decenii, societățile mature au găsit cu cale să considere comportamentul față de animale drept un subiect aflat sub reglementarea statului.

Dezvoltarea ideii drepturilor animalelor și implicarea sistemului de justiție în această chestiune a atins, în Occident, un nivel aproape de neimaginat la noi.

România adoptase în 1935 o “lege pentru protecțiunea animalelor”. Ea nu a putut funcționa mult timp. În epocile în care suferința oamenilor nu avea nici o valoare, ce semnificație putea să aibă suferința animalelor?

De ani de zile, organizații pentru protecția animalelor sau o mulțime de oameni simpli au știut să iubească, să îngrijească și să ocrotească animalele. Ei au cunoscut uimitoarea viață afectivă a unui animal, au aflat infinitele nuanțe ale psihologiei lui și astfel, unicitatea fiecăruia. Unii au descoperit, după o astfel de experiență, cât de atroce poate fi durerea pierderii unui patruped de casă. Această empatie a unor oameni față de animale se pierde însă în oceanul de insensibilitate a societății românești. România are de ce să se rușineze pentru felul în care tratează copiii instituționalizați dar și pentru felul în care tratează animalele.

Iată de ce, inițiativa parlamentară din 10 octombrie 1999, a “Legii cadru pentru prevenirea cruzimii față de animale și protecția lor”, a deputatei PNL Mona Muscă - susținută de o serie de colegi din forul legislativ printre care i-am recunoscut pe Ion Diaconescu, Mircea Ionescu-Quintus, Adrian Năstase, Victor Barbăroșie, Szilagyi Zsolt, Andrei Ioan-Chiliman și alții -, ar trebui celebrată ca un nobil eveniment. În

“Expunerea de motive” a proiectului de lege se vobește despre necesitatea respectului față de viață și fapte, despre o problemă a conștiinței umane. Argumentele utilitariste primează (de genul: *“Considerând că etica față de viață și ființe constituie o latură definitorie a demnității și spiritualității omului, iar pe de altă parte având în vedere relația existentă între agresivitatea față de animale și apariția unor comportamente violente ale unui individ în mediul social, statul încurajează acțiunile educative ... având drept obiectiv o comportare omenească față de fapte...”*.) Dar referirea repetată la necesitatea de a evita suferința fizică și psihică a animalelor arată că în spatele retoricii homocentrice autorii proiectului văd în animale ființe cu valoare în sine.

Câteva date despre proiectul de lege. Principiul general ar fi că statul *“promovează protecția animalelor, condamnând orice acte de cruzime față de acestea”* (art. 1). În sensul legii, termenul “animal” are în vedere *“orice veșuitoare neumană, aparținând grupului vertebratelor”* (art. 2). Iată și temeiurile enunțate în art. 3, perfectă sinteză a filozofiei și logicii legii:

“Dispozițiile prezentei legi, privind prevenirea cruzimii față de animale și protecția acestora, sunt întemeiate pe următoarele principii și norme de bază: (a) animalele sunt ființe sensibile, capabile de suferință fizică și psihică, având și o valoare intrinsecă, în afara celei utilitare; (b) omul are obligația morală de a nu abuza de viața și serviciile animalelor, eliminând moartea

lor ne-necesară și evitând sau reducând în cea mai mare măsură posibilă suferința pe care folosirea lor le-ar putea-o produce; (c) în situațiile, legal reglementate, în care suprimarea vieții unui animal poate fi admisă, aceasta trebuie să se producă numai prin procedee sau metode științifice fundamentale, adecvate speciei și împrejurărilor, care pot să înlăture sau să reducă până la un nivel minimal suferința fizică și psihică a animalelor”.

Legea tratează ca infracțiune (sanționată cu închisoare de la 6 luni la 5 ani sau amendă) omorârea nejustificată a unui animal (inclusiv tentativa!), sacrificarea considerată admisibilă în raport cu normele legale, dar efectuată sau provocată în condiții de suferință ce putea fi înlăturată, chinuirea oricăror animale, răul tratament al animalelor proprii sau a celor oarecare. Sunt vizate explicit organizarea, finanțarea sau încurajarea luptelor de animale, uciderea în condiții provocatoare de suferințe intense sau prelungite a animalelor destinate consumului alimentar (art. 7).

Constituie contravenție (amendată cu sume până la 3 milioane lei pentru persoane fizice și până la 5 milioane, pentru persoane juridice) creșterea animalelor în condiții de aglomerare excesivă, transportul lor pe durată excesivă, lipsirea unui animal propriu de hrană adecvată și apă în condiții suficiente, de adăpost curat și aerisit, supunerea animalelor la munci peste puterile lor, lovirea brutală sau înțeparea animalelor pentru a le forța să depună eforturi, nerespectarea odihnei necesare pentru animalele de povară,

izgonirea sau lăsarea în părăsire a animalelor domestice de muncă, dresajul brutal al animalelor, ațâțarea animalelor unele împotriva altora (art. 8). Aș mai nota, ca detaliu, că nu este permisă legarea câinilor cu lanțuri mai scurte de 1,5 metri și că trebuie asigurată mișcarea lor liberă, la anumite interval de timp.

O importantă secțiune a proiectului de lege este dedicată protecției animalelor de campanie fără stăpân. Acestea includ și măsurile de prevenire a apariției și creșterii numărului lor. Euthanasia se va practica numai în cazurile câinilor cu afecțiuni incurabile, infirmități nerecuperabile sau a celor care prezintă pericolozitate. (*“După o judicioasă evaluare...”*, notează legea.)

În continuare proiectul construiește mecanismul necesar pentru a da viață acestei legi. Sunt definite norme privitoare la educarea cadrelor de specialitate și a cetățenilor, cu accentul pe copii. O mare atenție se acordă organizațiilor neguvernamentale pentru implicarea lor în acțiunea de protecție a animalelor. (Spre exemplu, dacă deținătorul unui animal pune în pericol viața acestuia, atunci o astfel de asociație poate prelua animalul.) Se prevăd organizarea, în localități, de “refugii” și “adăposturi” pentru animalele părăsite.

Legea este bine scrisă, generoasă, coerentă, cu instrumente de aplicare a ei în principiu eficace. Problema ar fi extrema ei distanță față de mentalitatea majorității populației, apoi, față de resursele materiale. Nu sunt bani de

refugii pentru oamenii fără adăpost, dar pentru animalele de pripas! În sfârșit, în cât timp se va reuși să se impună renunțarea la ritualul înjunghierii porcilor, care transformă satele, de Crăciun, într-un vaier. Sau măcelurile “pe loc, la alegere”, de Paști?

Ei bine, în timp, trebuie schimbată mentalitatea, banii trebuie găsiți. Legitimitatea etică a acestei legi este indiscutabilă. Dacă oamenii din țara asta au dreptul la compasiune, atunci și ei au datoria să învețe compasiunea față de alte ființe: oameni sau animale. Toată gratitudinea mea, față de autorii și inițiatorii proiectului de lege!

[\[1\]](#) Publicat în revista 22.

De la Antonescu la Adrian Năstase și Traian Băsescu^[1]

O istorie la Budapesta

Cu câțiva ani în urmă, am reîntâlnit o cunoștință mutată la Budapesta, apropiată cercurilor liberale din Ungaria. Pe peretele biroului ei se afla un minunat petec pe nuanțe ale roșului, un colaj indian care-ți lipea ochii. "Îmi dă energie", mi-a explicat ea, îndreptând discuția spre inima ultimei experiențe care o marcase: lecțiile de hinduism. Așa am ajuns să discutăm despre creșterea, în Ungaria, a interesului pentru religiile esoterice ale Asiei. Așa am ajuns la istorisirea pe care o reproduc aici.

Cu ocazia vizitei la Budapesta a unui guru hindus de notorietate, Agnes Haller a fost invitată să dialogheze cu el despre câteva teme fundamentale, inclusiv, despre atitudinea față de animale. Agnes Haller se află astăzi în Ungaria, după o carieră spectaculoasă în sistemul universitar american. Cititorul român a putut-o cunoaște cel puțin din traducerea unor texte ale sale apărute la începutul anilor '90 în revista 22.

Discuțiile despre viață, spirit, etc. au ajuns la un moment dat într-un punct delicat. Explicând de ce atitudinea spirituală superioară îți cere să refuzi consumul cărnii care a motivat uciderea unui animal, gurul despre care amintea cunoștința mea a încercat să arate de ce respectul față de viață, dacă există, are forță generalizatoare. Iată de ce un vegetarian care renunță la carne din motive

spirituale refuză să mănânce nu numai friptură de vită, ci și pește la saramură. (Mulți vegetarieni consumă totuși pește. În restaurante există aproape un obicei: dacă spui că ești vegetarian, vei fi întrebat: “Dar pește mâncați?”.)

Pentru înțeleptul venit din India, lucrurile erau limpezi: un om care caută împlinirea spirituală este chemat să renunțe la carnea mamiferelor, dar și a păsărilor, a peștilor...

Agnes Haller – pe care o știu: o persoană energică, ofensivă și căreia îi place să vorbească foarte mult – rămâne o devotată analistă. Viața unei vaci – *a propos*, vaca este sfântă în India – nu poate fi același lucru cu viața unei pește. (Budapestana nu mi-a dat mai multe detalii. Agnes folosea argumente. O distincție la care se face des apel este aceea dintre animalele care “au conștiința” morții și cele care nu o au.)

Încercând din nou să se explice, gurul a intrat pe un teritoriu, se pare, interzis: “Pentru nașiști viața evreilor nu avea nici o importanță, dar a germanilor avea”, a remarcat el, pentru a sugera cât de riscant este să faci apel la simțul natural al oamenilor.

Uciderea animalelor comparată cu uciderea evreilor! Agnes Haller a fost absolut scandalizată. Cu puternicul ei talent exhibiționist, îmi închipui ce atmosferă a creat în sală.

Înțeleptul sosit din ținuturile cu orizont albit de timp ale Asiei a prelungit puțin răspunsul său. În tăcerea care însoțește întotdeauna prea multul zgomot, a rostit doar atât: “Știți, totul

este relativ”. Desigur, nu acest enunț, banal prin comunizarea lui, putea să impresioneze. Ci tonul – povestea impresionată cunoștința mea – care te făcea să trăiești sentimentul relativității așa cum este el: sublim, fatal și evident.

Drepturile animalelor

Poate am istorisit ceea ce scrie mai sus și pentru că merita istorisit. Dar una din concluziile pe marginea dialogului dintre Agnes Haller și gurul al cărui nume nu-l cunosc ar fi, după opinia mea, următoarea: argumentele pro sau contra sacrificării animalelor sunt totuși auxiliare în raport cu fundamentul: existența sau absența empatiei față de animale. Din acest punct de vedere, susțin o opinie tranșantă: cine nu are compasiune față de suferința unui animal este o brută. Oricine a luat un câine în brațe i-a putut simți scâncetul de iubire sau de teamă. Cea mai umilă potaie de pe stradă geme de trăiri și sensibilități. Ai revelația, ai conștiința acestui fapt sau nu le ai. Așa cum evreul sau dușmanul de clasă nu există în ordinea vieții proprii călăilor, la fel un animal nu există pentru mulți dintre semenii noștri în ordinea bucuriilor și suferințelor la care fiecare are acces ca experiențe trăite.

A spune asta cere doar câteva cuvinte. La mai multe ne obligă restul: faptul că raportarea la animale este departe de a rămâne o experiență privată, ci este, asemenea altor trăiri care par altminteri subiective, o experiență culturalizată. Societățile au dezvoltat atitudini de o incredibilă diversitate față de animale. Cred că unii dintre noi au auzit despre procesele în care o adunare respectabilă de

jurați din lumea anglo-saxonă trebuie să hotărască: să fie oare câinele care a mâncat găina vecinei omorât sau să i se dea doar o pedeapsă privativă de carne? Dar s-a auzit și despre obieciul asociat, se pare, cu lumea chineză, de a omorî câinii în bătaie, pentru a le frăgezi carnea - bună, după asta, să fie consumată. Să fie diferența dintre modul de a trata animalele în cele două lumi o explicație pentru diferența prin care aceleași lumi tratează ființele umane? Cu siguranță, aceste atitudini sunt profund corelate. Dacă nu din alte motive, măcar pentru acesta atitudinea față de animale în România ar trebui să fie regândită cu toată responsabilitatea. Nu poți construi o societate în care omul să valoreze mult dacă suferința animalelor contează puțin.

Tema atitudinii față de animale a depășit de mult stadiul opiniilor de bun simț. Există un întreg subdomeniu al eticii întemeiat pe ideea de “drept al animalelor”. La noi, o încercare de a aduce în planul cunoașterii publice a acestor teme a fost făcută de Adrian Miroiu. Volumul său de etică pe care l-a editat în 1995, *Etică aplicată* (Editura Alternative) conține trei traduceri după texte “clasice”: “Eliberarea animalelor”/ P. Singer, “Drepturile animalelor”/ T. Regan și “Etica mediului”/ E. Sober.

Lumea civilizată – aş legitima acest atribut în raport cu modul în care societățile tratează problema cruzimii - a dezvoltat astăzi nu numai o atitudine mai elaborată și o filozofie privind drepturile animalelor, ci și un domeniu juridic specific. Îmi amintesc o anumită febrilitate, acum doi ani, în Statele Unite, când tema atacării în justiție a cazurilor

de animale - victime părea să fi găsit noi instrumente. Desigur, instrumentul necesar dreptului pozitiv este legea. La noi o inițiativă în acest sens a fost lansată în octombrie 1999. Un proiect de “Lege cadru pentru prevenirea cruzimii față de animale și protecția lor” a fost introdus în Parlament de către Mona Muscă. În expunerea de motive a proiectului se vorbea despre “necesitatea respectului față de viață și fapte” și se invoca “o problemă a conștiinței umane”. Proiectul a rămas ascuns pe undeva.

Câinii Bucureștiului

Pe de altă parte, aceste trimiteri abstracte pot păli în fața durerii și consecințelor mușcăturilor de care au parte locuitorii ai Bucureștiului. Sunt suficiente persoane care se simt terorizate de haitele care se formează mai ales noaptea. Zecile de mii de câini liberi pe care îi găsești peste tot, de la periferie până în centru, rămân totuși o realitate puțin compatibilă cu viața unui oraș. Nu este firească prezența câinilor liberi pe străzile și pe maidanele orașelor și este cu atât mai puțin firesc cât de mulți sunt ei. În definitiv – se vor întreba unii – locuitorii Bucureștiului nu au la rândul lor dreptul la siguranță?; dreptul de a umbla liniștiți, noaptea sau ziua, oriunde?

Desigur, aceste drepturi există. Ele trebuie respectate: în București și în celelalte orașe trebuie introdusă o politică ducând, în final, la extincția câinilor fără stăpân. Dar modul în care obiectivul poate fi atins presupune un echilibru cu alte criterii. Acest lucru se întâmplă în orice societate civilizată: există mereu o competiție de drepturi, care face ca din mulțimea soluțiilor posibile doar unele să

fie acceptabile. Un criteriu indispensabil în ceea ce privește tema câinilor din București este cel al cruzimii. Este inacceptabil ca soluția să fie masacrul. Felul arbitrar și autoritar în care primul ministru Adrian Năstase și Traian Băsescu vor să rezolve problema trebuie condamnat fără drept de apel.

Ce rămâne de făcut cu câinii Bucureștiului? Soluția este simplă. Situația trebuie să primească o *“reglementare legală”*, astfel încât, atunci când *“suprimarea vieții unui animal poate fi admisă”*, aceasta *“să se producă numai prin procedee sau metode științifice fundamentale, adecvate speciei și împrejurărilor, care pot să înlăture sau să reducă până la un nivel minimal suferința fizică și psihică a animalelor”*. (Am citat din proiectul de lege depus în Parlament în 1999.) Iar regula generală este că suprimarea vieții unui animal nu trebuie admisă. O rapidă și completă sterilizare împreună cu eutanasia exemplarelor bolnave, cu mijloace onorabile, era dintotdeauna posibilă în București. Nu demografia câinilor explică deteriorarea situației, ci lipsa de interes a angajaților primăriilor, în frunte cu primarii, obsedați de rezolvarea intereselor lor.

În următoarele luni, populația Capitalei (și în definitiv, a României) va avea de înfruntat un test. Va accepta ea sau nu masacrarea câinilor? Dacă da, atunci ei vor fi arătat cât sunt de cruzi și că în gândirea – și în cultura lor - nu intră ideea că un animal are dreptul de a nu fi făcut să sufere.

Poate peste ani, când oamenilor – României, Europei, Lumii - li se va rafina sentimentul

moral, se va spune, nu numai că noi am trimis la moarte circa 150.000 de evrei, iar la câțiva ani după aceea, am practicat un comunism cu demonstrații de tipul experimentului Pitești, a coloniilor de stuf etc. Ci și că românii sunt cei care au ucis, peste noapte, 300.000 de câini. Pentru acea epocă, felul acesta de a rezolva, cu cruzime, o incomoditate socială, va fi o altă pată peste numele de "român". Atunci vor apare din nou, probabil, discuții de genul: "Nu au fost 300.000, ci doar 200.000"; sau: "Faptul că ani de zile au rezistat câinii în București - în timp ce chinezii, coreenii îi mâncau - dovedește că românii au fost blânzi cu animalele" etc. În sfârșit, vom regăsi probabil și paralela Antonescu, Gheorghe Gheorghiu-Dej și Ceaușescu, Adrian Năstase și Traian Băsescu, puși în aceeași galerie. Ultimii vor fi fost autorii genocidului câinilor învinși de vicisitudinile istoriei.

[1] Publicat în *Observatorul cultural* nr. 51, 2001, sub titlul: "Câinii Bucureștiului".

L-am urât pe Ceaușescu^[1]

"În România cred că nimeni nu-l mai urăște astăzi pe Ceaușescu."

Aceasta este afirmația - sau aproximativ aceasta - pe care Titus Popovici a făcut-o duminică, 21 august, pe un post de televiziune.

Nu știu ce simt majoritatea celor care, asemenea mie, au trebuit să suporte regimul Ceaușescu; la care se referea, cu oarecare siguranță, Titus Popovici. Dar eu îl mai urăsc pe Ceaușescu. Sau cel puțin, nu uit să-l mai urăsc.

Pe când trăiau, i-am urât pe Ceaușescu și pe ignobila lui soție cu o patimă mistuitoare. Prin anii '80, timpul în care paranoia lui depășise orice limită, mă întrebam: oare cum ar putea fi ucis? Știam că dacă aș fi putut, aș fi fost dator să o fac. Cum ar fi arătat oare un atentat? O om de voință care să fi acceptat consecințele – pentru el – ale eliminării brutale a dictatorului ar fi salvat atâtea lucruri.

Odată, într-o dimineață de duminică, prin 1986, cred, ajunsesem la colțul care dădea în Dâmbovița, spre fostul institut Mina Minovici. Cinci mașini au trecut prin fața mea, încet, nu depășeau 20 km pe oră, luând-o la dreapta, pe un drum îngustat. Într-una dintre ele, de astă dată în dreapta șoferului, Ceaușescu. La doi metri de mine. Două fete, lateral, au început să-l salute cu mâinile ridicate. Ridicol, dar emoția lor era poate de înțeles. Am privit obsedat la

figura lui. Trăsături ușor rotunjite, mai umanizate decât imaginea pe care o știam de la Televiziune. Să fi fost oare o sosie? La ora aceea, deplasându-se nefiresc de încet, cu atât de puține măsuri de securitate? Dar iată, dacă aș fi avut atunci în mână o armă, o bombă... l-aș fi putut uide. Așa arăta o ocazie. *Atunci, rațiunea binelui era să-l ucid.*

Îl uram, îi uram pe Ceaușescu și pe sinistru lui soție. Personajele acestea mediocre ne umileau zi de zi, oră de oră. Paranoicii aceștia, fără educație elementară, se distrau cerându-le oamenilor de cultură, elitei științifice, actorilor, artiștilor, să îi declare geniali. Fără de seamă. Aduceau zeci de mii de oameni să îi aplaude. Să se miște pe stadioane ca niște maimuțe, când ei o doreau. Indivizii aceștia, nesimțiții aceștia, dărau orașele. Dărau satele. Turnau beton peste grădini. Clădiri hidoase... Suprafețe reci, în locul zidurilor peste care patina timpului așezase o umbră omenească. Bătrânii tei din cartierele vechi erau trași din pământ și-și spânzurau în aer rădăcinile lor frânte.

Avortonului din Scornicești îi plăcea să împuște urși. Ademeniți în fața puștii lui, ei sfârșeau după un ritual caraghios, care transforma proba de curaj într-o demonstrație de lașitate. Navele prezidențiale plimbau cele două trupuri disgrațioase în Deltă, unde vânau moruni. Degetele lor arătau ființele condamnate, ținute în plase special pregătite pentru ofranda prezidențială; locul unde va lovi cangea. Bucăți din carnea acestor uriași blajini ai apelor, abia părăsite de viață, umpleau viscerele lor bolnave.

Pentru acești indivizi, femeile erau vite de făcut copii. Acești asexuați trăgeau plapuma de peste trupuri, să vadă dacă își fac datoria față de patrie, cuplându-se conform programului lor. Nemernicii, condamnau la moarte femeile care nu mai voiau, nu mai acceptau, nu mai suportau să aibă copii. Peste 7000 de mame, de ființe care iubiseră sau erau iubite, au fost lăsate să moară, ca animalele întinse la marginea drumului, la comanda celor doi scelerați.

Am fost obsedat ani la rândul să îl definesc, să îi dau nume acestui pigmeu. Mediocritatea lui, tâmpenia lui, mă sufocau. Cel mai des, îl numeam *paranoic*. O făceam aproape în fiecare zi, în fața celor cu care mă întâlneam pe atunci. Cu glas tare. Am scris despre paranoia lui. Patologică. Obiectivă, nu metafore. Despre "*incofundabilele semne de senilitate, din ultimii ani*". Senilul. Mi-l închipuiam având mereu un rictus urât în colțul stâng al gurii. Era o bestie mărunță. Cred că pielea lui mirosea a medicamente, a ceva artificial și nefiresc. Era ca un homunculus vicios.

Cuvintele nu mi păreau suficiente. Cel mai mult din ceea ce am vrut să denumesc din această ființă sună așa: *mâzgă de om*.

Oamenii vorbesc astăzi despre iertare. Despre imperativul creștin. Dar oare ce îi îndeamnă pe oameni să-l ierte *tocmai* pe Ceaușescu? Este ridicol să pretinzi că sufletul îți cere să te împaci cu un diavol, și să nu fii capabil să treci cu vederea greșeala unui apropiat.

Am cunoscut, de când eram adolescent, valoarea gândurilor pozitive. Chemarea de a nu fi sever cu defectele sau cu ratările celorlalți. Știu ce sens are sfatul: nu trebuie să te mânie. Sau sfatul: nu trebuie să te lași furat de instincte. De furia de moment. De ură.

Știu că a îi ierta pe ceilalți, care ți-au produs o durere sau ți-au făcut un rău, ține de o elementară capacitate de a înțelege. Și de a deveni liber. Însă a vorbi despre o iertare “metafizică”, *fără să testezi iertarea în viața de zi cu zi*, este demagogie. Să ierți înseamnă să ai puterea să fii împăcat *în fapt*, cu ceilalți, cu neputința lor. Cu fragilitatea ființei omenești. Este firesc ca această iertare continuă, moment de moment, să aibă puterea de manifestare începând cu cei apropiați: cu copiii, cu colegii, cu prietenii..., cu oamenii pozitivi dar imperfecti.

A ierta înseamnă mai mult decât orice să lupți zilnic cu limitele din tine însuși care explică propria criză de comunicare; criza ta de adaptare, criza de participare. Puțin interesează dacă evoluția spre împăcarea cu lumea se numește experiență creștină, budistă, șintoistă sau altfel.

Dar ce înseamnă a-l ierta pe Ceaușescu? Pe demenții care aruncau orfanii în cămine de exterminare? Care vorbeau despre filiația lor țărănească neavând cum să înțeleagă *de ce* veșnicia s-a născut la sat. Ei, declamând origini muncitorești, fără să aibă habar că în *tot făcutul* exista ceva sfânt.

Cât filistinism este în emfaza acelor care pretind că învățătura creștină i-a învățat să îl ierte pe Ceaușescu dar nu sunt în stare să uite că vecinul le-a luat odată câteva fructe de peste gard.

Eu am în mine puterea de a-l ierta pe Ceaușescu. Dar nu-l voi ierta niciodată. Mâzga de om distrugea tot ceea ce iubeam mai mult; el, stârpitura, strivea tot ceea ce era demn în om, el intra în trupul și sufletul gingaș al femeilor, el sufoca entuziasmele tinerilor, el chinuia în mii de feluri aceste ființe pe care nu avea voie să le atingă, copiii, el omora animalele numai din pofta de a le omorî, el turna beton peste pământul încolțit, el ștergea urmele istoriei, el îngloda mintea oamenilor cu imaginea lui hidoasă, în loc ca ea să se îndrepte spre stele, el le strângea inima, în care trebuia să se nască conștiința morală, într-un spasm meschin și mincinos.

A-l ierta pe Ceaușescu nu este o problemă personală. Eu l-am urât pe Ceaușescu pentru că ura reprezintă revolta mea mistuitoare față de răul inferior făcut pe lume de acest scelerat. Iar Revolta, nu-mi aparține mie, ființei mele întâmplătoare. Revolta aceasta este chiar dovada, evident impersonală, că lumea are un sens.

[1] Revista 22, nr. 36, 1994

Table of Contents

POLEMICI NEORTODOXE	1
Sponsor	2
Caseta tehnica	3
Cuvant inainte	4
CAPITOLUL I	5
Competitie electorala pentru un stat secular?	6
Declaratiile IPS Corneanu si colabortionismul Bisericii Ortodoxe Romane	11
Proiectul de retrocedare a lacasurilor de cult	16
Principala amenintare la adresa democratiei: Ierarhia Bisericii ortodoxe române	21
Doua paralele care se intersecteaza	35
Grupari ortodoxiste, libertatea religioasa	39
Mesajul ÎPS Bartolomeu Anania	43
O revista a Ierarhiei Ortodoxe editata în Bucuresti	46
Stilul si spiritul unor slujitori ai Ortodoxiei	53
O replica, pe tema pluralismului si ortodoxismului	61
De la Palatul poporului la Catedrala Mântuirii Neamului	65
Reguli bune pentru acasa (Pe marginea unui articol al lui Virgil Nemoianu)	69
Responsabilitatea politica a crearii unui stat ortodox român	75
La rând, nationalismul ortodox	81
Ierarhii BOR si Securitatea sunt peste tot. Dar unde sunt intelectualii?	86
Patriarhul Teoctist: legionar laureat ori comunist promovat?	94

Spital, Preotime, Stat	99
CAPITOLUL II	105
O institutie a dezinformarii si destabilizarii	107
Scrisoare deschisa Presedintelui Emil Constantinescu,	110
Scrisoare deschisa domnului Costin Georgescu,	116
Director al Serviciului Român de Informatii	
Declaratia de la Cluj: testul	123
CAPITOLUL III	135
Între realitate si obiectivele propriilor campanii	137
Huliganismul presei	141
Milosevicii si Mladicii de pe ecranul PRO TV	147
De la un film francez penibil la o discutie penibila pe marginea Kosovo	151
Profil: Bogdan Chirieac	158
Simtul si stiinta fair-play-ului	164
Campanie în ziarul Adevarul. Tinta: NATO	170
CAPITOLUL IV	174
Lupta domnului George Pruteanu	176
Fascinatie pe marginea prapastiei	185
Stimate Domnule Alex. Stefanescu,	188
Legea de folosire a gândirii d-lui George Pruteanu	195
CAPITOLUL V	202
Prietenia si prieteniiile comunitatii evreiesti	204
Rosu, negru	208
Toleranta si severitatea logica a consecventei	248
CAPITOLUL VI	260
Don Quijote în Est	262
De la nationalism la dosarul personal	278
Scrisoare deschisa domnului Octavian Paler ,	284
Despre un "drept la replica" al d-lui Octavian Paler	287

CAPITOLUL VII	292
Premiantii	294
Colegiul si incultura institutionala aparate de Andrei Cornea	309
Cum am ajuns sa vorbesc despre dosarul de Securitate al lui Andrei Plesu	315
Care este miza procesului lui Andrei Plesu?]	332
CAPITOLUL VIII	337
Catre Conducerea revistei 22	339
Între indignare si înțelepciune	342
Apel catre membrii Grupului de Dialog Social	350
Numarul 12/2000 al revistei 22	362
Stimate Domnule Ion Bogdan Lefter,	366
CAPITOLUL IX	370
În legatura cu Paul Goma	372
Compromiterea cercetarii în problematica minoritatilor	377
Un nou stil intelectual	385
Sentimente imperiale, sentimente colegiale: pe marginea altui editorial al lui Horia R.-Patapievici	390
Forumul Dreptei	396
Demisia unui agent guvernamental: Liviu-Corneliu Popescu	403
Constantin Balaceanu-Stolnici si mitologia eruditiei la români	410
Legea privind maghiarii: "unde vezi tu incoerenta?"	414
Cultura româna împotriva actiunii afirmative	422
CAPITOLUL X	433
Protectia animalelor: legea simtirii noastre	435
De la Antonescu la Adrian Nastase si Traian Basescu	442
L-am urât pe Ceausescu	449